

ISSN 1987-5789

**ეკონომიკა
და ბიზნესი**

**ECONOMICS and BUSINESS
ЭКОНОМИКА и БИЗНЕС**

მანეთი-მანეთი

MAY-JUNE

МАЙ-ИЮНЬ

2010

03369 ჩაპინივილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საერთა-
შორისო რეზიუმირებადი და რეზიუმირებადი
საერთაშორისო-არაშორისო ჟურნალი

International refereed and reviewed scientific and practical journal of
the Faculty of Economics and Business,
Iv. Javakishvili Tbilisi State University

Международный реферируемый и рецензируемый научно-
практический журнал факультета Экономики и Бизнеса Тбилисского
государственного университета
имени Ив. Джавакишвили

გამოდის 2008 წლის იანვრიდან, ორ თვეში ერთხელ
Published since January, 2008 once in two month
Выходит с Января 2008 года раз в два месяца

რედაქციის მისამართი: თბილისი, უნივერსიტეტის ქ. №1,
თსუ მადლივი კორპუსი, მე-13 ხარბი, ტელ. 30-36-68, 899-10-38-16
e-mail: tsu_economica@mail.ru

სარედაქციო კოლეგია

რედაქციის მთავარი რედაქტორი,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენ-
ტები, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები: ელდარ შაბაძე, ავთანდილ სილ-
აბაძე, ლეო ჩიკავა.

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები: იური ანანიშვილი, ნიკო ბაკაშვილი, ნიკო ბაკაშვილი, სიმონ გელაშვილი, რევაზ გველესიანი, ნუგზარ თოდუა, გიორგი თუთბერიძე, ირაკლი კოვზანაძე, პაატა კოგუაშვილი, ეკა ლეკაშვილი, რეზო მანველიძე, მურთაზ მაღრაძე, ელგუჯა მუხამბიშვილი, ნუგზარ პაიჭაძე, მურმან ტუხაშვილი, მირიან ტუხაშვილი, ეთერ ხარაბაძე, ელენე ხარაბაძე, რომან ხარბედია, ნოდარ ხადური, ლარისა ჯორჯანიშვილი, თემურ შენგელია, გიორგი შიხაშვილი, ჯამლეთ ჯანგავა, ჯემარ ჯგერენია, ჟიქარა წოწკოლაური.

EDITORIAL BOARD

Revaz Gogokhia – Editor-in-chief Doctor of Economic sciences, professor.

Corresponding members of Georgian National Academy of Sciences, doctors of
Economic Sciences: Vladimir Papava, Avtandil Silagadze, Leo Chikava.

Doctors of Economic Sciences, professors: Iuri Ananiashvili, Niko Bacashvili,
Simon Gelashvili, Revaz Gvelesiani, Nugzar Todua, Irakli Kovsanadze, Paata Koguash-
vili, Larisa Korghanashvili, Eka Lekashvili, Murtaz Magradze, Rezo Manvelidze,
Elguja Mekvabishvili, Nugzar Paichadze, Murman Turava, Mirian Tukhashvili, Fikria
Tsotskolauri, Gocha Tutberidze, Roman Kharbedia, Nodar Khaduri, Elele Kharab-
adze, Eter Kharishvili, Temur Shengelia, Giorgi Shikhashvili, Jamlet Janjgava,
Emzar Jgerenaia.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Реваз Гогохия – главный редактор, доктор экономических наук, профессор.

Члены – корреспонденты Национальной Академии наук Грузии – Владимир
Папав, Автандил Силагадзе, Лео Чикава.

Доктора экономических наук, профессора: Юрий Ананишвили, Никол
Бакашвили, Симон Гелашвили, Реваз Гвелесани, Джаглет Джанджава,
Ираклий Ковзанадзе, Паата Когуаши, Лариса Корганашвили, Ека
Лекашвили, Муртаз Магრაде, Резо Манвелидзе, Элгуджа Меквабишвили,
Нугзар Пайчадзе, Нугзар Тодуа, Мурман Турава, Гоча Тутберидзе, Мирман
Тухашвили, Темур Шенгелия, Георгий Шихаши, Эмзар Джгереня, Етер
Харанишвили, Элене Харабадзе, Роман Харбедия, Нодар Хадური, Пикрия
Цоцколаური.

ვოლფგანგ ვენგი – ბერლინის (გერმანია) უნივერსიტეტის პროფესორი, პარადი კუნცი – ბრანდერბურგის (გერმანია) უნივერსიტეტის ეკონომიკური თეორიის კათედრის გამგე, კიმ ტაქსირი – რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, ჯოზეფ ჰასიდი – პირეუსის (საბერძნეთი) უნივერსიტეტის ეკონომიკური ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი, იოჰან ციმერმანი – ბრემენის უნივერსიტეტის (გერმანია) პროფესორი, ტომას ჰალდმა – ტარტუს (ესტონეთი) უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი.

**FOREIGN MEMBERS OF THE
EDITORIAL BOARD OF ECONOMICS:**

Wolfgang Weng – Professor at Berlin University (Germany), Harald Kunz – Head of department of Economic theory at Branderburg University (Germany), Kim Taksir – Academician of Russian Academy of Sciences, Joseph Hassid – Dean of the Faculty of Economics Piraeus University (Greece), Professor, Johan Zimmerman – Professor Bremen University (Germany), Toomas Haldma – Tartu University's Dean Faculty of Economics and Business Administration, professor (Estonia).

**ИНОСТРАННЫЕ ЧЛЕНЫ
РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:**

Волфганг Венг – Профессор Берлинского Университета (Германия), Кунц Гаралд – зав. кафедрой экономической теории Брандербургского Университета (Германия), Ким Таксир – Академик Российской Академии Наук, Джозеф Хассид – декан экономического факультета Пирейского Университета (Греция), Иоган Цимерман – профессор Бременского Университета (Германия), Тоомас Халдма – Декан факультета экономики и администрирования бизнеса Университета Тарту (Эстония), профессор.

ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა

ბრიტოლ თოლუა. აუცილებლობა და შემთხვევითობა, თავისუფლება და დემოკრატია ინტეგრალური ეკონომიკური პოლიტიკის პრინციპით	11
მაღსაზ ჩიქოაშვილი. ეკონომიკური ზრდის ენდოგენური თეორიის ძირითადი კონცეფციის შესახებ	31
ნინო მაქასარიძე. საზოგადოების საშუალო ფენის ფორმირების სათვალის საკითხებზე	42
ინეზა ბაგნიძე. ინდივიდუალური გადაწყვეტილების მიღების პრინციპები ეკონომიკაში მართლმადიდებლური სწავლების ასპექტით	53
ვაჟაბეგოვი გიორგი მუსა ოლი. პრივატიზაცია თანამედროვე აზერბაიჯანში და მისი სოციალურ-ეკონომიკური მნიშვნელობა (რუსულ ენაზე)	69

გაერკონომიკა

სიმონ ბელაშვილი, ანდრეას ნახტანსკი. თეორიული და ემპირიული მიდგომები სავალუტო ბაზრებში ინვესტიციებზე (გერმანულ ენაზე)	77
ვაკ ბაგაშვილი. ეკონომიკური ზრდა და სიღარიბე საქართველოში	85
ნათია კახნიაშვილი. სიღარიბის კიდევ ერთი მიზეზი: ინფორმაციული უთანასწორობა	95
ლევან ჯაფარიძე. ტრანსნაციონალური კორპორაციების ინვესტირება განვითარებად ქვეყნებში გლობალური კრიზისის ფონზე	93

ნუზბარ პაიჭაძე. მოდერნიზაციების წარმოების მართვის სრულყოფა 105

სოსო პარფომიძე. საქართველოში ბიზნეს-მენეჯმენტის დამკვიდრების თავისებურებები 123

ბაბულა მდებრიშვილი. მარკეტინგული ეთიკის წინააღმდეგობრივი კონცეფცია 135

მარინა ჩაველიშვილი. აგროტურიზმის განვითარების შესაძლებლობები საქართველოში 141

ლელა ჯამაგია. ტნკების საქმიანობა და საერთაშორისო ტურიზმის გლობალიზაციის ტენდენციები 147

ბიზნესის აღმშენებლობა

თეიმურაზ მენაშელი. საინვესტიციო პროგრამები და მათი ზეგავლენა ბიზნესის განვითარებაზე (ინგლისურ ენაზე) 157

მანა თოქლიშაძე. ბიზნესი და ეკოლოგიური რისკები 171

ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიში

ნაღჟა კვაჭავაძე. სამშენებლო წარმოების ფინანსური ანგარიშგებების წარდგენის საკითხები 177

მერაბ ჯიშია. მიმდინარე აქტივების ბრუნვადობის ანალიზის მეთოდის სრულყოფა 183

CONTENTS ECONOMIC THEORY AND ECONOMIC POLITICS

GRIGOL TODUA. Necessity and Chance, Freedom and Democracy Through the Prism of Integral Economic Policy 11

MALKHAZ CHIKOBAVA. On the Basic Concepts of the Endogenous Theories of Economic Growth. 31

NINO MAKATSARIA. For the Formation of the Middle Class in Georgia 42

INEZA GAGNIDZE. Principles of Decision Making by Individuals in Economics from the Orthodox Studies Point of View 53

SHAFAGETOV GIUNASH MYSA OGLI. Privatisation in Modern Azerbaijan and its Social and Economic Implications (in Russian) 69

MACROECONOMICS

SIMON GELASHVILI, ANDREAS NASTANSKY. Theoretical and Empirical Considerations of Foreign Exchange Market Interventions 77

EKA GEGESHIDZE. Economic Growth and Poverty in Georgia 85

NATIA KAKHNIASHVILI. One More Reason for Poverty: Information Inequality 95

MANAGEMENT, MARKETING, TOURISM

NUGZAR PAICHADZE. For the Improvement of Conducting Negotiations	105
SOSO VARDISHVILI. Peculiarities of Establishing Business-Management in Georgia	123

BABULIA MGEBRISHVILI. Contradictory Nature of Marketing Ethics	135
--	-----

MARINA CHAVLEISHVILI. Opportunities of Agri-tourism Development in Georgia	141
--	-----

LELA JAMAGIDZE. Activities of TNCs and Globalization Trends in International Tourism	147
--	-----

BUSINESS ADMINISTRATION

TEMUR SHENGELIA. Investment Projects and Their Influence on Business	157
--	-----

ZHANA TOLORDAVA. Business and Ecological Risks	171
--	-----

ACCOUNTING AND ANALYSIS

NADEZHDA KVATASHIDZE. Real Estate Companies Financial Reporting Issues	177
--	-----

MERAB JIKIA. Improvement of Methods of Analysis of Current Assets Circulation	183
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА

ГРИГОЛ ТОДУА. Необходимость и случайность, свобода и демократия с призмой интегральной экономической политики ...	11
---	----

МАЛХАЗ ЧИКОБАВА. Об основной концепции экономического роста эндогенной теории	31
---	----

НИНО МАКАЦАРИЯ. Для формирования среднего слоя общества в Грузии	42
--	----

ИНЕЗА ГАГНИДZE. Принципы принятия решений индивидов в экономике с аспектом православного обучения	53
---	----

ШАФАГЕТОВ ГИУНАШ МУСА ОГЛЫ. Приватизация в современном Азербайджане и её социально-экономическое значение (на русском языке)	69
--	----

МАКРОЭКОНОМИКА

СИМОН ГЕЛАШВИЛИ, АНДРЕАС НАСТАНСКИ. Теоретические и эмпирические подходы к инвестициям в валютных рынках (на немецком языке)	77
--	----

ЭКА ГЕГЕШИДZE. Экономический рост и бедность в Грузии	
---	--

НАТИЯ КАХНИАШВИЛИ. Ещё одна причина бедности: информационное неравенство	95
--	----

МЕНЕДЖМЕНТ. МАРКЕТИНГ. ТУРИЗМ

НУГЗАР ПАИЧАДЗЕ. Совершенствование ведения управления переговорами 105

СОСО ВАРДИШВИЛИ. Особенности внедрения бизнес-менеджмента в Грузии 123

БАБУЛИЯ МГЕБРИШВИЛИ. Противоречивая концепция маркетинговой этики 135

МАРИНА ЧАВЛЕИШВИЛИ. Возможности развития агротуризма в Грузии 141

ЛЕЛА ДЖАМАГАДЗЕ. Деятельность ТНК и тенденций глобализации международного туризма 147

АДМИНИСТРИРОВАНИЕ БИЗНЕСА

ТЕМУР ШЕНГЕЛИЯ. Инвестиционные программы и их влияние на развитие бизнеса (на английском языке) 151

ЖАНА ТОЛОРДАВА. Бизнес и экологические риски 171

БУХГАТЕРСКИЙ УЧЁТ И АНАЛИЗ

НАДЕЖДА КВАТАШИДЗЕ. Вопросы представления финансовых отчётностей строительного производства 177

МЕРАБ ДЖИКИЯ. Совершенствование методики анализа оборачиваемости текущих активов 183

აუცილებელია და შეიძლება, თანახმაა და ღირსება იმდენად მაღალია გაეროშპი-სი პირველი ნაწილი

ბრუნო ტოლუა
გაეროშპი-სი მენეჯერებთან
დოქტორი, პროფესორი

„თავისუფლება თვითნებობას კი არ ნიშნავს,
არამედ თავისუფალ აუცილებლობას“
/სპინოზა/

სინამდვილის ყოველი მოვლენა დეტერმინირებულია გარკვეული მიზეზით. მიზეზი ობიექტური აუცილებლობით იწვევს მოვლენას. შემთხვევითობაც ობიექტური აუცილებლობაა, გარკვეული მიზეზით განპირობებულ კანონზომიერებას წარმოადგენს. ყოველი კანონზომიერება მოქმედებს კონკრეტულ ვითარებაში. კანონზომიერება სხვადასხვა პირობებში განსხვავებული ფორმებით ხორციელდება, რაც აუცილებლობის გამოვლინებაა. აუცილებლობა და შემთხვევითობა ურთიერთდამოკიდებული ფენომენი კი არა, არამედ ერთი და იგივე მოვლენის ორი მხარეა. არ არსებობს წმინდა აუცილებლობა, ისევე როგორც არ არსებობს წმინდა შემთხვევითობა. შემთხვევითი მხოლოდ შემთხვევითი კი არაა, არამედ აუცილებლობაცაა, რომელიც გადადის შემთხვევითში, შემთხვევითობა კი - აუცილებლობაში და ამ უკანასკნელს განაპირობებს. მოვლენა, როგორც ამ ორი მხარის მილიანობა, მათი მიზეზობრივი ურთიანობაა, ენიჭიან შემთხვევითი აუცილებლობას რომ გამოავლენს, ის აუცილებლობაცაა.

პროდუქტთა გათანაბრებით განაწილება თემის შიგნით არქაული ეკონომიკური სტრუქტურების ადრინდელ საფეხურზე ობიექტური ეკონომიკური კანონზომიერება იყო, აუცილებლობას წარმოადგენდა, მაგრამ ამ სტრუქტურების დაშლის დროიდან თანდათანობით შემთხვევითი ხასიათი მიიღო, ე.ი. აუცილებლობა შემთხვევითობაში

გადიზარდა. პირველყოფილი საზოგადოების განვითარების ამავე საფეხურზე გაცივლა-გამოცვლას შემთხვევითი ხასიათი ჰქონდა, მაგრამ განვითარებული საბაზრო მეურნეობის პირობებში აუცილებლობად იქცა და არსებითად აღნიშნული მეურნეობის ობიექტურ კანონებს დაექვემდებარა, ე.ი. შემთხვევითი ფორმა აუცილებლობაში გადავიდა.

აუცილებელია ის, რაც მოვლენის შინაგანი ბუნებიდან გამომდინარეობს. მოვლენა, რომელიც გამოაშკარავდება კანონზომიერებისთვის დამახასიათებელ შემთხვევითი პირობებში, აუცილებლობის განმსაზღვრელად გვევლინება. გარემოს სემიოქმდებით ცოცხალ ორგანიზმებს უნდებოდათ მრავალი შემთხვევითი ნიშანთვისებები. აქედან ერთი ნაწილი მემკვიდრეობით გადაეცა შთამომავლობას და აუცილებელ ნიშანთვისებად იქცევა, ხოლო ზოგიერთი ამ ნიშნიდან, რომელიც აღერე აუცილებელი იყო, თანდათანობით კარგავს მნიშვნელობას და შემთხვევითად იქცევა.

ბაზარი საქონლისა და მომსახურების მიღწევისა და გაჟონების ურთიერთობაა. კომერციული საქმიანობა მიმდინარეობს ფასების გარკვეული მექანიზმის მიხედვით, რომელიც რეგებს განიცდის. ეს უკანასკნელი ხშირად საქონლის წარმოების პირობებზე არ არის დამოკიდებული. გარეგნულად გვეჩვენება, თითქოს, იგი მხოლოდ შემთხვევითობის შედეგია. ეკონომიკური თეორიის ამოცანაა იმ შინაგანი აუცილებლობის აღმოჩენა, რომლის გარშემო ფასები მოძრაობს, იმ კანონის დადგენა, რომელიც ფასებზე გაბატონებულ შემთხვევათა მიღმა იმალება. ასეთი კანონი ღირებულების კანონია, რომელშიაც შრომითი ღანაზარდები და სარგებლიანობა განუყოფელი სახით არსებობენ. ამ ერთიანობის შეცნობა ფასების ევოლუციური რეგეის ახლის საშუალებას იძლევა. „ღირებულება გაცივლისას მრავალჯერ სახეს იღებს, თუმცა თავისთავიდან ერთსა და იმავედ რჩება“.¹

ეკონომიკური კანონი მოვლენათა არსია მოძრაობაში. ყოველგვარი შეცნობა სუბიექტური იქნებოდა მოვლენები რომ არსს ემთხვეოდეს. ღირებულების კანონი რომ უშუალოდ ჩანდეს ფასების მოძრაობაში, მაშინ მისი აღმოჩენა არ იქნებოდა საჭირო და, ცხადია, თვით ასეთი კანონიც არ იარსებებდა. ეკონომიკური კანონები განსხვავდუ-

¹ პეტელი, კონის ფილოსოფია, თბ., 1984, გვ. 285.

ბა შესაბამისი მოვლენებისგან, მაგრამ ეს უკანასკნელი მათი გაჟონების ფორმებია მხოლოდ. საბაზრო ეკონომიკის იმანენტური კანონების გამოაშკარავება არსებითად კონკურენციის მექანიზმის საშუალებით ხდება, რომლის გარეშე საქონლისა და მომსახურების შესაკუთრებები დაწვავს უნდებოდნენ, დაახლოვდნენ.

ყოველი ეკონომიკური კანონი მოქმედებს როგორც გაბატონებული ტენდენცია, როგორც ობიექტური აუცილებლობა, ამ უკანასკნელში უწინარეს მოცემულია არსებულისა და მომავლის მიხედვითი კავშირები. მთავარი აუცილებელი კავშირი სწორედ მომავლისკენ მოძრაობის კავშირია, მაგრამ, ამასთან, ეკონომიკური კანონები ერთდროულად ერთად არსებულ მოვლენათა აუცილებელ შინაგან კავშირებსაც წარმოადგენს დინამიკაში.

ეკონომიკურ მოვლენათა არსებითი ურთიერთკავშირი იმას ნიშნავს, რომ მათი ერთი ჯგუფი მეორე ჯგუფთან მიხედვით დაშორებულია, ერთი ჯგუფი მეორე ჯგუფის აუცილებელი პირობაა. ყველაფერი დეტერმინირებულია გარკვეული მიზეზებით. ეკონომიკურ ეპოქათა ცვალებადობა კანონზომიერი პროცესია წინამორბედი ამზადებს ახლის ჩამოყალიბების მიზეზებს. ანტიკურობამ ობიექტური აუცილებლობით მოამზადა შუასაუკუნეობრივი ევროპის დამკვიდრების პირობები. ამ უკანასკნელში კი კაპიტალიზმის გენეზისს ნაუყარა საფუძველი და ა.შ.

მაგრამ, ცხადია, შეცდომა იქნებოდა ყველაფერი აუცილებელ კავშირებამდე დაგვეყვანა და შემთხვევითობათა უარყოფის გზას დავედგომოდით. ასეთი მოქმედება თვით აუცილებლობის უარყოფამდე მიგვიყვანდა და ფაქტობრივად შემთხვევითობათა ტყვეობაში აღმოვინდებოდით. ფრანგი განმანათლებლები ცდილობდნენ დაემტკიცებინათ, რომ თითქოს, სინამდვილეში ყველაფერი მექანიკის კანონებს ექვემდებარება – ადამიანიც, მანქანაც და ცხოველიც. საზოგადოება მანქანაა, რომელიც მექანიკის კანონების მიხედვით ვითარდება. მათი აზრით, ფუფუნალური საზოგადოება გაუფუჭებული მანქანაა, რომელიც გადააკეთებას მოითხოვს. მაგრამ, თუ რა არის გადასაკეთებელი, ეს გონებაში უნდა დაადგინოს. ამიტომ, ისტორიას, მხოლოდ გონება მართავს. საზოგადოებაში მიმდინარე ცვლილებებს ობიექტური კანონები კი არ განაგებენ, არამედ შემთხვევითი პროცესები. ამით ისინი, ფაქტობრივად, უარყოფდნენ საზოგადოების ობიექტური

განვითარების შესაძლებლობას, უნაიდან მეცნიერება ემპირიულ კავშირებს კი არ ემყარება, არამედ აუცილებელს, არსებითს.

ცხადია, სუბიექტური ფაქტორის როლის უარყოფა საბაზრო ეკონომიკის განვითარებაში მეცნიერულად გაუმართლებელია. აქ ობიექტურ ეკონომიკურ კანონებთან ერთად მოქმედებენ სუბიექტურ მისწავლებათა მძლავრი ძალები, მაგრამ ამ მისწავლებებზე ეკონომიკური პროგრესის მიზეზების დაკვირვა გაუმართლებელია.

საბოლოოდ, შემთხვევითი ეკონომიკური პროცესები შეიძლება აიხსნას აუცილებლობის ცოდნით. შემთხვევითობა არ არის სუბიექტური კატეგორია. შემთხვევითად გვევლინება მხოლოდ ის, რისი მიზეზიც დაუდგენელია. შემთხვევითობაში რომ შინაგანი ობიექტური კანონი არ მომარაბდეს, მაშინ არც მეცნიერება იქნებოდა საჭირო. საზოგადოების ბუნებრივ-ისტორიულ მსვლელობაში გარკვეული ძალები, ნება-სურვილები მოქმედებენ, რომლებშიც, როგორც შემთხვევითობებში, საერთო კანონზომიერება იმალება.

მართალია, კაცობრიობა ექსპერიმენტების ავანტურისტულ გამტარებელთა მრავალი ფაქტის მომსწრეა, რომელიც საზოგადოების ბუნებრივ-ისტორიულ პროგრესს სერიოზულ დაბრკოლებებს უქმნიდა ყოველთვის, მაგრამ ისიც ცხადია, რომ ობიექტური განვითარების კანონზომიერებანი გარდაუვალი აუცილებლობით მაინც იკავებოდა გზას: ეკონომიკური ეპოქების განვითარების მთელი ისტორიული პროცესის ანალიზი უცილობლად ადასტურებს ამას.¹

აუცილებლობისა და შემთხვევითობის დიალექტიკური კავშირითიერების თანამედვერული შემცენება საშუალებას გვაძლევს დავადგინოთ თავისუფლებისა და დემოკრატიის ცივილურობის ფორმების კონკრეტული თავისებურებანი.

თავისუფლება შეცნობილი აუცილებლობაა, რომელიც თავისუფალ აუცილებლობას მოითხოვს. ნებისმიერ მოაზროვნე გონებას უნდა გაიანდვს სუფთა ეროვნული და მუხანური არსი. პიროვნების თავისუფლება არ შეიძლება განხილულ იქნეს ერის თავისუფლების გარეშე. თანამედროვე ზღვარგადასულმა თავისუფლებამ ცული შედეგი მოუტანა მსოფლიო ცივილიზაციას, განსაკუთრებული დარტყმა მიჰყენა ქრისტიანულ-მართლმადიდებლურ დოქსინოსაობას და, საერ-

¹ ზ. თორეა, ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია, ნაწილი I, თბ., 2009, გვ. 122-129.

თოდ, რელიგიურ აზროვნებას, პიროვნებათა დაცვის ცრუ ღირსეულობით ადამიანში ჩაკლა ღმერთკაცებისაკენ სწრაფვა, ყალბად გაგებულ თავისუფლების ქაღალდებამ დასაბამი მისცა ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ეროვნულ ერთიანობათა დაშლის პროცესს, შეარყია ოჯახური ინსტიტუტი, დააქვეითა პიროვნების ზნეობრივ-ეთიკური ნორმების დაცვის მოვალეობის შეგნება, სოციალური ნიადაგი შეუქმნა ნაციონალისტს. ამიტომ, აუცილებელია მოწინავე იდეები რელიგიური მრწამსით გამოიწოდოს და ფილოსოფიური აზროვნებით განმტკიცდეს, უნაიდან ცივილიზაციის უმთავრესი ნიშანი სწორედ რელიგიაა. მეცნიერება რელიგიის გარეშე კოჭლია, ხოლო რელიგია მეცნიერების გარეშე ბრმა (ანწმანია). თავისუფლებისათვის ბრძოლას მძლავრი იმპულსი რელიგიამ მისცა. ნიშანდობლივია, რომ კათოლიციზმის შეუხლდელი მსოფლიო ბატონობის წინააღმდეგ ევროპული ერები ამხედრნენ შეუპოვრად.

თავისუფლება არის კაცთა მოდგმის უპირველესი განძი, რომელიც ნიშნავს თვითგამორკვევის → უმაღლეს → ხარისხს – დიდი → პასუხისმგებლობით განხორციელებულს. თავისუფლება არის უდიდესი სიმდიდრე, რომელიც შეიძლება ხალხს გაიანდვს. თავისუფლების იდეა გამოირიცხავს ფიზიკური, სულიერი, რელიგიური, პოლიტიკური, ეკონომიკური და საერთოდ, ყოველგვარი ჩაგვრის პირობებს; უარყოფს ნებისმიერ სახელმწიფო დესპოტიზმს. თუ როგორი თავისუფლება და სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურა გამოადგება ამა თუ იმ ერს, ამის განსაზღვრა გლობალური ცოდნის თეორეტიკოსებს შეუძლიათ მხოლოდ. ისინი ღრმად უნდა ერკვეოდნენ ინტეგრირული საერთაშორისო და ეროვნული პოლიტიკისა და ეკონომიკის პრობლემეტიკაში. ქვეყანა, სადაც გაცილებით მეტ პატივს სცემენ საორტს-მენებს, ვიდრე ერისთვის თავდადებულ და ღრმად მოაზროვნე სოციალური გონებით დაჯილდოებულ ადამიანებს, დიდად განსაზღვრულ საქმეთა კეთება დაბრკოლებდა.

ერთიანი თვალსაზრისის ჩამოყალიბების მთავარი ხელის-შემშლელი ფაქტორებია: პარტიკულარიზმის გადმონათობი, კუთხური მიკრობეზულობის გამოვლინებანი და ზღვარგადასული მრავალფეროვნულობა. მაგრამ, ერის ბირთვს, თუ იგი მოწოდების სიმადლეზე იქნება, შეუძლია მისაღები პროგრამის ჩამოყალიბება, რომელიც წინ აღუდგება ანტიეროვნული მიმართულების ძალებს.

ქართველი ხალხის სოციალურ-კულტურული მემკვიდრეობა სიამაყეს იწვევს ჩვენში. იგი განპირობებულია ძირძველი ტრადიციებით და წინაპართა კულტით, რომელსაც დადებითი მუხტი შეაქვს როგორც ჩვენს საზოგადოებრივ, ასევე რელიგიურ ყოფაში. ეს კვება პატრიოტიზმს, რომელიც ეროვნული ხელისუფლებისაგან მოითხოვს ურყევ ნებისყოფას. აუცილებელია შედგარი წინააღმდეგობა იმათ მიმართ, ვინც ცდილობს ქართული კულტურისა და ტრადიციების დაკნინებას. ქართველი შინაგანად მონარქიის მომხრეა, მას სურს ძლიერი კონსტიტუციური მონარქია და პატრიარქალური სამართლიანობა. ეს დრმად ფესვგადგმულ ჯიშობრივ ბუნებრივ-ისტორიულ მოვლენას წარმოადგენს. სამწუხაროდ, არიან ადამიანები, რომელნიც ამას არ თვალისწინებენ, არც აწეობთ თავიანთი ქვეყნის თავისუფლება, ამიტომ ერთიანდებიან მის წინააღმდეგ.

თავისუფლება ადამიანს გარდაცვალებასთან ერთად თან დაეკვა. გონიერული სახელმწიფო ხელისუფლება უნდა ცდილობდეს მოქალაქის მისცეს იმდენი უფლება, რამდენიც აუცილებელია იმისათვის, რათა მან თავისუფალ პიროვნებად იგრძნოს თავი. ადამიანი სოციალური არსებობის არს თავისუფლების განხორციელებაში ხედავს. ამასთან, მისთვის ისიც ნათელი უნდა იყოს, რომ თავისუფლების მიღწევა მხოლოდ სახელმწიფოებრივ ორგანიზმში შეიძლება, სახელმწიფო კი გარკვეული თავისუფლების შესღუდვასაც ნიშნავს. ამიტომ, მთავრობის ინსტიტუტები ისე უნდა იყოს მოწყობილი, რომ უსრუველდოს თავისუფლებას მოქალაქის ბუნებრივი უფლებები. მაგრამ, თუ სახელმწიფო ინტერესებს ეხება საქმე, ნებისმიერი მსხვერპლი შეიძლება გამართლებულ იქნეს.

პლატონის აზრით, ცხოველური საწყისების აღზევება, რომელსაც ცუდი აღზრდა და ზედმეტი თავშეკეპულობა იწვევს, გამოიცხადება ჭეშმარიტ თავისუფლებას. ფროიდი კი სქესობრივ სწრაფვას გეისახავს პიროვნების წარმართულ ძალად. ამერიკელი თავისუფლება ხშირ შემთხვევაში შლის იმ ზნეობრივ საზღვრებს, რაც ადამიანს ადამიანობას ანიჭებს. იგი აღვირახსნილობას იწვევს და პიროვნების სულსა და გონებას ბიოლოგიურ საწყისის უქვემდებარებს. უკანონობის გაბატონება ზედმეტი თავისუფლების შედეგია და ერში ტირანიის დამკვიდრების საფუძველი ხდება. სახელმწიფოში უნდა ყვოდეს სამართლიანობა, რომელიც გარკვეულ თანასწორობას

გულისხმობს. ქვეყანას უნდა მართავდეს კანონები და არა პიროვნება. ამასთან, თავისუფლების მღვწეისათვის აუცილებელია სიამაყე (არისტოტელე).

ცხადია, ბეჭდილი ყოველთვის საჭიროა საზოგადოებრიობისათვის, მაგრამ ასეთი პიროვნება უნდა იყოს მხოლოდ ისეთი ინდივიდი, რომელიც მზადია თვითგანწირვისთვის. მას უნდა ჰქონდეს უშიშარი კომპლექსი. ადამიანები კვდებიან ავადმყოფობით, ორჯერ მეტი კი ავადმყოფობისა და სიკვდილის შიშით იხილება. ბეჭდილი უნდა იყოს ზედმიწევნით ღვთისმოსავი, რომელიც იწვევს რწმენის გონებასთან შერწყმის მისწრაფებას, უწინარეს გეზს იღებდეს ჯანსაღ ძლიერ ახალგაზრდობაზე. მათი სიხალდე და სუფთა სუთქეა გამაჯანსაღებელ გავლენას ახდენს კაცთა მოვლაზე (ბეკონი). შემთხვევით როდი მოუთითებდა გოეთე ახალგაზრდული გარემოს გამაჯანსაღებელი მნიშვნელობის შესახებ ადამიანთა ცხოვრებაში. მოხუცი ფაუსტი დაიღალა, მოსწყინდა არსებობა და თავის მოკვლა გადაწყვიტა, მაგრამ მოულოდნელად, როცა ნორნი მარგარიტას ხმა გაიგონა, ისევ იგრძნო სიცოცხლის დაუოკებელი წყურვილი და სიკვდილი აღარ ისურვა.

თანამედროვე დახვეწილი ცხოვრების წესი ძირითადად იმ ნორმებისა და ფახეულობების სისტემაა, რომელიც პროტესტანტული იდეოლოგიის საფუძველზე შემუშავდა ანგლოსაქსური ეროვნული შეგნების გათვალისწინებით. მისთვის იმთავითვე დამახასიათებელი იყო რაციონალიზმი, ინდივიდუალიზმი და ბრძოლა საკუთარი თავის იმედით. პროტესტანტობა წარმოიშვა ევროპაში XVI საუკუნეში, როგორც პროტესტი კათოლიციზმის წინააღმდეგ. ეს არის სახელწოდება სხვადასხვა ქრისტიანული სარწმუნოებისა (ლუთერანიზმი, კალვინიზმი და სხვ.).

ჯერ კიდევ XI-XIII საუკუნეებში დახვეწილ ევროპაში წარმოიშვა კათარობა, რომელიც ანტიკათოლიციზმის ყველაზე უფრო გაერცვლებულ ფორმას წარმოადგენდა. კათარული რელიგიის წესებში მოითხოვდა ღვთის წინაშე სისპეტაკის დაცვის აუცილებლობას, (კათარი ბერძნული ხიკვია და სვთას ნიშნავს). კათარები რომის კათალიკურ ეკლესიას უპირისპირებდნენ თავიანთ საკუთარ გულსიას, რომის პაპს კი თავიანთ კათარულ სამღვდლოებას, რომელთა შორის იყვნენ ეპისკოპოსებიც და დიაკვნებიც. კათარული ღვთისმოს

საბა ფართოდ დამკვიდრდა იმ ქვეყნებში, რომლებიც სხვებზე ადრე დაწინაურდნენ ეკონომიკურად და საერთოდ, მატერიალური კულტურის მიხედვით. იგი უმოაერესად გაერცვლდა ბაღკანეთის ნახევარ-კუნძულიდან ჩრდილოეთ იტალიაში, სამხრეთ საფრანგეთში და ნაწილობრივ სამხრეთ გერმანიაში.

კათარობა XI-XIII საუკუნეებში ყველაზე გაბატონებული იდეოლოგია იყო მწვალებელთა მოძრაობაში. მწვალებლობა ანუ ერესი რელიგიურ სექტორს წარმოადგენდა. ერესი ბერძნული სიტყვაა და გაბატონებული რელიგიური დოგმებისგან განდგომას ნიშნავს. მწვალებლები გვერდს უვლიდნენ ყოველგვარ საეკლესიო დოქტრინას. დოგმატიკისა და კულტურის საკითხებში მწვალებლობა იყო სოციალური პროტესტის სპეციფიკური ფორმა. მწვალებლები ეწოდებოდა ადამიანთა იმ ჯგუფს, რომელიც თავისუფლად და თავისებურად განმარტავდა ქრისტიანულ დებულებებს. მოგვიანებით მასში მოიაზრებოდა ეკლესიის მიერ ოფიციალურად აღიარებული დოგმებისგან გადასხვევა.

დასავლეთ და ცენტრალური ევროპის ქვეყნებში ქალაქური ყოფის განვითარებასთან ერთად გაძლიერდა იდეური ოპოზიცია ფეოდალიზმის წინააღმდეგ. ფეოდალური უსამართლობის ზრდამ მწვალებელთა მოძრაობაში გლეხობის აქტიური ნაბიჯი განაპირობა. თავდაპირველად ეს პასიური პროტესტის ფორმით გამოვლინდა, რომელიც მოგვიანებით აქტიურ ბრძოლაში გადაიზარდა. XIV საუკუნეში უკვე გაიზარდა პასიური დოქტრინის სივრცე და ანტიკათოლიკური იდეები მკვეთრად დაუპირისპირდა ფეოდალურ ეკლესიას. ფეოდალიზმის წინააღმდეგ გლეხთა აჯანყებების გლეხურ-პლენური დეიზმშიშობლების თანახმობის იდეის ნაცვლად, წინა პლანზე წამოიწია სოციალური თანასწორობის იდეამ (ლოდარებისა და ჯონ ბოლის იდეები ინგლისში XIV საუკუნეში, რეველუციური მოძრაობა ჩეხეთში XV საუკუნეში, მისი გაძლიერება სამხრეთ ჩეხეთის ქალაქ თაბორში და სხვ.).

ქრისტიანულ-პლენური მწვალებლობა, ბიურგერული მწვალებლობისგან განსხვავებით, არ ილაშქრებდა ფეოდალური წესრიგის წინააღმდეგ და კმაყოფილდებოდა მხოლოდ ფეოდალურ ეკლესიაზე თავდასხმით. ბიურგერული მწვალებლობის არსი ნათლად გამოვლინდა არდონ ბრეშეის, ა. პუსის და მებრძოლების მოძღვრებებში.

ში. მწვალებელურმა მოძრაობამ დიდი როლი შეასრულა დასავლეთ ევროპის ქვეყნების შუასაუკუნეების ისტორიაში.

მტკიცე სამეფო ხელისუფლების დამკვიდრებამ საფრანგეთში და ამ ქვეყნის ტერიტორიულმა ერთიანობამ, რაც XV საუკუნეში უკვე მიღწეულ იქნა, მძლავრი ბიტი მისცა იმას, რომ საფრანგეთის ეკლესიამ რომთან კავშირის გაუწყვეტლად შეძლო თავის დაცვა პაპის გადაჭაბუკული პრეტენზიებისგან და 1438 წელს ეს მიღწევა განამტკიცა 'გალიკალური', 'ნაციონალური ფრანგული ეკლესიის თავისუფლების' გამოცხადებით. XV საუკუნეში კათოლიკურ ეკლესიაში დაწესებული სატაძრო მოძრაობის ნიშანდობლივი შედეგი იყო ამავე წელს კარლოს VII-ის მიერ წარდგენილი სანქცია, რომელიც აკანონებდა საეკლესიო კრების უზენაესობას პაპზე; საბატონოებსა და კაპიტულებს (სახელმწიფო პირთა კოლეგია, ეპისკოპოსთა კათედრასთან) უფლებას აძლევდა ეპისკოპოსები და აბატები აერჩიათ განთავისუფლებულ თანამდებობებზე, ზღუდავდა პაპის სამართლებრივ უფლებებს.

რაც უფრო მეტად იძენდა სახელმწიფო ხელისუფლება აბსოლუტურ ხასიათს, მეფეები სულ უფრო მეტად ცდილობდნენ დაემორჩილებინათ ეკლესია, თავიანთი ძალაუფლებისადმი დაქვემდებარებულ იარაღად ექციათ იგი. ამ მხრივ მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგა ფრანკისკ I-მა, რომელმაც 1516 წელს, პაპთან დასდო ე.წ. ბოლონიის კონკორდატი (შეთანხმება) მეფის ხელისუფლებასა და რომის პაპს შორის. ეს შეთანხმება განსაზღვრავდა კათოლიკური ეკლესიის მდგომარეობას საფრანგეთში. კონკორდატის ძალით მეფის ხელისუფლების ხელში გადავიდა უმაღლესი საეკლესიო თანამდებობაზე კანდიდატების დანიშვნის უფლება, რომელიც შემდეგ პაპს უნდა დაემტკიცებინა. მეფეს შეეძლო დიდი ხნის განმავლობაში საერთოდ არაფერ დაენიშნა განთავისუფლებულ ეპარქურ თანამდებობაზე. საეკლესიო ბენეფიციური შემოსავალი კი თავის სასარგებლოდ წაეღო და რამდენიმე ასეთი ბენეფიციის (მოგება ან სარგებელი) თავისი ახლობლებისთვის ებოძებოდა. ამ შეთანხმების სოციალური მხარე საკმაოდ სოლიდური იყო.

კათოლიკური ეკლესიის შემოსავლის მნიშვნელოვანი ნაწილი მეფის ხელისუფლების ხელში აღმოჩნდა, საეკლესიო შემოსავალი თავდაზნაურობის ფონად იქცა. უმაღლესი საეკლესიო თანამდებ-

ბობაზე ნიშნადნენ მსოფლი და მსოფლი თავადანაურებს, რომელთაც უპირატესად საეკლესიო შემოსავლები აინტერესებდათ, ეს უკანასკნელი კი სამწესოს საქმედების მართვას ანდობდნენ უბრალო წარმომართის ადამიანებს, რომელთაც მეტად მცირე გასამრჯელოს აძლევდნენ. ეკლესიის განიკაღმოსამი სამყოფო განიკაღმოსამი იქცა, ფაქტობრივად, სახელმწიფო დაწესებულებათა რიგში აღმოჩნდა, ხოლო საეკლესიო შემოსავალმა ფონდის სახე მიიღო.

მწვალებლები იყვნენ მესამე წოდების ადამიანები – ბურჟუაზია და ხელოსნები. გლეხთა მასები საფრანგეთში ძირითადად რეფორმაციის გარეშე დარჩნენ. პარიზში საერთოდ და თვით მეფის სასახლეში გააკრეს აფიშები რეფორმის ფანატიკური მოხელეების მიერ შედგენილი. ეს უკანასკნელი უარყოფდნენ კათოლიკურ მესას, რომელიც უნდა მოვლინებოდა ქვეყანას ბოროტების მოსასპობად. ფანატიკოსები ამტკიცებდნენ, რომ პაპი, მისი კარდინალები, ეპისკოპოსები და მღვდლები მატყუარები და ღვთის შემოებლები არიან. ასეთმა ქცევამ თვით მეფეც შეურაცხყო. უნივერსიტეტები და პარლამენტი მწვალებლების დასჯას მოითხოვდნენ. აგრესიზდა კოცონები. ბევრი დააპატიმრეს, რომელთა შორის მრავალი გამომჩენილი პირიც იყო. დაიწყო რეპრესიები ბეჭდვითი სიტყვის წინააღმდეგ. ბოლოსდაბოლოს მთავრობაც მისვდა თავის შეცდომებს.

მეტწილად ზომით, მსგავსი პროცესები მიმდინარეობდა დასავლეთი და ცენტრალური ევროპის ქვეყნებშიც. ქრისტიანული მოძღვრება ამა თუ იმ ხალხის ტრადიციებსა და წეს-ჩვეულებებს ერწყმოდა თანდათანობით, ეროვნული თავისებურებებით, ხალხის აზროვნების სტილითა და მენტალიტეტით იფლნთებოდა მისი აზრი. ამიტომ იყო, რომ ცივილიზებულ ერებს ჩამოუყალიბდათ ქრისტიანული ნორმატივების შემცენებისა და განხორციელების სხვადასხვა ფორმა. სწორედ აქედან გამომდინარე ჩამოყალიბდა ქრისტიანობის განსხვავებული მიმართულებები: მართლმადიდებლობა, კათოლიციზმი, პროტესტანტიზმი და სხვა. ეს მიმდინარეობებიც სხვადასხვა ერის კონკრეტული სოციალურ-ეკონომიკური და მორალურ-კულტურული ყოფის მახედვით სპეციფიკურად აღიჭმბოდა, რეფორმაციული მოძრაობის ყოველი ნაკადი ეროვნულობისკენ მისწრაფოდა მტკიცედ.

მაგრამ თავისუფლება, რომლის უმთავრესი ნიშანი ეროვნული უფლებების მოპოვება და დაცვაა, თავისთავად არ მოდის. მისი ინ-

ტენსიური შრომითა და შეუპოვარი ბრძოლით მოიპოვება მსოფლიო პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ იმდენად მძიმე შრომისაგან კი არ იღლებიან ადამიანები, რამდენადაც – არასწორი დახედვების გამო. საქმე ისაა, რომ დიდი მისწრაფებები გარკვეულ მსხვერპლს მოითხოვს ყოველთვის.

თავისუფლება თავისუფალი აუცილებლობაა – ადამიანთა მოქმედების ეს ფუძემდებელი მოტივი ღრმად გააშუქა გოეთე თავის გენიალურ ტრაგედიაში – „ფაუსტი“. ამ ტრაგედიის მთავარი გმირის მოთქმა ძალისხმევა მიმართულია ჰუმანური იდეალების განხორციელებისკენ ყოველგვარი კომპრომისის გარეშე. იგი განასახიერებს ადამიანის გონის იმედშეუღწევად სწრაფვას შეზღუდული გმირული ყოფის გადალახვისკენ. ფაუსტის ანტიპოდად გვევლინება მეფისტოფელი, რომელიც ნიჰილიზმისა და უსუფუფულობის კომპლექსს წარმოადგენს. მისი ეს ნეგატიური ნიშანთვისებები ფაუსტისათვის პოზიტიური საქმიანობისკენ სწრაფვის იმპულსად იქცევა.

ფაუსტი, პირველ რიგში, ინდივიდუალისტია. თვითდაამკვიდრებისკენ მისი სწრაფვა უწინარეს საკუთარი სურვილით განისაზღვრება, მაგრამ შემდგომი მოქმედების პროცესში ეს სწრაფვა მოთხოვნილებად ექცევა „საზოგადო თავისუფლების“ პრინციპში, ბუნებისა და კაცობრიობის გარდაქმნის იდეამ მოიკლა მისი გონება მთელი სისრულით. მოგვიანებით, ასეთივე თვალსაზრისი განავითარა გამომჩენილმა გერმანელმა ეკონომისტმა ფრიდრიხ ლისტმა (1789-1846), რომელმაც ეკონომიკის მამოძრავებელ ძალად არა ინდივიდი, არამედ, „სოციალური საზოგადოება“ მიიჩნია.

ფაუსტი მძიმე პრაქტიკულ საქმიანობაშია ჩაბმული, მაგრამ არა როგორც „გერმანული საქმიანობის კაპიტალისტის პროტოტიპი“, არამედ როგორც მოთელი საზოგადოების ბედნიერი მომავლისათვის დაუღალავი მებრძოლი. როცა გოეთე ამბობს: „მსურს ბატონობა და საკუთრება“, ამას პატივმოყვარეობა და ანგარებითი მისწრაფებები კი არ ედგა საფუძვლად, არამედ მოქმედების თავისუფლების მოპოვების იმპულსი ამოძრავებდა. მისივე ინტენსიურ შრომაში ხალხის ჩაბმაც არ შეიძლება წაითვადოს მშრომელი მახების წაგვრად, ვინაიდან მისი უმაღლესი მიზანი ისევ პიროვნებათა კეთილდღეობაა.

საზოგადოების თავისუფლების პრინციპი ფაუსტის მოქმედების კრიტერიუმია:

„თავისუფლების და ხიფათის დირსი ის არის, ვინც ყოველდღე განუწყვეტლავ ამისთვის იბრძვის“.¹ გოეთე სპინოზას დიდი პატივისმცემელი იყო. სპინოზას მსგავსად მას ღმერთთან გაოგნებული გონება მიახლოა ყოველივე არსებულის მიხედვით. ფაუსტი ამბობს - „ბუნებას თავისი თავი საკუთარ თავში აქვს დაფუძნებული“, რომლის უმთავრესი ნიშანთვისებაა მოძრაობა. საზოგადო თავისუფლების პრინციპი, რომელიც ფაუსტის მოქმედების ნიშანსდევს იქცა, უნდა განხორციელდეს გაერთიანებული, კოოპერაციული შრომით. მან უნდა დაამკვიდროს თავისუფალი, მარად ზედამავალი მშვენიერი ადამიანის ფენომენი საზოგადოებაში.

ფაუსტური ადამიანი არის მრავალმხრივობა, ძლიერი პიროვნება, რომელიც ზეკაცურ სიმამრებს იძენს და უმაღლეს ღონეს აღწევს. აქ მარადიული იდეალებისათვის ბრძოლა ყოველგვარი დათმობის გარეშე მიმდინარეობს. დიადი საქმისთვის აღმატებული მცხოვანი ფაუსტი მოვედინება თავის ქვეშემდომ მსახურთ, ვითარცა ნამდვილი ბეღადი, რომელსაც ვერავითარი დაბრკოლება ვერ შეაღწევს. ერთხელ დასახულ მიზანს: „სახტიკი წესი და შრომა სრული, ყოველთვის ფასობს ქუბის ღირსია, დიად საქმეში მმართველი სული ათასისთვისაც საკმარისია“.²

გაცილებით ადრე, შოთა რუსთაველიც აღმკვეთურ შეფასებას აძლევდა მმართველის შრომას. მისი აზრით, „ასი ათასსა აჯობებს, თუ გამორჩეული მქმნელია“.

მახების მატერიალური უსრუნველყოფა ვერ აკმაყოფილებს ფაუსტს. ხეივანებსა და მღვლოებში აღმართული სასახლეები და ლამაზ ქალებთან ზღაპრულად დროსტარებაც მიუღებელია მისთვის. თუმცა, ასეთი მისწრაფება თანდაყოლილია ადამიანისთვის, მაგრამ დასაგმობი საქციელია ყოველთვის. ამგვარ თუ მსგავს დროსტარებას ფაუსტი უღირს მოვლენად თვლიდა და დიადი საქმეებისკენ³ მიიღრმავდა დაუცხრომლად. მისი მიზანი იყო თავისუფალი მიწაზე თავისუფალი ადამიანების მოღვაწეობა, რომელიც ზღვის მოთოკვის, ჭაობების დაშლის და გარემოს მიწიერ სამოთხედ გადაქცევის საფუძველს იძლევა. (ფაუსტი ამბობს: „მე აღმოვუჩენ მილ-

¹ გოეთე, ფაუსტი, თარგმანი დიეთი ონიაშვილისა, თბ., 1962, გვ. 561.
² იქვე, გვ. 558-559.

იონებს ამ თავშესაფარს, სად თავისუფალ შრომით ყველა იცხოვრებს ღაღად“).

ფაუსტური პარადიგმების სულისკვეთებითაა გამსჭვალული ილია ჭავჭავაძის მთელი შემოქმედება. პარადიგმების მძლავრი ნაკადი განსაკუთრებით იგრძნობა დიდი მთაწარის მხატვრულ შედეგებში. ფაუსტური იდეების განვითარება უნდა გაშუქდეს, როგორც საზოგადოების მარადიული პროგრესისა და პიროვნებათა სრულყოფილი ბრძოლის გამომხატველი ძირითადი მიმართულება, როგორც კაცთა მოღვაწის ინტელექტუალური ძალების მიერ დაგროვილი მითოლოგიური კულტურის აღმასვლის მაგისტრალური ხაზის გაგრძელება. პარადიგმაა ყოველი იდეური ნიმუში, რომელიც ჭეშმარიტების ძიებასა და კაცობრიობის პროგრესის ემსახურება.

ი. ჭავჭავაძის უპირველესი საზრუნავი ეროვნული თავისუფლება იყო. მან, ჯერ კიდევ ჭაბუკმა, წამოაყენა ეს პრობლემა რადიკალური სიმახიელით. ამის უღაო მოწმობაა მისი ნაწარმოები: „ქართლის დედა“, რომელშიც სამშობლოს წარსულზე რომანტიკული გოდების ნაკვალავი, დასახულია დიადი მომავლისკენ მტკიცე გეზი. თუ XX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული პოეზია წარსულს მისტირებდა, ი. ჭავჭავაძის მთელი შემოქმედება მომავლის იმედშეუღწევლი რწმენითაა აღვსილი. (ჩვენ უნდა ჩვენი ეშვით მყოფადი, ჩვენ უნდა მივცეთ მომავალი ხალხს“).

ილია ღრმა შთამაგონებელი სიმტკიცით მიმართავს ქართველ დედას:

„აღზარდე შეილი, მიეც ძალა სულს,
საზრდოდ ხმარობდე ქრისტესა მცნებას, -
შთაგონებდე კაცთა სიყვარულს,
მშობას, ერთობას, თავისუფლებას, -
რომ სიკეთისთვის გული უთრთოდეს
და მომავლისთვის ზედთანა ბრძოდეს...“⁴

ეროვნულ-რევოლუციური იდეალებიდან იღებდა სათავეს ი. ჭავჭავაძის მთელი თეორიული და პრაქტიკული მოღვაწეობა. შრომის განთავისუფლების მებრძოლია ავანგარდში იღვა იგი ყოველთვის, „შრომის სუფუფას“ თვლიდა საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური

¹ იქვე, გვ. 561.

² ილია ჭავჭავაძე, თხზულებანი, თბ., 1984, გვ. 49.

³ იქვე, გვ. 113.

თავისუფლების საფუძვლად. მას შრომის განთავისუფლება მიაჩნდა ძველმოსილი XX საუკუნის მოვარ ამოცანად. ილია წერდა: („შრომისა ახსნა – ეგ არის ტერითი ძველმოსილის ამ საუკუნის... და ახალს ნერგზედ ახლად შობილი ეს ქვეყანა კელავ აღვიადების“).¹

ი. ჭავჭავაძეს კარგად ესმოდა, რომ მშრომელი ხალხის მედგარ შეტევებს ვერ გაუძლებდნენ ძველი ცხოვრების წესის დამცველები; „განახლებისა გრეადის ქროლვა“ დაანგრევდა ძველ სოციალურ-ეკონომიკურ შენობას, ჭეშმარიტების გამარჯვებას უზრუნველყოფდა და გახსნილს მისცემდა ახალ ცხოვრებას, შრომის სუფევას დაამკვიდრებდა („შრომის სუფევა მოვა მაშინა ჭეშმარიტების მის ძლიერებით... მაშინ უკმ სიტყვად არ იქნებოდნ მისობა, ერთობა, თავისუფლება“).

ბევრი მხატვრული ნაწარმოები არა მხოლოდ ესთეტიკური, არამედ დრმა ფილოსოფიური, ისტორიული და ეკონომიკური იდეების მატარებელიცაა და ამდენად, დიდ მეცნიერულ ფასეულობასაც წარმოადგენს. ამიტომ, როცა ილიას მსოფლმხედველობას ვიყვლეო, მისი ძირითადი იდეური ტენდენცია „ანრდილის“, „შრომის სუფევის“ მოტივებში უნდა ვეძოთ და არა რომელიმე კონკრეტული ვითარების პრაქტიკულ მოთხოვნათა გამო დაწერილ სტატიებში. ჭეშმარიტი ისტორიული მეხსიერება აღამიანებს სულიერი სამყაროს გაძლიერების იმპულსს აძლევს. ხალხი რომ მორალურად არ დაინადგვს გამარჯვების აშკარა უპერსპექტივობის პირობებშიაც კი, მტრისადმი წინააღმდეგობის გაწევა აუცილებელია.

ხელოვნებისა და ხორტის სახელმწიფოებრივ პრიორიტეტად გადაქცევა ნებისმიერი ძლიერი ქვეყნის დაუფლებას უწყობდა ხელს უოველთუის. როცა „ოქროს ხანა“ დადგა საქართველოში და შესუსტდა დავით აღმაშენებლის მიერ შექმნილი სამხედრო ინსტიტუტების აქტიურობა, როცა ეროვნული თავისუფლების ამ ზებუნებრივი წყდომის რეალური ღმერთი, კაცის მიერ დამკვიდრებული პრიორიტეტი შეიცვალა და გართობას, ლიტერატურასა და ხელოვნებას მიენიჭა გადაჭარბებული უპირატესობა, თავისუფალი აუცილებლობის ადგილი ზღვარგადასულმა თავისუფლებამ დაიჭირა, საქართველოს უძლეველობა შეირყა და მან დადმასხლა დაიწყო თანდათანობით. მსგავსი პროცესები, სოგიერთი გამონაკლისის გარდა, დღესაც მუდრდება ჩვენში. საქმე ისაა, რომ ბრძენი პიროვნებები, როგორც წესი,

¹ იქვე, გვ. 113.

საკუთარ შეცდომებზე კი არ სწავლობენ, არამედ – სხვათა შეცდომების დრმა ანალიზის საშუალებით. თუ ხილრმისეულად ვიცით წარსული, მომავალი შესაძლებელი არსებობად უშეცდომოდ განესახდერთ.

რაც უფრო დიდი მთაზროვნე გონება, მით უფრო გამოირჩევა იგი მრავალმხრივობით. ასეთი იყო ი. ჭავჭავაძე, რომლის მოღვაწეობაში მტკიცედ იყო შერწყმული თეორიული და პრაქტიკული მოღვაწეობის მდიდარი ინტელექტუალური მრავალფეროვნება. თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის მისხედით, თავისუფალი და დემოკრატიული სახელმწიფო არის ეროვნული ორგანიზმი, რომლის სათავეში დგას კანონიერი გზით არჩეული ხელისუფლება, პრეზიდენტი, პარლამენტი ან მეფე. თანამედროვე ხასოგადობაში დიქტატურა აუტანელი მოვლენაა. მისი გარემოცვა უპირატესად ანგარებიან და მატერიალურ სიმდიდრეს დახარბებული ხალხია. პოლიტიკოსისათვის არაა საკმარისი მხოლოდ ფართო ეროვნული და განათლება, იგი „ფლიბერფულუნგის“ (ხალხისათვის თავგანწირვა) პრინციპით უნდა იყოს გამსჭვალელი ყოველთვის.

მსოფლიო ცივილიზაციის თანამედროვე დონე შესაძლებლობას იძლევა აღამიანი თავისუფლების ყველა იმ ფასეულობას ეხიაროს, რომელიც მას დმერთის მსგავს სახეობად აქცევს. მაგრამ ასეთი თავისუფლების მოპოვებას დიდი ძალისხმევა სჭირდება; უწინარეს კი – არსებული სინამდვილის ხილრმისეულ გაცნობიერებასა და გააზრებას. დღევანდელი ცოდნის გლობალიზაციური ველი ნებისმიერ ცივილიზებულ სახელმწიფოს აძლევს საშუალებას ისეთ დონეზე დადგეს, რომელიც აქამდე წარმოუდგენელი იყო, მაგრამ ამ სახელმწიფოებმა პლანეტარული მოვლენების ატავისტური კონფორტაციისკენ სწრაფვას უნდა დაანებონ თავი და შექმნან დინამიკური წინასწარობის პოლიტეკულტურული სიერცე კაცობრიობის ბედნიერი მომავლის მიღწევის გზაზე. მთელი უბედურება ის არის, რომ თანამედროვე მაღალგანვითარებული ქვეყნების უმრავლესობა არსებითად რეალობიდან გამოდის, ხოლო ისტორიული სამართალმანობის პრინციპის აღდგენას ნაკლებ ყურადღებას აქცევს.

გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვთქვით, რომ რელიგიის ისტორია ჭეშმარიტების ძიების ისტორიაა. ყველა განვითარებული სახელმწიფო უფრთხილდება თავის ეროვნულ სულიერ სიმდიდრეს, თავის

რელიგიას, ტრადიციებსა და ცხოვრების წესს, მკაცრად ხვდის ყველას, ვინც შეეცდება ძირითადი კულტურული მემკვიდრეობის შეურაცხყოფას.

ევროპის სახელმწიფოებმა უკვე ნათლად გააცნობიერეს, რომ დღეისთვის საბოლოო არის ცივილიზებული ხალხების არსებობისა და კულტურის უმთავრესი ნიშანი. ისინი იმდენად შეაშფოთა ზოგიერთი რელიგიური დაჯგუფების არასამართლებრივმა საქმიანობამ, რომ აქტიური საწინააღმდეგო ზომების გატარებას შეუდგნენ მტკიცედ. კერძოდ საფრანგეთში იაღველები მოქმედებენ, როგორც არასამთავრობო ორგანიზაციები. მათ აუკრძალეს ქუჩური პროპაგანდა. სასამართლომ გააუქმა მათი რეგისტრაცია. შვეიცარიის სახელმწიფო არ ცნობს იაღველებს და საერთოდ, უკანონოდ მიიჩნევს მათ საქმიანობას, ისლანდიაში იაღველებზე დაწესებულია მკაცრი კონტროლი. ინგლისიდან ისინი ფაქტობრივად გამოდევნეს. თუ ვინმე არის დარწმუნოებული, პოლიცია არ აძლევს თავისუფალი მოქმედების უფლებას. 1989 წელს ესპანეთში მიიღეს საგანგებო კანონმდებლობა, რომელიც ზღუდავს მათ მიღეაწეობას. გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ გააუქმა მათი რეგისტრაცია და ა.შ.

დე გოლის თაოსნობით შეიქმნა ახალი ეროვნული სახელმწიფოს საფუძვლები საფრანგეთში, აღორძინდა ნაციონალური ცნობიერება ფრანგ ხალხში. მაგრამ დე გოლის გარდაცვალების შემდეგ ღრმად გაიღვა ფესვები სოციალისტების კონსოლიდირებულ პოლიტიკამ, რის გამოც ეროვნული და რელიგიური ცნობიერება დაქვეითდა და საფრთხე შეუქმნა წინაპართა ნაამაგარ მდიდარ ფრანგულ კულტურას. შექმნილმა სიტუაციამ გამოაფხიზლა მთელი ევროპის ელიტარული წრეები, პროგრესული ძალები ამორაგდნენ ეროვნული სუვერენიტეტის შენარჩუნებისათვის და ფედერალური ევროპის შექმნის წინააღმდეგ გამოვიდნენ.

ეროვნული და რელიგიური სიმტკიცე, მამაზეციერთან მიახლოების რწმენა აღმსარებელთა სულიერი ძლიერების საფუძველია. ბუნებრივია, რომ დღეისთვის საბოლოო რწმენასთან მთავროვნებების შეერთების სწრაფვას წარმოადგენს. რაც უფრო ახლო მიდის აღმზიანი ღმერთთან, მით უფრო ტკბება ამ ბედნიერებით, მაგრამ განუზომელია მისი დაკარგვის შედეგად გამოწვეული სულიერი ტკივილებიც. ამიტომ ღმერთისკენ ზეადმაღალი მოძრაობის პროცეს-

ში პიროვნებამ ყოველთვის უნდა შეძლოს მარცხით გამოწვეული უბედურების ატანა და შეურყეველი ძლევამოსილებით გააგრძელოს ცხოვრების გზა.

ქრისტიანი ებრაელი იყო თვით კ. მარქსი, რომელიც არასდროს მიმართავდა იუდაიზმის აღმსარებლობას. ბოლოს ღვთისმგებლობაც კი გახდა. პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია, რომ ქრისტეს ებრაული თავგამოდებით, პირდაპირ აცხადებდა: „მე მინდა შური ვიძიო მასზე, ვინც ზეგარდმო მეუფებს“. ამასთან, პოლიტიკური ფილოსოფიის ასპექტით ამ თავზარდამცემ ათეისტს არასოდეს შეპარვია ეკვი დმერთის არსებობაში.

ისევე, როგორც თავისუფლება არის თავისუფალი აუცილებლობა, ასევე დემოკრატია წარმოადგენს დემოკრატიულ აუცილებლობას ანუ აუცილებლობის დემოკრატია. მისაღები გეონომიკური პოლიტიკა სწორედ აუცილებლობის მოთხოვნათა შესაბამისი დემოკრატიის პრინციპის მიხედვით უნდა ყალიბდებოდეს. პლატონი ბოროტმოქმედების სათავედ გაუნათლებლობას, ცუდ აღზრდას და ბიუროკრატიულ სახელმწიფოებრივ წყობილებას თვლიდა.¹ საზოგადოებრივი სუფიქსი მხოლოდ ისეთ ქვეყნებში, სადაც საგანმანათლებლო საქმიანობა ყურადღების ცენტრში იდგა დღეისათვის. არამხოლოდ ანტიკური კულტურის გამომჩინელი ქომაგები, არამედ შედარებით ჩამორჩენილი მონღოლური ელიტის წარმომადგენლებიც საგანგებოდ აზროვნებდნენ კულტურის საუნჯეებს და გაძლიერებულ დაცვით გზავნიდნენ თავიანთ სატახტოში.

მრავალმხრივი განათლების კერა არის ბიბლიოთეკების ფართო ქსელი, რომლის გაძლიერება და გაძლიერება ყოველი ცივილიზებული ერის უპირველესი ამოცანა უნდა იყოს ყოველთვის. ოდესღაც ეგვიპტის ალექსანდრიაში არსებობდა ლეგენდარული ბიბლიოთეკა, რომელსაც მუსეონი (მუსეების საკრებულო) ეწოდებოდა. იგი საზომოდ გაიხსნა ძვ.წ. 507 წელს. მეფე პტოლომე III ევერეტელმა გირაოს საშუალებით გადასაწერად ათენელთაგან ითხოვა: ესქილეს, სოფოკლეს და ევრიპიდეს ტრაგედიები. უდიდესი თანხა - 750 კგ. ოქრო გადაიხდა გირაოდ. ესოდენ დიდი თანხის გადახდას არ შეუშინდა მეფე, მაგრამ არც ტრაგედიები დაუბრუნა მან ათენელებს.

¹ პლატონი. სახელმწიფო, თბ., 2003, გვ. 299.

დიდ პატივს სცემდნენ ანტიკური ეპოქის მოღვაწეები ლიტერატურას, მეცნიერებასა და კულტურას საერთოდ. ეს ფენომენი თანამედროვე თაობისათვის საგანგებო მაგალითად უნდა იქცეს.

ძე.წ.ად. III საუკუნეში მუსეონის განაგებდა გრასტოსფენი, რომელიც ცნობილი იყო, როგორც გამოჩენილი ფილოსოფოსი, მათემატიკოსი, ასტრონომი, ლიტერატურათმცოდნე და საერთოდ, მრავალმხრივი მეცნიერი. მან დაწერა სამ-ტომიანი ნაშრომი გეოგრაფიაში, რომელსაც შემდგომში იყენებდა სტრაბონი; დაახლოებით ზუსტად გამოთვალა იმ შერდიანის სიგრძე, რომელზედაც აღექსანდრია მდებარეობს. აქ იგი მხოლოდ 75 კმ. შეცდა; ისტორიულ მოვლენათა ზუსტი თარიღები გამოიკვლია და საფუძველი ჩაუყარა ახალ მეცნიერებას – ქრონოლოგიას. გადმოცემის თანახმად, მუსეონის ბიბლიოთეკაში ინახებოდა პლატონის ერთ-ერთი ხელნაწერი დაკარგული ატლანტიდის შესახებ; აქვე იყო დაცული ერასტოფანეს ეგვლა კომედია, ჩვენამდე მისამ მეთხუთხმედი ნაწილია მოადწია მხოლოდ. „ოლიდასა“ და „ოდიხეის“ გარდა აქ შემონახული ყოფილა პომპეოსის სხვა ნაწარმოებებიც. რომაელმა და არაბმა მსეფარმთავერებმა საბოლოოდ გაანადგურეს ეს ბიბლიოთეკა.

ღვებენდარული მუსეონის აღდგენის საკითხი თანამედროვე ეგვიპტის ხელისუფლების ერთ-ერთ მთავარ ამოცანად იქცა. 1988 წელს საფუძველი ჩაეყარა აღექსანდრიის ახალ ბიბლიოთეკას და სამეცნიერო ცენტრს, რომლის ერთი ნაწილი მიმართული იქნება ზღვისკენ. მოლიანობაში ეს ცენტრი განასახიერებს მზეს, რომელსაც ათასწლეულების გასწვრივ თავყვანს სცემდნენ ეგვიპტელები.

გამოცდილება გეინვენებს, რომ ისტორიული შორეულიდან მიღებული ტრადიციებისა და ძირძველი მეცნიერულ-კულტურული მონაპოვების სიღრმისეული გაცნობიერებისა და შემოქმედებითი გამოყენების გარეშე ნორმალური საზოგადოებრივი პროგრესი შეუძლებელია, ეროვნული აქტივობის ყოველი ნიუანსი გათვალისწინებული უნდა იქნეს. ჭეშმარიტი დემოკრატიისა და მრავალმხრივი განათლების მიღწევა ბიბლიოთეკების გაბატონებული ქსელის შემდგომ გაფართოებასა და გაძლიერებას მოითხოვს უცდილობად. თანამედროვე განათლების სისტემა კი ახალგაზრდობის გონებრივ დაწინაურებას დაბრკოლებებს უქმნის. ამ შემთხვევაში უარყოფითი როლს ასრულებს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგების არასწორი გამოყენე-

ბა. წიგნი არსებითად კომპიუტერმა შეცვალა. ხშირ შემთხვევაში მას გარიგების როლს აკისრებენ. სინამდვილეში იგი უბრალოდ გართობის საგანი კი არა, არამედ გონების განვითარების საშუალებაა. ცხადია, წიგნი მიკითხველს მხოლოდ იმას აძლევს, რისი შემეცნებაც მას შეუძლია. და თუ ახალგაზრდობამ ფუნდამენტურ აზროვნებას თავი დაანება, მაშინ იგი მხოლოდ მომსმარებლის მდგომარეობაში აღმოჩნდება, ხოლო მისი გონება მოვლენათა ზღვაში იმომარაგებს, ვითარცა სხვისი ნააზრდვის შესვლადელი ემპირიული მონამორჩილი.

არსებითად მართალი იყო ლუდვიგ ფონ მიხესი, როცა ყოველგვარ პოლიტიკურ თავისუფლებასა და უფლებას საბაზრო ეკონომიკის გარეშე ფიქტად თვლიდა. მაგრამ ეკონომიკური თავისუფლების ამ საფუძვლის შეფასებისას მას მსხვედლობიდან გამომდინარე ყოველი ფაქტორის როლი, სოციალ-ეკონომიკურ მოვლენათა მსხვედლობა კი იმის უდავო მოწმობაა, რომ ეკონომიკური ზრდა მკაცრად შეზღუდული რესურსების პირობებში მხოლოდ თავისუფალი ბაზრის მექანიზმს ვერ დაეყარება. მით უფრო, რომ მსოფლიო ეკონომიკაში არსებითად მრავალმხრივ განსხვავებული ეროვნული მეურნეობები იყრის თავს. ა. სმოთის „უხილავი ხელის“ თეორია, რომელიც მან თავისი მირადის ფილოსოფიის მიხედვით ჩამოაყალიბა, საყოველთაო პარმონიის გარანტი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ სინამდვილეში მას დესტაბილიზაციაც მოაქვს, იგი უარყოფდა არასტაბილურობის შესაძლებლობას და სახელმწიფოს ჩაურევლობას მოითხოვდა. მაგრამ საბაზრო აქტივობის ნეგატიური შედეგების დაძლევა სახელმწიფოს მხრივ გარკვეული რეგულირების გარეშე შეუძლებელია. ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ მთავრობამ ტოტალურ კონტროლს დაუქვემდებაროს ეკონომიკური ზრდის მთელი პროცესი და ნორმალური გასაქანი არ მისცეს კონკურენტული ბაზრის არსებობას.

ცალმხრივად აღებული „დესევერ“ დოქტრინა ისევე მოუღებელი პოლიტიკაა, როგორც საბჭოური სოციალიზმის თეორია. ამ უკანასკნელმა ტოტალური სახელმწიფოს პოზიციაზე მივიყვანა, ხოლო „დესევერის“ განსაზღვრული სიტუაცია დეცენტრალიზაციას იწვევს. საჭიროა ახალ საფუძველზე ორივეს დადებით მხარეთა გაერთიანება. სახელმწიფო სავთაშორისო ურთიერთობის სუბიექტია, ამიტომ მისი გარკვეული მარგველურობი როლის უარყოფა ეკონომიკაში მოუღებელია.¹ ამ თავისებურებათა გათვალისწინება ეკონომიკური

პოლიტიკის შემუშავების დროს აუცილებელია, ასეთივე პოზიციიდან უნდა მივიღოთ ფრიტრედეროხის და პროტექციონიზმის საკითხებს. მათი გათიშვა შეცდომაა. ისინი ერთიანობაში განხილული, იძლევა სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავების საშუალებას.

საერთოდ, ყოველი ნამდვილი რომ ეროვნულობისკენ მიისწრაფვის, ამის უდავო მოწმობაა ფულადი ურთიერთობის განვითარების გენეტიკურ-ისტორიული პროცესიც. ფული ზოდის ფორმიდან თანდათანობით მონეტის ფორმაში გადადის, რომელიც მტკიცედ გამოკვეთილი ეროვნული ნიშნით ხასიათდება.²

ყოველივე ზემოაღნიშნული გვიჩვენებს, რომ აუცილებლობას, შემთხვევითობას, თავისუფლებასა და დემოკრატიას შორის არსებულ დიქტონიას მიზეზობრივი კავშირით განვითარების მოთხოვნები უცვლელად უნდა იქნეს გათვალისწინებული ინტეგრალური ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავების დროს.

Necessity and Chance, Freedom and Democracy through the prism of integral economic policy

G Todua

Necessity and chance, freedom and democracy are inter conditioned terms. Their requirements in economy and, generally in all sphere of social life reveal in approximately similar way.

Necessity and probability are two different sides of the same phenomenon. There is no pure necessity as well as no pure chance. Chance is not only chance, but it is necessity. Freedom is free necessity. So is the democracy, what is a democratic necessity or democracy of necessity.

In the process of making integral economic policy it is essential to take into consideration the requirements of strict causative interrelations existing among necessity, chance, freedom and democracy

¹ ვ. თოდუა, ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია, ნაწილი I, თბ., 2004, გვ. 603-604.
² ვ. თოდუა, ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია, ნაწილი II, თბ., 2009, გვ. 363-364.

ეკონომიკური ზრდის ინფლაციური თეორიის ამრთავი პრინციპების შესახებ

მაკსიმ ნიშნაძე

თბილისის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასისტენტ-პროფესორი

ეკონომიკური ზრდის დღემდე არსებული მოდელებიდან ყველაზე პოპულარული და ფართოდ გავრცელებულია სოლოუს მოდელი, რომელიც საშუალებას გაძლევს საფუძვლიანად გაგაანალიზოთ და გავსომოთ ეკონომიკურ ზრდაზე მოქმედი ფაქტორები და მათი გავლენის მასშტაბები. თუმცა, აღნიშნულ მოდელს ერთი სერიოზული ნაკლი გააჩნია. სოლოუს მოდელის თანახმად, მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით გრძელვადიან პერიოდში წარმოების მოცულობის გადიდების ერთადერთი წყარო მწარმოებელთა ზრდაა. მაგრამ ამ მოდელში მწარმოებელთა ზრდის ტემპები განისაზღვრება როგორც მოცემულობა და მისი ცვლილების მიზეზები აუხსნელი რჩება. აქედან გამომდინარე, სოლოუს მოდელის კრიტიკა უკავშირდება ეკონომიკური ზრდის საკვანძო პარამეტრების ეგზოგენურობას. მათ შორის ძირითადია დაზოგვის ნორმა და ტექნოლოგიური პროგრესის ზრდის ტემპი, რომლებიც აღნიშნულ მოდელში ასახულია საშუალოდ ერთი მომუშავეს შრომის ეფექტიანობის ზრდის ტემპის მეშვეობით. ასეთი მოცემულობის დროს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი აუხსნელი რჩება, ანუ, როგორც კრიტიკოსები აცხადებენ, „ცდიდან ცვიფა“.¹

სოლოუს მოდელის ადეკვატურობაში ეჭვები წარმოიშვა მისი დასკვნების ვერიფიკაციის დროს. აღნიშნული მოდელი გამოიყენებოდა აშშ-სთან შედარებით ომისშემდგომ იაპონიაში უფრო სწრაფი ეკონომიკური ზრდის ტემპების ასახსნელად. იაპონიაში ეკონომიკური

¹ Дзиро Абел, Бен Бернанке, Макроэкономика, 5-е издание, МВА, Питер-2008, с. 308.

ზრდის ტემპები გაცილებით მაღალი იყო, ვიდრე აშშ-ში, რადგანაც მისი კაპიტალის მარაგი ჩამოუვარდებოდა მდგრადი კაპიტალ-შეიარაღების დონეს, მაშინ როდესაც აშშ-ში კაპიტალის მარაგი ახლოს იმყოფებოდა მდგრად დონესთან. მაგრამ, სოფლის მოდელის პასუხე განხორციელებული ანალიზის შედეგად მიღებული დასკვნა არ შეესაბამებოდა ამ ქვეყნებში არსებულ საშუალო წლიურ რეალურ საპროცენტო განაკვეთებს შორის განსხვავებას.

ამ განსხვავების შეფასებისთვის გამოყენებულ იქნა ქობი-დუ-გლასის საწარმოო ფუნქცია

$$Y = AK^\alpha L^{1-\alpha} \quad (0 < \alpha < 1). \quad (1)$$

რეალური საპროცენტო განაკვეთი, ნეოკლასიკური მოდელის თანახმად კაპიტალის ზღვრულ მწარმოებლურობასა და ამორტიზაციის ნორმას შორის სხვაობაა:

$$r = MPK - \delta = \alpha A \left(\frac{K}{L} \right)^{\alpha-1} - \delta. \quad (2)$$

1950 წელს მილიანი ეროვნული პროდუქტი იაპონიაში 5-ჯერ ნაკლები იყო, ვიდრე აშშ-ში. მაშინ (1) ტოლობიდან გამომდინარეობს, რომ

$$\frac{Y_{აშშ}}{Y_{იაპონია}} = \frac{K_{აშშ}^\alpha}{K_{იაპონია}^\alpha} = 5.$$

ხადაც $Y_{აშშ}$ და $K_{აშშ}^\alpha$ - აშშ-ში წარმოების მოცულობისა და კაპიტალის მარაგის სიდიდებია, ხოლო $Y_{იაპონია}$ და $K_{იაპონია}^\alpha$ - იგივე მანუშებლებია იაპონიისთვის.

აქედან:

$$K_{აშშ} = 5^{(1/\alpha)} K_{იაპონია} \quad (3)$$

ტოლობიდან (2) გამომდინარეობს, რომ

$$\frac{r_{იაპონია} + \delta}{r_{აშშ} + \delta} = \frac{K_{აშშ}^{1-\alpha}}{K_{იაპონია}^{1-\alpha}} = 5^{\frac{1-\alpha}{\alpha}}.$$

ამგვარად,

$$r_{იაპონია} = 5^{\frac{1-\alpha}{\alpha}} (r_{აშშ} + \delta) - \delta, \quad (4),$$

ხადაც

შეადგენდა 6,5%-ს, $\alpha = 1/3$, δ , მაშინ ტოლობიდან (4)

გამომდინარეობს, რომ 1950 წელს იაპონიაში საპროცენტო განაკვეთი დაახლოებით 400% უნდა ყოფილიყო, რაც აბსოლუტურად არარეალური შეფასებაა.² მოცემული გამოთვლა შეიძლება არ გაეზიაროთ, რადგანაც ის ეყრდნობა იაპონიისა და აშშ-ს საწარმოო ფუნქციის იდენტურობის წინაპირობას. ასევე პასუხი არის ის, რომ ეკონომიკურ ზრდაში განსხვავების მიზეზების გამოსაგლეჯად აუცილებელია ეიცოდეთ, თუ როგორ ვითარდება ტექნოლოგიები სხვადასხვა ქვეყანაში და რომელი ფაქტორები განსაზღვრავს ამ განვითარებას.

არსებობს დასახული მიზნის მიღწევის ორი გზა. პირველი, გავავართოთ კაპიტალის ცნება - წარმოადგინოთ ის უფრო ფართოდ, ვიდრე ფიზიკური კაპიტალი. მაშინ α (რომელიც წარმოადგენს კაპიტალის მოვლადობას შემოსავლების სხედრით წონასწორობაში) უფრო მეტი იქნება 1/3-ზე და დასკვნები მანუშებლებია დინამიკაზე მდგრად მდგომარეობაში გადასვლის პროცესში წინააღმდეგობაში არ მოვა რეალური საპროცენტო განაკვეთის სიდიდებთან. მეორე, მოვახდინოთ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ენდოგენურად წარმოდგენა, ე.ი. განვსაზღვროთ მისი ზრდის ტემპები წარმოდგენილი მოდელის ფარგლებში.

მოდელი, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელია ეკონომიკური ზრდის ახსნა ტექნოლოგიური პროგრესის ზრდის ტემპების ეგზოგენურად მოცემულობის წინაპირობის გარეშე, შემოთავაზებულ იქნა რობერტ ლუკასის მიერ. ამ მოდელს ეწოდება მოდელი და ცნობილია, როგორც ეკონომიკური ზრდის ენდოგენური მოდელი. აღნიშნულ მოდელში წარმოების მოდელი მოცულობა გამოსახება ქობი-დუ-გლასის საწარმოო ფუნქციით:

$$Y_t = \bar{A} K_t^\alpha (L H_t)^{1-\alpha},$$

² ტუმაიოვა Е.А., Шагас Н.Л. Макроэкономика. Элементы продвинутого подхода: учебник, Москва, 2004, с. 208.

სადაც $0 < \alpha < 1$; $\bar{A}$ - პარამეტრი, რომელიც აღნიშნავს ტექნოლოგიურ პროგრესს, $\bar{A} > 0$; H_t - ეკონომიკაში ტიპური ეკონომიკური აგენტის ადამიან-კაპიტალის რაიმე დონეს დროის t მომენტისათვის (ე.ი. ადამიან-კაპიტალის დონე, რომელიც ხასიათდება სამუშაო ძალის ტიპური წარმომადგენელი). აღნიშნულ დონეს საფუძვლად უდევს კონკრეტული მომუშავეს ჯანმრთელობა, განათლება და კვალიფიკაცია და ისომება მისი შრომის ეფექტიანობით.

სოლოუს მოდელის მსგავსად, ამ მოდელშიც მოსახლეობისა და სამუშაო ძალის ზრდის ტემპები ერთმანეთს ემთხვევა. ადამიან-კაპიტალის მოდელი რაოდენობა ტოლია LH_t -სი. ასეთი ინტერპრეტაციით შრომის ეფექტიანობა ისომება ადამიან-კაპიტალის დონით, საწარმოო ფუნქცია, სოლოუს მოდელის მსგავსად, ხასიათდება მას-შტაბისგან მუდმივი უკუკავშირის თვისებით. ინვესტიციები I მომენტში წარმოადგენს ფიზიკურ (I_t^k) და ადამიან-კაპიტალში (I_t^h) ინვესტიციების ჯამს: $I_t = I_t^k + I_t^h$.

საქონლისა და მომსახურების ბაზარზე წინასწარობა სოლოუს მოდელის მსგავსად შემდეგი ტოლობით გამოისახება: $Y = C + I$.

ფიზიკური და ადამიან-კაპიტალის ამორტიზაციის ნორმა ერთმანეთს ემთხვევა, ამიტომ $\dot{K} = I^k - \delta K$; $\dot{H} = I^h - \delta H$. ადამიან-კაპიტალის ამორტიზაციაში იგულისხმება გამომუშავების ის ნაწილი, რომელიც ხმარდება მომუშავეთა განათლებისა და კვალიფიკაციის ამაღლებას.¹

მოდელში იგულისხმება, რომ კაპიტალური რესურსები სრული ურთიერთშემცვლელია ხასიათდება. რადგანაც ფიზიკური და ადამიან-კაპიტალის შექმნასთან დაკავშირებული დანახარჯები ერთმანეთს ემთხვევა, მდგრად მდგომარეობაში მათი ზედგულისწილი წარმოებულობებიც უნდა გაუტოლდეს ერთმანეთს, ე.ი. უნდა შესრულდეს პირობა $MPK = MPH$, აქედან:

$$\alpha \bar{A} \left(\frac{LH_t}{K_t} \right)^{1-\alpha} = (1-\alpha) \bar{A} \left(\frac{K_t}{LH_t} \right)^\alpha \cdot L \quad (5)$$

ამ ტოლობიდან გამომდინარეობს, რომ:

¹ Гурт С. Беккер. Человеческое поведение: экономический подход, Москва-2003, с. 59.

$$\frac{n_t}{K_t} = \frac{1-\alpha}{\alpha} \quad (6)$$

ტოლობის (6) გათვალისწინებით საწარმოო ფუნქცია ემთხვევა ლობს შემდეგ სახეს: $Y = AK$, (7)

$$A = \bar{A} \left(\frac{1-\alpha}{\alpha} \right)^{(1-\alpha)} \times L^{(1-\alpha)}.$$

სადაც

მოდელში (7) მიიღო „ AK მოდელის“ სახელწოდება. მისი ძირითადი თვისებაა კაპიტალის მუდმივი ზღვრული მწარმოებლურობა, რაც მას განასხვავებს სოლოუს მოდელისგან, სადაც გამოიყენება ფაქტორთა კლასიკური ზღვრული მწარმოებლურობის თვისება. აღნიშნული მუდმივი უკუკავშირის არსებობა შესაძლებელია იმით, რომ საბოლოო ანგარიშით, კაპიტალი ფართო გაგებითაა წარმოდგენილი, ე.ი. მასში ჩართულია არა მხოლოდ ფიზიკური, არამედ ადამიან-კაპიტალიც.

სოლოუს მოდელის ყველა დანარჩენი წინაპირობა ძალაში რჩება. ამიტომ, მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით წარმოების მოცულობა შეიძლება წარმოვადგინოთ შემდეგნაირად:

$$y = f(k) = AK,$$

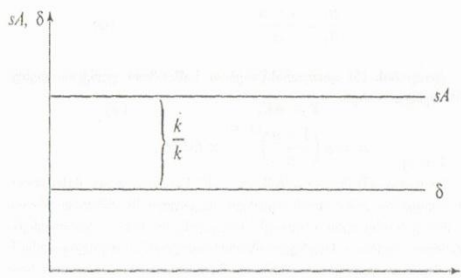
სადაც k - ერთი მომუშავეს კაპიტალური შეიარაღებაა.

რადგანაც $\dot{k} = i - \delta k = sAk - \delta k$, სადაც s - დაზოგვის ნორმა, კაპიტალური შეიარაღების ზრდის ტემპი, ერთი მომუშავეს კაპიტალური შეიარაღების (k) ნებისმიერი მნიშვნელობის დროს ტოლია:

$$\frac{\dot{k}}{k} = s \frac{f(k)}{k} - \delta = sA - \delta \quad (8)$$

მოდელში არ განიხილება ტექნოლოგიური პროგრესისა და მოსახლეობის ზრდის ტემპები, რადგანაც მისი ამოცანაა აჩვენოს, რომ მუდმივი ზრდა შეიძლება აიხსნას ეგზოგენურად მოცემული ტექნოლოგიური ცვლილებების გარეშე.

ნახ. 1-ზე წარმოდგენილია კაპიტალური შეიარაღების ზრდის ტემპი მისი ნებისმიერი დონის პირობებში. ეს არის დაშორება sA -სა და δ პორტიონტალურ ხაზებს შორის. თუკი $sA > \delta$, მაშინ $\dot{k}/k > 0$ და კაპიტალური შეიარაღება მუდმივად იზრდება.

ნახ. 1. კაპიტალშეიარაღების ზრდის ტემპები მოდელში.¹

რადგანაც $y = Ak$, ხოლო მოხმარება $c = (1 - s)y$, მაშინ, ცხადია, რომ შრომის მწარმოებლურობის, ერთ მომუშავეზე მოხმარებისა და კაპიტალშეიარაღების ზრდის ტემპები ერთმანეთს ემთხვევა

$$\frac{\dot{y}}{y} = \frac{\dot{c}}{c} = \frac{\dot{k}}{k} = sA - \delta. \quad (9)$$

ამგვარად, განხილულ მოდელში მუდმივი ეკონომიკური ზრდა შესაძლებელია ტექნოლოგიური პროგრესის გარეშე. თანაც, სოლოუს მოდელისგან განსხვავებით, დაზოგვის ნორმის ზრდის შედეგად ეკონომიკური ზრდის ტემპები იზრდება არა დროებით, არამედ მუდმივად. ამორტიზაციის ნორმის შემცირებაც, აგრეთვე, იწვევს ეკონომიკური ზრდის ტემპების მდგრად ამაღლებას.

ტოლობიდან (7) გამომდინარეობს, რომ A წარმოადგენს კაპიტალის როგორც ზღვრულ, ასევე საშუალო მწარმოებლურობას. ამიტომ, ტოლობა (9)-ის პირობა ნიშნავს იმას, რომ კაპიტალუკუების ნაწილი, რომელიც ხმარდება კაპიტალდაბანდებას და აჭარბებს ცვეთის ნორმას, მაშინ ეკონომიკაში ადგილი ექნება მდგრად ეკონომიკურ

¹ ტიშინოვა Е. А., Шатав Н. Л. Макроэкономика. Элементы продвинутого подхода: учебник, М., 2004, с. 213.

ზრდას. ეკონომიკური ზრდის ტემპები მატულობს ტექნოლოგიური ცვლილებებით, რაც იწვევს A პარამეტრის ზრდას, ე.ი. კაპიტალის ზღვრული მწარმოებლურობის ამაღლებას.

AK მოდელი წინასწარგანკურტს როგორც აბსოლუტური, ასევე შეფარდებითი კონვერგენციის არარსებობას. ამ მოდელის მიხედვით ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ შემდეგი: თუ ორ ქვეყანას გააჩნია ერთნაირი საწარმოო ფუნქცია, დაზოგვისა და ამორტიზაციის ნორმა, მაგრამ კაპიტალის მარაგის სხვადასხვა თავდაპირველი დონე, მაშინ კაპიტალშეიარაღება, შრომის მწარმოებლურობა და მოხმარება ერთ მომუშავეზე გაანგარიშებით ამ ქვეყნებში ერთნაირი ტემპებით გაიზრდება ($sA - \delta$), ე.ი. ცხოვრების დონეთა დაახლოებას ადგილი არ ექნება. აღნიშნული შედეგი კაპიტალის მუდმივი ზღვრული მწარმოებლურობის მიხედვითაა განპირობებული. ეს კი ექვემდებარება მოდელის ადეკვატურობას, რადგანაც ემპირიული დაკვირვება გვიჩვენებს პირობითი კონვერგენციის არსებობას. ამ გარემოებამ განაპირობა AK მოდელის მოდიფიკაცია, თუმცა დაუშვა პირობითი კონვერგენციის შესაძლებლობა.

განვიხილოთ ტოლობა, რომელიც გვიხასიათებს კაპიტალშეიარაღების ზრდის ტემპებს:

$$\frac{\dot{k}}{k} = s \frac{f(k)}{k} - \delta. \quad (10)$$

მოცემული ტოლობის თანახმად, თუკი მდგრადი მდგომარეობა არსებობს, მაშინ მისი შესაბამისი კაპიტალშეიარაღების ზრდის ტემპები წარმოადგენს კონსტანტას. ტოლობა (10)-ის თანახმად, იმისათვის, რომ ეს კონსტანტა იყოს დადებითი (და არა ნულოვანი, როგორც ეს სოლოუს მოდელშია), აუცილებელი და საკმარისია შემდეგი პირობის შესრულება:

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \frac{f(k)}{k} > \frac{\delta}{s}. \quad (11)$$

ამგვარად, (11) ტოლობა აუცილებელი და საკმარისი პირობაა მუდმივი ენდოგენური ზრდისათვის. თუკი $\lim_{k \rightarrow \infty} f(k) = \infty$, მაშინ,

ლოპიტალის წესის მიხედვით $\lim_{k \rightarrow \infty} f(k)/k = \lim_{k \rightarrow \infty} f'(k)$,
 ე.ი. -ს შეუზღუდავი ზრდის შემთხვევაში კაპიტალის საშუალო და
 ზღვრული მწარმოებლობა ერთმანეთს ემთხვევა. მაშინ, ტოლო-
 ბიდან (11) გამომდინარეობს, რომ მუდმივი ენდოგენური ზრდის არსე-
 ბობისათვის აუცილებელი და საკმარისია, რომ შესრულდეს პირობა:

$$\lim_{k \rightarrow \infty} f'(k) > \frac{\delta}{s} > 0. \quad (12)$$

ეს პირობა ეწინააღმდეგება შემდეგ პირობას
 $\lim_{k \rightarrow \infty} f'(k) = 0$. გამოსახულება (12) ნიშნავს იმას, რომ კაპი-
 ტალუკება დროთა განმავლობაში შეწყვეტს კლებას და ხდება
 მუდმივი. სავარაუდო ფუნქცია, რომელიც ხასიათდება (12) თვისებით,
 შეიძლება წარმოადგინოთ შემდეგნაირად:

$$Y = F(K, L) = AK + BK^\alpha L^{1-\alpha}, \quad (13)$$

$$\text{სადაც } A > 0, \quad B > 0, \quad 0 < \alpha < 1.$$

ფუნქცია (13) ხასიათდება მასშტაბისგან მუდმივი უკუგებისა
 და კაპიტალის კლებადი ზღვრული მწარმოებლობის თვისებებით,
 მაგრამ $\lim_{k \rightarrow \infty} F'_k = A > 0$, ე.ი. ინადას ერთ-ერთი პირობა მის-
 თვის არ სრულდება.¹

მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით მასშტაბისგან მუდ-
 მივი უკუგების გათვალისწინებით ტოლობა (13) შეიძლება ასე ჩაეწ-
 ვროთ

$$y = f(k) = Ak + Bk^\alpha. \quad (14)$$

აქედან

$$\frac{f(k)}{k} = A + \frac{B}{k^{1-\alpha}}. \quad (15)$$

ტოლობიდან (15) ჩანს, რომ კაპიტალის საშუალო მწარმოე-
 ბელობა მცირდება კაპიტალშეიარაღების ზრდის კვალობაზე, ხოლო
 მისი შეუზღუდავი ზრდის შემთხვევაში - მისწრაფვის A-სკენ.

¹ Л. С. Тарасевич, В. М. Гальперин, П. И. Гребенников, А. И. Леусский, Макроэкономика, Учебник,
 3-е издание, изд. Санкт-Петербургского Гос. Университета экономики и финансов, 1999, с. 499.

ტოლობა (15)-ის გათვალისწინებით კაპიტალშეიარაღების ზრ-
 დის ტემპი (ტექნოლოგიური პროგრესის არარსებობისა და მოსახ-
 ლეობის მუდმივობის პირობებში) ტოლია:

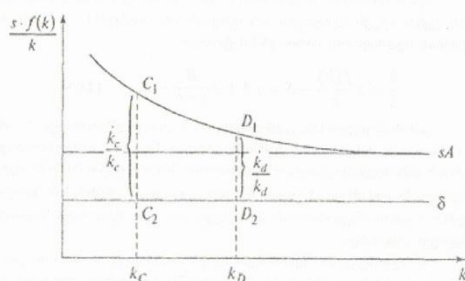
$$\frac{\dot{k}}{k} = s \frac{f(k)}{k} - \delta = sA + s \frac{B}{k^{1-\alpha}} - \delta. \quad (16)$$

გამოსახულება (16) გვიჩვენებს, რომ კაპიტალშეიარაღების ზრ-
 დის შედეგად მისი ზრდის ტემპი მცირდება, ხოლო k-ს შეუზღუდავი
 ზრდის შემთხვევაში კაპიტალშეიარაღების ზრდის ტემპი მისწრაფვის
 მუდმივი სიდიდისკენ $(sA - \delta)$. თუ $sA > \delta$, მაშინ k-ს ზრდის
 ტემპი მდგრად მდგომარეობაში დადებითია, ე.ი. შეიმჩნევა მუდმივი
 ენდოგენური ზრდა.

ამ შემთხვევაში შესაძლებელი იქნება, აგრეთვე, პირობითი კონ-
 ვერგენცია. ვთქვათ, ორ C და D ქვეყანაში სავარაუდო ფუნქცია და
 ყველა პარამეტრი ერთმანეთს ემთხვევა, მაგრამ C ქვეყანაში კაპი-
 ტალშეიარაღების თავდაპირველი დონე დაბალია ($k_C < k_D$). მა-
 შინ, მდგრად მდგომარეობაში ორივე ქვეყანას ექნება ზრდის ერთნაი-
 რი ტემპები, მაგრამ თავდაპირველად ზრდის ტემპი ქვეყანაში უფრო
 მაღალი იქნება:

$$sA + s \frac{B}{k_C^{1-\alpha}} - \delta > sA + s \frac{B}{k_D^{1-\alpha}} - \delta.$$

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რაც უფრო მეტად ჩამორჩება
 ქვეყანა მდგრად მდგომარეობას, მით უფრო მაღალი იქნება
 ეკონომიკური ზრდის ტემპები. ნახ. 2-ზე ფუნქციის გრაფიკი
 $sf(k)/k$ ასახავს კლებად მრუდს, რომელიც k-ს ზრდის კვალობა-
 ზე მისწრაფვის პორიზონტალური sA წრფისკენ, კაპიტალშეიარ-
 აღების ზრდის ტემპი - ეს არის C, C_2 მონაკვეთი C ქვეყნისთვის და
 D, D_2 მონაკვეთი D ქვეყნისთვის. კაპიტალის დაგროვების კვალობაზე
 ზრდის ტემპები კლებულობს და ბოლოს და ბოლოს ქვეყნები უახ-
 ლოვდებიან ერთნაირ მდგრად ღონეს. განსაზღვრების თანახმად ეს
 ნიშნავს იმას, რომ ადგილი აქვს პირობით კონვერგენციას.

ნახ. 2. კაპიტალშეიარაღების ზრდის ტემპები ორ ქვეყანაში

ამრიგად, ეკონომიკური ზრდის ენდოგენური თეორია შემუშავდა იმისათვის, რომ ახსნილიყო მწარმოებლურობისა და წარმოების მოცულობის ზრდა ენდოგენური ფაქტორებით, ე.ი. იმით, რაც თვით მოდელშია. შესაბამისად, ენდოგენური ზრდის თეორიის უმნიშვნელოვანესი დასკვნაა ის, რომ ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა გრძელვადიან პერიოდში დამოკიდებულია ეროვნული დანაზოგებისა და ინვესტიციების დონეზე და არა მარტო მწარმოებლურობის ზრდაზე (როგორც ეს გამომდინარეობს სოლოუს მოდელიდან). გრძელვადიან ზრდაზე დანაზოგების ზემოქმედება ენდოგენური ზრდის მოდელით აიხსნება შემდეგნაირად: დანაზოგებისა და კაპიტალის ფორმირების უფრო მაღალი ზრდის ტემპები ასტიმულირებენ ინვესტიციებს ადამიან-კაპიტალსა და მეცნიერულ კვლევებში. საერთოდ, სოლოუს მოდელთან შედარებით ენდოგენური ზრდის მოდელი მეტ ყურადღებას უთმობს დანაზოგებს, ადამიან-კაპიტალის ფორმირებას და მეცნიერულ კვლევებს, როგორც გრძელვადიან ზრდის წყაროს.

ენდოგენური ზრდის თეორია ჯერ კიდევ დამუშავების პროცესშია. ეკონომისტები, რომლებიც მუშაობენ ამ სფეროში, ოპტიმისტურად არიან განწყობილი იმასთან დაკავშირებით, რომ ენდოგენური ზრდის თეორია ნათელს მოაფხვნს პროცესებს, რომლებიც საფუძვლად უდევს მწარმოებლურობის ზრდას და უზრუნველყოფს იმის გაგებას, თუ როგორ უნდა დაეხმაროს ქვეყნაზე დარბ ქვეყნებს ცხოვრების უფრო მაღალი დონის მიღწევაში.

About the basic concepts of endogenous theories of economic growth

M. Chikobava

The traditional model of economic growth of Solow appears useful and quite applicable, however as model of economic growth it has at least one serious lack. According to model of Solow a growth source in the long-term period is the productivity growth, therefore a full explanation of long-term economic growth demands an explanation of the reasons of growth of productivity. The model, however, simply considers rate of increase of productivity as data, without trying to explain the reason of its change. Hence, the model of Solow assumes, instead of explains behavior of the critical factor defining growth of a volume of output per capita in the long-term period.

To avoid this lack of model of Solow the new direction of the theory of growth the theory of endogenous growth, developed to explain productivity and volume of output growth – by endogenous factors, i.e. what are in the model tries. The major conclusion of the theory of endogenous growth is that national economy growth in long-term period depends on level of savings and investments, and not just from productivity growth, as appears from model of Solow.

საზოგადოების საშუალო ფენის ფორმირება-
ისათვის საპარამეტრო

60600 შპს-ს მენეჯერი

გეოგრაფიკული ფორმირება

შოთა მესხიას ზეგნების სახელმწიფო სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

საშუალო ფენის კვლევა გეოგრაფიკული დიფერენციალური და საერთო, საზოგადოების ცხოვრებაში ერთ-ერთი აქტუალური და საინტერესო საკითხია. ჯერ კიდევ არის ბევრი მოსაზრების სოციალური უთანასწორობის განხილვისას აღნიშნავდა, რომ ყველა სახელმწიფოში არის საზოგადოების სამი ფენა: ერთი, ძალიან მდიდარი; მეორე – ძალიან ღარიბი; მესამე კი საშუალო; საუკეთესო საზოგადოება ყალიბდება საშუალო ფენისაგან და სახელმწიფო, რომელშიც საზოგადოების ეს ნაწილი მრავალრიცხოვანია და ძლიერი, სამართავადი საუკეთესოა.

მკვლევართა შორის უწყვეტია მსჯელობა იმის შესახებ არსებობს თუ არა ამა თუ იმ ქვეყანაში საშუალო კლასი, თუ ვინ უნდა მიეკუთვნებოდეს მას. დისკუსიები იკვეთება რამდენიმე მეცნიერების ზღვარზე. განიხილავენ რა ამ პრობლემას თავიანთი ცოდნის ფარგლებში, პოლიტოლოგები, სოციოლოგები, ისტორიკოსები თუ გეოგრაფები, ვერ მიდიან საერთო მახასიათებელზე. ეს ბუნებრივია, რამდენადაც სხვადასხვა მეცნიერება საშუალო ფენის განსაზღვრისას განიხილავს განსხვავებულ კრიტერიუმებს. სოციოლოგებისათვის მნიშვნელოვანია, მაგალითად, სოციალური სტატუსის საკითხი, გეოგრაფებისათვის – შემოსავლები, გეოგრაფიკური დოკუმენტის ხელმისაწვდომობა, გეოგრაფიკური აქტიურობა და ა.შ. ყველა კუთხით საშუალო ფენის კვლევა საინტერესოა და სასარგებლოც, მაგრამ ჩვენი ამოცანაა უპირატესად მისი გეოგრაფიკური შეფასება. თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ უგულებელვყოთ სოციალურ-გეოგრაფიკური ცხოვრების სხვადასხვა მხარის მახასიათებელი კრიტერიუმები, როგორცაა უსაფრთხოება, სელაქარული გარემოს არსებობა და ა.შ. სწორედ

ახეთ მიდგომის გეგმარებასთან დაკავშირებით საზოგადოებრივი ცვლილებები.

დასავლეთ ევროპაში XIX-სი შუა წლებში „საშუალო ფენის“ კატეგორიამ პირველად მიიღო მეცნიერული დეფინიციის, რომელშიც მოიაზრებოდა მაშინდელი საზოგადოების შუალედური ფენები – წერილი მეწარმეები, მოხელეები, ვაჭრები. ეს იყო ხანგრძლივი ისტორიის მქონე ტრადიციული საშუალო კლასი. ევროპული სოციოლოგია დიდხანს იმყოფებოდა კლასიკური გეოგრაფიკური თეორიის გავლენის ქვეშ. საზოგადოების კლასებად დაყოფა გახდა კაპიტალისტური საზოგადოების კომპლექსური ანალიზის პირველი ცდა. აღსანიშნავია, რომ აშშ-ში კლასობრივი დაყოფის გავლენა ყოველთვის სუსტი იყო. მარქსიზმის მძლავრი ალტერნატივა გახდა სტრატების (სტრატეგიკის) თეორია, რომელიც სათავეს იდებს მარქსისტების ნაშრომებიდან. ის მოწოდებული იყო გაენეიტრალებინა საზოგადოების კლასებად დაყოფის მარქსისტული იდეა. თუმცა, თეორია იდეოლოგიურ წარმოებს თანდათან დასცილდა და გამყარდა კიდევ სოციალური მობილობის ზრდისა და კლასების შორის საზღვრების აღრევის შედეგად. სტრატეგიკის ძირითად კრიტერიუმებად მიჩნეულია: პოლიტიკური, გეოგრაფიკური და სოციალურ-ტერმული პოტენციალი. ამ თეორიითაა უმეტესობა უარყოფს საზოგადოების გახლეჩას ანტაგონისტურ კლასებად. ამის ნაცვლად წინა პლანზე წამოწეული მისი დაყოფა მაღალ, საშუალო და დაბალ კლასებად. ევროპიანული და ნეოევროპიანული თეორიების თანახმად, აღნიშნული ადგილი საზოგადოებაში განისაზღვრება არა საწარმოო (როგორც მარქსიზმში), არამედ განაწილებითი ფაქტორებით, როგორცაა განათლება, საკუთრების ფლობა, ფსიქოლოგიური ფაქტორები და ა.შ. ევროპიანული თეორია ორ კატეგორიას: „ქვედა საშუალო ფენა“, რომელსაც განეკუთვნებოდა შემდეგული გლეხები, ხელოსნები, წვრილი ვაჭრები; „ზედა საშუალო ფენა“ – იმ დროის პროფესიონალები: სპეციალისტები, მოხელეები, კომერსანტები. ევროპაში საშუალო ფენისათვის დამახასიათებელი ძირითადი ნიშანი – საკუთრების ფლობა. როგორც ის ამბობს, „საშუალო ფენა მომავალში უნდა გაიზარდოს რადიკალიზაციის და ხარისხობრივად ბიუროკრატიის ხარჯზე, რომელიც მნიშვნელოვანი იქნება საბაზრო საზოგადოებისათვის“.

საშუალო ფენის მეცნიერული კვლევა გააქტიურდა XX საუკუნის დასაწყისიდან ინდუსტრიული განვითარების კვალობაზე. ტრადიციული საშუალო ფენა თანდათან იცვლება „ახალი ფენით“ – რეგულარულ ხელფასზე მყოფთა სახით. საშუალო ფენის შინაარსობრივი დატვირთვა იცვლება საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრების კვალდაკვალ. თანამედროვე პირობებში არაერთი მკვლევარი ხაზს უსვამს ამ კლასის გაახალგაზრდავებას და მას „ახალ საშუალო კლასს“ უწოდებს. შეიძლება დავეთანხმეთ, რომ თანამედროვე საშუალო ფენა არაა ძველი საშუალო კლასი, მისი კლასიკური გაგებით, არამედ ის ახალი სოციალური მოვლენაა. მთავარ განსხვავებას მათ შორის ხედავენ იმაში, რომ აღწერის შემდგომად წერილი მეწარმეებისაგან, რომელთა უმეტესობა ფლობდა საკუთრებას და აქედან იღებდა შემოსავალს, ის იყო ეკონომიკურად დამოუკიდებელი.

დღევანდელ ერაზმმა საშუალო კლასი დაახასიათა, როგორც „მოქალაქეები, რომლებიც მზად არიან პასუხი აგონ საკუთარ თავზე და უზრუნველყონ არსებობა მაღალმწარმოებლური შრომით. საშუალო კლასის წინაშეა წარმოადგენს საკუთარი ღირსების გრძნობა; მყარი და სტაბილური სოციალური მდგომარეობა.“¹² სოციალური საბაზრო ეკონომიკა არის ცნება, რომელიც ძალიან პოპულარული გახდა დღევანდელ ერაზმის რეკომენდების შედეგად ომის შემდგომ პერიოდში, ანუ ეკონომიკა იყო საბაზრო, მაგრამ ამავე დროს ის იყო სოციალურად ორიენტირებული. ეს ნიშნავდა იმას, რომ „საზოგადოებრივი სიკეთეები“ მაქსიმალურად ხელმისაწვდომი იყო მოსახლეობის უდიდესი ნაწილისთვის. შემდგომში ეს მიდგომები დაედო დაფუძნდა არაერთი ევროპული ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკას, რის შედეგადაც საშუალო ფენა გახდა ერთ-ერთი ყველაზე მრავალრიცხოვანი, ეკონომიკურად და სოციალურად წარმატებული თანამედროვე მაღალგანვითარებული საზოგადოებაში. უნდა ითქვას, რომ დღეისათვის საშუალო კლასის იდეალია ევროპული კეთილდღეობის საზოგადოება.

საზოგადოების შემეცნებისათვის მნიშვნელოვანია მისი სტრუქტურის აღწერა. მისი განსაზღვრა გულისხმობს რეალური სოციალ-

¹² ხ. გაბიკინაშვილი, საშუალო ფენის მეცნიერული კვლევის ძირითადი ასპექტები, ჟურნ. ეკონომიკა, 2008წ., №5-6, გვ.84.
¹³ Эразм. Я. Благооостояние для всех. Таллинн, 1998, с.108.

ური პროცესების სუბიექტების ძიებას. საზოგადოება წარმოდგება, როგორც სხვადასხვა სოციალური ფენის სისტემა; მათი რაოდენობა შეიძლება სხვადასხვა ავტორთან სხვადასხვა იყოს. თუმცა, თანამედროვე ტიპური სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში ყალიბდება საზოგადოების სოციალური სტრუქტურის მოდელი, რომელშიც მოცემულია ღირბი, საშუალო და მდიდარი ფენა. ის შეიძლება წარმოვიდგინოთ რომის სახით, რომლის ორი პოლუსი უჭირავს სიმდიდრესა და სიღარიბეს, ხოლო შუა ნაწილი, რომელიც ყველაზე მეტია საშუალო ფენაა. ეს ადამიანთა ის უმეტესობაა, რომელიც ღირსეულად უნდა ცხოვრობდეს და შესაბამისად, გარკვეული დოვლათით იყოს უზრუნველყოფილი.

საშუალო ფენისათვის მიკუთვნების უმთავრეს კრიტერიუმად შეიძლება მივიჩნიოთ ადამიანის შემოსავალი, მიმდინარე ხარჯებისა და დაგროვილი დანაშოგის სიდიდე; ის, როგორც სოციალურ-სტრუქტურული ფენომენი, ხასიათდება მრავალი რაოდენობრივი და თვისებრივი მახასიათებლით. საშუალო ფენის სტრუქტურაში შეიძლება გამოიყოს საერთო ნიშნები: შემოსავლებისა და კეთილდღეობის ისეთი დონე, რომელიც თანამედროვე ცხოვრების წესისა და სოციალური სტანდარტის რეალიზაციის შესაძლებლობას იძლევა; ეკონომიკური სტატუსის შედარებითი სტაბილურობა და მყარი ეკონომიკური თვითუზრუნველყოფა; ამა თუ იმ სფეროში ცოდნის, მაღალი კვალიფიკაციისა და ინფორმაციის ფლობა, ორგანიზაციისა და მართვის სფეროების შესაძლებლობა; რაოდენობრივი მასშტაბურობა.

ამ ნიშნებიდან გამომდინარე, შეიძლება მივუთითოთ იმ სოციალურ ჯგუფებზე, რომელიც შეადგენს საშუალო ფენას: საშუალო და მცირე კაპიტალის მესაკუთრეები; დაქირავებით მიმუშავე პირები; მაღალკვალიფიკაციური სპეციალისტები, როგორიცაა მენეჯერები; ადამიანები, რომლებიც ახორციელებენ ტექნიკურ და ფუნქციონალურ ხელმძღვანელობას, ორგანიზაციის ნებისმიერი საკუთრების ფორმის ფარგლებში; მაღალკვალიფიკაციური მუშები თანამედროვე კვალიფიკაციის ტიპით; არასაწარმო პროფილის მაღალკვალიფიკაციური სპეციალისტები; ხელისუფლების წარმომადგენლები და პირები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ან ხელს უწყობენ მათ საქმიანობას; მეცნიერებისა და თავისუფალი პროფესიების, შემოქმედებითი ინტელიგენციის წარმომადგენლები და ა. შ. ამრიგად, საშუალო ფენა

ძალზე მრავალფეროვანია, როგორც წარმოების საშუალებებთან, ასევე შემოსავლის წყაროებთან (დაწვებული კაპიტალიდან, დამთავრებული დაქირავებული შრომის შემოსავლით) ურთიერთობებით.

ამიტომაც, „საშუალო კლასის“ ცნება თანამედროვე მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში აღნიშნავს რთულ სოციალურ-სტრუქტურულ კონგლომერატს. საშუალო კლასი არ შეიძლება მივაკუთვნოთ მე-ხაკუთრეთა კლასს, თუმცა ის ფლობს დანაშოვებს, რომელიც ინდივიდუალური ინვესტირების საშუალებით მას შესაძლებელი გააქვს. ამიტომ, საშუალო კლასის ეკონომიკური ინტერესების განსაზღვრა ძალზე ძნელია. ის განპირობებულია მისი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობით. ეს ფენა „ნაციონალური ზოლი“ თანამედროვე პოლიტიკისათვის, რამეთუ უმრავლესობაზე შემოქმედება არც ისე ადვილია, ხოლო მისი გაერთიანება თითქმის შეუძლებელია. ამ კლასის ინტერესია ის, რომ სხვა კლასებთან კონკურენციის მეშვეობით გათქმავდესონ მატერიალური მდგომარეობა და გაიმყარონ სტატუსი. იგი უკიდურესად მგრძნობიარეა სოციალური სფეროს მდგომარეობისადმი, რომელშიც ის არსებობს, მუშაობს, მოიხმარს. ნათელია, რომ რაც უფრო წარმატებულია ეს სფერო, მით უკეთესია მისი მდგომარეობა. კერძოდ, ეს განისაზღვრება სოციალური სფეროს მანქვნებლებით, როგორცაა ძირითადი სოციალური მომსახურების ხელმისაწვდომობა (განათლება, ჯანდაცვა, სოციალური უზრუნველყოფისა და დაზღვევის სისტემა), ისეთი სახელმწიფო პოლიტიკა, რომელიც ორიენტირებულია სრულ დასაქმებაზე, მომუშავეთა სამართლებრივი დაცულობის მაღალ დონეზე, განვითარებულ სოციალურ ინფრასტრუქტურაზე.

არის თუ არა ხარისხობრივი მანქვნებელი, რითაც შეიძლება ადამიანები მივაკუთვნოთ სხვადასხვა სოციალურ ფენას? როგორი უნდა იყოს შემოსავალი, რომ ღირსეული ცხოვრების დონე იქნეს შენარჩუნებული? – ზოგი ავტორის აზრით, ცხოვრების ხარისხი არ არის ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფისთვის მიკუთვნების კრიტერიუმი. (მაგალითად, მე მაქვს სახსრები ვიმგზავრო ბიზნეს კლასის ავტომობილით, მაგრამ მომწონს სამამულო. ამიტომაც მთავარია არა რეალური მოხმარება, არამედ გქონდეს შესაძლებლობა ნებისმიერ დროს დახარჯო იმდენი, რამდენიც შეგებაბება განსაზღვრულ სოციალურ ჯგუფს). ჩვენი აზრით კი, ეს კრიტერიუმი ძირითადად მოქმედებს, რადგან ადამიანი მოხმარების პროცესში ვითარდება, უნ-

დება მოთხოვნილება უფრო მაღალი ხარისხის მოხმარებაზე და ეს კანონზომიერია, მაგრამ ცალკეულ შემთხვევაში, შეიძლება შევხვდეთ განსხვავებული გემოვნების ადამიანს, რომელიც არაორდინალურ არჩევანს აკეთებს. ამიტომაც ვფიქრობთ, ცხოვრების ხარისხი ძირითადად გამოდგება ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფისთვის მიკუთვნების ძირითად კრიტერიუმად. როცა საუბარია ხარისხზე, ეს ეხება ასევე საცხოვრებელ ნორმატივებს, საკვების ხარისხსა და ნორმებს. თუ ეკონომიკა კეთდება საკვებზე, – ეს პირდაპირ მიუთითებს, რომ აქ საქმე არა გვაქვს საშუალო ფენასთან. ხარისხობრივი მანქვნებელია აგრეთვე დასვენება. გვაძლევს თუ არა სახსრები საშუალებას დასვენების დღეები გაეატაროთ სახლს გარეთ, გარკვეული თანხა დაეხარჯოთ კინოში, მაკდონალდში? შეგვიძლია თუ არა ოჯახური საღილი მივირთვათ რესტორანში? – და თუ კი, – ჩვენ მივეკუთვნებით საშუალო ფენას.

საშუალო ფენისათვის მიკუთვნების საზღვრები – ესაა საზღვრები სიმდიდრესა და სიღარიბეს შორის. სად მთავრდება ერთი და იწყება მეორე? როგორ ქონებრივ საზღვრებშია მოქცეული საშუალო კლასი? საზღვარი ამ შემთხვევაში მცურავი კრიტერიუმი, რომელიც იცვლება დროში. ყველა ქვეყანაში თავისი საზღვრებია, თუმცა შეიძლება მოინახოს ყველა ქვეყნისთვის საერთო ნიშნებიც. საერთაშორისო კრიტერიუმებით სიღატაკედ ითვლება დღეღამეში 2 დოლარზე ნაკლები შემოსავალი ადამიანისთვის, ხოლო სიღარიბედ – 4 დოლარზე ნაკლები. ესაა ქვედა ზღვარი. ამიტომ არსებობს მოსაზრება, რომ რეალური საცხოვრებელი მინიმუმი უფრო მეტია. მას იყენებენ სიღატაკის გასაზომად სუსტად განვითარებულ ქვეყნებში, სადაც ჯერ კიდევ არაა მოწესრიგებული სტატისტიკური ანგარიში და გაიწელებულია სამომხმარებლო კალათის მიახლოებითი შეფასება. ხოლო იქ, სადაც შეფასების მიღება მოწესრიგებულია, ასეთ პრიმიტიულ კრიტერიუმს არ იყენებენ.

თუ საშუალო ფენას შევაფასებთ თუნდაც მხოლოდ ერთი კრიტერიუმით, როგორცაა შემოსავლების დონე, ის მრავალფეროვანია, თანაც, სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულია.

საინტერესოა ფსიქოლოგიურად რა განსხვავებაა მდიდარ და საშუალო ფენას შორის: როგორც მომხმარებელი, საშუალო ფენის წარმომადგენელი მოხმარებისას ორიენტაციას აკეთებს ოპტიმალურ არჩევანზე (ნაკლები დანახარჯებით მეტი შედეგი), მდიდრები, ძირ-

თავად – საუკეთესო არჩევანზე. მაგალითად, თუ ეს ავტომანქანას ეხება – პრესტიჟულ მარკაზე, თუ საკვებია – მნიშვნელობას ანიჭებენ არა მხოლოდ ხარისხს, არამედ შესაბამის ატმოსფეროს, თუ ტანსაცმელი – უზრატელობას არტუზურ ცნობილ ბრენდს და სხვ.

საშუალო ფენა საზოგადოებაში ასრულებს სეცეფიკურ ფუნქციებს, ის არის საზოგადოების სტაბილიზატორი. საშუალო კლასი თავისი მრავალრიცხოვნობის წყალობით მნიშვნელოვანი გამაწონასწორებელი სოციალური ძალაა განვითარებულ ქვეყნებში, სასურველი მისი – ნაკლებად განვითარებულში. მას უკავია საშუალო მდგომარეობა სიმდიდრისა და სიღარიბის პოლუსებს შორის, შესაბამისად, რაც უფრო ნაკლებია ის, მით ახლოსაა ერთმანეთთან ეს პოლუსები, მით მეტია იმის შესაძლებლობა, რომ საზოგადოებას შეარქვეს რეველუციები, სოციალური კატასტროფები. ის შედგება იმათგან, ვინც თავისი ბედი თვითონვე შექმნა. თავდაპირველი მნიშვნელობითაც ეს ფენა გამოსატყდა რადიკალიზაციის საკმაოდ დიდ სოციალურ ჯგუფს; დღეს ის განვითარებულ ქვეყნებში შეადგენს მოსახლეობის 60%-ს და სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში გაცილებით მეტსაც. საშუალო ფენა – ესაა ძირითადი ეკონომიკური დონორი ბიუჯეტი იქნება გადასახადების ფართო ფენის გადასახადებისაგან, რომელიც განისილება, როგორც სახელმწიფოს დასაყრდენი და ამ მიზნით უფლებამოსილია აკონტროლოს მისი ხარჯები. საშუალო კლასი თავისი მრავალრიცხოვნობის გამო გამოდის ცხოვრების წესის კანონმდებლის როლში. ის ყველაზე ფართო სამომხმარებლო ბაზარია წერილი და საშუალო ბიზნესისთვის და შესაბამისად, ადგენს მოხმარების სტანდარტებს. რაც უფრო მრავალრიცხოვანია ეს კლასი, მით უფრო მეტად დგას ფეხზე მცირე ბიზნესი. მოხმარების მეშვეობით ის იმაღლებს თავისი ცხოვრების ხარისხს. მოთხოვნის ეკონომიკა სტიმულს აძლევს წარმოებას, წვეუტს დასაქმების და სხვა ამოცანებს, ხოლო ღარიბი მოსახლეობის მაღალი წილი ამცირებს შიგა ბაზრის მოცულობას, რომელიც, თავის მხრივ, ინვესტიციებისა და წარმოების შემოფერხებას ბედას.

როგორია საშუალო კლასის ფორმირების პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში? XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში ჩატარებულმა რეფორმებმა გამოიწვია მოსახლეობის მკვეთრი პოლარიზაცია, მისმა უდიდესმა ნაწილმა დიდი ეკონომიკური და სო-

ციალური დისკრედიტაცია განიცადა. ინტელიგენციის მნიშვნელოვანი ნაწილი სიღარიბის ზღვარს მიღმა არმოხდა. ვფიქრობთ, ეს იყო ნაქარვე რეფორმების, არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგი, რადგანაც ის სათანადო სოციალური დახმარების გარეშე განხორციელდა. დემოკრატიულ საზოგადოებაზე წარმატებული გადასვლის ერთ-ერთი ყველაზე მთავარი ფაქტორი – მოსახლეობის შემოქმედებითი რესურსი იმის ნაცვლად, რომ აქტიურად ჩაბმულიყო ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის პროცესში, უმეტესწილად გარეული არმოხდა მისგან. ეკონომიკური რეფორმების შედეგად გამოიკვეთა გამარჯვებულთა და დამარცხებულთა ჯგუფები.

შემოსავლების მხრივ საშუალო ფენაში თანდათანობით ადგილი დაიკავდნენ საბანკო-სადაზღვევო დაწესებულებების მუშაკებმა, კერძო ფირმებსა და სავაჭრო დაწესებულებებში დასაქმებულებამ; მდიდართა ფენაში გადარჩა ცოცხალი იმ პირებმა, რომლებმაც სამსახურებრივი მდგომარეობით თითქმის უფასოდ შეისყიდეს ან დაიტაცეს სახელმწიფო ქონება, ბუნებრივი სიმდიდრეები, ხელთ იგდეს ბანკები და სადაზღვევო კომპანიები. პროფესორ ი. მესხიას მიერ 2000 წლისთვის წარმოდგენილი იყო შემოთავაზებული პროცენტების ამსახველი მოსახლეობის საკმაოდ ჭრელი სოციალური სტრუქტურა, რომელშიც გამოყოფილია ექვსი ჯგუფი: მდიდრები(5%), შემოქმედებითი(10%), საშუალოდ უზრუნველყოფილები(10%), ნაკლებად უზრუნველყოფილები(20%), ღარიბები(45%), დატაკები(10%).¹ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების უფრო მაღალ საფეხურზე ნაკლებად ჭრელია ეს სტრუქტურა. ამასთანავე, დატაკების სარჯზე თანდათანობით გაიზარდა ღარიბების ფენა, ხოლო ამ უკანასკნელის ხარჯზე – საშუალო ფენა. თუმცა, ჯერ-ჯერობით ის დასაქმებულია მცირე ნაწილი, მისი სოციალური მომწიფება „კრიტიკულ მასამდე“ მოთხოვნის საკმაოდ დიდია.

რეფორმების წარმატებაზე საბოლოოდ მსჯელობენ იმის მიხედვით, თუ მის შედეგად რა მოხდა მოსახლეობის ცხოვრების დონესთან დაკავშირებით. საქართველოში ჩამოყალიბდა მოსახლეობის მაღალი სოციალური დიფერენციაცია. მისმა ერთმა მცირე ნაწილმა მიაღწია კეთილდღეობის ძალიან მაღალ დონეს, მეორე – დიდი

¹ ი. მესხია, სიღარიბის დამცვეა, როგორც სოციალური უზაფრთხოების მთავარი ინდიკატორი, ჟურნ. სოციალური ეკონომიკა, 2000 წ., №5, გვ. 23.

ნაწილის ყოველდღიური საზრუნავი გახდა არსებობისათვის აუცილებელი სახსრების მოპოვება. ახალი დემოკრატიული სისტემის შექმნის პროცესში რეფორმების წარმატება დიდადაა დამოკიდებული საშუალო კლასის ფორმირების შესაძლებლობასთან. ეს კი ჩვენს ქვეყანაში ძირითადად დამოკიდებულია მოსახლეობის წარმატებულ ადაპტაციაზე, სოციალურ-ეკონომიკური თუ სამეურნეო ცხოვრების პროდუქტიული მოდელის ფორმირებაზე. ამიტომაც, საშუალო კლასის მომწოდებლობა და ჩამოყალიბებას ხანგრძლივი პერიოდი სჭირდება. სუბიექტების ადაპტაციის შეფასების დინამიკას იძლევა პასუხები ისეთ კითხვებზე, როგორიცაა: შეძლენ თუ არა შეგუება ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებთან, როგორია დანაზოვის მოცულობა(უმეტესობა ამბობს, რომ არა აქვს დანაზოვი), როგორია მოხმარების დონე(საკმარისია მხოლოდ საკვებზე, საკვებსა თუ ტანსაცმელზე, ყველაფერზე უძრავი ქონების გარდა, თუ საკმარისია ყველაფრისათვის). დარწმუნებული ვართ ამ შეკითხვებზე პასუხი მოგვცემს საშუალებას ვთქვათ, რომ ადაპტაციის პროცესში საქმე გვაქვს კრისისულ მოვლენებთან. უცუდე მდგომარეობაში აღმოჩნდა 40-50 წლის თაობა, ე.ი. ადამიანები, რომლებიც არიან აქტიური შრომისუნარიანობის ასაკში და თავიანთი გამოცდილებისა და კვალიფიკაციის წყალობით აქვთ მაღალი სოციალური ამბიციაც. ეს თაობა, რომელიც შეადგენს საშუალო კლასის გულს – სოციალური სტაბილურობის ფენა – ვერ გახდა ასეთი, გადაიქცა უდიდესი დესტაბილიზაციის ფაქტორად. საზოგადოების ამ ნაწილისთვის როგორც ელექტორატისთვის, მთავარია სტაბილურობის გარანტია, სამართლებრივი დაცულობა ა. შ.

საქსებით ცხადია, რომ საქართველოში საშუალო ფენა ჯერ კიდევ შორსაა მისი დახვედრის ანალოგიისაგან, თუმცა ის შეფარდებითია იმ სტრუქტურაში, რაც ჩვენთან არსებობს. ისეთი ეკონომიკური პოლიტიკის პირობებში, როცა ქვეყანაში მუდმივად ხდება ეკონომიკური განვითარების სწრაფი ტემპების დეკლარირება, ურთიერთგამომრიცხავია სიღატაკის ფენის არსებობა და ისიც მნიშვნელოვანი წილით. მეტად პოლარიზებული და დაუბალანსებელი სოციალური სტრუქტურის არსებობისას საშუალო ფენის სიმცირესთან ერთად, სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ ცხოვრობს მოსახლეობის თითქმის ნახევარი.

რა უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ქვეყანაში ჩამოყალიბდეს საშუალო ფენა, როგორც სოციალური სტრუქტურის მესოლონე. პირველეს ყოვლისა, გვსი უნდა იქნეს აღებული სოციალურად ორიენტირებული ევროპული ტიპის საბაზრო სისტემისაკენ, სადაც მოსახლეობის 70-80 % საშუალო ფენაა. ერთ-ერთი ყველაზე კმედიოთი ბერკეტი საშუალო ფენის ჩამოყალიბებისათვის არის შემოსავლების გადანაწილება, საგადასახადო სისტემის, როგორც კმედიოთი მექანიზმის გამოყენება ამ მიმართულებით ეკონომიკის რეგულირებისათვის. საჭიროა მკაცრად განისაზღვროს შრომითი კანონმდებლობის პრიორიტეტები იმ კუთხით, რომ არ არსებობდეს სიღატაკისა და სიმდიდრის მკვეთრად დაშორებული პოლუსები, თუნდაც სიღატაკის პოლუსზე გადაინაცვლოს სიღარიბე და ა. შ. მართალია, საბაზრო სისტემის პირობებში სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკაში შესწავლულია, მაგრამ ეკონომიკური ბერკეტები ბაზრამდე და ბაზრის შემდეგ საფეხებით საკმარისია იმისათვის, რომ მუდმივად შესაძლებელი იყოს ორიენტაცია საშუალო ფენაზე. მაგალითად, ამ ბერკეტებით შესაძლებელია ადამიანზე, როგორც მეცხოვერზე, როგორც მომხმარებელზე ან კიდევ ნებისმიერ ეკონომიკურ სუბიექტზე ზრუნვა. საშუალო ფენის ჩამოყალიბებას ხელს შეუწყობს პირველადი საციცოცხლო მოთხოვნების საჭიროება და მომსახურების ფასებზე ზემოქმედება, რაც თავის მხრივ, შესაძლებელია როგორც საგადასახადო სისტემით, ასევე ანტიმონოპოლიური საკმარისობითაც. ელექტროენერგიის, წყლის და ა. შ. ფასების შემცირება გაზრდის საშუალო ფენის წილს მოსახლეობის მთლიან სტრუქტურაში. საქართველოში და არა მხოლოდ საქართველოში საშუალო ბიზნესი ასრულებს არა მარტო ეკონომიკურ, არამედ სოციალურ როლსაც საზოგადოების ცხოვრებაში. ეს არის ფაქტობრივად საშუალო კლასის ხერხემალი. ამიტომაც მას სახელმწიფოს მხრიდან ხელშეწყობა სჭირდება. სოციალური უსაფრთხოების მთავარი ინდიკატორი არის სიღარიბის დაძლევა. სტაბილური საზოგადოება შეუძლებელია ორიენტირებულ იქნეს მხოლოდ მდიდარ და ძალიან ღარიბ უმცირესობაზე.

For creation of the middle class in Georgia

N. Makatsaria

Research work on middle class in economic theory is actual and interesting. The necessity of its further processing is dictated by the fact that this issue is extremely vital for humans.

Middle class is very diverse both in terms of means of production and sources of revenue. That is why, in contemporary highly developed countries, the concept of "middle class" is marked as a complicated social and structural conglomeration.

Middle class performs specific functions. It stabilizes the society. Due to its multiplicity, middle class is a significant, balancing social force in developed countries, as on the other hand it is a desired aim in developing countries. It stands between two poles - wealth and poverty. Accordingly, the lesser the middle class is, the closer these poles are to each other and the higher is the possibility of revolutions and social calamity. Middle class is the main economic donor; budget is established by the taxes of mass taxpayers that are considered as a base of a state and for that reason have the right to control state expenses. Middle class appears to be a legislator of life regulations. It is the largest consumer market for small and medium business and therefore, it sets consumer standards. The numerous this class is, the more solid is the small business. Middle class raises its quality of life with the help of consumption. Economics of consumption gives a drive to production, solves unemployment and etc. High proportion of poor population decreases the capacity of inner market which in turn hampers investments and production.

Reforms that were implemented in Georgia in the beginning of 90-s of XX century caused a sharp polarization of population. The majority of these people suffered from big economic and social discredits. A significant part of the intellectuals found themselves beyond the limits of poverty. A very high social differentiation was created in Georgia. It appears that it was the result of hasty reforms, faulty economic policy that was implemented without corresponding theoretical preparations. Population's creative resources, one of the major factors of successful transformation to the democratic society should have been drawn into the process of country's economic growth but they were rejected.

A long period of time is needed for middle class to become mature. A lot is to be done in the country in order to establish a middle class as a standard of social structure. This process is connected with the resolution of socio-economic issues. Economic policy should be directed to the conditions when there will not be two sharply separated poles - wealth and poverty. Stable society cannot orientate on rich and very poor minority.

ინდივიდუალური გალანთიქების მიღების პრინციპები
გაერთიანებული მართლმადიდებელი
სწავლების ასპექტით

06386 3436067

თსუ ასოცირებული პროფესორი,
ეკონომიკის დოქტორი

საბჭოთა საქართველოში საუფლო სწავლების გარეშე აღრმადი თაბორისტოის მართლმადიდებლური სწავლება გაიგივე და მსოფლიო ფილოსოფიის და ისტორიისათა შესასწავლე ამაბრუნ-თან. ეს განწყობა ახალგაზრდებს მექვიდრებით გადმოვიდა. ამის გამო, მართლმადიდებლური სწავლება და ეკონომიკის თეორია დღესაც ერთმანეთისაჲ თითქმის აბსოლუტურად გამოჯნულ სფეროებად აღიქმება. წარმოდგენილი სტატიის შინაარსი ეხება სახარებისსეულ სიბრძნის და პარავრების უნივერსიტეტის პროფესორ გერგორი მენ-ჭეს ნაშრომში „ეკონომიკის პრინციპები“ გამოთქმული მოსაზრებ-ების შედარება ადინწნულ სახელმძღვანელო მსოფლიოშია ცნო-ბილი, თარგმნილია ოც ენაზე და გაყარულა მილიონზე მეტი ტრა-ქთი. თუ ეკონომიკის საუფლებების შესწავლის ახალი სტანდარტია და ერთ-ერთი ბუცილებელს სასწავლო ლიტერატურა ეკონომისტ-სტუდენტებისთვის მრავალ ჭეყნავი და მათ შორის საქართველოშიც, ქართულ ენაზე ის ორიჯინალ გამოიცა.

დღინშეულ სახელმწიფოებრივ ავტორი წერს, აკონომიკა არის იმის შესწავლა, როგორ მაქსიმალურ საზოგადოება თავის შესაძლებელ გარესრებს^[1], სიტყვა „გარესრება“ გერანდობა და ნიშნება: საზოგადოებრივ მუდრეობის გაძლიება. ერთი შესხედით, ასეთი ახსნა შეიძლება ცოტა უტანადობა მოეგუწევის, მაგრამ სინამდვილეში, საზოგადოებრივ მუდრეობის გაძლიება და ეკონომიკის ბევრი რამა აქვს საერთო. ოჯახი მრავალი გადაწყვეტილების წინაშეა. გადასწყვეტბა, ოჯახის რომელი წევრი რას აკეთებს და რას იღებს სინაძელოდ, საოჯახო მუდრეობა თავისი შესაძლებელ გარესრების გა-

¹ გ. მენქიუზ, ჟურნალისტიკის პრინციპები, გამომც. „დიოგენე“, თბ., 2008, გვ. 4.

ნაწილებისა უნდა გაითვალისწინოს თითოეული წევრის უნარი, ძალებისა და სურვილი.

ოჯახის მსგავსად, საზოგადოებაც მრავალი არჩევანის წინაშე დგას. მან უნდა გადაწყვიტოს რა სამუშაოები განხორციელდეს და ვინ რა სამუშაო შეასრულოს. საზოგადოების რესურსების მართვას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან რესურსები შესწავლულია. შესწავლულია ნიშნავს, რომ საზოგადოებას იმაზე ნაკლები შეთავაზება შეუძლია, ვიდრე ზაღის სურს. როგორც საოჯახო მუშაობა ვერ მისცემს თავის თითოეულ წევრს ყველაფერს, რასაც ეს უკანასკნელი მოისურვებს, ასევე საზოგადოებაც ვერ უზრუნველყოფს თითოეულ ინდივიდს ცხოვრების იმ უმაღლესი დონით, რომლის მიღწევაც ამ ინდივიდებს სურთ.¹

ყოველგვარი, აღნიშნულის გამო, რომ გ. მეჩქიუ ეკონომიკას ასე აღწერს: „ეკონომიკა არის მუდმივ ურთიერთქმედებაში მყოფ ადამიანთა ჯგუფი“² აქვე ავტორი გვაძლევს ეკონომიკის სხვა განსაზღვრებასაც: „ეკონომიკა არის მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის ადამიანების არჩევანს და ამ არჩევანის გაკეთებისას წარმოქმნილ ურთიერთობებს“³. ცნობილი მეცნიერის მიერ ეკონომიკის განმარტების ასეთი სახით ფორმულირება კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ინდივიდთა მიერ სწორი არჩევანისა თუ გადაწყვეტილების მიღების უდიდეს მნიშვნელობას. „სწორი არჩევანი“ ძალზე პირობითი ცნებაა იმის გამო, რომ შესწავლული რესურსების პირობებში არსებული კონკურენცია გამარჯვებულს მისახელელი გზების დიდ მრავალფეროვნებას სთავაზობს ადამიანებს და სწორედ მათი შერჩევაა პრობლემა ცალკეული ინდივიდისა და საზოგადოებისთვის მთლიანად.

ისმის კითხვა, როგორი არჩევანი უნდა გააკეთოს ადამიანმა, ისეთი, რომელიც მხოლოდ ინდივიდის ინტერესებიდან გამომდინარეობს, თუ თვით საქმისა და სხვათა ინტერესებაც უნდა ითვალისწინებდეს, და რომელ მათგანს მოაქვს სასურველი შედეგები? ვისთვის და რატომ? გ. მეჩქიუ მიუთითებს: „იმის გადაწყვეტა, თუ რომელი პოლიტიკაა კარგი და რომელი – ცუდი, მხოლოდ მეც-

¹ გ. მეჩქიუ, ეკონომიკის პრინციპები, გამოც. „ლითენე“, თბ., 2008, გვ. 3-4.

² იქვე, გვ. 4.

³ იქვე, გვ. 461.

ნიერების საქმე არაა. აქ მონაწილეობენ აგრეთვე თქვენი შესწავლუბები ზნეობაზე, რელიგიასა თუ პოლიტიკურ ფილოსოფიაზე“⁴. აღნიშნულის გამო, ყოველგვარი, საინტერესო პარადოქსებში განვიხილოთ ეკონომიკის თეორიასა და მართლმადიდებლურ სწავლებაში გადმოცემული ადამიანთა გადაწყვეტილებების მიღების ძირითადი პრინციპები.

„ეკონომიკის პრინციპების“ ავტორი გამოყოფს ეკონომიკაში მოქმედ ათ ძირითად პრინციპს და წერს: „მოუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკა მრავალწახანაგოვანია, მას რამდენიმე ცენტრალური იდეა აერთიანებს“⁵. „თვით ყველაზე რთული ეკონომიკური ანალიზიც კი ამ ათ პრინციპზეა აგებული“⁶. მათ შორის პირველი ოთხი მათგანი ესემა იმას, თუ როგორ იღებენ ადამიანები გადაწყვეტილებებს, სამი მათგანი ახასიათებს ადამიანების ურთიერთქმედებას, ხოლო დანარჩენი სამი კი, იმას, თუ როგორ მუშაობს ეკონომიკა, როგორც მთლიანი სისტემა.

აღნიშნული პრინციპებიდან ჩვენ პირველ ოთხზე შევეჩერებთ ყურადღებას.

პრინციპი №1. ადამიანები ალტერნატივების წინაშე დგანან⁷

პროფესორი გ. მეჩქიუ ეკონომიკის პირველი პრინციპის ახსნისას წერს, „გადაწყვეტილების მიღების არხი შეგვიძლია შემდეგი გამონათქვამთ გამოვსატოთ: „უფასო სადილები არ არსებობს“. იმის მისაღებად, რაც მოგეწონს, როგორც წესი, უნდა დაეთმოთ სხვა რამ, რაც აგრეთვე მოგეწონს. გადაწყვეტილების მიღება ერთი მიზნის მფორესთან დაპირისპირებას მოითხოვს“⁸.

უფლისმიერი სიბრძნე აქტიურად მოგვიწოდებს ამავეს და ლუკას სახარებაში გვიჩვენებს ნებისმიერი არჩევანის გაკეთებისას გვახსოვდეს, რომ „არავის მონასა ხელეწიფების ორთა უფალთა მონებად; ანუ ერთი იგი მოიძულოს და ერთი იგი შეიუყაროს, და ანუ ერთისა თავსიდვას და ერთი შეურაცხეს. ვერ ხელეწიფებს ღმრთისა მონებად და მამონაისა“ (ლუკა 16:13).

¹ გ. მეჩქიუ – ეკონომიკის პრინციპები, გამოც. „ლითენე“, თბ., 2000, გვ. 38.

² გ. მეჩქიუ, ეკონომიკის პრინციპები, გამოც. „ლითენე“, თბ., 2008, გვ. 4.

³ იქვე, გვ. 14.

⁴ აღნიშნული პრინციპი განხილულ იქნა მოხებაში V სამეცნიერო კონფერენციაზე „ქრისტიანობა და ეკონომიკა - თსუ-2010“, 2010 წ. 25 იანვარი.

⁵ გ. მეჩქიუ, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 4.

გ. მენქიუ წერს: „იმის გაცნობიერება, რომ ადამიანები ალტერნატივების წინაშე დგანან, თავისთავად ვერ გავცემს პასუხს, თუ რომელი გადაწყვეტილება უნდა მიიღონ ადამიანებმა ან რომელს მიიღებენ. მიუხედავად ამისა, ცხოვრების ალტერნატივების გაცნობიერებას დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან ადამიანები მხოლოდ მაშინ იღებენ სწორ გადაწყვეტილებებს, როდესაც ზუსტად იციან, რის არჩევა შეუძლიათ და რისა – არა“.

ამის საპასუხოდ გავისხენით უფლისმიერი ათი მცნება (დეკალოგი), რომელშიც გადმოცემულია ადამიანთა ქცევის ძირითადი ნაწილი. იგი ძველი და ახალი აღთქმის მიმდევართათვის ქცევის განმსაზღვრელი ფუნდამენტური წესებია, კერძოდ:

1. მე ვარ უფალი ღმერთი შენი, და არა იყვნენ ღმერთი უცხო-ნი ნემსა გარეშე;

2. არა იქმნე თავისა შენისა კერპი, არცა ყოველივე მსგავსი, რაოდენი არს ცათა შინა და რაოდენი არს ქვეყანასა ზედა და რაოდენი რაი არს წყალთა შინა, ქვეშე ქუეყანასა, არა თავუანისსცე მათ, არცა მსახურებდე მათ;

3. არა მოიღო სახელი უფლისა ღმრთისა შენისა ამოხსა ზედა;

4. მოისხენე დღე იგი შაბათი და წმიდაიყვ იგი;

5. პატივეც მამასა და დედასა შენსა, რაითა კეთილი გუეოს შენ და დღეგრძელ იყო ქუეყანასა ზედა;

6. არა კაცკლი;

7. არა იმრუშო;

8. არა იპარო;

9. არა ცილი სწამო მოუუახსნა შენსა;

10. არა გული გითქუმიდეს ცოლისა მოუუახსნა შენისა ... არცა რაოდენი რაი არს მოუუახსნა შენისას.

ამგვარად, უფლისათვის სათნო ქცევის ძირითადი მიმართულებები მოცემულია ჯერ კიდევ ძველ აღთქმაში, ხოლო მისი აკრძალუ-ების შერბილება უფალმა ახალ აღთქმაში მოგვცა ადამიანთა ბუნე-ბის სისუსტის გამო. ფარისეველთა შეკითხვას, თუ რომელი მცნებაა უპირატესი იგი პასუხობს მათ:

¹ მართლმადიდებლური კატეხიზმი, მეორე გამოცემა, საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბ., 2001 წ., გვ. 106-110.

- „ხოლო იესუ პრქა მას: შეიუფარო უფალი ღმერთი შენი ყოვლითა გულისთა შენითა და ყოვლითა სულთა შენითა და ყოვლი-თა გონებითა შენითა.

- ესე არს ღიდი და პირველი მცნებაი.

- და მეორე, მსგავსი ამისი: შეიუფარო მოუუახსნა შენი, ვითარცა თავი თვისი.

- ამათ ორთა მცნებათა ყოველი სჯული და წინასწარმეტყველნი დამოკიდებულ არიან“ (მთ. 22:37-40).

უფალი ადამიანისგან მსხვერპლს არ მოითხოვს, არამედ იმას, რასაც იგი თავისი თავისუფალი ნებით უფლის სიყვარულით აღას-რულებს. თუმცა იცის, რომ ადამიანები საუფლო საქმეებს უფრო გულთადად აკეთებენ ვიდრე მოყვანისთვის გასაკეთებელს, ამიტომ მოციქულთა წმიდა წერილში მიგვითითებს, „ყოველსავე რასაცა იქ მოდით, გულთადად იქმოდეთ, ვითარცა უფლისასა და ნუ ვითარცა კაცთასა“ (კოლ. 3: 24).

- „ხოლო თქვენ წარვედით და ისწავეთ, რაი არს: წყალობაი მნებას და არა მსხვერპლი, რამეთუ არა მოვედ წოდებად მართალ-თა, არამედ ცოდვილთა სინანულად“ (მთ. 9:12-13, 12:1-13, მარ. 2:17, ლუკ. 5: 32).

გადაწყვეტილების დროს მუდმივი ყოყმანიც არა არის უფლისთვის სათნო, ამიტომ გვირჩევს:

- „ვიცნი საქმენი შენი, რამეთუ არცა გრილი ხარ, არცა ტყილი. ჯერ-იყო, რაითამცა ანუ გრილი იყავ, ანუ ტყილი.

- არამედ ესრეთ ნელ-ტყილი ხარ და არცა გრილი, არცა ტყილი; მეგულების აღმოგდებაი შენი პრისაგან ნემსსა“ (გამოცხ. იოან. 3:15-16).

ვინაიდან სამსაჯურო, სადაც ადამიანები განისჯებიან ძალზედ მკაცრია და იქ დაუფიქრებელი ნათქვამის გამოც კი ისჯება ადამი-ანი, უფალი გვაფრთხილებს:

- „ხოლო მე გეტყე თქვენ, რამეთუ ყოველი სიტყუაი უქმი, რომელ-სა იტყოდიან კაცნი, მსცენ სიტყუაი მისთვის დღესა მას სახეულისასა.

- რამეთუ სიტყუათა შენთაგან განმართლდე და სიტყუათა შენთაგან დაისაჯო“ (მთ. 12:36-37).

ამიტომ ყოველი ადამიანი სიტყუასა და დაპირებას ძალიან უნდა უფრთხილდებოდეს.

საზოგადოებრივი, ადამიანთა საქმიანობა მისე ტერმინითა და უფალი მიგვითითებს, რომ: „ურთიერთის სიმსიმე იტერით და ესრეთ აღასრულეთ საჯული იგი ქრისტესი“ (გალ. 6:2). თუმცა, აქვე აუცილებელია გვახსოვდეს, რომ ტერმინის ტარება ყველას თავისი მოთხოვნები და არა სხვისთვის გადაბარება:

- „რამეთუ კაცად-კაცადმან თვისი ტერმინი იტერით“ (გალ. 6:2). ამგვარად, არჩევანის აღტერნატივები ადამიანთა წინაშე უდავოდ ბეურია და სწორი არჩევანის გაკეთება არცთუ ადვილია, მაგრამ საუფლო სიბრძნე მრავალ დარღვევას გააძლევს საიმისოდ, რომ არ ავცდეთ სწორ გზას. ამასთან ისეთი არჩევანი უნდა გაგაკეთოთ, რაც მართო წვენი ინტერესებიდან არ გამომდინარეობს. საიმისოდ გავიხსენოთ „ლოცვა სწავლის დაწესების წინ“, სადაც ინდივიდისა და საზოგადოების ინტერესები საოცარი პარმონიულობითაა გადმოცემული, კერძოდ: „ყოლად სახიერო უფალი, გარდამოგვივლინენ ჩვენ მადლი სულისა წმიდისა შენისა, მომნიჭებელი გულისხმისყოფისა და განმაძლიერებელი, ძალთა სულთა ჩვენთასა, რათა ჩვენ, ყურადმღებელნი გარდამოცემულისა ჩვენდა სწავლისა, აღვიზარდნეთ შენ შემოქმედისა ჩვენისა საიდუმლად, მშობელთა ჩვენთა სანუგეშოდ, გულისხმისა და მამულის სახარებელად“.¹

იქ კი, სადაც მრავალთა ინტერესთა გათვალისწინებული და ადამიანი თავის ეგოისტურ „მე“-ს საღეთო სიყვარულით გადალახავს, შედეგი სინერგიულია და უფლის მადლიც არასოდეს დაიყოფნება. ვინაიდან საკუთარი თავისთვის ადამიანებს მხოლოდ საკუთესო სურთ, სხვებისადმი ანალოგიური განწყობის გამოქვეყნებით, ათი მცნების მოთხოვნებს აღასრულებენ, ამიტომ გვეუბნება უფალი: „რამეთუ ყოველი შჯული ერთითა სიტყვითა აღესრულებს: შეიყუარო მოყუასი შენი, ვითარცა თავი თვისი“ (გალ. 5:14).

პრინციპი №2. ნივთის დანახარჯი არის ის, რასაც

¹ http://www.patriarchate.ge/?action=text/atsavlis_tsin.

² აღნიშნული პრინციპი აქ განხილულია შემოკლებით. სრული ტექსტი იხილეთ: ი. გაგანიძე, „აღტერნატიული ღირებულების პრინციპი გიორგიკაში და მართლმადიდებლური სწავლება“, „საეკლესიო-სამონასტრო გიორგიკის მართვის საფუძვლები“ (სასწავლო-სამეცნიერო კრებული/ექვთების კურსი და სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები), თბ. 2009, გვ. 164-167.

ვითომთ ამ ნივთის ფლობისთვის?

აღნიშნული პრინციპის განმარტებისას გ. მეჩქეუ წერს: „იმის გამო, რომ ადამიანები აღტერნატივების წინაშე დგებიან, გადაწყვეტილებების მიღება მოითხოვს კონკრეტული ქცევის დანახარჯებისა და სარგებლობების შედარებას. თუმცა, ზნობად ქცევის დანახარჯები ისეთი აშკარა როლია, როგორც ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს. ნივთის აღტერნატიული დანახარჯი ისაა, რასაც ვითომთ ამ ნივთის ფლობის სანაცვლოდ, როდესაც ვიღებთ რაიმე გადაწყვეტილებას.“¹

დღეს აღიარებულია, რომ გადაწყვეტილების მიღების დროს ანაღის ამ მეთოდის გამოყენება ყველაზე უფრო ეფექტიანი და თანმიმდევრულია, ამასთან, უმრავლესობისთვის მართლაც გასაგები და თვალსაჩინო. გასაოცარია, მაგრამ ფაქტია, რომ სახარებაში მკითხველისთვის ნებისმიერი არჩევანის სისწორე თუ საუფლო სათნო ქმედება სწორედ აღტერნატიული ღირებულების პრინციპის გათვალისწინებითაა ასხნილი და განმარტებული. თითოეულ შემთხვევაში არჩევანის გაკეთების დროს უფალი არ ბრძანებლობს, არამედ გადაწყვეტილების მისაღებად ქცევიდან გამომდინარე შესაძლო შედეგების ჩვენებით გვიხსნის ამა თუ იმ არჩევანის აგარგიანობას. გი. გამოიყენება „დანახარჯი-სარგებლობა“ შედარების, ანუ არჩევანის აღტერნატიული ღირებულების დღეისათვის პოპულარული პრინციპი.

იმის დასადასტურებლად სახარებიდან უამრავი მაგალითის მოყვანა შეიძლება. დასაწყისისთვის შეგვრდეთ მათეს სახარებაში მოცემულ (თავი 5:1-11) ცხრა ნეტარების მაგალითზე. აქ უფლისთვის სათნო თითოეული გადაწყვეტილება იმავე წინადადების მეორე ნაწილში თავისი აღტერნატიული ღირებულებითა და მოსალოდნელი შედეგით აისხნება, რაც მსმენელისთვის შედარების საფუძველზე, ადუქტური აღქმის თვალსაზრისით ძალზე ეფექტანია.

მორწმუნისთვის, სულის ძლიერი გამოცდის დროს, აღტერნატიული ღირებულების საშუალებით არჩევანის გაკეთება ყველაზე უფრო მეტადაა საჭირო. ეს სახარებაში თავად უფლის ორმოცდღიანი უდაბნოში ყოფნის გამოცდითაა ნაჩვენები. იესო ქრისტე მარხულობდა და ჰჯერ გამოიცდა ბორცისგან, მაგრამ იმის გამო, რომ ამ გამოცდას მტკიცე რწმენით, ღრმა და კარგად გაზრებული სწავ-

¹ გ. მეჩქეუ, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 5,6.

ლებით აღჭურვილი შესვლა, დაძლია იგი. ამას მათესა და ლუკას სახარებებში მოგვითხრობენ (მათ. 4:1-11 და ლუკ. 4:3-12).

დღეს ფასეულობათა აღრევის ურთულეს პირობებში განსაკუთრებით ანეღია დარჩე წესიერი და სიბრძნისმოყვარე. თუმცა, ასეთი არჩევანისთვის ჯილდოდ და აღტერნატიულ ღირებულებად უფალი ასეთ ადამიანებს ურთულეს პირობებში გადარჩენასა და გასაჭირში თანადგომას პირდება, როცა ამბობს:

- „აჲ მე მოგადინებ თქვენ, ვითარცა ცხოვართა შორის მგელთა; იყენით უკუე მეცნიერ, ვითარცა გუგლი და უმანკო, ვითარცა ტრელი (ლუკ. 10:3; რომ.16,19; II კორ.1:12).

- „და ნუ გეშინი მათგან, რომელთა მოწყვედენ ხორცი, ხოლო სულისა ვერ ხელწიფებთ მოკლად არამედ გეშინოდენ მისა უფროსის, რომელი შემდებელ არს სულისა და ხორცთა წარწყმედად გეყენიასა შინა (ლუკ. 12:6).

განსაკუთრებით დიდი აღტერნატიული ღირებულებითაა შეფასებული მართლმადიდებლურ სწავლებაში საკუთარი ჯეარის აღება. აქაც უფალი უდიდეს ტეროს თავის თავზე იღებს, თუმცა წენგან გულგრილ დამოიდებულებასე მკაცრ აღტერნატივას გვათავაზობს:

- რომელმან მოიპოვოს სული თვისი, წარიწყმდოს იგი; და რომელმან წარიწყმდოს სული თვისი წენთვის, მან პოვოს იგი“ (მათ. 10:38-41. ასევე: მარ.8:35. ლუკ.9:24. იოან.12:25).

- „მოვედით ჩემდა ყოველნი მამურადნი და თერომიმიენი, და მე განგისუენი თქვენ.

- აღიდეთ უდელი ჩემი თქვენ ზედა, რამეთუ შშვიდ ვარ და მდაბად გულითა. და პპოვით განსუენებაი სულთა თქვენთაი.

- რამეთუ უდელი ჩემი ტკილდ არს, და ტერითი ჩემი სუბუქ არს“ (მათ. 11:28-30).

- „და რომელმან არა აღიღოს ჯუარი თვისი და შემომიდგეს მე, იგი არა არს ჩემდა ღირს (მათ. 16:24. მარ. 8:34).

- „რამეთუ აწვე ესერა ცული ძირთა თანა სუთასა ძეს. ყოველმან ხემან, რომელმან არა გამოიღოს ნაყოფი კეთილი, მოეკუეთოს და ცეცხლსა დაედვას“ (მათე 3:10).

უდიდესი აღტერნატიული ღირებულებით ხსიათდება სახარებაში მტკიცე სარწმუნოება, სინანული, ცათა სახუფეველისკენ სვლის მცდელობა. ისინი მართლმადიდებლურ სწავლებაში განსაკუთრებუ-

ლი შედეგების მომცემია ადამიანის სულის გაფუჭების, სწორი არჩევანისა და ცხოვნების გზაზე.

პრინციპი №3. რაციონალური ადამიანი გადაწყვეტილების მიღებისას ზღერულ ანალიზს იყენებს¹

გ. მენჭიუს მოსახრებით, რაციონალურია ადამიანი, რომელიც სისტემატურად და მისწობრივად მოქმედებს მიხთვის, რომ საკუთარი შესაძლებლობების პირობებში მისანს მაღწიოს.² „მრავალი ცხოვრებისეული გადაწყვეტილება გულისხმობს მოქმედების არსებულ გეგმაში მცირე ცვლილებების შეტანას. ამ ცვლილებებს კონომისტები ზღერულ ცვლილებებს უწოდებენ. რაციონალური ადამიანი მოქმედებას იწყებს მამის და მხოლოდ მამის, როდესაც მისი მოქმედების ზღერული სარგებლობა ზღერულ დანახარჯებსე მეტია.“³

ენახით, რას გეასწავლის მახარებელთა მიერ მოცემული უფლისმიერი სიბრძნე ინდივიდის მიერ გადაწყვეტილების მიღების დროს ზღერული არჩევანის გამოყენებასთან დაკავშირებით. ხამიხოდ, ვუიქრობთ, სინტერესთა მათეს სახარებაში აღწერილი იგავი სიძის დასახვედრად გამზადებული ათი ქალწულის შესახებ, კერძოდ: „მამის გმგავსის სასუფეველი ცათა ათთა ქალწულთა, რომელთა აღიხუნეს ღამპარნი თვისნი და განიღეს მიგებუად სიძისა.

- ხოლო ხუთნი მათგანი იყვნეს ბრძენნი, და ხუთნი სულელნი.

- მიხსუნეს სულელთა მათ ღამპარნი მათნი და არა მიიღეს მათ თანა ზუთი.

- ხოლო ბრძენთა მათ მიიღეს მათ თანა ზუთი ჭურჭელთა მათთა ღამპართა მათთა თანა.

- და დაყოვნებასა მას სიძისა მიერულა ყოველთა და დაიძინეს.

- ხოლო შუალამეს ოდენ დაღადებთ იუთ. ვითარმედ: აჲ ესერა სიძე მოვალს, გამოვედით მიგებუად მისა.

- მამის აღდგეს ყოველნი იგი ქალწულნი და აღიღეს ღამპარნი მათნი.

¹ აღნიშნული პრინციპი აქ განხილულია შემოკლებით. სრული ტექსტი იხილეთ: ი. გაგნიძე, ზღერული არჩევანის პრინციპი ეკონომიკაში და მართლმადიდებლური სწავლება, კრისტიაანობა და ეკონომიკა, სამეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა კრებული, თსუ გამომცემლობა, თბ., 2009, გვ. 42-45.

² გ. მენჭიუ, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 6-7.

³ იქვე, გვ. 8-9.

- ხოლო სულელნი იგი ეტყოდეს ბრძენთა მათ: მეცით წუენ ზეთისაგან თქუენისა, რამეთუ ღამპარნი წუენნი დაშრტებთან.

- მიუგეს ბრძენთა მათ და პრქეს: წუეკუე ვერ კმაგუეუოს წუენ და თქუენ, არამედ უფროისდა წარვედით საგაჰროდ, და იყიდეთ თავისა თქუენისა.

- და ვითარცა წარვიდეს ივინი სყიდად, მოვიდა სიმე იგი, და განმზადებული იგი შევიდეს სიძისა თანა ქორწილსა მას, და დაეხ-
შა კარი“ (მათე 25 1-10).¹

ამგვარად, იგავში სიმესთან შესახვედრად ქალწულთათვის ხე-
ლში ანთებული ღამპარის ქონა ქორწილში მოხვედრის აუცილებელ-
ლი პირობა იყო, თუმცა სიძის მოსვლის ზუსტი დრო არავინ იცოდა. ბრძენ ქალწულთა პირველი სწორი ზღერული არწევანი უკავშირდებ-
და სიძის მოსვლის ზუსტი დროის გაურკვევლობის გამო დამატებითი ზეთის მომარაგებას (რეზერვის შექმნას). მეორე გონიერული არწევანი კი, აღებული ზეთის სწორი განაწილებაა. კრიტიკოსებმა შეიძლება გაიციზინ ბრძენთა გადაწყვეტილება რეზერვში არსებუ-
ლი ზეთის სულელთათვის არგაცემის თაობაზე, მაგრამ ზეთის განა-
წილების შემთხვევაში ღამპარები ყველას ნაუქრებოდა და ქორ-
წილში ვერავინ მოხვდებოდა. აღწერილ შემთხვევაში კი, ხუთი თა-
დარიგვანი მოხვდა. აქ სახარება სწორი ზღერული არწევანის გა-
კეთებას გვასწავლის ცუდსა და უარეს ვარიანტებს შორის (ცუდი ვარიანტი იყო ის, რომ ხუთი ქალწულის ქორწილში შესვლა კითხ-
ვის ნიშნის ქვეშ დგებოდა, მაგრამ უარესი იქნებოდა ის, თუ სიმეს ვერავინ შეხვდებოდა). ბრძენ ქალწულთა ქცევა „ეკონომიკის პრინცი-
პებში“ განსაზღვრული რაციონალური ადამიანისთვის დამახასია-
თებელი ქცევის ანალოგიურია.

„დანახარჯი-სარგებლობის“ შედარების შედეგად სწორ არწევანს გვასწავლის უფალი კლდეზე სახლის მაშენებელი ადამიანის მაგალ-
ითხე, როცა გვეუბნება მათესა და ლუკას (6:48-49) სახარებებში:

- „ყოველმან, რომელმან ისმინეს სიტყუანი ესე ჩემნი და ეწეს ივინი, ეამსჯესო იგი კაცსა გონიერსა, რომელმან აღაშენა სახლი თვისი კლდესა ზედა.

¹ ახალი აღთქმაში უფლისა წუენისა იესო ქრისტესი - საკათალიკოსო საბჭოს გამოცემა; თბ., 1963, გვ. 61-62.

- და გარდამოხდა წვიმა, მოვიდეს მდინარენი, ქროდეს ქარნი და ეკუენეს სახლსა მას, და არა დაეცა, რამეთუ დაფუძნებულ იყო კლდესა ზედა.

- და ყოველმან რომელმან ისმინეს სიტყუანი ესე ჩემნი და არა ეწეს ივინი, ემსჯესო იგი კაცსა ცოფსა, რომელმან აღაშენა სახლი თვისი ქვიშასა ზედა.

- და გარდამოხდა წვიმა. მოვიდეს მდინარენი, ქროდეს ქარნი და ეკუენეს სახლსა მას და დაეცა. და იყო დაცემი იგი მისი დიდ ფრიად“ (მათე 7:24-27).

ამგვარად, უფალი გონიერულს ისეთ არწევანს უწოდებს, რომე-
ლი გადაწყვეტილების შედეგად მოსალოდნელ ავადმყოფობასა და რისკებს მედგად გაუხლეს. აღნიშნულის მსგავსია გადაწყვეტილება ძველ ქსოვილზე ახალი საკერებლისა და ახალი ღვინის ძველ ტიკებში ჩასხმასთან დაკავშირებით. ისინი მათესა და მარკოსის (2:21-22) სახარებებშია აღწერილი. თუმცა, უფალი გადაწყვეტილები-
ს მიღებისას გონიერული სიფრთხილის გამოწვევას გვიჩვენებს და გვეუბნება, „არავინ სუამნ ღვინოსა ძველსა და მესხულად პნებაენ ახალი, რამეთუ თქვის: ძველი უმჯობეს არს“ (ლუკა 5: 39).

ეკონომიკაში სწორი ზღერული არწევანი განსაკუთრებულ მნიშ-
ვნელობას იძენს არა მარტო ინდივიდუალური გადაწყვეტილებების დროს, არამედ ფირმებშიც. გ. მენქიუ წერს: „ინდივიდუალსაც და ფირმე-
საც უკეთესი გადაწყვეტილებების მიღება შეუძლიათ, თუ ზღერუ-
ლი კატეგორიებით იაზროვნებენ“¹ აღნიშნულის საინტერესო მაგა-
ლითია აღწერილი მათეს სახარებაში:

- „ვითარცა-იგი რაჟამს წარვალნ კაცი და მოუწეს მონათა თვისთა და მისცის მათ მონაგები თვისი.

- და რომელსამე მისცა ხუთი ქანქარი და რომელსამე ორი ქანქარი და რომელსამე ერთი, კაცად-კაცადსა მსგავსად ძალისა თვისისა, და მწყესულად წარვიდა.

- ხოლო წარვიდა რომელმან-იგი ხუთი ქანქარი მიიღო, აქმნია მას ზედა და შესძინა სხუთადა ხუთი ტალანტი. ვერეთვე, რომელმან-
იგი ორი მიიღო, შესძინა სხუთი ორი. ...

- შემდგომად მრავლისა ჟამისა მოვიდა უფალი იგი მათ მონათაი და სიტყუაჲო მონათა მათ თანა.

¹ გ. მენქიუ, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 6.

- და წარმოდგა, რომელმან ხუთი ქანქარი მოიღო, და მოართვა მას სხუადა ხუთი ქანქარი და პრქა: უფალო, ხუთი იგი ქანქარი მომცე მე, აა ესერა სხუადა ხუთი ქანქარი შეგსინე.

- პრქა მას უფალმან მისმან: კეთილ მონაო სახიერო და სარწმუნო! მცირესა ზედა სარწმუნო იქმენ, მრავალსა ზედა დაგადგინო შენ; შევედ სიხარულსა უფლისა შენისა. ... (ახვევ განმეორდა 2 ქანქარის მქონეს შემთხვევაში)

- მოვიდა იგიცა, რომელსა ერთი ქანქარი მოუღო, და პრქა: უფალო, უწყოდე, რამეთუ ფიცხელი კაცი ხარ შენ; მოიმე, სადა არა დასთესი, და შეიკრიბი, სადა არა განგებნევეს.

- და შემეშინა, წარვედ და დაგმალე ქანქარი იგი შენი ქუეყანას; აა ესერა შენი შენთან არს.

- მოუგო უფალმან მისმან და პრქა მას: ბოროტო მონაო და მფლარო! უწყოდე, რამეთუ მოვიმე, სადა არა დავთესი, და შევიკრიბი, სადა არა განმებნევეს.

- ჯერ-იერ შენდა დადებდ ვერცხლი ჩემი საეპროსა, და მომცა-ვედ და მოვიდე ჩემი იგი აღნადგინებოთურთ.

- მოუღო მათგან ქანქარი ეგე და მიეცეთ მას, რომელსა აქუს ათი ქანქარი" (25. 14-29).

სახარების ამ იგავში ჩანს ბატონის გონიერულობა დაეაღების გაცემის დროს მისი ხირთულისა და შემსრულებელთა შესაძლებლობების გათვალისწინების გამო („მისცა კაცად-კაცადსა მსგავსად ძალისა თვისისა“). ახვევ აღსანიშნავია მესაკუთრის გადაწყვეტილება მიღებული შრომითი შედეგების მიხედვით მომუშავეთათვის დიფერენცირებული ჯილდოს გაცემისა და დაწინაურების შესახებ („მცირესა ზედა სარწმუნო იქმენ, მრავალსა ზედა დაგადგინო შენ“, „მოუღო მათგან ქანქარი ეგე და მიეცეთ მას, რომელსა აქუს ათი ქანქარი“). ახვევ ნათელია, რომ დაეაღების მიმცემს კარგად ესმის საკუთრების მფლობელის მითითების შესრულების აუცილებლობა და შესაძლო საფინანსო რისკზე საკუთარი პასუხისმგებლობა. აღნიშნული კარგად ჩანს მის მითითებაში მოსამსახურისთვის გაცემული ვერცხლის ვაჭრობაში დაბანდების შესახებ („ჯერ იყო შენდა დადებდ ვერცხლი ჩემი საეპროსა, და მომცა-ვედ და მოვიდე ჩემი იგი აღნადგინებოთურთ“). მესაკუთრის ბუნებაზე კარგადაა აღწერილი სახარებაში: ისინი „მკიან, იქ სადაც არ დაუთუხიათ და კრევენ იქ, სადაც არ

დაუბრუნეთ“ და ამასთან კარგად უწყვიან საკუთარი ქცევის წესების შესახებ.

აღნიშნულის პარალელურად, გაიხსენოთ მოტივაციის თეორიებიდან ერთ-ერთი თანამედროვე - დევედ ნედლერისა და ედუარდ ლოულერის მიერ შემუშავებული მოდოლინის თეორია. თეორიის ავტორები თვლიან, რომ „მენეჯერები შეძლებენ მომუშავეების შრომის მწარმოებლობის გაზრდას, თუ:

1. ჯილდოს ღირებულებას გათვლიან ისე, რომ მან დააკმაყოფილოს თითოეული მომუშავე;

2. განსაზღვრავნ შრომის მწარმოებლობის სახურველ დონეს;

3. ეს დონე იქნება მიღწევადი მომუშავეთათვის;

4. დამყარდება ურთიერთკავშირი ჯილდოსა და შრომის მწარმოებლობას შორის;

5. უსრუნველყოფილი იქნება ჯილდოს საკმარისი დონე“¹.

აღნიშნულიდან გამომდინარე აშკარაა, რომ სახარებისეული ხიბრანე მოდოლინის თეორიის მიღწევად აღიარებულ პოსტულატებს იგავების გამოყენებით მარტივად ხსნიდა ჯერ კიდევ 21 საუკუნის წინ. იგივე შეიძლება აღენიშნოთ „სამართლიანობის თეორიის“ შემთხვევაშიც, რომელიც 1960 წელს ჩამოაყალიბა ჯ. სტეისი ადამსმა. „სამართლიანობის თეორია არის მოტივაციის თეორია, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს ადამიანების მიერ მათი სამსახურებრივი შედეგებისა და მათ მიერ შეტანილი წვლილის შესაბამისობის სამართლიანობაზე. მოტივაციის განსაზღვრის დროს უფრო მნიშვნელოვანია ადამიანის მიერ მიღებული შედეგების და მის მიერ ორგანიზაციაში შეტანილი წვლილის შეფარდებითი, ვიდრე აბსოლუტური დონე“².¹ Речмен Д.Д. Мескин М.И. Бойун К.Л. Тиле Д.В., Современный менеджмент. Т. 1. М., «Республика», 1995, 323.

პრინციპი №4. ადამიანები სტიმულებზე რეაგირებენ

აღნიშნული პრინციპის ახსნის დროს პროფ. გ. მენქიუ ვერს, „ვინაიდან ადამიანები გადაწყვეტილებებს იღებენ დანახარჯებისა და სარგებლობის შედარების გზით, მათი ქცევა შეიძლება შეიცვა-

² გ. რ. ჯონსი, ჯ. მ. ჯორჯი, თანამედროვე მენეჯმენტის საფუძვლები, თბ., 2006, გვ. 222.

ლოს დანახარჯებისა და ხარგებლობის ცვლილებასთან ერთად, კი. ადამიანები სტიმულებზე რეაგირებენ. სტიმული არის ის, რაც ადამიანს მოქმედებისკენ უბიძგებს. ქვეყნის განსაზღვრაში სტიმულების ცენტრალურ როლს დიდი მნიშვნელობა აქვს მათთვის, ვინც სახელმწიფო პოლიტიკას ქმნის. სახელმწიფო პოლიტიკა ხშირად ცვლის კერძო ქმედების დანახარჯებსა თუ სარგებლობას. როდესაც პოლიტიკოსები არ ითვალისწინებენ, თუ როგორ შეიძლება შეიცვალოს ადამიანების ქცევა მათი პროგრამების განხორციელებისას, შედეგები შეიძლება სრულიად მოულოდნელი იყოს. ამ კანონის ეფექტის სრულად გასაგებად ისიც უნდა გაითვალისწინოთ, რომ ადამიანები თავიანთ ქცევას ცვლიან სტიმულების შესაბამისად.¹ უფალმა ძველი და ახალი აღქმის მიმდევრებს ქვეყნის წესების განმსაზღვრელი ათი მცნება არ შეუცვალა, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მან კარგად უწყის, რომ „ადამიანები თავიანთ ქცევას ცვლიან სტიმულების შესაბამისად“.

უფალმა საუკეთესოდ იცის ადამიანის სუსტი ბუნების შესახებ და გასტიმულირებს კეთილი საქმეების კეთება არ დაგვეზაროს, კერძოდ:

- „რომელმან იცოდის კეთილისა საქმე და არა ქმნის, ცოდვა არს მისა (იაკ. 4:17).

- „უწყოდენ, რამეთუ რომელმან მოაქციოს ცოდვილი გზისაგან საცთურისა მისისა, ისინეს სული თვისი სიკუდილისაგან და დაფაროს სიმრავლე ცოდვითა“ (იაკ. 5:20).

უფალი მუდმივად მიუთითებს ადამიანებს სიკეთის კეთებისკენ და შედეგად გასაჭირში თანადგომას სთავაზობს მათ:

- „მოიქცევი ბოროტისაგან, ქმნინ კეთილი, მოიძიენ მშვიდობაი და მისდევნინ მას,

- რამეთუ თუაღნი უფლისანი მართალთა ზედა და ყურნი მისნი ღოცვათა მათთა ზედა, ხოლო პირი უფლისაი მოქმედთა ზედა ძვირისათა“ (1 პეტ. 2: 11-12).

- „ნუ იძლევი ბოროტისაგან, არამედ სძლიერ კეთილითა მით ბოროტსა მას“ (რომ. 12: 21).

- „ხოლო კეთილისა საქმე ნუშცა გუეწინების, რამეთუ თვისსა ჟამსა მოვიმკოთ, არა თუ მოემდგრდეთ“ (გაღ. 6: 9).

- „ესე უწყით, რამეთუ ღმრთის მოყვარეთა ყოველივე განემარჯულებს კეთილად, რომელნი-იგი ბრძანებით წინებულ არიან“ (რომ. 8:28).

¹ გ. მენქიუ, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 7.

გ. მენქიუ წერს: „საზოგადოებრივი პროგრამების შედეგები დასაწყისიდანვე ცხადი არ არის. ნებისმიერი პოლიტიკის ანალიზისას უნდა გაითვალისწინოთ არა მხოლოდ პირდაპირი, არამედ არაპირდაპირი ეფექტებიც, რომლებიც სტიმულების მეშვეობით იქმნება. თუ პოლიტიკა სტიმულებს ცვლის, ეს იწვევს ადამიანების ქცევის შეცვლას“.¹ აღნიშნულის საპასუხოდ გვსურს გავისხენოთ უფლის მოწოდებები საერო საქმეებში სათანადოდ ქვეყნის შესახებ, ასე მაგალითად:

- „მისცემდით უკუე ყოველთა თანანდებსა: სახარკოსა – ხარკი, საზუერესა – ზუერი, საშინელსა – შინი, პატერსა – პატივი“ (რომ. 13: 7).

ასევე უფალი მიგვითითებს, რომ სამართლიანად უნდა მოვექცეთ ყველას, მათ შორის იმათაც ვინც ჩვენს დაქვემდებარებაშია, ვინაიდან:

- „უფალი ღვ სამართალსა და სწორსა მისცემდით მონათა მათ; უწყოდეთ, რამეთუ თქუენცა უფალივე გივის ცათა შინა“ (კოლ. 4:1).

ხანდახან კეთილ ადამიანებს ემართებათ განსაცდელი, ამ დროს უფალი მოთმინებას გვირჩევს და გვეუბნება, რომ ეს ის ქმედებაა, რასაც მშობლები ხშირად მიმართავენ ურწმუნოების მიმართ, კერძოდ:

- „და მომდგრდეთ ნუგეშისცემისაგან, რომელი ვითარცა შეიღთა გეტყვს თქუენ: შეიღო ჩემო, ნუ სულმოკლე იქმნები სწავლასა უფლისასა, ნუცადა დამხსნდები მის მიერ მხიდებასა.

- რამეთუ რომელი უყვარს უფალსა, სწავლის; და ტანჯის ყოველი შეიღო, რომელი შეიწყნარის.

- უკუეთუ სწავლასა დაუთმოთ, ვითარცა შეიღთა შევიწყნარებს თქუენ ღმერთი. რამეთუ ვინმე არს შეიღო, რომელი არა სწავლის მამამანუ“ (ებრ. 12: 5-7).

სახარებაში რწმენისა და საქმის ერთიანობის მოთხოვნით უფალი სწორი ქცევის საუკეთესო სტიმულს აყალიბებს, კერძოდ: „სარწმუნოება, უკუეთუ არა აქუნდენ საქმენი, მკუდარ არს იგი ხოლო. რამეთუ ვითარცა ხორცნი თვინიერ სულისა მკუდარ არიან, ეგრეთვე სარწმუნოებაი თვინიერ საქმეთასა მკუდარ არს“ (იაკ. 2:17; 26).

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, რომ მართლმადიდებელურ სწავლებაში ხშირად გამოიყენება ფილოსოფიური აზროვნების ისეთი მეთოდები, როგორიცაა: ტრანზიტულობა, ანალიზი, შედარება, მსგავსება და სხვა. მათი საშუალებებით შესაძლებელია ამა თუ იმ გადაწყვეტილების აკარგვანობის უფრო დეტალურად და გასაგებად ახსნა და შეფასება. სახარებიდან მოყვანილი მაგალითებიდან

ნანს, რომ აღმართა გადაწყვეტილებები ძალზე მრავალფეროვანია, რაც დამოკიდებულია იმაზე, თუ ინდივიდში რომელი ფასეულობები უპირატესი: მატერიალური თუ სულიერი, პირადი თუ საზოგადოებრივი, რაციონალური თუ არარაციონალური.

შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ დღესათვის სწორი არჩევის მისაღებად პოპულარული ეკონომიკის პრინციპები სახარებასა და წმიდა წერილებში გამოყენებოდა ჯერ კიდევ 20 საუკუნის წინ. აინშტაინმა თქვა: „მეცნიერება სხვა არაფერია, თუ არა აზროვნების ყოველდღიური სრულყოფა.“ ამასთან დაკავშირებით, ვფიქრობთ, რომ ეკონომიკის თეორია, გადაწყვეტილების მიღების თეორია, ბოლო დროს ძალზე პოპულარული - ქვევითი თეორია, საკმაოდ გამდიდრდებოდა თუ ინდივიდთა გადაწყვეტილებებს იმ მრავალფეროვნებით განიხილავდნენ, როგორც ეს მართლმადიდებლურ სწავლებაშია გადმოცემული. აღბრუნდეთ, ამიტომაცაა მითითებული წმ. პავლე მოციქულის წერილში კოლასელთა მიმართ (2,2, 2,3) „საიდუმლოა მას ღმრთისა და მამისა და ქრისტესა, რომელსა შინა არიან ყოველნი საუნჯენი სიბრძნისანი და მეცნიერებისანი დაფარულნი“.

Principles of Decision Making by Individuals in Economics from the point of Orthodox Studies

I. Gagnidze

For generations who grew in Soviet Georgia without any religious education, orthodox studies were counted to be the field only for philologists and historians. Younger generations inherited this approach from them. That is why, even today orthodox studies and theory of economics are considered to be quite demarcated fields.

The presented work deals with the comparison of wisdom given in the gospel and the views of Prof. Gregory Mankiw, Harvard University, about decision making process by individuals given in his book Principles of Economics.

In the presented work there are some extracts from the gospel and Holy Writ which are analogous to the considerations discussed in the textbook "Principles of Economics" and which suggest the ways to solve the definite problems. This is one more proof that wisdom given in orthodox studies is eternal.

¹ იქვე გვ. 8.

Приватизация в современном Азербайджане и её социально - экономическая значимость

Шафазетов Юнаш Муса оглы,
Старший преподаватель

Мингечевирского Политехнического Института
Азербайджанской Республики

Сегодня привычный для нас процесс приватизации имеет очень древнюю историю. В древнем Египте становление частной собственности осуществлялось на основе государственной собственности. В собственности египтян поступала та государственная собственность, накопление которой происходило в результате оперативной деятельности государственного аппарата. Ещё два столетия назад А. Смит писал о том, что продажа земли - это немалые деньги, государственные земли становятся частными, а это даже лучше. Отглядываясь в прошлое, мы видим, что в любом историческом периоде передача государственной собственности, акт её продажи приводит к приватизации. Современный период осознания сущности приватизации начинается с конца 70-х годов XX века.

Первый тип приватизации 70-х годов на Западе характеризуется осуществлением структурной перестройки. Содержание данного процесса заключается в том, что в странах, где удельный вес государственного сектора в экономике более высокий, появляется необходимость в реализации структурной перестройки, позволяющей оценить место и роль государственной собственности и предпринимательства. В 80-90-ых годах XX века свыше 80 стран с развитой промышленностью приступили к первому типу формы приватизации.

Мотивы приватизационного процесса первого типа следующие:

- увеличение бюджетного дохода;
- оздоровление государственной собственности;
- повышение экономической рациональности;
- оживление конкуренции;
- специализация и разгосударствование.

действовавших в условиях намного давно сформированной рыночной экономики.

Второй тип приватизационного процесса, начатый с 1989-го года, связан с новой организацией экономики прежних социалистических стран.

Особая значимость второго типа приватизационного метода обусловлена тем, что он связан с переходом от административно-командной системы хозяйствования к экономической системе, в основе которой лежат конкурентные рыночные принципы.

Закон Азербайджанской Республики "О приватизации государственной собственности", говорит о том, что основная цель приватизации государственной собственности - это либерализация экономики, расширение предпринимательской деятельности, формирование конкурентной среды, рост рациональности путём привлечения инвестиций, в том числе, структурные изменения и повышение уровня жизни населения. Всё, выше перечисленное, возможно только путём передачи находящегося в государственной собственности имущества в частную собственность (частный сектор).

Приватизация - это одна из основных составляющих частей экономических реформ, осуществляемых в связи с переходом к рыночной экономике, но в то же время, именно приватизация является важнейшим средством трансформации советской экономической системы.

Задачи, которые может разрешить приватизация, обычно сосредоточены, по трём направлениям: социально - политические, фискальные и экономические. Но очень часто в ходе процесса возникает ряд непримиримых противоречий, решение которых крайне необходимо. В подобных случаях в соответствии закона на первый план выдвигаются социально - политические, затем фискальные и наконец, осуществляется решение экономических задач. Но это не всегда так. Порой приватизация может быть только экономической и фискальной. Всё зависит от степени наибольшей значимости решаемых функций и задач. Здесь очень важно обратить внимание на немаловажную деталь: процесс приватизации реализуется на том этапе, когда определяется дальнейшее социально - экономическое развитие страны. Этим и объясняется вся широта и глубина его содержания и наибольшее присутствие в нём социально-политической развитие значимости. Приватизация, реализующая процесс передачи ответственности с государства к рыночному механизму, меняет потенциально существующие общественные отношения в соответствии правил, выражающих и защищающих индивидуально - общественный интерес граждан. Поэтому процесс приватизации нельзя рассматривать как основную, полную прагматичную меру перестройки управления экономики администра-

тивными методами, или же наладить соответствие экономического развития к новой структурной среде. Фискальная задача приватизации - это создание действующего механизма, который наряду с обеспечением государственного бюджета доходами связан также с обеспечением денежными средствами рынка. Цель экономической задачи, осуществляемой приватизационным процессом - формирование слоя совершенных собственников.

Надо отметить, что и в Азербайджане в 1992 году был создан Государственный Комитет Имущества, 8 января 1993-го года хотя и был принят Закон «О приватизации государственного имущества в Азербайджанской Республике», процесс приватизации осуществлялся очень медленно, в основном он охватывал торговлю и услуги.

Отражающая в себе все реалии «Государственная Программа приватизации государственной собственности в Азербайджанской Республике» в 1995-1998-х годах является одним из самых совершенных документов, принятых в области проведения экономической реформы.

Программа преследует множество целей. Во-первых, формирование экономической рыночной среды, саморегулируемой на основе частной собственности для субъектов хозяйствования и принципов свободной конкуренции, перестройка народно хозяйственных структур согласно требованиям рыночной экономики, привлечение в экономический процесс всех видов используемых запасов, привлечение в экономику инвестиций, в том числе, зарубежной, улучшение уровня жизни населения. В ходе осуществления программы множество предприятий и объектов, в основном с потребительским и обслуживающим назначением, были переданы в частную собственность, и их деятельность была восстановлена со стороны новых собственников; на потребительском рынке и на рынке услуг начинается развитие предпринимательства, появляются благоприятные условия для реинвестиции полученного дохода в промышленный сектор, и, таким образом, приватизация вступает в свой очередной этап.

Существовало мнение о запрете возможности приватизации предприятий и объектов, находящихся в собственности государства, но вскоре решением Президента Азербайджанской Республики получили классификацию огромное множество приватизируемых предприятий и объектов.

Субъектами приватизации государственной собственности Азербайджанской Республики являются все физические, а также все юридические лица и трудовые коллективы предприятий (объектов), доля которых не превышает государственной доли-25,5% доли Азербайджанской Республики в уставном капитале.

Согласно I Государственной Программе во время приватизации малых государственных предприятий, если его покупает трудовой коллектив, то 15% уставного капитала предприятия оплачивается приватизационным чеком, из оставшихся 85%, 30% ларится трудовому коллективу, оплата 30% производится после аукциона в течение 5 дней, а оплата 40% должна осуществиться в течение трех лет.

Следует отметить, что в результате исполнения I Государственной Программы, когда можно сказать завершилась приватизация и акционирование, например, лёгкой и пищевой промышленности, на производственных участках мебели и строительных материалов, никаких структурных изменений, отвечающих требованиям рыночной экономике, не произошло; в том числе, не было достаточного их участия и в деле обеспечения внутреннего рынка.

В мае 2000 года был принят новый закон «О приватизации государственного имущества Азербайджанской Республики». В августе этого же года была утверждена «II Государственная Программа приватизации государственного имущества Азербайджанской Республики».

Благодаря Государственной программе вышеуказанная проблема нашла положительное решение. Положительные аспекты данной программы заключаются в том, что в ней нашли своё отражение несколько важных критериев, которые необходимы перед приватизацией предприятий: реструктуризация, оздоровление и поддержка приватизируемых предприятий.

Главные цели приватизации в Азербайджане:

- перестройка народно хозяйственной структуры требованиям рыночной экономики;
- привлечение к экономическим процессам не до конца использованных запасов;
- привлечение инвестиций к национальной экономике;
- улучшение уровня жизни и социального положения населения.

В настоящее время в республике процесс приватизации продолжается и в этом процессе используются нижеуказанные методы:

1. Приватизация государственных предприятий по индивидуальным проектам и их превращение в акционерные общества в установленном законодательством порядке;
2. Льготная продажа имущества приватизируемых предприятий членам трудового коллектива или лицам, приравняемым к ним;
3. Продажа государственного имущества посредством специализированных чеков и денежных аукционов;
4. Продажа государственного имущества посредством инвестиционных конкурсов;

5. Продажа государственного имущества, сданного в аренду;
6. Продажа государственных предприятий, потерпевших не искусственный, а реальный банкрот.

Самым значимым аспектом приватизации в Азербайджане является согласованность моделей её реализации. Первые шаги приватизации коснулись сельского хозяйства - это второе, очень важное её качество. Третье, не менее важное, качество приватизации указывает на то, что приватизация распахнула двери всем странам мира.

Есть ещё одна отличительная особенность модели приватизации в Азербайджане: пущенные в оборот приватизационные чеки не обладают номинальной ценой.

Повышение рациональности приватизации в значительной степени зависит от учёта её деталей. Если при приватизации речь идёт о передаче в частный сектор собственности, находящейся в составе имеющейся структуры, тогда вопрос решается прямой передачей, вынесением на аукцион, или же путём возврата прежнему её владельцу уже национализированной собственности.

Одним из приоритетных областей осуществляемых в Азербайджане экономических реформ является приватизация государственного имущества. Со стороны государства в Азербайджане приватизация воспринималась ни как цель экономического развития, а как основное средство, как составная часть единой государственной политики, и исходя из этого, по системно осуществлялись все мероприятия в этой области. Уже 12 лет в стране идёт приватизация государственных предприятий. За прошлый период было приватизировано свыше 50,2 тысяч малых государственных предприятий и объектов (см. таблицу).

Второй этап приватизации государственного имущества был начат в 1997 году с приватизации средних и крупных предприятий, уже с 1 января 2009 года с уставным капиталом в 1,3 миллиарда манат 1625 государственных, в том числе 371 промышленных предприятий были превращены в акционерное общество.

Вступивший в силу 10 августа 2000 года Закон Азербайджанской Республики «О приватизации государственного имущества» и «II Государственная Программа приватизации государственного имущества» образуют нормативную правовую базу основных принципов и направлений второго этапа приватизации. Разрабатывались они на основе изучения и анализа опыта проведённой в республике приватизации согласно первой программе.

Одним из важных аспектов нынешнего этапа приватизации является вовлечение населения и трудовых коллективов к тесному участию в этом

процессе, создание условий для осуществления в более реальной, адресной форме присущих им льготных прав. С этой целью существенным образом был усовершенствован механизм изменения приватизационной доли (чеков) членов трудового коллектива приватизируемого имущества государственных предприятий, прививаемых им лиц, в том числе пенсионеров, также лиц, имеющих право вернуться на прежнее рабочее место.

Наряду с этим надо отметить, что механизм приватизации посредством чеков никогда не был эффективным и быть не может. Этим механизм самым простейшим образом служит формированию нового класса собственников. Всё это способствует интересам устойчивости формирующейся новой экономической системы, которая в свою очередь выполняет обязанности для создания стабильной макроэкономической среды.

С другой стороны после приватизации государственных предприятий для повышения рациональной их деятельности и производственных показателей применяются новые формы и методы приватизации. Применение этих методов создаёт условия для продажи государственных предприятий стратегическим инвесторам. В период приватизации особое внимание должно быть направлено на то, чтобы деятельность предприятий после приватизации была оживлённой, строилась и развивалась согласно требованиям рыночной экономики.

Таким образом, предпочтение должно быть сделано инвестиционным конкурсам и индивидуальным проектам, стимулирующим дальнейшее развитие предприятий.

Согласно II Государственной Программе приватизации 25% приватизационных денежных средств предусматривается направить на оздоровление предприятий накануне приватизации, на усовершенствование управления предприятиями до приватизации и прочие цели.

В связи с этим новые законодательные акты, отражающие в себе ценные мысли и рекомендации Президента Азербайджанской Республики по поводу экономического развития и реформ, мнения экспертов международных организаций по вопросам приватизации, создают все условия для проведения успешной приватизации, направленной на динамичное и рациональное развитие экономики.

Исследования показывают, что главный фактор становления и формирования рыночной экономики связан с уровнем достигнутой

Динамика приватизации малых предприятий и объектов в Азербайджане
(положение к 01.01.2008-ому году)¹

	Число приватизированных объектов																Всего
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Всего	288	347	82	618	793	664	1897	1617	2174	2334	1677	1954	2663	3063	2297	4878	
Включая			18	336	155	63	43	48	48	64	34	36	57	46	44	94	
Промышленность																	
Сельское хозяйство			1	43	62	7	-	7	7	2	-	1	-	-	-	123	
Транспортные предприятия	288	347	82	384	1729	3546	80	710	665	1312	638	689	708	1186	417	2101	
Торговля				589	647	680	179	162	388	381	194	166	237	161	162	3863	
Среднего			2	36	152	40	31	52	50	25	37	38	42	42	63	588	
Оплатные			76	217	190	74	62	67	101	50	46	93	93	47	54	1107	
Среднего			5140	3877	289	65	50	113	134	62	59	126	126	129	94	1028	
Копирование			14	23	12	7	20	22	11	17	38	16	19	19	19	19	
Всего			194	186	56	41	37	42	25	12	9	60	60	26	-	680	
Включая			5	35	48	22	18	27	-	-	-	-	-	-	-	155	
Промышленность			9	353	143	531	507	1005	1251	674	894	1106	1440	1440	1444	1070	

¹ Статистические показатели Азербайджана 2007, «Сала», 116.

экономической демократии. В основе экономической демократии стоят отношения, связанные с собственностью, разнообразие её форм и видов, активное участие народа в её управлении. Во многих странах в период перехода к рыночной экономике уровень достигнутой демократии зависит от степени укрепления устойчивости связи между экономической и политической свободой.

Во вторых, большинство стран рыночную экономику реализует на основе рыночной структуры (институционально). Её основу составляют: правило банкрота, антимонопольные акты, политика расширения конкурентной среды, бухгалтерский учёт, соответствие международным стандартам законов, регулирующих финансовый рынок и пр.

В третьих, в большинстве случаев макроэкономическая стабильность, позволяющая держать под контролем уровень инфляции, не была достигнута. Посредством рыночной экономики эти страны вошли в тот состав, в котором стоят страны, обладающие средним уровнем дохода. В настоящее время основная задача, стоящая перед ними - это интеграция в структуру Европейского союза, достичь уровня развития более состоявшихся народов. Azerbaijan и другие страны СНГ, активно перенимая положительный опыт Стран Центральной Европы и Прибалтийских стран, могут обеспечить потенциальное развитие общественной собственности и национальной экономики.

Privatization in modern Azerbaijan and it's social-economic meaning.

G. Shafagatov

The essence of modern privatization process, with substantiating the course of its coming into existence is considered in concrete way in this article. Of great attachment is paid to its motives as a necessary condition of modern stages of economic development of Azerbaijan Republic.

During the research the privatization is substantiated as an important factor of implementation of economic reforms during transition in Azerbaijan Republic.

The author indicates that the privatization should solve the social-political, fiscal and economic duties. Along with this the author substantiates that the opportunities created by the newly - adopted legislation ensures the successful solution of problems that privatization process faces and indicates that this will ensure the stable and dynamic development.

Theoretische und empirische Aspekte von Devisenmarktinterventionen

Prof. Dr. Simon Gelaschwill
Ivane Djavachishvili Staatliche
Universität Tbilissi
Dr. Andreas Nastansky
Universität Potsdam

Einleitung

Während in einem System fester Wechselkurse die Zentralbank zwangsläufig zum Ausgleich eines etwaigen Ungleichgewichts auf dem Devisenmarkt zu dem fixierten Kurs verpflichtet ist, die Intervention also keine diskretionär einsetzbare Politikmaßnahme darstellt, existieren in einem System flexibler Wechselkurse grundsätzlich keine derartigen Verpflichtungen. Die Erfahrung zeigt jedoch, dass selbst in einem System flexibler Wechselkurse die betreffenden staatlichen Institutionen (üblicherweise die Zentralbank, z.T. allerdings auch das Finanzministerium) häufig in die freie Kursbildung durch eigene Käufe bzw. Verkäufe von fremder Währung gegen eigene Währung am Devisenkassa- bzw. Devisenterminmarkt eingreifen. Diese aus den verschiedensten Motiven durchgeführten Interventionen verfolgen als primäres Ziel die Beeinflussung des Wechselkurses bezüglich seines Niveaus bzw. seiner Schwankungsbreite (Volatilität). Anliegen dieses Beitrags ist es, nach einem kurzen Überblick über die grundsätzlichen Ablaufprozesse von Interventionen deren mögliche theoretische Wirkungskanäle auf den Wechselkurs zu untersuchen und die korrespondierende empirische Evidenz zu bewerten. Eng verbunden mit der Wirksamkeit von Interventionen ist die Frage ihrer Profitabilität, die anschließend erörtert wird.

1. Interventionen: Ablauf und Klassifikation

Zur Verdeutlichung des Ablaufs einer Intervention ist ein Blick auf die vereinfachte Bilanz einer Zentralbank hilfreich (zur Vereinfachung wird eine Intervention durch die Zentralbank betrachtet):

Aktiva	Passiva
• Nettoaufwandsforderungen (NAF), einschl. Goldbestand	• Geldbasis (M)
• Nettoinlandsforderungen (NIF)	

Abb. 1: Sterilisierte Bilanz einer Zentralbank

Unter Abstraktion des Reinvermögens der Zentralbank bzw. weiterer Bilanzkomponenten ist die von der Zentralbank geschaffene Geldbasis M über ihre Entstehungsseite wie folgt definiert:

$$M = NAF + NIF$$

Werden Interventionen am Devisenmarkt (z.B. $DNAF > 0$, also ein Kauf ausländischer Wertpapiere) nicht sterilisiert, d.h. erfolgt kein exakt gegenläufiges Geschäft mit inländischen Wertpapieren, so folgt daraus zwangsläufig eine Änderung der Geldbasis. Diese Art von Intervention ist in ihren Konsequenzen gleichbedeutend mit dem Fall einer expansiven Geldpolitik, die durch eine Änderung der ausländischen Komponente der Geldbasis zustande kam. Konsequenterweise steht dieser Fall von Interventionen auch nicht im Vordergrund der Analyse, da hier die üblichen Transmissionskanäle der Geldpolitik wirken. Nach dem monetären Modell der Wechselkursbestimmung würde eine relative Geldmengenerweiterung des Inlands zu einer Abwertung der Inlandswährung führen. Für den Fall einer vollkommenen sterilisierten Intervention ergibt sich dagegen folgender Zusammenhang:

$$DM = DNAF + DNIF = 0$$

wobei $DNAF > 0$ einen Kauf von fremder Währung bzw. $DNAF < 0$ einen entsprechenden Verkauf darstellt. Die dabei auf die Geldbasis ausgehenden Wirkungen der Intervention werden (im Extremfall) komplett ausgeschaltet, d.h. es gilt:

$$DNIF = -DNAF$$

2. Grundsätzliche Wirkungskanäle

In der Fachliteratur zur Wirksamkeit von sterilisierten Zentralbankinterventionen werden üblicherweise der Portfolio Balance-Effekt und der Signalling-Effekt unterschieden.¹ In der neueren Literatur werden auch Ansätze diskutiert, die die Mikrostruktur des Devisenmarktes in den Mittelpunkt der Analyse stellen.

¹ Dominguez K. M., Frankel, J.A. Does Foreign Exchange Intervention Work? Institute for International Economics, Washington D.C. 1993, S. 58.

Einen Überblick über diese, z.T. noch recht fragmentierten Erklärungsansätze geben.¹ Da bei einer sterilisierten Devisenmarktintervention die relative Geldmenge im In- und Ausland unverändert bleiben, wird nach dem monetären Modell auch keine Reaktion des Wechselkurses erfolgen. In- und ausländische Anlagen werden im Rahmen dieses Modells als vollkommene Substitute betrachtet, und ein verändertes relatives Angebot an diesen Titeln wird vom Publikum ohne Wechselkurseffekte absorbiert.²

Wird diese Annahme jedoch aufgehoben (z.B. in Portfolio Balance-Modellen des Wechselkurses) und eine unvollständige Substituierbarkeit in- und ausländischer Anlagen (etwa wegen des mit der Auslandsanlage verbundenen Wechselkursrisikos) unterstellt, ist eine Beeinflussung des Wechselkurses durch sterilisierte Devisenmarktinterventionen denkbar. Infolge der Intervention ändert sich die Zusammensetzung der Portfolios der Anleger. Bei einem Verkauf von ausländischen Wertpapieren durch die inländische Zentralbank mit dem Ziel der Stützung der heimischen Währung und anschließender Sterilisation durch den Kauf inländischer Wertpapiere halten die Anleger im Endeffekt relativ mehr ausländische Wertpapiere. Durch eine Änderung der Risikoprämie werden die Investoren im neuen Gleichgewicht für das Halten der relativ vermehrten Anzahl ausländischer Titel kompensiert, sodass eine Änderung des relativen Wertpapierangebots durch sterilisierte Intervention ebenfalls einen Wechselkurseffekt hervorruft. Konkret würde in unserem Beispiel im neuen Portfoliogleichgewicht der Wechselkurs (in Preisnotierung) sinken, d.h. die inländische Währung würde aufwerten.

Selbst wenn eine unvollständige Substituierbarkeit in- und ausländischer Anlagen bestehen würde, ist aus Sicht des Ricardianischen Äquivalenztheorems ein Wechselkurseffekt von sterilisierten Interventionen generell nicht denkbar. Die Zentralbank kann durch eine sterilisierte Intervention nicht das relevante Angebot von „Außen“-Vermögens Titeln (d.h. den Nettobestand an Forderungen der Anleger gegenüber dem Staat) beeinflussen, sondern nimmt nur einen Währungsaustausch von „Innen“-Vermögens Titeln vor, der ohne Implikationen für den Wechselkurs ist. Einschränkung ist anzumerken, dass die Ricardianische Äquivalenz aus theoretischen wie auch empirischen Gründen ein stark umstrittenes Konzept ist.³

¹ Frenkel M., Stadtmann G., Pierdzioch C. Die Interventionen der Europäischen Zentralbank am Devisenmarkt: Effekte, Effektivität und wirtschaftspolitische Bewertung. in: Außenwirtschaft, 56. Jg., 2001, S. 229.

² Sarno L., Taylor M. Official Intervention in the Foreign Exchange Market: Is It Effective and, If So, How Does It Work?, in: Journal of Economic Literature, 39. Jg., 2001, S. 843.

³ Romer D. Advanced Macroeconomics, New York, 1996, S. 66.

Selbst wenn vollkommene Substituierbarkeit gegeben ist oder die Ricardianische Äquivalenz gilt, kann die sterilisierte Intervention durch den Signalling-Effekt wirken. Die Zentralbank signalisiert dabei dem Markt – bei unveränderten Fundamentaldaten wie z.B. der Geldmenge – eine bevorstehende Änderung in der zukünftigen Geldpolitik. In dem Maße, wie diese Signale als glaubwürdig eingeschätzt werden, erfolgt eine sofortige Wechselkursreaktion. Grund hierfür ist die Neubewertung der erwarteten zukünftigen Fundamentaldaten, die aus einem solchen als glaubwürdig erachteten Politikschritt resultieren und den Wechselkurs entsprechend dem erwähnten monetären Modell bereits heute beeinflussen. Die Glaubwürdigkeit einer solchen Intervention – z.B. gegenüber der Strategie einer reinen öffentlichen Ankündigung einer zukünftig veränderten Geldpolitik – wird insbesondere in der Bereitschaft der Zentralbank gesehen, den angestrebten Politikwechsel durch den Kauf bzw. Verkauf von ausländischen Wertpapieren zu unterlegen. Beispielsweise würde ein zukünftiger restriktiver geldpolitischer Kurs durch den Kauf von inländischen Titeln (im Tausch gegen ausländische Titel) signalisiert, und bei korrektem Empfang dieses Signals bei den Marktteilnehmern kann eine Aufwertung der inländischen Währung resultieren.

Grundsätzlich ist bei Gültigkeit der Signalling-Hypothese von einer asymmetrischen Informationsverteilung zwischen Zentralbank und Anleger auszugehen, wobei erstere als Folge des Interventionsvorgangs neue, kursrelevante Informationen in den Markt gibt. Schließt man sich dieser Sichtweise an, ergibt sich ein grundsätzliches Problem bei der Bewertung der Praxis von Zentralbanken, Interventionen teilweise verdeckt, d.h. nicht öffentlich angekündigt, durchzuführen. Während aus der Perspektive eines wirksamen Signalisierens einer öffentlich angekündigten Intervention den Vorzug gegeben werden sollte, könnten eine Reihe von anderen Motiven für die in der Vergangenheit beobachtete Praxis der Geheimhaltung ausschlaggebend gewesen sein.

3. Empirischer Befund

Neben den vorgestellten grundsätzlichen theoretischen Überlegungen bezüglich der Wirksamkeit von Zentralbankinterventionen steht der praktische Erfolg solcher Maßnahmen im Mittelpunkt einer großen Anzahl von empirischen Arbeiten. Neben expliziten Tests der geschilderten Wirkungskanäle wird die Wirkung von Interventionen häufig anhand bestimmter Effektivitätskriterien gemessen, ohne die zugrundeliegenden Mechanismen direkt zu testen. Die in den letzten Jahren deutlich bessere Datenbasis in Bezug auf (speziell hochfrequente) Wechselkurse und Interventionsdaten sowie Wechselkurserwartungen basierend

auf Survey-Studien¹ spielen in der empirischen Debatte eine zentrale Rolle.

Bezüglich des erwähnten Portfolio Balance-Kanals besteht ein grundsätzliches Problem in der Abgrenzung der relevanten in- und ausländischen Vermögensgüter und der Modellierung erwarteter Wechselkursänderungen. Neben der Hypothese rationaler Erwartungen, welche die ex-post eingetretene Wechselkursänderung als unverzerrtes Maß für die erwartete Änderung nutzt, besteht

zunehmend die Möglichkeit, die Erwartungen der Marktteilnehmer direkt zu messen und die erhaltenen Ergebnisse zu verwenden. In der betreffenden empirischen Literatur wird untersucht, ob die relativen Wertpapierbestände einen signifikanten Einfluss auf eine existierende Risikoprämie ausüben. Änderungen dieser Bestände durch sterilisierte Interventionen führen über die Risikoprämie zu Wechselkursänderungen. Die Untersuchung von Dominguez und Frenkel, die die

angesprochenen direkten Wechselkurserwartungen benutzt, fand einen signifikanten Einfluss von Interventionen und widersprach damit einem Großteil der existierenden empirischen Literatur, die einen allenfalls sehr schwachen Einfluss nachwies. Grundsätzlich ist aber in einer Zeit beschleunigt zunehmender Kapitalmarktintegration von einer stärkeren Substituierbarkeit in- und ausländischer Titel auszugehen, welche die Wirksamkeit des Portfolio Balance-Kanals tendenziell einschränken dürfte.

Die den Signalling-Effekt untersuchende empirische Forschung versuchte, entweder eine Indikatoreigenschaft von Interventionen für die zukünftige Geldpolitik zu etablieren² oder die Einflüsse von Interventionen auf die Wechselkurserwartungen der Marktteilnehmer nachzuweisen. Statistische Tests bezüglich der ersten Hypothese führten häufig zu signifikanten Ergebnissen, d.h. Interventionen waren ein Signal zukünftiger Änderung der Geldpolitik, das allerdings nicht immer in die korrekte Richtung zeigte (d.h. einem sterilisierten Kauf inländischer Währung folgte eine expansive Geldpolitik³). Die Beeinflussung von Markterwartungen durch Interventionen, die anschließend wiederum Wechselkurseffekte auslösen, haben Dominguez und Frankel dagegen empirisch bestätigt.

Die Möglichkeit von koordinierten Interventionen mehrerer Zentralbanken wurde in einer Reihe von Beiträgen bezüglich des Signalling-Kanals explizit berücksichtigt und führte meist zu einer Verstärkung der Effekte von Interventionen.

¹ Sarno L., Taylor M. Official Intervention in the Foreign Exchange Market: Is It Effective and, If So, How Does It Work? in: Journal of Economic Literature, 39, Jg., 2001, S. 851.

² Edison H. J. The Effectiveness of Central-Bank Intervention. in: Special Papers in International Economics, Nr. 18, 1993, S. 82-97.

³ Kaminsky G. L., Lewis, K. K. Does Foreign Exchange Intervention Signal Future Monetary Policy? in: Journal of Monetary Economics, 37, Jg., 1996, S. 375-395.

en. Dies ist unmittelbar einsichtig, da multiple Signale leichter zu empfangen sind und sich der gewünschte Effekt eher einstellen kann. Zentralbanken mit geringer Glaubwürdigkeit können etwa in einer gemeinsamen Intervention mit anderen Zentralbanken deren stärkere Glaubwürdigkeit „leihen“ und den Effekt ihrer Signale verstärken.

Neben der Frage der Wirksamkeit bezüglich des Niveaus des Wechselkurses, wurde ebenfalls untersucht, ob Interventionen einen Einfluss auf die bedingte Volatilität der Wechselkursänderungen haben und in stark schwankenden Märkten zu einer Stabilisierung des Wechselkurses führen. Allerdings existiert kein klares empirisches Bild bezüglich dieser Verbindung. Während einzelne Studien allenfalls einen schwachen Zusammenhang finden können, kommen eine Reihe von Arbeiten zu dem Ergebnis, dass ein signifikanter Einfluss gegeben ist, der allerdings häufig dem zitierten Stabilitätsargument entgegenläuft (d.h. Interventionen wirken volatilitätsverstärkend). Hierbei scheint die Frage der Geheimhaltung von Interventionen bedeutsam zu sein, da gerade geheime Interventionen die Volatilität eher verstärken, während angekündigte Interventionen tendenziell stabilisierend wirken.

4. Profitabilität von Interventionen

In der Diskussion um die Effektivität von Interventionen wurde von Milton Friedman vorgeschlagen, die Profitabilität solcher Maßnahmen zu einem Kriterium zu erheben. Eine stabilisierende Wirkung von Interventionen auf den Wechselkurs würde hierbei zu Gewinnen für die Zentralbank führen, da sie bei unterbewerteten Kursen (relativ zu einem gleichgewichtigen Kurs) die einheimische Währung kauft und analog bei einer Überbewertung verkauft (ohne Berücksichtigung von Zinseinnahmen). Gegen diese einfache Sichtweise des Zusammenhangs zwischen Stabilisierung und Profitabilität gibt es allerdings eine Reihe von Gegenargumenten: Es sind durchaus Situationen möglich, in denen die Zentralbank Gewinne erwirtschaftet (durch die beschriebene Interventionspolitik) selbst wenn sie den Wechselkurs gar nicht beeinflussen kann. Gewinne sind hier also nicht ein Zeichen gelungener Stabilisierung, sondern eher zufällig bzw. ein Zeichen von Informationsvorsprüngen der Zentralbank.

Selbst wenn von diesen Einwänden abstrahiert wird und den historischen Erfolg von Interventionen hinterfragt, müssen weitere vor allem methodische Probleme überwunden werden. Allgemein berechnen sich die risiko-unbereinigten Gewinne einer Intervention, indem neben der Wechselkursänderung über die betrachtete Zeitperiode auch die Zinsdifferenz zwischen dem In- und Ausland in Betracht gezogen wird. Hierbei ist zu erwägen, ob nicht risiko-adjustierte Gewinne

ein besserer Maßstab für die Profitabilität sind als unbereinigte Werte. Das Eingehen von offenen Fremdwährungspositionen ist normalerweise mit einem Wechselkursrisiko behaftet, so dass Gewinne zum Teil nur eine Kompensation für letzteres darstellen. Ältere Beiträge, die eine solche Bereinigung nicht durchführten, kamen nicht zu eindeutigen Schlussfolgerungen bezüglich der Profitabilität solcher Maßnahmen. Auch hier schwankten die Ergebnisse je nach betrachtetem Zeitraum und Land beträchtlich. Die zusätzliche Berücksichtigung von Zinseinkommen führte tendenziell zu positiven Gewinnen, gerade wenn hinreichend lange Zeiträume betrachtet wurden. In der neueren Literatur, die z.T. eine explizite Risikobereinigung der Nettogewinne vornimmt, finden sich Ergebnisse, die zumindest keine Verluste durch Interventionen anzeigen. In einer Reihe von Arbeiten wurden sogar signifikante Gewinne in der langen Frist nachgewiesen.

Schlussfolgerungen

Die Frage der Effektivität von sterilisierten Zentralbankinterventionen ist aus theoretischen und empirischen Überlegungen wieder in das Interesse der Forschung gerückt. Neben einer Reihe von Theoriebeiträgen, die neben den traditionellen Wirkungskanälen über Portfolio Balance- und Signalling-Effekte stärker die institutionellen Eigenheiten des Devisenmarktes und seiner Teilnehmer betonen, hat eine verbesserte statistische Datengrundlage zu einer teilweisen Neubewertung des empirischen Erfolgs von Interventionen beigetragen. Die jüngere empirische Evidenz deutet auf eine – zumindest kurzfristige – Wirksamkeit der Interventionspolitik auf den Wechselkurs hin, insbesondere wenn diese koordiniert von mehreren Zentralbanken getragen und klar öffentlich kommuniziert wird. Grundsätzlich sind die ermittelten Ergebnisse stark von den gewählten Zeiträumen und Effizienzkriterien sowie von den betrachteten bilateralen Wechselkurspaaren abhängig, sodass sich verallgemeinernde Aussagen über Erfolg oder Misserfolg von Devisenmarktinterventionen verbieten.

თეორიული და ემპირიული მიდგომები საგაღმურ ბაზრებში ინტერვენციებზე

ს. გელაშვილი
ა. ნასტანსკი

სტატიაში გაანალიზებულია საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებული მიდგომები საგაღმურ ბაზრებზე ინტერვენციების შესახებ. ნაშევნებია, რომ სახელმწიფო მზად არის ჩაერიოს, თუ გაცვლითი კურსი ფიქსირებული საგაღმურ კურსების სისტემაში მერყეობს. განსხვავებით, სახელმწიფო პოლიტიკა არ უნდა ჩაერიოს ცვლადი (თავისუფალი) საგაღმურ კურსების სისტემაში. თუმცა, საერთაშორისო

პრაქტიკაში ზოგჯერ გამოიყენება ცვლადი სავალუტო კურსების სისტემაში ნარევის სხვადასხვა მექანიზმი. სტატიაში აღწერილია ნარევის პროცესი და მისი გავლენა სავალუტო კურსზე.

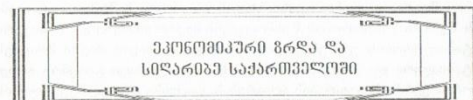
გეთავაზობენ კი ცენტრალური ბანკები სავალუტო ბაზრებზე ნარევის ეფექტიან და სანდო ინსტრუმენტებს? სტატიაში მსჯელობაა სხვადასხვა არხის შესახებ, რომელთა გავლითაც ინტერვენციები შესუბლია გავლენა მოახდინოს გაცვლით კურსებზე გარდა ამისა, აღწერილია ემპირიული მდგომარეობა იმ ინსტრუმენტებისადმი, რომლებიც გამოიყენება ინტერვენციისა და მისი განხორციელების შედეგად მოგების მიღების მიზნით. უკანასკნელი გამოკვლევები გვიჩვენებს, რომ ნარევა მხოლოდ მოკლევადიან პერიოდში ასევე გავლენას გაცვლით კურსზე, თუმცა, ზოგიერთ შემთხვევაში ოპერაციები მომგებიანია გრძელვადიან პერსპექტივაშიც, ან არ უკავშირდება ფინანსურ დანაკარგებს. გარდა ამისა, ინტერვენციები უფრო ეფექტიანია მაშინ, როცა ოპერაციების კოორდინირება ხდება ცენტრალური ბანკების მიერ.

Theoretical and Empirical Considerations of Foreign Exchange Market Interventions

S. Gelaschwili
A. Nastansky

The article analyses internationally spread approaches to interventions in currency market. A country is committed to intervene if the exchange rate fluctuates in a fixed exchange rate system. In contrary to this, the politics don't have to intervene in a variable exchange rate system. But in practise, the politics use the different instruments of intervention to control the variable exchange rate. The following article will describe the intervention process and how an intervene effects the exchange rate.

Do interventions by central banks in the foreign exchange market offer an effective or lasting instrument for affecting the exchange rate? We discuss different channels through which interventions may influence exchange rate development – particularly to regard with the Portfolio Balance Effect and the Signalling Effect. Moreover, we describe the empirical evidence of instruments used to intervene and the profitability of intervention. The latest studies suggest that interventions only had a short-term impact on exchange rate, but in some cases operations were profitable in the long-run or at least not related to financial losses. In addition, interventions seem to be more effective, especially when operations are coordinated by central banks.

პაპ ჯაბაშვილი
თბილისი

ჩვენ ვცხოვრობთ მდინდებისა და ღარიბების მოფლეთში, სადაც 6,733მლრდ ადამიანი სრულიად განსხვავებულ პირობებში იმყოფება: 826მლნ-ს განვითარებად ქვეყნებში არა აქვს საკმარისი სურსათი, 1 მლრდ-ს არა აქვს სუფთა სასმელი წყალი, 2,4მლრდ-ს ხელი არ მიუწვდება სისუფთავეზე. დაახლოებით 10000 ბავშვი იღუპება დღეში დაბინძურებული წყლისგან გამოწვეული ეპიდემიებით. ინდუსტრიულ ქვეყნებში კი ავადმყოფობა და დაავადებები გამოწვეულია საკვების ზეწოვით გამოწვეული კალორიებით. სიმსუქნე, რომელიც XX საუკუნის დაავადებად ითვლება, ორგანიზმში ზედმეტ ქოლესტერინის დაგროვების შედეგად წარმოიქმნება. დღეს განვითარებულ ქვეყნებში სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა 79 წელია. მაგალითად, იაპონიაში, 1890 წელს ადამიანთა სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა 35 წელი იყო, დღეს კი 81 წლამდე გაზრდილი¹.

ამა თუ იმ ქვეყნის მთავრობის პოლიტიკის მთავარი მიზანი ეკონომიკური აქტიურობის წახალისებაა ისე, რომ არ მოხდეს ფასების დონის ზრდა (სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, შშპ-ს ზრდა ინფლაციის გარეშე). ანუ, როცა ბევრი ფული ბრუნავს, მაგრამ ინდივიდუალური საქონლის ფასები არის სტაბილური, რაც აღსტურებს იმას, რომ გაზრდილია ქვეყნის ეკონომიკური სიმდიდრის პროდუქტიულობა.

ეკონომიკური ზრდა და შესაბამისი სტაბილური ეკონომიკური განვითარება, გრძელვადიან პერიოდში რამდენიმე ფაქტორზეა დამოკიდებული, რომელთა შორისაა მაკროეკონომიკური სტაბილურობა, კაპიტალდაბანდობა მოცულობის და კერძო სექტორის ზრდა, ადამიან-კაპიტალის განვითარება და გარემოს დაცვა.

¹ David N. Well, Economics Growth pg. 3. © 2005 by Pearson Education, Inc. as Addison-Wesley.

მდგრადი ეკონომიკური ზრდის და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის წინაპირობას წარმოადგენს მაკრო დონეზე ეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა, რომელიც თავის თავში მოიცავს სტაბილური და პროგნოზირებადი სამართლებრივი გარემოს არსებობას, კერძო საკუთრების აღიარების, დაცვისა და ხელშეუვალობის პირობით. იმავდროულად არსებითია ქვეყნის სანდოობა და სტაბილურობა.

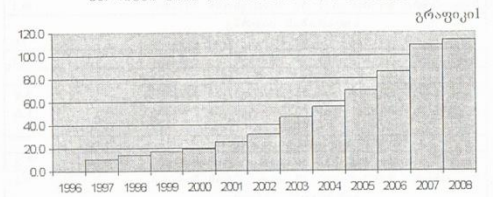
ეკონომიკური სტაბილურობის მაკრო დონეზე შეხაზვებლად არსებითია ხუთი მთავარი მაჩვენებელი: შიგა დეფიციტი, საგარეო დეფიციტი, უმუშევრობა, ინფლაცია და ეკონომიკური ზრდის კოეფიციენტი. ამ მაჩვენებლებიდან საქართველოში შედარებით დადებითი ტენდენციებს ასახავს ეკონომიკური ზრდა და ინფლაცია.

საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკური და სოციალური რეფორმების უმნიშვნელოვანესი მიღწევები დადებითად აისახა ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, მაგრამ სიღარიბე, უმუშევრობა და ინსტიტუციური განვითარება მთავრობის ძირითად ამოცანათა შორის ისევ რჩება.

არსებითია ის, რომ საქართველოს ნომინალური მშპ 1996 წელს 3 868,5 მლნ ლარს შეადგენდა, რაც მოსახლეობის ერთ სულზე მხოლოდ 827 ლარი იყო, დღემდე კი 2,26 ლარი, რაც უდრის 1,796 აშშ დოლარს.

2008 წელს, საქართველოს ნომინალურმა მშპ-მ 19069,6 მლნ ლარი (12797,00 მლნ დოლარი) შეადგინა, ხოლო მოსახლეობის ერთ სულზე 4351,7 ლარი (290,3 დოლარი), რაც დღემდე ერთ სულზე 11,92 ლარია (8 დოლარი). საქართველოს ეკონომიკა 1998-2008 წლებში რეალური ცვლადების მიხედვით გაორმაგდა, ხოლო ნომინალური ცვლადებით 5-ჯერ გაიზარდა. სხვადასხვა სფეროში განხორციელებულმა რეფორმებმა, ინსტიტუციური განვითარების ხელშეწყობამ, 2003 წლის შემდეგ განხორციელებულმა ფისკალურმა რეფორმებმა მნიშვნელოვნად დააჩქარა ეკონომიკური ზრდის ტემპი, (იხ. გრაფიკი 1), ამასთან 1996 წლიდან 2003 წლამდე ზრდამ მხოლოდ 46,6% შეადგინა, ხოლო 2003 წლიდან 2008 წლამდე 66,7%, საშუალო წლიური ზრდის ტემპი იყო 6,65% და 13,54%, ხოლო ზრდის ტემპი განსაკუთრებით მაღალი იყო 2005, 2006 და 2007 წლებში. საქართველოს ეკონომიკის ზრდის საკმაოდ მაღალი ტემპის მიუხედავად ეს არ არის საკმარისი

მოსახლეობის კეთილდღეობისათვის, რადგანაც ზრდის ტემპის გარდა, უამრავი პრობლემა ქვეყანაში, რომელთა შორის მთავარია მოსახლეობის შემოსავლების ზრდა და სიღარიბის შემცირება.

მილიანი შიგა პროდუქტის ზრდა 1996-2008 წწ.¹

XX და XXI საუკუნეების მიჯნაზე მსოფლიოს ქვეყნები შეთანხმდნენ, რომ მსოფლიოში არ იქნებოდა არც ერთი ღარიბი ქვეყანა, რომელიც წამოყალიბდა დოკუმენტში "ათასწლეულის მიზნები". საქართველომ ამ პერიოდში საკმაოდ აქტიურად დაიწყო სიღარიბის დაძლევისა და ეკონომიკური ზრდის პროგრამაზე მუშაობა, პროგრამები დაიწერა, დამუშავდა, გადამუშავდა, შემდეგ კი თარიღზე შემოიღო. თუმცა დღეისათვის სამინისტროები ამ მიმართულებით გარკვეულ ღონისძიებებს ასორციელებენ, საქართველოში სიღარიბის მაჩვენებლები საკმაოდ მაღალია (იხ. ცხრილი 1).

ამ ფონზე მნიშვნელოვანია მოსახლეობის დასაქმების პრობლემებს შევხვით: 2008 წელს უმუშევრობა 16,5% გაუტოლდა ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მიმართ, ხოლო 15 წელზე უფროსი მოსახლეობის მიმართ ის უდრის 52,3%-ს. დასაქმების პრობლემა უფრო საგანგაშოა ქალაქებში, სადაც ის 28,9%-ს აღწევს ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობასთან მიმართებით, ხოლო 54,4%-ია 15 წელზე უფროსი მოსახლეობის შორის. ამ დროს სოფლად უმუშევრობა მხოლოდ 7%-ია ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობასთან მიმართებაში. ამ მონაცემების ფონზე მნიშვნელოვანია გაითვალისწინოთ ისიც, რომ გლეხი, რომელსაც საკუთრებაში 1 ჰა მიწა აქვს,

¹ www.statistics.ge.

სიღარიბის მანევრებელი საქართველოში¹
(2005 წ.)

ცხრილი 1

სიღარიბის დონე		პროცენტი
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		24.1
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		10.1
სიღარიბის სიღრმე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		7.6
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		3.1
სიღარიბის სიმწვავე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		3.6
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		1.5
2006		
სიღარიბის დონე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		23.3
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		9.4
სიღარიბის სიღრმე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		7.2
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		2.8
სიღარიბის სიმწვავე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		3.3
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		1.3
2007 წელი		
სიღარიბის დონე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		21.3
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		9.2
სიღარიბის სიღრმე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		6.9
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		2.7
სიღარიბის სიმწვავე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		3.2
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		1.3
2008 წელი		
სიღარიბის დონე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		22.1
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		9.5
სიღარიბის სიღრმე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		7.0
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		2.7
სიღარიბის სიმწვავე		
მედიანური მოსმარების 60 პროცენტის მიმართ		3.2
მედიანური მოსმარების 40 პროცენტის მიმართ		1.2

¹ www.statistics.ge

დასაქმებულად ითვლება, ასეთი მოსახლეობა მოდელირება დასაქმების, 55,6%-ია, ე.ი. გამოსული, რომ რეალური უმუშევრობა მინიმუმ 40%-ია.

პროფესიონალი მუშაობის ცარცის სიღარიბის ანალიზისას გვთავაზობს მსგავს დასკვნებს, "1990 წლის ჩათვლით სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული იყო 695 ათასი კაცი (საერთო დასაქმებულთა – 25,2%), რომლებიც აწარმოებდა მშპ-ს 29,8%-ს, რაც შეადგენდა 4454 მლნ მანეთს, 2008 წელს მოდელირება გეონომიკაში დასაქმებული 16019 ათასი კაციდან სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული იყო 1012,7 ათასი კაცი ანუ 63,2%, რომელთაც აწარმოებდა მშპ-ს მხოლოდ 8,13%".

საქართველოს ინსტიტუტური განვითარებისა და გეონომიკური ზრდის შემადგენელი ფაქტორებიდან ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია მოსახლეობის საკმაოდ დიდი ნაწილის აზროვნების წესი და განათლება, რომლის შემკვიდრებაც, გეონომიკური ზრდის ეფექტურ მნიშვნელოვანი ხელშეწყობელი ფაქტორია. საქართველოში 70-წლიანმა კომუნისტურმა სახელმწიფო მოწყობამ დაამყარა საზოგადოებრივი აზროვნება, ჩამოაყალიბა ნაკლებად აქტიური მოქალაქე, რომელსაც ინიციატივისა და საკუთარ თავზე რისკის აღება უჭირს. მარქსისტულ-ლენინურ თეორიებზე აღზრდილი თაობების უპირველესი სიოციალურ-ფსიქოლოგიური პრობლემა საბაზრო გეონომიკურ პროცესებში გარკვევა და ადაპტირებაა.

პროფესიონალი ვლადიმერ პაპაია განსაკუთრებული საზნაობით მიანიშნებს ადამიანის კაპიტალის პრობლემებზე, პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პროცესში ე.წ. Homo Transformativus-ის ბუნებაზე, ის მიუთითებს ადამიანის მოდელზე გეონომიკურ მეცნიერებათა საფუძვლებზე ამოსავალი პუნქტზე და ზოგადად ჩამოთვლის, Homo economicus-ის განმსაზღვრელ ფაქტორებს, როგორცაა: ადამიანის მოსწონებები, მოსწონების მიღწევის საშუალებები, ინფორმაცია (ცოდნა) იმ პროცესების შესახებ, რომელთა საფუძველზეც ადამიანის მის ხელთ არსებული საშუალებებით ცდილობს მოსწონების მიღწევას.²

საქართველოში თითქმის 20-წლიანი დამოუკიდებელი დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობა არ აღმოჩნდა წარმატებული.

¹ მუშაობის ცარცის, შრომის ბაზარი და სიღარიბე საქართველოში თანამედროვე გლობალური გეონომიკური კრიზისის პირობებში, ჟურნალი "გეონომიკა და ბიზნესი", 2010, №2, გვ 33-72.

² ვლადიმერ პაპაია, პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური გეონომია და საქართველოს გეონომიკა, თბ., 2002, გვ 103-110.

მიზეზი რა თქმა უნდა, ბევრია, მაგრამ ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი საზოგადოებაში ეკონომიკური (და მასთან დაკავშირებული პროცესების მენეჯმენტი, მარკეტინგი და ბიზნესის სამართალი) აზროვნების დაბალი დონეა, კერძოდ მოქალაქეების უმეტესობას არ შეუძლია: ალტერნატიული გზების განსაზღვრა, საკუთარი დროის მენეჯმენტი, ყოველდღიური მარტივი ბიუჯეტის შედგენა, საკუთარი მისთვის მისაღწევად გრძელვადიანი სტრატეგიული გზების დასახვა, დაგეგმვა და ა. შ. ლიბერალური, დამოუკიდებელი და ინიციატიული მოქალაქეობის შეგრძნების მქონე პიროვნებების ნაკლებობამ გამოიწვია ის, რომ საშუალო თაობის მოსახლეობას დღეს საქართველოში ექვლაზე ძალიან უჭირს, ახალგაზრდა თაობა ასერსების ახალ გამოწვევებზე ადგეკატურ პასუხს და მათი მომავალი დასაქმების ტენდენციებიც მნიშვნელოვნად ოპტიმისტურია, ვიდრე შუა ხნის მოსახლეობის. ამ კატეგორიის სამუშაო ძალა ძირითადად სტრუქტურული გარდაქმნების ფონზე დისკვალიფიცირებულია და ასეთ მუშასტელზე შრომის ბაზარზე მოთხოვნა არ არის, რაც მათ დასაქმებას მომავალშიც კიდევ უფრო საგუკოს ხდის. მნიშვნელოვანია განათლებაში განხორციელებული ინვესტიციები ამ მიმართულებით, ნეოკლასიკური სრდის მოდელის თანახმად სტაბილური ეკონომიკური ზრდა მიიღწევა თანაბარ სომეფი ინვესტიციებით, როგორც შრომით რესურსებში, ასევე კაპიტალურ აქტივებში, ხოლო, როცა უმუშევრობა ძალიან მაღალია, ინვესტიციებს კაპიტალურ აქტივებში სწორ შემთხვევაში აზრი ეკარგება, რადგან ხელთ შრომა უფრო იაფია და დანახარჯეექტიანი, ვიდრე კაპიტალურ აქტივებში ჩადებული ინვესტიციების სარგებელი. ამასთანავე ფაქტია, რომ სათანადოდ არ მუშაობს უმუშევართა გადამზადების სოციალური პროგრამები. სამუშაოს მაძიებლებს უჭირთ ბაზარზე ორიენტირებული მოთხოვნის შესაბამისად მოქმედება.

ამ ფონზე მნიშვნელოვანია განვიხილოთ მშპ-ს დინამიკა ერთ დასაქმებულზე, მოსახლეობის ერთ სულზე და რეგიონის ფართობის მიხედვით.

უფრო სრულყოფილი მაკროეკონომიკური ანალიზისათვის მეცნიერებმა შემოგეთავაზეს ახალი ინდიკატორის¹ მშპ-ს საშუალო მანვენების განანგარიშება გარკვეული ფართობების მიხედვით (მა-

¹ ნოდარ ხადური, მაკროეკონომიკური პოლიტიკა, თბ., 2007, გვ. 66.

გალითად, 1 კმ², ან 1000 კმ² და ა.შ.). ეს ინდიკატორი ქვეყნის ტერიტორიის ათვისების ხარისხის გარკვევის, ეკონომიკის ინტენსიურობის მანვენების დადგენისა და ხელისუფლების სამოქმედო პროგრამის შედგენის საშუალებაა. იგი, ტერიტორიული ჭრილით ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისა და მაკროეკონომიკური პრობლემების მოგვარების კარგი ინდიკატორია.

პროფესორი ნოდარ ხადური თავის ნაშრომებში გეთავაზობს სხვადასხვა ქვეყნის ტერიტორიის ათვისების ინდიკატორებს, რომელიც გათვლილია კმ²-ზე. ამის ფორმულა საკმაოდ მარტივია:

$$R = \frac{GDP}{S}$$

სადაც S – ქვეყნის ფართობია კვადრატულ კილომეტრებში; – მთლიანი შიგა პროდუქტი, R – მშპ კმ²-ზე.

ამ ინდექსით, რომელსაც მან ქვეყნის ეკონომიკური ათვისების ინდექსი¹ უწოდა, შესაძლებელი ხდება ქვეყნების შედარება ტერიტორიის ათვისების მიხედვით(იხ. ცხრილი 2).

ამ ახალი ინდიკატორების დასმარებით შეგვიძლია გაეანალიზოთ საქართველოს მშპ რეგიონების მიხედვით, რაც საშუალებას მოგვცემს რეგიონებში არსებული ეკონომიკური მდგომარეობა შევადაროთ ერთმანეთს.

საქართველოს მშპ რეგიონების მიხედვით შემდგენიად ნაწილდება, (იხ. ცხრილი 2). მნიშვნელოვანია აღინშნოს, რომ ამ მხრივ თბილისი ლიდერობს, რომლის წილი მთლიან მშპ-ში 28%-ია. თუმცა დამაფიქრებელია ის, რომ საქართველოში სიღარიბის და უმუშევრობის ექვლაზე მაღალი მანვენებელი სწორედ თბილისშია, სტატისტიკის დეპარტამენტის მონაცემებზე დაყრდნობით. ძალიან მაღალია სიღარიბე გურიაში, სადაც 1კმ²-ზე, მოსოლოდ 465.3მლნ ლარის პროდუქტი იწარმოება წელიწადში. სამცხე-ჯავახეთში ეს მანვენებელი 584.3მლნ-ი ღარია. დანარჩენ რეგიონებთან შედარებით მაღალი მანვენებით ხახიათდება მაგალითად, კახეთი, რომელიც გურიასთან შედარებით 3-ჯერ მეტ მშპ-ს ქმნის თავის ტერიტორიის ერთეულზე.

¹ იქვე, გვ. 65.

საქართველოში უმცირესობების მდგომარეობის მონიტორინგი
გაეროს განვითარების პროგრამის ფარგლებში

ცხრილი 2

რეგიონი	2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%
თბილისი	975	9.9	1049	10.6	1242	9.7	1292	8.9	1378	8.1	1540	8
თბილისი	2115	24.7	2225	22.7	2743	23.6	3529	25.6	4989	26.4	5465	28
თბილისი და გურია	564	6.7	682	6.3	720	6.2	770	5.6	879	5.2	1275	6
ქვემო ქართლი	766	9.3	800	9.1	941	8.1	1087	8.4	1301	8.1	1339	7
სამცხე-ჯავახეთი	387	4.7	434	4.4	440	3.8	532	3.8	513	3.0	594	3
აჭარა	881	7.6	784	7.8	881	7.7	1065	7.9	1200	7.4	1289	6
თბილისი	3213	3.75	3259	3.6	3759	3.2	3613	2.8	442	2.6	463	2
სამცხე-ჯავახეთი	745	8.34	860	8.6	8134	7.0	1074	7.8	1291	7.4	1562	8
თბილისი, რეგიონები და ქვემო ქართლი	1503	13.74	1355	13.4	2249	13.2	2256	13.6	2518	14.8	2703	15
თბილისი და გურია	8049	93.0	8386	91.5	10245	88.5	12069	87.4	14611	86.0	15955	85
თბილისი და გურია	522	6.0	587	6.5	1335	11.5	1741	12.6	2327	14.0	2520	13
თბილისი და გურია	8341	10.0	8243	10.0	11009	10.0	11769	10.0	16908	10.0	19269	10.0

* ცხრილი 2 და 3 შედგენილია ავტორის მიერ მოპოვებული და დამუშავებული მასალების საფუძველზე

საქართველოში უმცირესობების მდგომარეობის მონიტორინგი
გაეროს განვითარების პროგრამის ფარგლებში

ცხრილი 3

რეგიონი	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%	მან. ლარი	%
თბილისი	5142	5.82	6598	7.52	8110	10.30	8962	11.62	10253	13.12	11617	14.76
თბილისი	6340	8.18	8180	10.30	12570	15.70	18962	23.70	24719	31.12	27824	35.15
თბილისი და გურია	3713	3.83	5197	5.19	7819	7.82	9379	9.38	10253	10.25	11617	11.62
თბილისი	4618	5.02	6482	6.48	7037	7.04	8475	8.48	9379	9.38	10253	10.25
თბილისი და გურია	3981	4.42	4834	4.83	5794	5.79	6444	6.44	7037	7.04	8475	8.48
თბილისი	5413	7.12	9470	12.47	12888	16.43	18962	23.70	24719	31.12	27824	35.15
თბილისი და გურია	4617	4.62	6482	6.48	7037	7.04	8475	8.48	9379	9.38	10253	10.25
თბილისი და გურია	42431	54.49	63496	78.86	84752	107.22	102530	128.15	116170	145.21	131200	164.00
თბილისი, რეგიონები და ქვემო ქართლი	55292	58.12	69187	86.49	89996	113.74	102530	128.15	116170	145.21	131200	164.00
თბილისი და გურია	50815	53.55	64823	81.02	80213	101.53	93790	118.11	102530	128.15	116170	145.21
თბილისი და გურია	6004	6.00	8621	8.62	12124	12.12	13120	13.12	14521	14.52	16400	16.40
თბილისი და გურია	57419	60.20	84469	106.86	109435	139.29	128150	162.22	145210	187.77	164000	211.11

აღნიშნულთან ერთად დიდ ინტერესს იწვევს მშპ-ს წარმოების მაჩვენებლები ერთ დასაქმებულზე გაანგარიშებით (იხ. ცხრილი 3).

ანალიზის დეტალიზაციისათვის ცხრილში გამოყენებულია თვისებრივად ახალი ინდიკატორი, ქვეყნის ათვისების ხარისხის ინდიკატორის საფუძველზე კერძოდ, რეგიონის ათვისების მაჩვენებლებს ეყოფოთ მოსახლეობის რაოდენობაზე ამ რეგიონში, რითაც ვღებულობთ ქვეყნის რეგიონების ათვისების ინდიკატორს ერთ კაცზე. ეს მაჩვენებელი იგივე იქნება თუ ქვეყნის მშპ-ს გაყოფით მოსახლეობის სიმჭიდროვეზე. მაჩვენებელი შეგვიძლია გამოეთვალათ ასევე მოსახლეობის ერთ, სულზე ერთ დასაქმებულზე გაანგარიშებით.

ამ მონაცემებით სიღარიბე ევლასე მიაფრია გურიაში, სადაც ევლასე დაბალია მშპ როგორც ერთ სულზე, ასევე ერთ დასაქმებულზე. შემდეგი რეგიონი რომელშიც სიღარიბის პრობლემა ასევე მწვეველ დგას, არის სამცხე-ჯავახეთი. შესაბამისად, აუცილებელია სახელმწიფომ განახორციელოს ეკონომიკური ზრდის განვითარების ადეკვატური პროგრამები.

ზემოთ განხილული მონაცემების ფონზე შეგვიძლია ცალსახად დავასკვნათ, რომ მიუხედავად ბოლო წლების ეკონომიკური ზრდის ტენდენციებისა, საქართველოს მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა ძალიან მძიმეა.

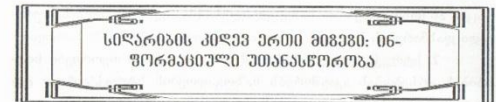
Economic growth and poverty in Georgia

E. Gegeshidze

In the article is discussed trend of Georgian Economic growth and Poverty rates. Also there are discussed about relationship of Economic growth, poverty and unemployment.

In the article exposed unemployment data analysis on of regions, also there are shown unemployment according population above 15 year old, and there are calculated Gross Domestic Product shares in Georgian regions and GDP per square Kilometers of regions. In the article presented a new measure of regions assimilating indicator per person and per employment. there are shown poverty deepness and severe According the analyses.

The article shows poorest regions of Georgia according which Government should think plan Economic Development programs.

ნათია კახიანიშვილი

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

არსებობს სიღარიბის როგორც სოციალური მოვლენის მიხედვით განხილვისადმი ორი მიდგომა: 1. კულტურული-ეკონომიკური. ამ მიდგომის წარმოშობა ერთ-ერთი საკვანძო ცნებაა სიღარიბის კულტურა. ამტკიცებენ, რომ ღარიბებისათვის დამახასიათებელია თავიანთი განსაკუთრებული კულტურა, რომელსაც საფუძვლად უდევს მორჩილება, მომავლის მოწყობის უუნარობა და ფატალიზმი. პირველადი სოციალიზაციის პროცესში ეს ფასეულობა თაობიდან თაობას გადაეცემა და განაპირობებს "მემკვიდრეობით" სიღარიბეს.

სიღარიბის სხვა კულტურული-ეკონომიკური ასხნა იქნება დამოუკიდებელი კულტურის ცნებას. თუ სიღარიბის ტრადიციულ კულტურულ-ეკონომიკურ ასხნაში თვით ღარიბები განიხილება თავიანთი უბედურების წყაროდ, მისგან განსხვავებით, დამოუკიდებელი კულტურის კონცეფციაში ასეთად გამოდის სახელმწიფო მისი სოციალური უზრუნველყოფის პროგრამების სახით. მრავალი დიპერალური მეცნიერი ვარაუდობს, რომ ეს პროგრამები იმას იწვევს, რომ ღარიბებს აღარ სურთ თავიანთი ძალისხმევა გამოავლინონ ამ მდგომარეობიდან გამოსასვლელად და პარაზიტებად იქცევიან საზოგადოების ხარჯზე. მათი მტკიცებით, სიღარიბის გადასალახავად საჭიროა ადამიანებს განუვითაროთ ისეთი თვისებები, როგორცაა შეუპოვრობა, მომჭირნეობა და პატივმოყვარეობა. ამ გაგებით სიღარიბის პრობლემის გადაჭრის ერთ-ერთი ვარიანტია სახელმწიფო დახმარების ლიკვი-

დაცია ან მისი არსებითი სახეცვლილება (მაგალითად, აუნაზღაურებადი დასმარების შეცვლა საზოგადოებრივ სამუშაოებში ჩართვით).

2. სტრუქტურული აქსნა ამ მიმართულების თეორიები სიღარიბის არსებობას აკავშირებს საზოგადოების სტრუქტურულ ცვლილებებთან, რომელიც დაფუძნებულია სოციალურ სტრატეგიკაციაზე. ეკონომიკურ უთანასწორობაზე და ა.შ. ამ კონცეფციის მომხრეები, რომლებიც სიღარიბეს მიიჩნევენ როგორც განსაკუთრებული სიტუაციის შედეგს, ამტკიცებენ რომ ცალკეულ ადამიანებსა და მთლიანად საზოგადოებაში ისეთი პერიოდები დგება, როცა სიღარიბის წარმოშობის ალბათობა ძალზე მაღალია (მაგალითად, ქვეყანაში ეკონომიკური კრიზისი). თანაც, ცალკეული ინდივიდი ასეთი სიტუაციის წარმოშობაზე არ არის პასუხისმგებელი. ამასთან, სიღარიბეს წარმოიშობს საზოგადოებაში ადამიანთა უთანასწორობისა და ინდივიდების შორის მატერიალური დოვლათის უთანაბრო განაწილება. ასეთი სიტუაციის თავიდან ახაცილებლად აუცილებელია სოციალური დახმარების სისტემის შექმნა.

სხვა კონცეფციაში სიღარიბე განიხილება, როგორც საერთაშორისო ეკონომიკის განვითარებისა და სამუშაო ძალის მსოფლიო ბაზრის სტრუქტურაში ცვლილებების შედეგი. საერთაშორისო კორპორაციები ეძებენ იაფი სამუშაო ძალის ქვეყნებსა და რეგიონებს. ეს იმას იწვევს, რომ უცხოური ინვესტიციების მოზიდვით დაინტერესებული ქვეყნები ხელთნურად აფერხებენ ხელფასის ზრდას, რაც იწვევს მოსახლეობის გაღატაკებას.

იმის მიუხედავად თუ რა არის სიღარიბის წარმოშობის პირველადი მიზეზი, იგი იწვევს მუდმივ განახლებას. ქვეყნის მოსახლეობის რაც უფრო მეტი პროცენტი იმყოფება სიღარიბის ზღვრულთან

* საქართველოში სიღარიბის მიზეზების შესახებ საინტერესო შრომა აქვთ გამოქვეყნებული პროფ. ბაბიაშვილს და ზ. კორგალიძეს. სტატიებიდან აღსანიშნავია: იმეხია, ცხოვრების დონე და სიღარიბე საქართველოში; საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები. მასი, 2008წ. ვლ. პაპაია. სიღარიბის შემცირება კერძო სექტორის განვითარების გზით: ქართული სინამდვილე და პერსპექტივები. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები, ტ. VII, „სიხადე“, თბ., 2009წ.

ან მის ახლოს, მით უფრო მეტი შანსი აქვს ამ ქვეყანას აღმოჩნდეს „სიღატაკის მანქანა“ წრეში¹. მართლაც, თუ მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი ღარიბია, მას არ შეეძლება საქონლისა და მომსახურების შეძენა, რომლის შედეგი იქნება წარმოებითი ინვესტიციის უკმარისობა, რაც გამოიწვევს ეკონომიკის განვითარების შეუძლებლობას და მუშაკთა ხელფასის არ გაიკმას. წრე შეიქმნა და კვლავ იგივე პროცესი განმეორდება და ა.შ. ამიტომ, განმეორდება სიღარიბის დაძლევა.

მსგავსი სიტუაციაში აღმოჩნდა საქართველო. ეკონომიკის ზრდის შთაბეჭდილი ტემპების მიუხედავად, სიღარიბის დონე და ღარიბთა რიცხვი კი არ შემცირდა, არამედ გაიზარდა. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, აფარდების რევილუციის² შემდეგ, 2004-2008 წლებში საქართველოში პოპულაცია 1,2%-ით შემცირდა და ქართველები უკვე რამდენიმე წელია მაღალი ხარისხის დეპრიაციას განიცდიან, რადგან მოსახლეობის ნახევარზე მეტი სიღარიბის ზღვარზე დაბლა ცხოვრობს³. ამასვე ადასტურებს გაეროს განვითარების პროგრამის მონაცემები, რომელშიც აღნიშნულია, რომ 2000-2006 წლებში საქართველოში სიღარიბის დონემ შეადგინა 54,5% ხოლო 2007 წელს უღარიბესი მოსახლეობის (10%) წილი ქვეყნის მთლიან შემოსავალში შეადგენდა 1,9%-ს, ხოლო უმდიდრესი მოსახლეობის 10%-ის წილი – 15,9%-ს⁴.

უკანასკნელ ათწლეულში, როგორც ინდუსტრიულად განვითარებული, ასევე განვითარებად ქვეყნებში, განსაკუთრებული ყურადღება მიიპრო კომპიუტერული ინფორმაციის პრობლემამ. განვითარებული ქვეყნებისათვის იგი მიჩნეულია მათი პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთ ძირითად საშუალებად, ხოლო ინდუსტრიულად განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობისათვის კომპიუტერული გაუნათლებლობის ლიკვიდაცია წაითვალა სიღარიბის დაძლევის ერთ-ერთ საშუალებად.

1999 წელს აშშ-ს პრეზიდენტმა ბილ კლინტონმა ხელი მოაწერა მემორანდუმს, რომელმაც სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის

¹ <http://www.commersant.ge>.

² Доклад о развитии человека 2009. изд. «Весь мир», 2009, с. 177, 196.

ამოცანად დასახა კომპიუტერული განათლების ამაღლება. შემორჩენილი კომპიუტერული ცოდნა და ინტერნეტში ნართვა სასიცოცხლო მნიშვნელობის ამოცანად დაისახა თითოეული ამერიკელის ცხოვრებაში. ამერიკელი საზოგადოება უნდა გარდაქმნილიყო ინტერნეტ უსრუწველყოფელ საზოგადოებად. ეს უმთავრესად ეხებოდა აფრიკამერიკელებს, ლათინოამერიკელებსა და სხვა ეროვნულ უმცირესობებს.

პროგრამა თვალისწინებდა ინტერნეტში არა მხოლოდ სკოლებისა და ბიბლიოთეკების, არამედ ყველა ოჯახის, წერილი ფირმებისა და საზოგადოებრივი ცენტრების ჩართვას, აგრეთვე, ყველა ამერიკელი სათვის, რომლებსაც ხურდათ ინტერნეტის შესწავლა და მისგან მაქსიმალური სარგებლობის მიღება, დახმარებას.

2005 წელს გაერთიანებული სამეფოს მთავრობამ გამოაქვეყნა „ციფრული უთანასწორობის“ აღმოსაფხვრელი პროგრამა, რომლის მიზანი იყო საზოგადოების ინფორმაციზაციის ტემპის ამაღლება. პროგრამის რეალიზაცია გაერთიანებული სამეფოს იმ მოქალაქეებს უნდა დახმარებოდა, რომლებიც რაიმე მიზეზით აქტიურად ვერ სარგებლობდნენ კომპიუტერით და ინტერნეტით. გეგმა შეიძინა მთავარი პუნქტისაგან შედგებოდა. მას ბრიტანული ვრცელად გაერთიანებულა ციფრულ სივრცეში და იგი ღირსეულად უნდა ყოფილიყო წარმოდგენილი მსოფლიო ინტერნეტში.

2010 წლის დასაწყისში გაერთიანებული სამეფოს მთავრობამ ნათვალა, რომ სასკოლო კომპიუტერის ინტერნეტში ჩართვა მინიმალური სასწავლო პროცესის ისეთ აუცილებელ ნაწილად, როგორც წინა, რეული ან საწერ-კალამია. ეს გადაწყვეტილება უმთავრესად იმ ოჯახებზე იყო ორიენტირებული, რომლებსაც მსგავსი მოწყობილობის ყიდვა არ შეუძლიათ. ინტერნეტში ჩართვის ეროვნულ პროგრამას ეწოდა Home Access Programme. მასში მონაწილე თითოეულ პირს შეეძლო უფასოდ ნოუბუქის მიღება და ინტერნეტში ჩართვა.

დიდი ბრიტანეთის სამთავრობო პროგრამა I Home Access Programme –ში მონაწილეობა შეუძლია მცირედ უსრუწველყოფილი ოჯახების ბავშვებს (3-9 წლის ასაკში), რომლებიც უფასო დიდის საუზმით და სხვა სოციალური შედავათებით სარგებლობენ. ნოუბუქის უფა-

სოდ მიღება აგრეთვე 18 წლამდე ასაკის იმ მოზარდებსაც შეუძლიათ, რომლებიც მუნიციპალიტეტების მეურვეობაში იმყოფებიან. მონაცემთა ბაზის პროგრამულ უსრუწველყოფაზე მთავრობამ 300 მლნ გირვანქა სტერლინგი გამოიყო. თითოეული ოჯახი, რომლის განცხადება დაკმაყოფილდება, მიიღებს საბანკო „კარტას“ (Barclaycard), რომელიც გამოსადედა ერთჯერადი გადასახდელებისათვის. ამ „კარტით“ პროგრამის მონაწილეს შეუძლია 528 გირვანქა სტერლინგი დახარჯოს კომპიუტერული ტექნიკის შესაძენად. წინასწარი მონაცემებით, მოცემული პროგრამა უსრუწველყოფს 270 ათასზე მეტი ოჯახის კომპიუტერიზაციას. პროგრამის მომხრეები დარწმუნებული არიან, რომ საყოველთაო კომპიუტერიზაციამ შეიძლება ორი ბაალით გაზარდოს, სახელმწიფო საგანმანათლებლო პროგრამული შეფასება GCSE აუცილებელ საშუალო განათლების საკვალიფიკაციო გამოცდაზე.

რუსეთში 2002 წლიდან სორციელდება ფედერალური მონობრივი პროგრამა „ელექტრონული რუსეთი“. იგი 2010 წლამდე გათვლილი მასშტაბური პროექტია და ინერგება რუსეთის ფედერაციის ეკონომიკის განვითარებისა და ვაჭრობის სამინისტროს კონტროლით. პროგრამით გათვალისწინებულია მცირეკუთხიანი მოსახლეობის კომპიუტერული განათლების ამაღლება, სკოლებისა და სხვა სასწავლო დაწესებულების კომპიუტერიზაცია, ინტერნეტ-დასვენების ოთახების გახსნა. დასახელებული პროგრამის ჩარხში რუსეთში მსოფლიო ბანკისგან ხესხი (100 მლნ დოლარი) აიღო, რაც დაემატა რუსეთის მხრივ გამოყოფილ 45,44 მლნ დოლარს. პირველი ეტაპის სავარაუდო ვადამ 4 წელი შეადგინა. მომდევნო ეტაპზე გათვალისწინებული 300 მლნ დოლარის გამოყოფა. იგი გამოიყენება კომპიუტერების შესაძენად, ელექტრონული ბიბლიოთეკის შესაქმნელად, სკოლებთან შორის მეთოდოლოგიური ცენტრების ჩამოყალიბებლად და მასწავლებელთა კვალიფიკაციის ასამაღლებლად.

ინფორმაციული უთანასწორობის პრობლემა, უპირველეს ყოვლისა, უკიდურესად ჩამორჩენილ ქვეყნებსაც აწუხებს. ავიღოთ ფილიპინა, რომელიც მსოფლიოს ერთ-ერთ უღარიბეს ქვეყანაა, რომლის ოფიციალური სიღარიბის დონე 2000-2006 წლებში 44,2% იყო. მისი მოსახლეობა სწრაფი ზრდის ტემპით ხასიათდება (2005-2010 წწ.-2,7%)

და 2007 წელს 78,6 მლნ კაცს მიაღწია (1990წ-48,3 მლნ). ადამიანის ხეული პოტენციალის განვითარების ინდექსის (2007წ-0,414) მიხედვით მას 171-ე ადგილი უკავია მსოფლიოში. სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა 54,7 წელია, 15 წლისა და მის ზევით ასაკის მოზრდილი მოსახლეობის განათლების დონე (1999-2007 წწ) დაბალია (35,9 %), მოსახლეობის ერთ სულზე საშუალოდ იწარმოება 245 დოლარი (777 დოლარი კიდევითუნარიანი პარტეტის მიხედვით). 2007 წელს ეთიოპიაში წარმოებულ იქნა 19,4 მლრდ დოლარი (კიდევითუნარიანი პარტეტის მიხედვით – 61,6 მლრდ დოლარი). მშპ. მილიან შემოსავალში უღარიბესი მოსახლეობის 10%-ის წილი 4,1 %-ია, ხოლო უმდიდრესი მოსახლეობის 10 %-ის წილი – 25,6 %. ჯანის კოეფიციენტი შეადგენს 29,8. ამ მონაცემებით ეთიოპია მიეკუთვნება ადამიანის ხეული პოტენციალის განვითარების დაბალი დონის ქვეყნებს.

სახლდარგარეთის ქვეყნების პრაქტიკიდან გამომდინარე, ეთიოპიის ხელისუფლებამ ჩათვალა, რომ ამ ქვეყანაში სიღარიბის მდგომარეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზია უკმარისი ინფორმაცია, ანუ მოსახლეობის კომპიუტერისა და ინტერნეტის დაბალი დონე.

ეთიოპიაში აგრარული მოსახლეობის (2004 წ-84,1 %) უმრავლესობა, რომელიც მიწათმოქმედებაშია დასაქმებული, არასდროს არ უსარგებლია კომპიუტერით, ერთი მხრივ, განათლების დაბალი დონის და, მეორე მხრივ, არასაკმარისი ნატურალური თუ ფულადი შემოსავლის გამო. მიუხედავად ამისა, ეთიოპიის პრემიერ-მინისტრმა მეფეს ზენაიემ (Meles Zenawi) 2005 წელს განაცხადა, რომ ეთიოპიის ხელისუფლება სამი წლის განმავლობაში ინტერნეტით უზრუნველყოფს ღარიბ მოსახლეობას. „მთავრობამ განსრულდა აქვს ექვემდებარება ღარიბ მოსახლეობას, რომ ღარიბებმა შეძლონ ეს იარაღი გამოიყენონ უმოკლეს ვადაში სიღარიბის აღმოსაფხვრელად“. მ.ზენაიის მტკიცებით, ინფორმაციული ტექნოლოგია საფუძვლად უნდა დაედოს პოსტიურ გარდაქმნებს ქვეყანაში, რომელიც ერთ-ერთი უღარიბესია მსოფლიოში და დიდადა დამოკიდებული უცხოურ პუზინტარულ დახმარებაზე. მთავრობამ ჩაიფიქრა „ელექტრონული სკოლის“ შექმნა, მისი მეშვეობით სამედიცინო კონსულტაციების გაწევა, რევიონებ-

ის უფრო ეფექტიანი აღმინისტრაციული ხელმძღვანელობის უზრუნველყოფა.

ეთიოპიაში ინფორმაციის პროგრამა ინერგება ქსელური მოწყობილობის ერთ-ერთი წამყვანი მსოფლიო მწარმოებლის ამერიკული კომპანიის მონაწილეობით. ისიც უნდა აღინიშნოს რომ მასაჩუსეტის ტექნოლოგიურმა უნივერსიტეტმა დაამუშავა პროექტი კამბოჯის (მოსახლეობა 13,8 მლნ, სიღარიბის ოფიციალური დონე-35%) სოფლის მეურნეობისათვის იაფი ნოუთბუქის (ცალი 100 დოლარი) მოწოდებაზე. პროექტში, აგრეთვე, გათვალისწინებულია სიღარიბის დაძლევა „ციფრული უთანასწორობის“ ლიკვიდაციით.

ისრაელის განათლების მინისტრი გიდუნ ხაარი უკვე გემ-მაეს 2011 წელს განათლების სისტემა მოიყვანოს XXI საუკუნის შესაბამისობაში. ეს პროექტი ოთხ პუნქტს მოიცავს: 1. ინფრასტრუქტურა – მათ რიცხვში ნოუთბუქი თითოეულ მასწავლებელს, პროექტორი ყოველ კლასში, არანაკლები ერთი ნოუთბუქი ხუთ მოსწავლეზე, დაშვება სწრაფ ინტერნეტზე; 2. ხუმთ ნამოთვლილი მოწყობილობის მუდმივი ტექნიკური მომსახურება; 3. პედაგოგიური პერსონალის სწავლება, ახალი ტექნიკის ასათვისებლად; 4. ძირითად საგნებზე (მათემატიკა, ინგლისური, ბუნებათმეცნიერება) ციფრული სასწავლო მასალის დამუშავება.¹

ევროკავშირმა დაამუშავა სამოქმედო გეგმა – „ელექტრონული ევროპა“, რომელიც ლისაბონის სტრატეგიის შემადგენელი ნაწილია. მისი წარმცხედლად განხორციელების არსებითი წინაპირობაა სკოლებში სასწავლო გარემოსა და განათლების შინაარსის მოდერნიზება ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების დახმარებით. 1996-1998 წლებიდან ევროპის ქვეყნების უმრავლესობამ დაიწყო ამ ხაზით პირველი ეროვნული სტრატეგიების განხორციელება, თუმცა ამ ქვეყნებში პროგრამების მიდგომები და შესრულება განსხვავებულია.

¹ <http://news.isradinfo.ru.26.04.2010>.

² ლისაბონის სტრატეგია გულისხმობს 2010 წლისათვის ევროკავშირში ყველაზე კომპეტენტურ და დინამიკურ ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის შექმნას გაუმჯობესებული სამუშაო ადგილებითა და სოციალური პარმონით.

საქართველოში სკოლების კომპიუტერიზაციის პროგრამის მხარდაჭერით ჯგუფი 2004 წელს შეიქმნა. სტრუქტურულად ამ ჯგუფში შედიოდა განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, ფონდი “ღია საზოგადოება-საქართველო”, “მზიური” და “გრენა” (საქართველოს საზენიტო-საგანმანათლებლო კომპიუტერული ქსელების ასოციაცია). 2003-2004 წლების მონაცემებით, საქართველოს სკოლებში კომპიუტერების განაწილება უთანაბროა. მისი ნახევარი თბილისის სკოლებშია მოთავსებული. სკოლებში განაწილებული კომპიუტერების უმეტესობა მეორადია და მოქველებული. თანაც, სკოლებში იშვიათია ინტერნეტ-მომხმარებრა, ხოლო ფაჩი მაღალია და დაახლოებით 20-ჯერ აღემატება ევროკავშირში არსებულ ფასს. ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების მოთხოვნები იერარქიულად ასე გამაოიერებულია:

- ყველა მასწავლებლისა და მოსწავლისათვის თანამედროვე ისტ-ის ინფრასტრუქტურის მისაწვდომობა;
- საგანმანათლებლო გამოყენებისათვის მრავალფუნქციური, დიცენზირებული კომპიუტერული პროგრამები და მომსახურება;
- ისტ-ის გამოყენების უნარ-ჩვევების გამომუშავება;
- კურიკულუმში ისტ-ის ინტეგრირება;
- სასკოლო, რაიონულ და ეროვნულ დონეებზე ისტ-ის ინოვაციების მართვა.

პროგრამის ძირითადი მიზანია, სკოლებში ეროვნულ დონეზე ისტ-ის ინფრასტრუქტურის შექმნისა და ტექნოლოგიების უნარების განვითარებით, საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემის მოდერნიზაცია.

პროგრამა ორ ეტაპად უნდა განხორციელდეს: სამოდელო ეტაპი (2005-2007) და განვითარების ეტაპი (2007-2009). სამოდელო ეტაპის პირველ წელს უნდა შეიქმნილიყო ქსელი, რომელიც 30 სათანადო ტექნიკით აღჭურვილ სამოდელო სკოლას გააერთიანებდა. თითოეულ სამოდელო სკოლას ექნებოდა კომპიუტერული ლაბორატორია (12-16 თანამედროვე კომპიუტერი, მონაცემთა პროექტორი, პრინტერი, საგანმანათლებლო კომპიუტერული პროგრამები); 300-400 არასამოდელო სკოლა მიიღებდა მინიმუმ ერთ კომპიუტერს; 2000

მასწავლებელი გაივლიდა საწყისი დონის მომზადებას, 300-ს ჩატარდებოდა ტრენინგი მაღალ დონეზე; ექნებოდა საგანმანათლებლო ინტერნეტ-პორტალი და სხვა.

მეორე წელს სამოდელო სკოლების ქსელს უნდა მოეცვა საქართველოს ყველა რეგიონი. დაახლოებით ყოველი 35 სკოლიდან ერთი სამოდელო იქნებოდა; ინტერნეტ-დაშვების წერტილებით დაიფარებოდა ყველა რეგიონი, ყველა სამოდელო სკოლას ექნებოდა ინტერნეტში განთავსებული ვებგვერდი; უნდა შექმნილიყო ახალი კომპიუტერული პროგრამები (10 პაკეტი სხვადასხვა საგნისათვის), ისევე ყველა საგნისათვის ცალკეული საგანმანათლებლო პორტალები სხვადასხვა ელექტრონული რესურსით (კომპიუტერული პროგრამები, გაკვეთილის გეგმები, სასწავლო-დამხმარე საშუალებები).

განვითარების ეტაპზე (2007-2009წწ) სამოდელო ეტაპის გამოცდილების საფუძველზე შეიქმნიდა 250 ფოკუს-სკოლა. თითოეული სკოლა აღჭურვილი იქნებოდა 4-5 თანამედროვე კომპიუტერით, ინტერნეტ კავშირით და საგნობრივი კომპიუტერული პროგრამებით. ეს სკოლები გახდებოდა მეთოდოლოგიური ცენტრები, რომლებიც საუკეთესო იქნებოდნენ ერთ ან ორ ცალკეულ საგანში (მაგალითად, ეკონომიკის ფოკუს-სკოლა) კომპიუტერების გამოყენებაში.

ეს სკოლები, რომლებიც ვერ მოხდებოდა სამოდელო ან ფოკუსირებული სკოლების რიცხვში, წარმოინიშნებოდა ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების დაბალი დონით. მათი 80% აღჭურვილი იქნება სულ მცირე ერთი კომპიუტერით და ამ სკოლებიდან სულ მცირე ერთი მასწავლებელი მაინც გაივლის ისტ-ის ტრენინგს საწყის დონეზე. სამწუხაროდ, ამ პროგრამას რომელსაც “ირმის ნახტომი” ეწოდა, მისი მომეცესტონური “ვეფხისტყაოსნის ნახტომიდან” განსხვავებით, ობიექტური და სუბიექტური მიზნების გამო, სასურველი ნახტომი არ გამოუვიდა.

საქართველოში დღეისათვის საქმის გაეროს სამმართველოს პროექტის ჩარხში ათასობით გადაადგილებული პირი მიიღებს დაშვებას კომპიუტერებსა და ინტერნეტზე. 2010 წლის იანვარში პირველი კომპიუტერული ცენტრი გაიხსნა სოფელ კარაღეთში იმათის, რომლებიც საქართველო-რუსეთის ომის შედეგად დევნილებად იქც-

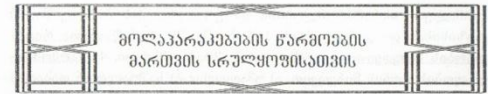
ნენ. იძულებით გადაადგილებული შესწავლიან კომპიუტერის გამოყენებას, ისარგებლებენ დისტანციური სწავლების პროგრამებით, მიიღებენ კონსულტაციას შრომით-მოწყობებსა და ბიზნესის გაძღოლაზე. დაგეგმილია მსგავსი 8 კომპიუტერული ცენტრის შექმნა შიდა ქართლის რაიონებში და ორი ცენტრის შექმნა პანკისის ხეობაში, სადაც ჩვენელი დევნილები ცხოვრობენ.

2010 წლის 6 აპრილს საქართველოს პრეზიდენტმა განაცხადა, რომ ყველა მოსწავლე, მათ შორის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე, უფასოდ მიიღებს ნიუთუბუქებს, თუმცა, არ მიუთითებია კომპიუტერული ტექნიკის მიღების წყაროები. ჯერ-ჯერობით კი, საქართველოს ყოფილ 100 შინამეურნეობაზე მხოლოდ ორი პერსონალური კომპიუტერი მოდის, ასე, რომ საქართველო ჯერ კიდევ შორსაა ხაყოფელთაო კომპიუტერისაციისაგან, ხილარბე აქაც თავს იჩენს.

One more reason for poverty: digital divide

N.Kakhniasvili

The problem of "digital divide" is paid particular attention during the latest period, among a lot of reasons of rise of poverty and stable existence. It means inequality of unavailability of information, which doesn't enable poor people to use modern technological progress for improving their social condition. In this aspect many programs have been elaborated, both in developed (USA, EU) and undeveloped (Ethiopia, Cambodia) countries. Unfortunately, Georgia involved in this process too late. Though the implementation of the program of computerization has begun, it is still far from the intended effect, it is not put into effect in agricultural sector, in which 60 % of the capable population are employed and is distinguished with low productivity. Poverty, which level is 54 % according to the official data, is in this sphere too.

ნუშაბერ პაიშაძე

გეორგიული მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

მოლაპარაკების წარმოების სრულყოფა ადამიანური რესურსებისა და საერთოდ საზოგადოების მართვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა. მიუხედავად ამისა, მის შესწავლას დღემდე სათანადო ყურადღება არ ექცევა. უფრო მეტიც, ადამიანური რესურსების შენეჯმენტის (პერსონალის მართვის) დღემდე გამოცემულ როგორც ქართულ, ასევე უცხოურ სახელმძღვანელოებში ერთეული განიხილვის გარდა, მოლაპარაკების წარმოების მართვის საკითხები საერთოდ არაა განხილული, რაც მინიმუმს მოცემული პრობლემის კვლევის აუცილებლობაზე წინამდებარე სტატიაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მოლაპარაკების მომზადების, ჩატარებისა და დასკვნითი დოკუმენტის მიღების ტექნოლოგიებთან დაკავშირებულ საკითხებს.

მოლაპარაკებაში იგულისხმება ერთმანეთთან პირდაპირ დაქვემდებარებაში არმყოფი რამდენიმე პირის ერთობლივი საქმიანობის განსაკუთრებული სახეობა, მათ წინაშე მდგომი ამოცანების გადასაწყვეტად. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში პრობლემის გადაჭრისა და კონფლიქტების გადალახვის მთავარი საშუალება მოლაპარაკებაა. მას აწარმოებენ არა მარტო პარტნიორებთან და ხელისუფლებასთან, არამედ კორპორაციის შიგნითაც – მესაკუთრეებთან, ადმინისტრაციასთან, მომუშავეებთან, პროფკავშირებთან და ა.შ.

არსებობს მოლაპარაკებების შემდეგი სახეობები: 1) **სტატუსის მხედვეთ:** ა) ოფიციალური, რომელიც მოთვრდება იურიდიული ძალის მქონე დოკუმენტების ხელმოწერით; ბ) არაოფიციალური, რომელიც მოთვრდება გარკვეულ განზრახულობებზე იურიდიული ძალის არმქონე დოკუმენტების მიღებით; 2) **მდგომარეობის მხედვეთ:** ა)

ნორმალური თანამშრომლობისა და ურთიერთობის პირობებში; ბ) კრისისისა და კონფლიქტის პირობებში; 3) მონაწილეთა რიცხვითობის მიხედვით: ა) ორმხრივი; ბ) მრავალმხრივი; 4) წარმომადგენლობის დონის მიხედვით: ა) უმაღლესი; ბ) საშუალო ან დაბალი; 5) გადაწყვეტილებათა მიღების მექანიზმის მიხედვით: ა) პირდაპირი მოლაპარაკებები; ბ) ორივე მხარისათვის მისაღები სპეციალისტის (სპეციალისტთა) დახმარებით წარმოებული მოლაპარაკებები; გ) მედიაცია – მოლაპარაკებები შუამავლის მონაწილეობით.

მოლაპარაკებების ძირითადი ფუნქციები: 1. ინფორმაციის გაცემა კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღების გარეშე, როცა ხდება მხარეების პოზიციისა და ინტერესების გარკვევა; 2. მოცემულ მომენტში შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე, შეთანხმებათა შემუშავება, რომელიც აადვილებს შეთანხმების ახალ შესაძლებლობათა ძიებას; 3. მხარეების ძალთა ბალანსზე ზემოქმედება მათი წინასწარობაში მოყვანის ან სხვა გარკვეული მიზნით; 4. მხარეებს შორის არსებული დამოკიდებულების ნორმალიზაცია; 5. მოლაპარაკებების მონაწილეთა მიზნების და მოქმედებების კოორდინაცია თანასწორობისა და ურთიერთ-ხელსაყრელობის საფუძველზე და ა.შ.

მოლაპარაკების შედეგად მიღებული გადაწყვეტილება შეიძლება იყოს: ა) კონსტრუქციული, ანუ სიტუაციის უკეთესობისკენ შემცვლელი; ბ) დესტრუქციული, ანუ უკვე მიღწეულის დამანგრეველი; გ) პროპაგანდისტული, ანუ ხიტყვებით ბევრის დამპირებელი რეალური ვალდებულებების გარეშე; დ) მიმართული ამა თუ იმ დამატებითი კონკრეტული მიზნების მისაღწევად და სხვ. მოლაპარაკება შედგება შემდეგი ეტაპებისაგან: 1) მოლაპარაკებისათვის მომზადება – მიზნის, სტრატეგიისა და ჩატარების თარიღის განსაზღვრა და სხვ.; 2) მოლაპარაკების დაწყება; 3) საკუთრივ მოლაპარაკება; 4) მოლაპარაკების დამთავრება და შემაჯამებელი დოკუმენტების მიღება.

გამოყოფენ მოლაპარაკებათა წარმოების სტრატეგიების სამ სახეობას: ძალისმიერი, კომპრომისის და ოპტიმალური გადაწყვეტილების ერთობლივი ძიების სტრატეგია. ძალისმიერი სტრატეგიის არსი ისაა, რომ ერთ-ერთი მხარე ძალის დემონსტრირების გზით და მისი გამოყენების მუქარით, დეზინფორმაციითა და სხვა მეთოდებით ცდილობს მეორე მხარეს თავს მოახეოს თავისი პოზიცია. პრაქტიკა

გვერდებს, რომ ასეთ სტრატეგიას არ მოაქვს ხანგრძლივადიანი დადებითი შედეგი, რამდენადაც მას, როგორც წესი, ახლავს მოწინააღმდეგე მხარის საპასუხო რეაქცია და იქნება მოლაპარაკების წაშლის რეალური საფრთხე. ძალისმიერი სტრატეგიის გამოყენება მისიანშეწონილია მხოლოდ ექსტრემალურ შემთხვევაში, მხარეთა შეფარდებითი დამოუკიდებლობისა და მათგან ერთ-ერთის აშკარა უპირატესობისა და გამარჯვების მიღწევის უტყუარი შესაძლებლობისას.

კომპრომისის სტრატეგიისას, მოლაპარაკებათა მხარეები, პრობლემის მოგვარებისა და ერთმანეთს შორის კარგი ურთიერთობის შენარჩუნების მიზნით, ცდილობენ შეთანხმონ პოზიციები. მისი გამოყენება მისიანშეწონილია მოლაპარაკების მხარეებში ურთიერთსაწინააღმდეგო, მაგრამ ურთიერთდამოკიდებელი ინტერესების არსებობისას. ამ დროს დადებითი შედეგები, სვეულებრივ, მიიღწევა დათმობების საფუძველზე, მოცემულ სიტუაციაში მისაღები ვარიანტის არჩევით. კომპრომისისას დაახლოებით თანაბრად ნაწილდება მოგება და წაგება მხარეებს შორის, რითაც მიიღწევა მოლაპარაკებათა მონაწილეების ძალისა და დროის დაზოგვა.

ალსანიშნავია, რომ ზემოხსენებული სტრატეგიებისას მიღწეული შედეგები ხშირად არაოპტიმალურია და პრობლემა გადაუწყვეტავი რჩება. ამის გააღიზიანება შეიძლება მხოლოდ დანამშრომლობისა და ოპტიმალური გადაწყვეტილების ერთობლივი ძიების სტრატეგიის გამოყენებით. მოცემულ შემთხვევაში მოლაპარაკების საგანი ხდება არა მარტო პოზიციები, არამედ მხარეთა ხილრმისეული ინტერესები.

დიდი მნიშვნელობა აქვს მოლაპარაკებების წარმოების სწორ ორგანიზაციას. მოლაპარაკების დაწყებამდე, სვეულებრივ, წდება პროცედურული საკითხები: მხარეთა დადგენა, დედეგაციითა წვერების რიცხვითობისა (როგორც წესი, თანაბარი) და შემადგენლობის განსაზღვრა, დამატებითი მონაწილეებისა და ექსპერტების მოზიდვის მექანიზმის დადგენა, მოლაპარაკებათა ადგილისა და ვადების განსაზღვრა, ოფიციალური ენის (თუ მოლაპარაკება საერთაშორისოა) დადგენა, ინფორმაციის საიმლოობის შემოწმების საშუალების, საკითხების განხილვისა და დეგების გადაწყვეტის წესის განსაზღვრა,

დასკვნითი შეთანხმების ფორმისა და კონფედერაციურობის ხარისხის დადგენა და სხვ.

მოლაპარაკების ორგანიზაციულ საკითხებზე მუშაობს მხარეებიდან ერთ-ერთი ან სპეციალურად შექმნილი საორგანიზაციო კომიტეტი. ჩვეულებრივ, მოლაპარაკებების ორგანიზატორია მისი ინიციატორი ან მესამე მხარე (ურთიერთ-შეთანხმების საფუძველზე). მოლაპარაკება შეიძლება გაიმართოს როგორც საკუთარ, ასევე სხვის ტერიტორიაზე. ერთი და მეორეც ხასიათდება როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მომენტებით. საკუთარ ტერიტორიაზე მოლაპარაკებისას ჭარბობს ოპტიმიზმი და ფსიქოლოგიური კომფორტულობა, ხოლო სხვის ტერიტორიაზე მოლაპარაკებისას – შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ზედმეტ დაძაბულობას და საერთო ინფორმაციის უკმარისობას, რამაც შეიძლება დააზარალოს სტუმარი მხარის ინტერესები.

დედგეგმვის შემადგენლობაში, რომელსაც, როგორც წესი, წინასწარ აცნობენ პარტნიორებს, ჩართულობა: 1) ხელმძღვანელი. ამასთან, ყველა დედგეგმვის ხელმძღვანელს უნდა ჰქონდეს ერთნაირი რანგი, რაც მათი, ერთნაირი მდგომარეობის გარანტიაა მოლაპარაკებით პროცესებში; 2) ხელმძღვანელის მოადგილე; 3) მდივანი, რომელიც მიმღებ მხარესთან ერთად დაკავებულია დედგეგმვის წვერთა განთავსების პრობლემებით, მისი მეურნეობრივი და სატრანსპორტო მომსახურებით, მუშაობის ნორმალური პირობების შექმნით, დღის წესრიგის შეთანხმებით, ოქმის წარმოებით; 4) ექსპერტები, რომლებიც მონაწილეობენ სამუშაო ჯგუფების მუშაობაში, ამახადებენ დოკუმენტების წინასწარ ტექსტებს, კონსულტაციას უწევენ ხელმძღვანელებსა და მათ მოადგილეებს; 5) ტექნიკური მუშაკები, მოლაპარაკების წარმოების ადგილზე, როგორც წესი, ნამოდიან წინასწარ. ეს აუცილებელია, რომ ჩატარდეს ვიზიტები ადგილობრივ ხელმძღვანელობასთან, საინტერესო საკითხების წინასწარ იქნეს განხილული სხვა დედგეგმვის ხელმძღვანელთან, შეისწავლინ ადგილზე მდგომარეობა, გაეცნონ დოკუმენტებს, დააზუსტონ დღის წესრიგი და ა.შ. მოლაპარაკების დაწყებამდე დედგეგმვის მეთაურები ცვლიან დოკუმენტებს, რომლებიც მოიცავს მათ უფლებამოსილებებს, აგრეთვე, წყვეტენ ისეთ საკითხებს, როგორიცაა: ოქმების წარმოებისა და ხმის მიცემის წესი, სამუშაო ჯგუფების შემადგენლობა, დედგეგმვის სახ-

გლით გამოსვლების წესი, წინადადებების მიწოდების ფორმა, დასკვნითი დოკუმენტების მომზადებისა და ოფიციალური ცნობების გაერცხვლების წესი და ა.შ.

მოლაპარაკებები, როგორც წესი, ტარდება სპეციალურ დარბაზში ან მასპინძლის კაბინეტში, სადაც უზრუნველყოფილი იქნება ნორმალური სამუშაო სიტუაცია. ამისათვის არსებენ შესაბამისი ავეჯი, კედლების ფერს და განათების მისაღებ ვარიანტებს. მუშაობის კომფორტული პირობები აიოლებს ურთიერთობას მხარეებს შორის. მასპინძლის კაბინეტში მოლაპარაკებისას, როგორც წესი, მუშაობს ე.წ. „შობილოური კედლების“ ეფექტი. მასპინძელი მხარე უფრო თავდაჯერებულია და ენერგიული მოველ მოლაპარაკებით პროცესში. ამასთან, მასპინძლის კაბინეტში მოლაპარაკებით განსაზღვრულ ხარვებლობას დებულობს სტუმარიც. საქმე ისაა, რომ კაბინეტი მისი პატრონისათვის გარკვეული „ხავეისიტი ბარათია“, რომლის კურადლებით შესწავლით შეხაბლებელი ბევერი დამატებითი ინფორმაციის მიღება პარტნიორის შესახებ.

მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ მოლაპარაკებებზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ავეჯი. ფსიქოლოგიური კლიმატის შესაქმნელად აუცილებელია მოლაპარაკებების ყველა მონაწილე (ერთი რანგის მისიც) იმყოფებოდეს ერთნაირ მდგომარეობაში. ამიტომ, სკამები უნდა იყოს ერთნაირი სიმაღლის. წინააღმდეგ შემთხვევაში ადვილად იქმნება ერთი მხარის მეორესთან შედარებით. უპირატესობის შთაბეჭდილება და პირიქით. როცა ხუთ უთანაბრობას ხაზი გაუხვან, სტუმრებს შთაბეჭდილება დაბაღ ან დაბალსაზურგიან სკამებს, ვიდრე მასპინძლებს. მოლაპარაკების ატმოსფეროზე გავლენას ახდენს, აგრეთვე, მაგიდის ფორმა. ყველაზე კარგია მრგვალი მაგიდა, რითაც ხაზი ესმება ყველას თანასწორობას.

დიდი მნიშვნელობა აქვს, აგრეთვე, მოლაპარაკების წარმართვის მომზადებას. საქმე ისაა, რომ მის დაწყებამდე არცერთმა მხარემ არ იცის რამდენად მკაცრია მეორე მხარის პოზიცია ან რა უნდა მას სინამდვილეში. მათ წინასწარ არ იციან რამდენად იქნება მეორე მხარე მზად წავიდეს დათმობებს და რამდენად მყარია მისი რწმენა. ამიტომ აუცილებელია, მოლაპარაკების წარმოებისათვის გულმ-

¹ Майкл Армстронг. Практика управления человеческими ресурсами. 8-е издание. М., 2007. с. 680.

ოღონე მომზადება და, როგორც ანურინ ბევანი (Aneurin Bevan) მიუთითებს, „არ შეიძლება სხდომების მაგიდისაკენ წახვიდე ცარიელად“.¹ ნებისმიერ ხასიათის მოლაპარაკების მომზადებისას აუცილებელია განისაზღვროს: მოლაპარაკების მიზანი, მოსალოდნელი სარგებლობის მინიმუმი და დასაშვები დათმობის მაქსიმუმი, მიზნის მიღწევისა და მანევრებისათვის საკმარისი შესაძლებლობების უზრუნველყოფილი პირველსაწყისი წინადადება. გარდა აღნიშნულისა, მოლაპარაკების დაწყებამდე საჭიროა რთი ისეთი სამუშაოს ჩატარება, როგორცაა: მომავალ მოლაპარაკებაზე თავისი პოზიციის დახატვა არგუმენტების ჩამონათვალის შედგენა; იმ არგუმენტებისა და კონტრარგუმენტების ჩამონათვალის შედგენა, რომლებსაც სავარაუდოდ მეორე მხარე გამოიყენებს; მეორე მხარის არგუმენტებზე კონტრარგუმენტთა ჩამონათვალის შედგენა; საკუთარი პოზიციის გახამარებელი აუცილებელი მონაცემების შეგროვება; მოლაპარაკების დაწყებამდე მის მწარმოებელ გუნდის წევრებთან ინსტრუქტაჟის ჩატარება მათ მოვალეობებზე, მოლაპარაკების სტრატეგიასა და ტაქტიკაზე. ამავე სტადიაზე საჭიროა, მოლაპარაკების სტრატეგიული გეგმის შესაბამისად, განცხადებებისა და წინადადებების მომზადება და ა.შ. მოლაპარაკების მომზადების ეტაპზე, მხარეთა პოზიციების ურთიერთგაცნობის მისწრაფებით, შეიძლება, აგრეთვე, მეორე მხარის ერთ ან რამდენიმე წარმომადგენელთან შეხვედრა, რაც ხელს შეუწყობს მათ დაახლოებას და, შესაბამისად, მოლაპარაკების წარმატებით დამთავრებას.

მხარეები მოლაპარაკებებზე გამოდიან თავიანთი ინტერესების უზრუნველყოფილი წინასწარმომზადებული კონკრეტული პოზიციით (წინადადებებით, მოთხოვნებით). პოზიცია შეიძლება იყოს უპირობო (ხისტი), როცა ხდება პარტნიორის ინტერესების იგნორირება და პირობითი (რბილი), როცა ადგილი აქვს მეორე მხარის ინტერესების გათვალისწინების მსაღუფონას რაღაცაში მისი. პირველი მიდგომა მეორე მხარეს აიძულებს გადავიდეს თავდაცვაზე და მოლაპარაკების შედეგზე პასუხისმგებლობა დააკისროს პირველ მხარეს. მეორე მიდგომა კი იძლევა მანევრების საშუალებას, ცხადია, იგი უფრო მისაღებია, რადგან მეტ შანსს იძლევა მოლაპარაკების წარმატებით დამთავრებისათვის.

პოზიციითაა ძალიან განისაზღვრება მხარეთა პოტენციალით, კონტრეპოზიციების სამართლიანობით და მოლაპარაკების შესაძლებელი ჩავარდნისადმი დამოკიდებულებით. პოზიციასა და ინტერესებში ყოველთვის არაა ურთიერთთანხვედრა. ზოგჯერ პოზიციის სიმტკიცე ხელს უშლის ჭეშმარიტი ინტერესების განხორციელებას. ამასთან, მნიშვნელოვანია ის, რომ მხარეთა ინტერესები ყოველთვის არაა ურთიერთგამომრიცხავი, რაც აადვილებს ურთიერთდათმობებზე წასვლას. მოლაპარაკების წარმატებით დამთავრებისათვის აუცილებელია საკუთარი ინტერესების მკაფიოდ ფორმულირება და მოქმედებათა მოტივების ახსნა. არ შეიძლება პარტნიორთა ინტერესების მნიშვნელობის დაკნინება და საკუთარს გაზვიადება. უსათუოდ გახატვალისწინებულა, რომ საერთო ინტერესები არის ყველა მოლაპარაკებაში და საჭიროა მათი ძიება.

მოლაპარაკების დაწყებამდე განისაზღვრება თითოეული მხარის პოზიცია და დაითვანება იგი პარტნიორამდე. მოთხოვნების საწყისი დონე უნდა იყოს მაქსიმალური, მაგრამ რეალური სიტუაციის ამსახველი. იგი აიძულებს პარტნიორს მოლაპარაკებას მიუდგეს მთელი სერიოზულობით და გარკვეულწილად ამცირებს სტიმულს ახალი გადაწყვეტილების ვარიანტების ძიებისადმი. ამიტომ, მოლაპარაკების მხარეებმა წინასწარ უნდა განისაზღვრონ როგორი გზა აირჩიონ – რბილი თუ ხისტი, თავდაცვითი თუ შემტევი. შეთანხმების პუნქტები ფორმულირებული უნდა იყოს ზედმიწევნით ზუსტად და არაორაზროვნად. შეთანხმების წინასწარი პროექტი ფასდება შემდეგი თვალსაზრისით: ნამდვილად ასახავს თუ არა ის ყველას ინტერესს; უზრუნველყოფს თუ არა პრობლემის რეალურ გადაწყვეტას; სრულადია დაბალანსებული თუ არა მისი პუნქტები; შეთანხმება (გადაწყვეტილება) პრაქტიკულად შესრულებადია თუ არა; მითითებულია თუ არა შეთანხმებათა შესრულების ვადები და მასზე პასუხისმგებელი პირები და ა.შ. მოლაპარაკების დაწყებამდე სასურველია, აგრეთვე, შედგეს შეთანხმებათა მოსალოდნელი შედეგების ცხრილი და შეფასდეს თითოეული პოზიციის შედეგებით მნიშვნელობა ბალებში.

არსებობს კაცობრიობის ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე შემუშავებული მოლაპარაკების საყოველთაოდ მიღებული წესი (ნორმატი). ამასთან, არასდროს არ ხდება მისი დეკლარირება და იგი ხშირად ირღვევა კიდევ გამოუცდელი და უპასუხისმგებლო პირების მიერ.

აღნიშნული ნორმები ხელს უწყობს ნდობისა და გაცემის ატმოსფეროს შექმნას. მოლაპარაკების ეფელაზე გაერცხლებული ნორმებია: ა) მოლაპარაკების პროცესის გამოყენება შეთანხმების მისაღწევად; ბ) მოლაპარაკების წარმოება შეგობრულად და თავშეკავება რადიკალური მოქმედებებისაგან; გ) თითოეული მხარის პირველსაწყისი პოზიციებიდან უკანდახევის მზადყოფნა; დ) ერთხელ გაკეთებული დათმობების უკანაღების დაუშვებლობა (დასაშვებია მხოლოდ განსაკუთრებულ პირობებში); ე) მოლაპარაკებით მიღებული გადაწყვეტილების შესრულებადობა, მასში შესწორებების შეტანის გარეშე და ა.შ.

მოლაპარაკების პროცესი შედგება შემდეგი ურთიერთდაკავშირებული ნაწილებისაგან: 1) მოლაპარაკების მონაწილეთა მიერ სხვა მხარისთვის (მხარეებისთვის) თავისი პოზიციების წარდგენა; 2) სხვა მხარის (მხარეების) მიერ წარმოდგენილ პოზიციაში სუსტი ადგილების მოხიზვეა და ამ პოზიციის არარეალურობაში დარწმუნების (ცდა); 3) თავიანთ პირველსაწყის პოზიციებში (პოზიციაში) კორექტივების შეტანა ან დადასტურება; 4) მხარეთა პოზიციებისა და ინტერესების განხილვა, მათი მორიგების ვარიანტების ძიება, ალტერნატივების წამოყენება და მათი დასაბუთება, განსახილველათა დასუსტება.

დიდი მნიშვნელობა აქვს მოლაპარაკების დაწყების სწორი ტაქტიკის შემუშავებას. სასურველია მას ასეთი სახე ჰქონდეს: რეალური წინადადებით დაწყება და მოლაპარაკებაში ზომიერად მოძრაობა; მეორე მხარის პოზიციაში ეჭვის გამოთქმა; კითხვების დასმა; პარტნიორის ქცევაზე თვალყურის, მისი ძლიერი და სუსტი მხარეების შეფასება; საწყის ეტაპზე დათმობების დაუშვებლობა; პარტნიორის წინადადებებსა და მოლოდინებზე მოკლე პასუხის გაცემა, ისიც არაპირდაპირ და სხვ. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს პოზიციის ლოგიკურად ნამოყალიბებასა და მის გარშემო უშუალოდ მოძრაობას. ამის თაობაზე საინტერესოა პეტერსონის აზრი. იგი მიუთითებს, რომ პროფესიონალიებისათვის მოლაპარაკებაზე პოზიცია ასრულებს ორმაგ ფუნქციას. იგი გამოიყენება, ერთი მხრივ, მოლაპარაკებების მონაწილეთა მაქსიმალური მოლოდინების თანდათანობით, ნაბიჯ-ნაბიჯ გასაშლელად, მეორე მხრივ, მისი მინიმალური მოლოდინების დასამაღლად. მოლაპარაკების დასაწყისში რომელიმე მხარის მიერ შესა-

ბამისი პოზიციის დაკავების მომენტიდან მისმა თითოეულმა ცვლილებამ სულ უფრო უნდა ნათელყოფს მისი მოთხოვნები. თითოეული ცვლილება უნდა დაიფუძნოს მეორე მხარეზე სწავლის მოსახდენად, „რათა ის იძულებული გახდეს დათმობაზე დათმობით უპასუხოს“.¹

მოლაპარაკება, როგორც წესი, იწყება სიტუაციის შესახებ ინფორმაციის შესწავლით. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ინფორმაციის მიღება პარტნიორი მხარის პოზიციებისა და ინტერესებზე ამისათვის საჭიროა მას დაუსვან რაც შეიძლება მეტი კითხვა – ნეიტრალური და უწყინარი, რომლისაგანაც განრიდება ძნელია. ეს კი აიძულებს მოწინააღმდეგეს ყადაზე ადრე გახსნას თავისი პოზიციები და ინტერესები. ამისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს პარტნიორი მხარის ცოდნას. მისი ინტერესების გაგების შემდეგ აუცილებელია ის განხილულ იქნეს საკუთარ ინტერესებთან ურთიერთკავშირში და შედგეს ინტერესთა მატრიცა, რომელშიაც გრაფიკული ფორმით აისახება მათი თანხედრის ხარისხი – დამთხვევის, არდამთხვევის ან წინააღმდეგობის. ეს კი აადვილებს გადაწყვეტილების მიღების ხარისხობრივად ახალი ვარიანტების ძიებას.

პარტნიორის შესახებ ინფორმაციის დეტალური ანალიზი საშუალებას იძლევა პასუხი გავცეს შემდეგ კითხვებს: ა) ვინ არიან პარტნიორები, როგორია მათი ძლიერი და სუსტი მხარეები, პოლიტიკური შესვლულებანი, მოტივაცია, მათზე ზემოქმედების შესაძლებლობა; ბ) როგორია მოლაპარაკების მონაწილეთა მთავარი ამოცანები, მზად არიან თუ არა ისინი სერიოზულად განიხილონ პრობლემები; გ) საკმარისია თუ არა ინფორმაცია განსახილველ საკითხებში; დ) როგორია განსახილველი პრობლემების პრიორიტეტულობა; ე) როგორია პოზიციების მიმართ სერიოზულ უთანხმოებათა წარმოშობისა და მოლაპარაკების წარმატების ადამათობა; ვ) მიზანშეწონილია თუ არა ერთობლივი გადაწყვეტილების მიღებისადმი მისწრაფება და როგორი იქნება მისი მიღების ან მიუღებლობის შედეგები; ზ) რომელი მხარის პოზიციაა უფრო ძლიერი, რაში გამოიხატება რომელიმე მათგანის სისუსტე, როგორია ამაზე ექსპერტების აზრი; თ) რომელ ფაქტორს შეუძლია გავლენა მოახდინოს მეორე მხარის გადაწყვეტილუ-

¹ Майкл Армстронг. Практика управления человеческими ресурсами. 8-е издание. М., 2007, с. 677.

ბაზუ და დამატებით რითი შეიძლება პარტნიორების დაინტერესება; ი) როგორი ატომოსფერო შეიძლება შეიქმნას მოლაპარაკებაზე და შესაძლებელია თუ არა შენარჩუნებული იქნეს კარგი ურთიერთობა და თანამშრომლობა პარტნიორებთან მომავალში; კ) ზემოქმედების რომელი ილუზიების გამოყენება შეიძლება და როგორ უნდა მოიქცეს ერთი მხარე, თუ მეორე მხარე ყველაფერზე თანახმაა (გამოავლინოს უნდობლობა, თუ თავი შევიკაოს გადაწყვეტილების მიღებისაგან).

მოლაპარაკების დასაწყისშივე ხდება საკუთარი პოზიციის პირდაპირი გადმოცემა, მისი დაზუსტება და ახსნა. შემდეგ საჭიროა პასუხების გაცემა დასმულ კითხვებზე. ყოველივე ეს უნდა მოხდეს ნათლად და გასაგებად, ცარიელი დაპირებების გარეშე, პარტნიორის მომსახურებლობის გათვალისწინებით. ამასთან, საჭიროა პარტნიორებმა თავი შეიკაონ ნაქარვეი დასკვნებისაგან. მოლაპარაკების თითოეული მხარე უნდა ცდილობდეს რაც შეიძლება დიდხანს არ გაამჟღავნოს მოქმედებების წინასწარ შემუშავებული სტრატეგია. ამიტომ, აუცილებელი საჭირო ინფორმაციის თუნდაც მინიმუმის მისაღებად მიზანშეწონილია საერთო ხასიათის პრინციპებისა და კითხვების განხილვით დაწყება.

მეორე მხარეზე ზემოქმედების გაძლიერებისათვის სახურველია: ხაზი გაესვას მხარეთა შეხვედრების ერთიანობას; წინადადებებისა და არგუმენტების ჩამოყალიბებისას ყურადღება გაახვილდეს მათ ნაკლოვანებებზე, რაც კეთილად განაწილებს პარტნიორს და შემოთავაზებებს მატებს სერიოზულობასა და დასაბუთებულობას; არ განხორციელდეს ზეწოლა პარტნიორზე; შეამცირო პარტნიორის წინააღმდეგობა თქვენი ღმინის დახმარებითა და მისდამი პატივისცემის დამოკიდებულებით, დემონსტრირება გაუკეთო პარტნიორისადმი თქვენს სიმართას, მის კეთილ განზრახვებში დარწმუნებულობას, რაც ზრდის ნდობას და მზადყოფნას მეორე მხარე წაეიდეს დათმობაზე, ამცირებს კრიტიკას მის მხრიდან; გამოთქვა კომპლიმენტები პარტნიორისადმი და ხშირად მიმართო სახელით, რაც ამცირებს წინააღმდეგობას და იწვევს დადებით ემოციებს; ებეო პოზიტიური მომენტები პარტნიორის პოზიციაში და ხაზი გაუსვა მის მნიშვნელობას და წვლილს საერთო საქმეში; არ დაიწყო საკუთარი თვალსაზრის

სის სრულად მიღების აუცილებლობა და წარმოთქვა საკუთარი მოსაზრებები პარტნიორის შეხვედრებებზე.

მოლაპარაკების შემდგომ ეტაპზე, დამატებითი კითხვებისა და კრიტიკული შენიშვნების დახმარებით, ზუსტდება და ფასდება მეორე მხარის პოზიციები და მოსალოდნელი ცვლილებების (გაძლიერების ან შესუსტების) შესაძლებლობები. ასეთი მოქმედებები გრძელდება მანამ, სანამ თითოეული მხარე არ ჩამოაყალიბებს ცხად წარმოდგენას პარტნიორთა საკვანძო იდეებზე, წინადადებებსა და პირობებზე, რომლის დროსაც შეიძლება მათი მიღება. ამის შემდეგ თითოეული მხარე გამოთქვამს თავის თვალსაზრისს და აყალიბებს შესაბამის ალტერნატივებს.

ალტერნატივები მოლაპარაკებაზე ფასდება შემდეგი კრიტერიუმებით: 1) ხარგებლიანობა – ა) სასარგებლო; ბ) სასარგებლო, მაგრამ დაუმუშავებელი; გ) უსარგებლო; 2) განხორციელებადობა; 3) პრობლემის გადაწყვეტის ხარისხი; 4) სამართლიანობა. პოზიციებისა და ალტერნატივების დაზუსტებისა და შეფასების შემდეგ შეიძლება დამატებითი მოთხოვნებისა და დათმობების შესახებ წინადადებების წამოყენება.

შემდგომ ეტაპზე ხდება მხარეთა პოზიციების შეთანხმება და ურთიერთსასარგებლო წინადადებების შემუშავება როგორც საერთო სახით, ასევე დეტალურში. ამასთან არ შეიძლება მხარეთა არც ერთი პოზიციის უარყოფა მისი შემოთავაზებისთანავე. საჭიროა მისი ყურადღებით შესწავლა და მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება მის შესახებ საკუთარი მოსაზრების გამოთქმა. დათმობები უნდა იყოს გაწონასწორებული. იგი არავითარ შემთხვევაში არ უნდა განიხილებოდეს როგორც ხისუსტის გამოვლენა. ამასთან, უნდა გვახსოვდეს, რომ დათმობებს ყოველთვის არ მიეცევათ პრობლემის გადაჭრამდე და არ უნდა ექსპაროთ. მიზანშეწონილია წინასწარ შეთანხმების სახურველი ვარიანტის განსაზღვრა, რომელთანაც შეიძლება ერთმანეთს შეედაროს საკითხის განხილვის შედეგად შემოსული სხვადასხვა ალტერნატივა, რაც უფრო არგუმენტირებულია ასეთი ვარიანტი, მით უფრო ძლიერია მისი მფლობელის პოზიცია მოლაპარაკებაზე.

პოზიციების შეთანხმება სასურველია დაწვეულ იქნეს ყველაზე მნიშვნელოვანი და ნაკლებსადავო საკითხების განხილვით, რის შემდეგაც განიხილება დასასუსტებული პრობლემები. ამასთან, უკეთესია დაწვევა იმ საკითხების განხილვით, რომლებზედაც მხარეთა პოზიციები უფრო ახლოსაა და ადვილია შეთანხმების მიღწევა. საკითხების შერჩევისას უნდა ითვალისწინებოდეს განხილვისას, არის მოლაპარაკების ბლოკირებისა და ნაშლის საშიშროება. ყოველმხრივ ცველი გადაწყვეტილების მიღების შეუძლებლობისას შეიძლება დაიღოს დროებითი ან ნაწილობრივი შეთანხმებები ცალკეულ საკითხებზე.

გასათვალისწინებელია, რომ მოლაპარაკებებში მონაწილე ადამიანებს ამა თუ იმ მოვლენაზე აქვთ საკუთარი წარმოდგენები, საკუთარი ფასეულობები და ქცევის პრინციპები. ისინი საჩუქროს განიხილავენ თავიანთი წარმოდგენებიდან გამომდინარე, თავიანთ ადქმას ურევნ რეალობასთან და ინფორმაციების მასიდან ირწვევენ მას, რომელიც „წაიღეს ასხამს მათ წისქვილზე“. ეს კი ხშირად ხელს უშლის მათ სხვისი აზრების ობიექტურ შეფასებაში. ასეთ პირობებში, ერთდროულად დაინახო სიტუაცია, როგორც იგი ესახება მეორე მხარეს და როგორცაა იგი ხინამდელიწმ, არა მარტო ადამიანთა შორის მოლაპარაკების წარმატების საწინდარია, არამედ დიდი ზელოვნებაცაა.

არსებობს მრავალსაუკუნოვანი პრაქტიკის მიერ შემუშავებული მოლაპარაკების წარმოების რიგი მიდგომა: ვარიაციული, ინტეგრაციული, ეტაპობრივი. **ვარიაციული** მიდგომისას ძლიერი მხარე, თავისი ინტერესებიდან გამომდინარე, პარტნიორს განსახილველად სთავაზობს მის მიერ წინასწარ შემუშავებულ ვარიანტებს, რომლებსაც შემდგომ აძლეებს და ცდილობს აკონტროლოს სიტუაცია. **ინტეგრაციული** მიდგომა გამოიყენება მხარეების თანაბრობისას და ძირითადი ურადლება გამახვილებულია, ურთიერთხელსაყრელი გადაწყვეტილების მიღების ინტერესებიდან გამომდინარე, შეთანხმებულ მოქმედებებზე. **ეტაპობრივი** მიდგომისას, მხარეთა ძალების თანაფარდობას არ აქვს განსაკუთრებული მნიშვნელობა. შეთანხმება მიიღწევა მოთხოვნათა თანდათანობითი გადასინჯვის საფუძველზე.

ახად შეთავაზებათა გამოჩენის შესაბამისად. პრობლემები ამ დროს წყდება კომპრომისის საფუძველზე.

მოლაპარაკების წარმატებით დამთავრებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს მისი წარმოებისას გამოყენებულ იდეოებსა და მეთოდებს. ამასთან, უნდა გვახსოვდეს, რომ, როცა მოლაპარაკება იწყება ურთიერთგაუგებრობისა და უნდობლობის პირობებში, მისანშეწინილია ოფიციალურ შეხვედრამდე განისაზღვროს პარტნიორთა უკმაყოფილების მიზეზები (პირდაპირი კითხვებით, არაოფიციალური კონსულტაციით და ა.შ.) და მხარეებმა გამოავლინონ ურთიერთთანამშრომლობის სურვილი, ხაერთო კრიტერიუმების, ნორმებისა და ფასეულობათა საფუძველზე. მოლაპარაკების წარმატებისათვის არანაკლები მნიშვნელობა აქვს მის მონაწილეთა უნარს აწარმოოს მოლაპარაკება, რაც სხვადასხვა სახეობისაა: 1) **ანალიზური უნარი**. იგი ეფუძნება ორივე მხარის პოზიციასა და მოლაპარაკების ტაქტიკაზე მოქმედი საკანონო ფაქტორების სწორად შეფასების შესაძლებლობაში და ამ შეფასების საფუძველზე საკუთარი მიზნის მისაღწევად მოქმედების დაგეგმვაში; 2) **ემპათია** – უნარი დააყენო შენი თავი მეორე მხარის ადგილზე, რომ გაიგო არა მარტო ის, რისი მიღების იმდე აქვს პარტნიორს, არამედ ის, თუ რატომ აქვს მას ასეთი მილოდინი; 3) **დიალოგის წარმოების წევრები** – უნარი წარმატებით დაამყარო კონტაქტი სხვა ადამიანებთან, იყო დარწმუნებული და იდგე შენს თვალსაზრისზე, მაგრამ, საჭიროების შემთხვევაში, უშეგდე დათმობებს, გამოავლინო პატივისცემა მეორე მხარის არგუმენტებისა და თვალსაზრისის მიმართ, ხელიდან არ გაუშვა ხელსაყრელი შესაძლებლობა – იმოძრაო წინ შეთანხმებისაკენ; 4) **კომუნიკაციური წევრები** – უნარი მიაწოდო და მიიღო ინფორმაცია ნათლად, გამართულად და ლოგიკურად.

მოლაპარაკების წარმოებისას გამოყენებული ძირითადი იდეოებია: 1) გადაწყვეტილებათა ალტერნატივების რაც შეიძლება მაქსიმალური რიცხვის დასახელება, რაც თითაღისწინებს მეორე მხარის მოსაზრებებსა და ინტერესებს და მზადყოფნა მისი გაუმჯობესების შესაძლებლობათა ერთობლივ ძიებაზე. ცხადია, მეორე მხარე, რაც უფრო მეტი საშუალება მიეცემა მონაწილეობდეს გადაწყვეტილებათა მიღებაში, მით უფრო სწრაფად წავა შეთანხმებაზე. სხვა შემთ-

ხევაში, კეთილსასურველ პირობებშია: კი, შემოთავაზებული წინადადებები შეიძლება უარყოფილ იქნეს; 2) შეთავაზებული ალტერნატივებიდან პარტნიორთათვის მოსაღონდელი ხარგებლიანობის დაწვრილებითი აღწერა; 3) საკუთარი შემოთავაზებების შეცვლისადმი მზადყოფნა; 4) საექსპერტო ჯგუფების შექმნა ჩიხური ხიტუაციების შესასწავლად და პოზიციითა თანხვედრის წერტილების საძიებლად; 5) ნდობისა და პარტნიორის წინადადებებისადმი დამოკიდებულებებზე პოზიტიური ვითარების ატმოსფეროს ფორმირება; 6) კრიტიკისადმი ყურადღებიანი დამოკიდებულება, პარტნიორის თითოეული შენიშვნის გამოყენება საკუთარი პოზიციის უპირატესობის დემონსტრირებისათვის; 7) მსხვილი პრობლემების დანაწევრება შემადგენელ ნაწილებად და მიზნის მიღწევამდე „პატარა ნაბიჯებით“ მოძრაობა; პირობითი წინადადებების წამოყენება და მოქმედება პირიქით: „თუ თქვენ ამას გააკეთებთ, მაშინ მე გავაკეთებ ამას და ამა“ „ან კიდევ „თუ მე ვთმობ X-ს, გელოდები რომ შენ დათმობ Y-ს“ და ა.შ.

განსხვავებული იდეოები გამოიყენება მოლაპარაკების კომპრომისული სტრატეგიისას. კომპრომისი მიიღწევა შემდეგი მოქმედებებით: 1) ალტერნატივებით „გაჭრუბლა“, ანუ ურთიერთდათმობების ძიება ცხადია, მოცემულ შემთხვევაში თითოეული მხარე ცდილობს მიადწიოს თავისი სარგებლობის მაქსიმუმს და ამის საშუალებას არ აძლევს პარტნიორს; 2) სხვადასხვა კანდიდირე „უშვამება“, რასაც მოეკუთვნება: ა) თავისი პოზიციის გამომჟღავნება (გახსნა) ნაწილ-ნაწილ, სხვა მხარეთა პოზიციების გამოქვეყნების შემდეგ, რაც თავისი პოზიციების დარწმუნებულად გადმოცემის და გარკვეული ტაქტიკური უპირატესობის მიღების შესაძლებლობას იძლევა. რეკომენდებულია თავისი პოზიციის არა მარტო ნაწილ-ნაწილ გახსნა, არამედ მისი რთულად ფორმულირება, თავისი დათმობების როლის გაზრდა და ოპონენტისა – შემცირება; ბ) შეთანხმების დროის გაჭიანურება ან პირიქით, დაჩქარება. დროის გაჭიანურება საშუალებას იძლევა შეაფასო ხიტუაცია, მიიღო კონსულტაცია, დაავლო მოლაპარაკების ტემპი. მსგავს იდეოებს, როგორც წესი, იყენებს სუხტი მხარე. მისი გამოყენება მიზანშეწონილია, თუ მეორე მხარე დაინტერესებულია მოლაპარაკების სწრაფად დამთავრებით; გ) მოულოდნელობათა გამოყ-

ენება. მაგალითად, პარტნიორისათვის უცნობი ინფორმაციის გამოყენება; დ) მოთხოვნის წამოყენება ბოლო წუთში, როცა ახლოა წარმატება. მხარე, რომელიც დაინტერესებულია პრობლემის გადაწყვეტით, იძულებულია მიიღოს დამატებითი პირობები, რომელთა გააზრებისათვის უკვე არ რჩება დრო; ე) განუსაზღვრელობის შექმნა წაყრდენით: ვერგებების იმიტაციით, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს მეორე მხარის პარალიზება; ვ) დემონსტრირება მზადყოფნისა – ევოლუციური დაიწყოთ თავიდან; ზ) მნიშვნელობისა და აქტუალურობის სხვადასხვა ხარისხის მქონე პრობლემების ერთმანეთთან დაკავშირება. საკმე ისაა, რომ ერთ-ერთის გადაწყვეტაში დაინტერესებული პარტნიორები, როგორც წესი, თანხმდებიან სხვებსაც.

ძალისმიერი სტრატეგიისას მოლაპარაკების იდეოები პირობითად იყოფა შემდეგ ჯგუფებად: სხვადასხვა ხრიკი (ყანძი), მანიპულირება, პირდაპირი მოტყუება, ზეწოლა, მათ შორის ფსიქოლოგიური. ხრიკი – ესაა იდეოები, რაშიც იგულისხმება განსაზღვრული ხიტუაციის შექმნა, რომელიც აიძულებს მეორე მხარეს წაეიდეს დათმობებზე. ხრიკი მიაწინებს პოზიციის სისუსტეს. მისი გამოყენებით სტაბილური უპირატესობის მოპოვება შეუძლებელია. ოპონენტის მხრიდან მისი გამოყენების შემწვევისას საჭიროა მოლაპარაკების ტემპის შენელება და კითხვების დასმით მისი ნეიტრალიზება. მანიპულირებაში იგულისხმება მოქმედებები, რომელთა მიზანია იმის საწინააღმდეგოს მიღწევა, რაც პარტნიორს სურს. ამ მიზნით, იქცევიან ქედმაღლურად, ყურადღებას ამახვილებენ მეორე მხარის არგუმენტების სისუსტესზე და სხვადასხვა კომპლიმენტით ცდილობენ მოახდინონ მოწინააღმდეგის დეზორგანიზაცია, დათვსონ გეგმები თავიანთ ძალებში. მანიპულირების გამოყენება შესაძლებელია გამოუცდელ პირებთან. გამოცდილი ადამიანები მას საერთოდ არ აქცევენ ყურადღებას. ზეწოლის, მ.შ. ფსიქოლოგიურის, ძირითადი მიზანია წინააღმდეგობის ნების ჩახშობა და მოლაპარაკების მალე დამთავრების სურვილის გამოწვევა.

ცალკე ჯგუფად გამოიყოფნა მოლაპარაკების ე.წ. ნეგატიურ ხერხებს. მისი კონკრეტული სახეობებია: 1) წინასწარგანზრახული მოტყუება, მოწვევებითი ალტერნატივების წამოყენება; 2) გაურკვეველ უფლებამოსილებათა წარდგენა. საკმე ისაა, რომ მოლაპარაკებაზე

მონაწილეობის ფაქტი არ ნიშნავს, რომ მოცემული პირი უფლებამოსილია წარმართოს იგი და ხელი მოაწეროს შესაბამის დოკუმენტებს. ამიტომ, აუცილებელია უფლებამოსილების შემოწმება; 3) **საქმის დახმარება (აბრუნება)**, რაც გამოიხატება გაუგებრობის იმპროვიზაციაში, არარეალური წინადადებებისა და ვადების წამოყენებაში იმ იმედით, რომ მეორე მხარე დაიბნევა. ამ ილუზიის გამოყენება შეიძლება, როცა პარტნიორი არაა დარწმუნებული თავის ძალებში; 4) **გამოძალადება**, რომლის არსია პარტნიორისადმი მისთვის სრულიად მიუღებელი პირობების წამოყენება; 5) **მუქარა და შეშინება**, რაც გულისხმობს ერთ-ერთი მხარის განსრავას – გააკეთოს ისეთი რამ, რაც ეწინააღმდეგება მეორე მხარის ინტერესებს და შეიძლება ჩამოყალიბდეს ოფიციალური უღრმავატყობის ფორმით. როგორც წესი, მას იყენებენ ძლიერები სუსტების წინააღმდეგ; 6) **თავდასხმა**, რაც გამოიხატება უსამართლო დადანაშაულებაში, ავტომატურად გამოთქმებაში და სხვ., რაც უარყოფითად მოქმედებს ადამიანის ემოციონალურ მდგომარეობაზე და იწვევს თავის თავში დარწმუნებულობის ნაკლებას; 7) **შეთქმულებები, ინტრეგები, პოტკუბები, ძაღლი და მონსტრები**, ცილისწამება, რაც ქმნის სტრესულ სიტუაციას და მოლაპარაკება შეუძლებელს ხდის. ასეთი ილუზიების გამოყენებისას, საჭიროა თავდაჯერებულობის შენარჩუნება და სიმტკიცე. მისი შეწყვეტის კატეგორიული მოთხოვნა. უკიდურესი აუცილებლობის გარდა, არ შეიძლება დარტყმის უპასუხო დარტყმით, რასაც მოლაპარაკება შეუძლებელს ხდის, მაგრამ არც ყველაფრის პატიება შეიძლება, აქ აუცილებელია ზომიერების გამოჩენა, რადგან დამშვიდებისა და დაწესაბამის პრაქტიკის ხშირად მიუყვართ საკუთარი პრობლემების გაორთულებამდე.

მოლაპარაკების წარმოებისას დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ როგორ გამოიყურებიან მისი მონაწილენი ამ დროს და როგორია მათი ქცევა. ამიტომ, ოთახში, სადაც ტარდება მოლაპარაკება, უნდა შევიდეთ მტკიცე ნაბიჯით. უნდა გვახსოვდეს, რომ თვდაუჯერებლობა შიშის პირველი ნიშანია. სიმტკიცე, დარწმუნებულობა მისთვის მიღწევის შესაძლებლობაში, უნარი ნებისმიერ შესვლასზე თავი იგრძნოს როგორც შინ, მიღწევა ფსიქოლოგიური განწყობით, ქცევით და მანერით, თავისუფალი მოძრაობებით, მაგარი და აუწყარბელი ხელისნაშრომებით (მოთელი ხელისგულით და არა თითების დაბო-

ლოებებით). მისაღება წარმოითქმება ნათლად, გახატვად, რიტმულად და ანჰარების გარეშე. ამის შემდეგ საჭიროა ოთახის (სადგომის) ყურადღებით შეთვალისწინება, რომ მოხერხდეს ვითარებაზე თვალყურის დევნების კარგი შესაძლებლობის უზრუნველყოფილი ადგილი. საუბრისას შეიძლება აეწყო პარტნიორზე (მის მანერებზე) ან მოქმედებებზე მისი საწინააღმდეგო მანერებით. ამასთან, გახატვისწინებელია, რომ ნებისმიერ შემთხვევაში უკეთესია მოლაპარაკების წარმოებისა და დისკუსიების ინიციატივა აიღო შენს თავზე. შენი სიტყვებით ჩამოყალიბო მოლაპარაკების პრობლემა, მისწრაფი და სხვ., გაუკეთო ციტირება პარტნიორს, სადაც ეს შეიძლება. მოლაპარაკებისას პარტნიორს უნდა უყუროთ თვალზე, მაგრამ არა დაკონცხვად და დაიბნეოდ, რაც უზრუნველყოფს ურთიერთშორის გაგებას, ამცირებს ნერვიულობას. ამიტომ, მოლაპარაკებისას ან მოხმენისას არ შეიძლება ათვალისწინებდეს ირგვლივ მყოფ გარემოს, რადგან ამით იფანტება ყურადღება და ხდება ინფორმაციის დაკარგვა. მოლაპარაკების პროცესში, რაც შეიძლება ხშირად უნდა დასვა კითხვები, რომელთა ძირითადი ფუნქციაა ინფორმაციის მიღება. როცა კითხვის მიზანია – გაირკვეს სიტუაცია, იგი უნდა დაისვას ისე, რომ შეიძლებოდეს მასზე პასუხის შემოწმება. კითხვის დამსმელი თავის თავზე იღებს ინიციატივას. კითხვებით, განსაკუთრებით ისეთებით, როგორიცაა – „როდის?“, „როგორ?“ შეიძლება აიძულო პარტნიორი ვადაზე ადრე გახსნას თავისი პოზიცია. მოლაპარაკებისას მოხმენისას აქარმოი ნაწარმები და აქტიურად გამოიყენო ისინი. ნაწარმებს ათვალისწინებენ წინარად და აუწყარბებლად, რაც აძლევს პარტნიორს, ხდის მას ნაკლებ თვითდაჯერებულად. ნაწარმების დახმარებით შეიძლება გაამახვილო ყურადღება რაიმე კონკრეტულ პრობლემაზე, შეცვალო საუბრის თემა, აწვეს საკუთარი მომსახურებულობა ამ თემისთან მიმართებით. გარდა ამისა, ნაწარმები შეიძლება შეიძლება ციტირებულ იქნეს, რაც მოლაპარაკებაზე ერთ-ერთი ძლიერი იარაღია.

მოლაპარაკების საბოლოო შედეგების ფიქსირება ხდება ხელშეკრულებებში, შეთანხმებებში, ოქმებში და ა.შ. ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებებში, წვეულებრივ, გადმოიცემა პრობლემების გადაწყვეტის მხოლოდ ძირითადი საკითხები. მათი დეტალიზაცია კი ხდება დამატებით დოკუმენტებში, ხელშეკრულების (შეთანხმების) ტექსტით

შედეგა 3 ნაწილისაგან: 1. პრემიული, 2. ძირითადი ნაწილი, 3. დასკვნა. პრემიულიაში მოცემულია დოკუმენტთა შედეგის მიზანი, მოლაპარაკებაზე უფლებამოსილების მქონე პირთა სია, უფლებამოსილებათა დადასტურება. ძირითადი ნაწილი კი შედეგა შედეგის პუნქტებისაგან: მხარეთა ვალდებულებები და მათი რეალიზაციის ვადები, მიღებული დოკუმენტების ძალაში შესვლის პირობები, მოქმედების ვადები, დამტკიცებული ვეგმპლარების გაცემის წესი. დასკვნა კი ისეთი ცნობების თავისებური მაწეგებელია, როგორიცაა: უფლებამოსილი პირების მიერ დოკუმენტების ხელმოწერა და მათი დამოწმება შესაბამისი ბეგდებით, დოკუმენტთა ასლების რაოდენობა, მოქმედებათა განხორციელების დრო და ადგილი, ტექსტზე ახალი პუნქტების (მუხლების) დამატების ან გამოკლების შესაძლებლობა და წესი.

იმ შემთხვევაში, როცა ერთ-ერთ მხარეს აქვს რაღაც განსაკუთრებული მოსაზრება და რომელიმე პუნქტის (მუხლის) შესრულებაზე არ იღებს ვალდებულებას, მას შეუძლია ამის შესახებ გააკეთოს შენიშვნა. სიტუაციის შეცვლის შემდეგ კი, იგი შეიძლება მოხსნას.

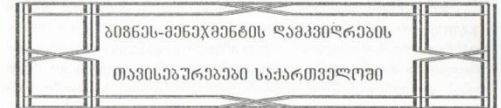
ხელმოწერილი ხელშეკრულებები (შეთანხმებები) აუცილებლად უნდა შესრულდეს. თუ იგი მოგვიანებით განდება არახელსაყრელი, ცალმხრივი წესით მისი უარყოფა არ შეიძლება, საჭიროა დიალუგის ახალი მოლაპარაკება ან ამის შესახებ ხელშეკრულებაში წინასწარ უნდა გაკეთდეს სათანადო შენიშვნა.

For Improvement of Conducting Negotiations

N. Paitchadze

Improvement of Conducting Negotiations is a significant problem of Management. Despite of this, it is not paid enough attention to.

In this article are considered such points connected with negotiations as: kinds and functions of negotiations, strategies, preparations for conducting negotiations and the process of its organization and others. Special attention is devoted to the questions of ways and methods used at the process of negotiations and improving and mastering the skills and habits of the members of negotiations.

სწო პარაპინი

გეომიკის დოქტორი, პროფესორი

სტატია ეძენება ქართულ მენეჯმენტის თავისებურებებს, მათ გამოწვევებს მიზეზებს, განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია მენეჯმენტის გამოყენების უარყოფით მხარეებზე, რაც ასე უგება ქართულ ხინამდილეში და რომლის საყოველთაო ხასიათსა და თითქმის ტრადიციად ქცევაში აეტროი დარწმუნდა პრაქტიკული მენეჯერული საქმიანობის მრავალწლიანი გამოცდილების შედეგად. ამასთან, ეს უარყოფითი მხარეები, გვ. „კომპინაციები“ კი არ ისობა ან მცირდება, არამედ იცვლის ფორმას, იხვეწება, უფრო „მინარსიანი“ და მოქნილი ხდება საკანონმდებლო ბაზისა და ბიზნეს - გარემოს ცვლილებებთან ერთად. ფარულ პროცესებს ეყვლა ქვეყნის ბიზნეს - ურთიერთობებში აქვს ადგილი, მაგრამ საპარტნიოროში განსაკუთრებით მძაფრი და „უტოფია“. მას საყოველთაო ხასიათი აქვს მიღებული. ცალკეული მენეჯერის მხრიდან მისი შეცვლის მცდელობაც კი, მომენტალურად იწვევს კომპანიის კრახს. ამიტომ, მათ დასაძლევად საჭიროა ნამოყალიბდეს ახლებურად, კრიტიკულად მოაზროვნე მენეჯერთა თაობა, რომელმაც უნდა აითვისოს არა მარტო მოწინავე დასავლური თეორია და პრაქტიკა, არამედ ქართულ მენეჯმენტში არსებული უარყოფითი პრაქტიკაც, რათა საქმიანობის დასაწეისშივე კი არ შეეგუონ შექმნილ სიტუაციას, არამედ ქმონდეთ იმის ცოდნა და ხითამამე, რომ კრიტიკულად მიუღწეონ შექმნილ მდგომარეობას და ისრუნონ მის შესაცვლელად. ცვლილებები კი აუცილებელია გეონომიკური განვითარებისა და ცხოვრების დონის ასამაღლებლად. ქართულ მენეჯმენტში ნამოყალიბებული მდგომარეობა, მისი თავისებურებები განპირობებულია მრავალი ურთიერთდაკავშირებული ფაქტორით, მათგან უპირველესად ყურადღებას გამახვილებთ, წვენი აზრით, მოავარსე - სოციალურ კაპიტალზე.

მენეჯერები ურთიერთობების რთულ ქსელს ამყარებენ ბიზნეს - ჯგუფებთან, ბიზნეს - პარტნიორებთან, სახელმწიფო და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან. მენეჯერული გადაწყვეტილების განხორციელება და შედეგები დამოკიდებულია ამ ჯგუფების და რგოლების ურთიერთთანამშრომლობის, ურთიერთანდობის ხასიათზე. მისწრაფებებსა და ფასეულობებსზე, რაზეც გადამწყვეტ გავლენას ახდენს საზოგადოების სოციალური კაპიტალი, რომელიც საბოლოო ანგარიშით, გეისახიათებს საზოგადოების მდგომარეობას - რამდენად „ჯანმრთელია“ საზოგადოება, რა დონეზეა საზოგადოებაში „სულის დისციპლინა“, ვინ აღწევს წარმატებას - მაღალი „ხეობის და ტალანტის მქონე ადამიანები, თუ უხერხი და უტოვარი.

ციფილიზებული საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბებისა და მატერიალური კეთილდღეობის მაღალი დონის მიღწევის წინაპირობაა საზოგადოებრივი ურთიერთობის, საზოგადოების შეგნების, შინაგანი არსისა და წესების მოდერნიზება, რაც აისახება სოციალური კაპიტალის დაგროვებაში, რაც ფ. ფუკუიამას აზრით, „რთული და იდუმალებით მოცული კულტურული პროცესია“.

ფ. ფუკუიამა წერს: სოციალური კაპიტალის კონცეფციით შეიძლება აისხნას პოსტსაბუთო ქვეყნებში მიმდინარე პროცესები, სადაც თითქმის თანაბარი სახტარტო მდგომარეობის მიუხედავად, ლიბერალური გარდაქმნების შედეგად, ქვეყნების ერთმა ჯგუფმა შთამბეჭდავ წარმატებებს მიაღწია, სხვები კი საბაზრო ურთიერთობის ჩამოყალიბების საწყის ეტაპზეა, ხილარბის და კორუფციის შორეშა. განსხვავების მისეხი არა მხოლოდ და არა იმდენად არაკომპენტენტური მართება, არამედ თვით საზოგადოების მდგომარეობა, მისი მზადყოფნა ათევისის საბაზრო ურთიერთობისათვის აუცილებელი ლიბერალური აზროვნება და შეხედულებები.

კომპანიის მენეჯმენტისათვის სოციალური კაპიტალის დაბალი დონე ნიშნავს კომპანიის მუშაკებსა და ბიზნეს - პარტნიორებს შორის ნდობის დაბალ დონეს, ურთიერთდახმარების და ურთიერთთანამშრომლობის განუვითარებლობას, კონტრაქტების შესრულების დაბალ კულტურას, „ხეობრივ - მორალური ფასეულობების გაუფასურებას.

ნდობის დაბალი დონის გამო მენეჯერები იძულებულნი არიან იმოქმედონ ფორმალური წესებისა და რეგლამენტის ფარგლებში,

რაც მოითხოვს მნიშვნელოვან ხარჯებს, მნიშვნელოვან მასონტროლებელ აპარატს. საქმიანობის ურთიერთობის წრე იზღუდება პარტნიორებით, რომელთაც ურთიერთ საიმედოობაში ეჭვი არ ეპარებათ, რის გამოც მცირდება საერთოდ ბიზნესის ეფექტიანობა, ფერხდება ახალი სუბიექტების გამოსვლა ბაზარზე.

წარმატებული საქმიანობისათვის მენეჯერებს უნდა შეეძლოს სოციალური კაპიტალის დონის შეფასება მთლიანად საზოგადოებაში და ურთიერთობის ქსელში და იმოქმედონ ადეკვატურად, წინააღმდეგ შემთხვევაში, გადაწყვეტილებები შეიძლება აღმოჩნდეს ბრიველი და კომპანიისათვის დიდი ზარალის მომტანი. სოციალური კაპიტალის შეფასების გაუთვალისწინებლობის შედეგია ისიც, რომ წყნს კომპანიებში ტრანსპლანტირდება დასავლური მენეჯმენტის მეთოდები და ინსტრუმენტები, რის შედეგადაც, უკეთეს შემთხვევაში, დროებით მიიღება დადებითი შედეგები, მაგრამ საბოლოო ანგარიშით, ატროფირდება და ქრება, რადგან ისინი აღმოჩნდება ბიზნეს - ჯგუფის, კოლექტივის და მასთან კავშირში მყოფი რგოლების განუვითარებისა და სიმწირის არაადეკვატური.

მენეჯმენტზე მკვეთრ გავლენას ახდენს ქვეყანაში საბაზრო ეკონომიკის რეალურად არსებობა. საქართველოს ბიზნესში მონაპოლიზებულია ევლათური, მსხვილი ბიზნესით დაწვებული სამარშუტო ტაქსებით მზაერთა გადაყვანით დამთავრებული.

მონოპოლიზაციის შედეგია ის, რომ მცირე ბიზნესის მოცულობა განუვითარებელ ქვეყნებში შეადგენს 70-75%, საქართველოში კი მხოლოდ 10-12%-ს.

საქართველოში ბაზარი ვერ ასრულებს ეკონომიკური სუბიექტების ბუნებრივი გადარჩევის ფუნქციას - იმარჯვებდეს ის, ვინც უკეთესად აკმაყოფილებს მომხმარებლის მოთხოვნილებებს, ვინც ეფექტიანად მუშაობს. შედეგად, ბიზნესს გამოცდილი აქვს ჩამორჩეუბი ძალა - ბაზარი, როგორც სამეურნეო საქმიანობის მართვის ინსტრუმენტი, გიპერტროფირებულია.

მენეჯერისათვის, რეალური სიტუაციიდან გამომდინარე, ცხადი ხდება, რომ წარმატების მიღწევა მხოლოდ საბაზრო აქტურობით შეუძლებელია, აუცილებელია სამთავრობო წრებთან, სამართალდამცვე ორგანიზაციებთან კონტაქტები. ამით ცდილობს მოხედეს იმ წრეში, რომელიც ხელს შეუწყობს საოცნებო მდგომარეობის მიღწევაში. ყველა

მენეჯერის პირადი ოცნებაა „დროებით მაინც შექმნას მონოპოლია“ როგორც სტოგოლმის უნივერსიტეტის ეკონომიკის პროფესორი ი. პოლმბერგი (Holmberg) წერს¹. საქართველოში ფართოდ არის გაავრცელებული ფასებით მანიპულირება, კონკურენტებისათვის ბარიერების შექმნა, ფარული გარიგებები. ოფიციალურად, მონოპოლიებს თეორიული დასაბუთებაც მოეძებნა - მსხვილ სტრუქტურებში ადვილია გადასახადების აღმინისტრირება. ფაქტობრივად ოფიციალურად არის შექმნილი კარტელური გაერთიანებები, მაგალითად, ნავთობპროდუქტების იმპორტიორთა კავშირი და სხვ. სოციალური საბაზრო ეკონომიკის თეორიის ფუძემდებელი პ. ოიკენი წერდა: „ბაზარი კონკურენტის გარეშე ფიქციაა, სახელმწიფო რომელიც იცავს კონკურენტისაგან, „თავისიანებს“ სუსტდება და იხრწნება“².

საბაზრო ეკონომიკის სტატუსს ქვეყანას ოფიციალურად ანიჭებს ევროკავშირი, ევროკომისიის მიერ დადგენილი შემდეგი ძირითადი კრიტერიუმების მიხედვით: კონკურენციული ბაზრის არსებობა; მესაკუთრეთა უფლებების დაცულობა; კორპორაციული კანონმდებლობის გამჭვირვალობა; პრივატიზაციის გამჭვირვალობა.

საბაზრო ეკონომიკის სტატუსის მიღება, ცხადია, თავისთავად, არ ცვლის ქვეყნის ეკონომიკას, მენეჯმენტს, მაგრამ ინვესტიციების ნასადებად სხვა ქვეყნის კომპანიებისათვის, მნიშვნელოვანი სიგნალია. რუსეთში ყოფნისას პ. კისინჯერმა განაცხადა: ამერიკელი ინვესტორები მომზარდავენ კითხვით, მოვახდინოთ თუ არა ინვესტირება რუსეთში. როგორ შემოიღია რეკომენდაცია მიეცე იმ ქვეყანაზე, სადაც რეალური საბაზრო ეკონომიკა არ არის. ეს საქართველოსაც ეხება დასავლური ინვესტიციების და მენეჯმენტის მოზიდვის საქმეში.

რეალური საბაზრო ეკონომიკის უკონდობა ქართული მენეჯმენტის მრავალი სპეციფიკურობის განმაპირობებელია. ქართულ მენეჯმენტში დრამა იქნა ფესვი გამდგარი საყოველთაოდ ცნობილ ე.წ. „ატკატებს“, განსაკუთრებით მსხვილ კომპანიებში, რის გამოც დეფორმირებულია მენეჯერების მოტივაცია, სახეზეა დისპროპორცია მენეჯერის ინდივიდუალურ შემოსავალსა და კომპანიის მუშაობის შედეგებს შორის. მენეჯერები პირადი კეთილდღეობისათვის იყენებენ კომპანიაში ფულადი ნაკადების კონტროლის შესაძლე-

¹ Менеджмент XXI века. М., 2002, с. 53.

² Теория хозяйственного порядка. М., Экономика, 2002, с. 12.

ბლობებს. კერძოდ, მზა პროდუქციის გაყიდვის ან ნედლეულის და მასალების შესყიდვის დროს ოფიციალურად დადგენილ კონტრაქტებში ფიქსირდება შეგნებულად შემცირებული ან გაზრდილი ფასები, რის მიხედვითაც ხდება ოფიციალური ანგარიშსწორება, არაოფიციალური - ნაღდი ანგარიშსწორებით სწორდება „ფასთა სხვაობა“ და მიდის პირდაპირ მენეჯერის ჯიბეში. ასეთ პირობებში, მენეჯერებისათვის შემოსავლების გაზრდის ისეთი ტრადიციული ფორმები, როგორიცაა მუშაობის ეფექტიანობის ამაღლებით დივიდენდებისა და აქციების კურსის ზრდა, წარმოადგენს შეორეხარისხოვანია. მენეჯერების ინტერესების დეფორმაცია იმითაც არის განპირობებული, რომ აქციების არაეფექტიანად გამოყენების შემთხვევაში მას არ ემუქრება ამ აქციების ღირებულების შემცირება, რადგან ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განუვითარებლობის გამო, აქციების არაეფექტიანად გამოყენება არ აისახება აქციების კურსის დაცემაში და შესაბამისად საკუთრების ღირებულების შემცირებაში. „ატკატები“ სხვა სახითაც ვლინდება: მწარმოებელი კომპანიები გამაღებულის განსახლებულ ოფისების თანხას დროებით აბლენენ საბრუნავ კაპიტალად, რათა მან კონკურენტის პროდუქცია არ შეიტანოს და მხოლოდ მისი პროდუქციის რეალიზაცია მოახდინოს. ეს განსაკუთრებულად გაავრცელებულია კვების პროდუქტების ბიზნესში. მაგალითად, პურის საცხობი მისი პროდუქციის გამსაღებელ მაღაზიებს უტოვებს გარკვეულ თანხას (400-1000 ლარს) იმ დროის განმავლობაში, სანამ ეს მაღაზია ახდენს მხოლოდ ამ საცხობის პროდუქციის რეალიზაციას.

„ატკატები“ აღწევს დაბად რგოლებამდეც: ღვინის კომპანიები, რომლებიც თავის პროდუქციას აწვდიან რესტორნებს, გაყიდვების მოცულობის ზრდისათვის უკავშირდებიან უშუალოდ მიმტან ოფიციატებს, რათა მან კლიენტის ტრადიციულ კითხვაზე „თქვენ რომელ ღვინოს გვირჩევით?“ - შესთავაზონ მათი კომპანიის ღვინო.

საქართველოში ეფექტიანად არ მოქმედებს გაკორტების კანონი, რომელიც წარმოადგენს აქციების უფრო ეფექტიან მესაკუთრეზე გადახდის საშუალებას, მისი პროცედურა თოვლია და ხანგრძლივი. საქართველოში აქტიურად არ ხორციელდება ნობელის პრემიის დაურთავის როლანდ კოუზის ცნობილი დებულება: „მისუხედავად იმისა, თუ ვინ გამოვა აქციების თავდაპირველი მფლობელი, ის გადავა იმ

აგენტის ხელში, ვისაც ყველაზე უკუპერტიკანად შეუძლია მისი გამოყენება.

საქართველოში არაფედეკტიანი კორპორაციული მართვის ტიპური ნიშნებია:

ა) მინორიტარული მესაკუთრების მხრიდან მენეჯერთა ჯგუფის უკონტროლოება;

ბ) მოგებასა და დივიდენდებზე არაორიენტირებულობა (ნეერთან ცდილობენ მოგების ხილად ნაკლები ანუ ნაკლები, ციფრულ სამყაროში კი კომპანიები მისწრაფვის ანუ ანგარიშს მაღალი მოგება. რათა ამავდროულად მათი აქციების კურსი;

გ) ინფორმაციის დახურულობა, გაუმჭვირვალობა.

განსხვავებულია ხელმძღვანელსა და მისდამი დაქვემდებარებულ პირებს შორის დამოკიდებულება. დახვედურ კომპანიებში ყოველნაირად ხაზი ესმება მათ პარტნიორულ ურთიერთობას და სიახლოვეს. ხელმძღვანელს შეიძლება არ პქონდეს ცალკე კაბინეტი და საქმიანობდეს დაქვემდებარებულ პირების თვალწინ, ისარგებლოს ერთი მანქანით, ერთი სასაიდლოთი და ა.შ. ზოგიერთი კომპანია თავის სტრუქტურას სქემატურად გამოსახავს გადმოტრიალებული პირამიდის სახით.

საქართველოს კომპანიებში ფართოდ არის გავრცელებული ქმედება, რომელსაც მენეჯერებში „დევიანტურ ქცევას“ უწოდებენ - დასაქმებულთა მხრიდან ქურდობა, თაღლითობა, მოტყუება და სხვა დაუშვებელი მოქმედებები სამუშაო ადგილზე. ჩვენი საზოგადოების დიდი ნაწილი თვლის, რომ კომპანიაში ნადენილი ქურდობა, თაღლითობა და სხვა მსგავსი მოქმედებები არ არის ამორალური საქციელი. ყოველ შემთხვევაში, ასე იქცევიან ის ადამიანებიც კი, რომლებიც ანალოგიურ ქმედებას, კონკრეტული პირის მიმართ, არც გაიფიქრებენ. ასეთი ფსიქოლოგია, ჩვენი აზრით, წამოყალიბდა საბჭოთა პერიოდში, როცა საწარმო იყო სახელმწიფო საკუთრება. ფაქტობრივად - არავის და ყველა ვისაც ხედი მოუწევდა მის ქონებაზე, თავისი ინტერესების შესაბამისად იყენებდა. მუშაკთა დევიანტური მოქმედებები ხორციელდება ორი სახით:

ა) კომპანიის მენეჯერებთან შეინძნებთ და კლიენტის საზარალოდ. ეს ყველაზე გავრცელებულია მომსახურების კომპანიებში, მაგალითად: რესტორნებში, სასტუმროებში და სხვ. ასეთ შემთხვევა-

ში, ხშირად მენეჯერები თავიანთ დაქვემდებარებაში მყოფი მუშაკების დევიანტურ საქციელს ახალისებენ, რადგან მიღებული შემოსავლის ნაწილი თვითონაც სარგებლობენ და ნაწილს განიხილავენ როგორც მუშაკთა ხელფასზე დანამატს;

ბ) მენეჯერების ფარულად, რთოდ, ზარალდება კომპანია. დევიანტური მოქმედებების შედეგად ითვისებენ კომპანიის მატერიალურ რესურსებს, კომპანია კარგავს ბაზარზე პოზიციებს ილაზება მისი იმიჯი. მენეჯერების ფარულად დევიანტური მოქმედებები შეიძლება განხორციელდეს ინდივიდუალურად ან ჯგუფურად შემუშავებული რთული სქემით. ამ სქემის ცოდნა, გაზიფრება და პრევენცია ქართულ მენეჯერების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქციაა. მაგალითად, ფირმა „ნიკორაში“, მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს სპეციალური მკონტროლებელი სამსახური პროდუქციის ქურდობის აღკვეთის მიზნით, მენეჯერებმა სპეციალურ ნებართვის გარეშე აკრძალეს შესვენებაზე მუშაკთა გაშვება საწარმოს ფარგლებ გარეთ.

საქართველოში მენეჯერების სტრატეგიის განმსაზღვრელია ცხოვრების დაბალი დონე. მოსახლეობის დიდი ნაწილის შემოსავლები საარსებო მინიმუმის ზღვარზეა. მოსახლეობა ძირითადად მოისმარს დაბალფასიან, მასობრივ წარმოების პროდუქტს. ეს სიტუაცია, ხშირ შემთხვევაში, გადაწყვეტს გავლენას ახდენს კომპანიების მენეჯერების ოპერაციულ სტრატეგიაზე. მენეჯერები, პროდუქციის გაიფიქრება და გახადების სტიმულირების მიზნით, იძულებული არიან მიმართონ პროდუქციის ფაქტორიციტირებას. მაგალითად, საქართველოში ღვინის ბაზარზე შექმნილია პარადოქსული სიტუაცია: ერთი მხრივ, ღვინის მწარმოებელ კომპანიებს უჭირთ რეალიზაცია, მეორე მხრივ, ბაზარზე ფაქტობრივად არ არის არაფაქტორიციტირებული, ნატურალური ღვინო. რადგან მომხმარებელი ორიენტირებულია დაბალ ფასზე, ღვინის მწარმოებელი კომპანიები, პროდუქციის გაიფიქრების მიზნით, ნატურალურ ღვინოზე დიმიმჩეკავს და წყლის დამატებით ზრდიან მოცულობას, ამცირებენ პროდუქციის თვითღირებულებას და მომხმარებელს ხიაგზობენ დაბალი ფასით. ასეთვე სიტუაციაა პურის წარმოებაში. პურის საცხობები, ხარჯის შემცირების მიზნით, პროდუქციის ტექნოლოგიური პროცესების დარღვევით აწარმოებენ, რის გამოც ბაზარს მიეწოდება ძირითადად უხარისხო, ჯანმრთელო-

ბიზნისის არც თუ უსაფრთხო პროდუქტი, მაგრამ რეალიზაციისათვის აუცილებელი პირობით - დაბალი ფასით.

მენეჯმენტზე გავლენას ახდენს ის, რომ ქართული ბიზნეს-გარემო, ფაქტობრივად, რეგრესიული გახდა. კომპანიების დიდ ნაწილს გადასახადების გარდა უწევთ უზარმაზარი ჯარიმების გადახდა. გასაგებია, რომ ეკონომიკური დანაშაულისათვის ძირითადად გამოიყენება ჯარიმები, მაგრამ ის ეკონომიკურად დასაბუთებული უნდა იყოს და თვით ბიზნესს არ უნდა აკოტრედებს. ამასთან, ხშირად ჯარიმები გამოიყენება არაკეთილსინდისიერი კონკურენტული ბრძოლის იარაღად.

საგადასახადო ორგანიზების უფლება აქვს კომპანიის ბრუნვის ქრონომეტრის შედეგები წინა წლებზეც გაავრცელოს და შემოსავლებში სხვაობის აღმოჩენის შემთხვევაში კომპანია დააჯარიმოს. ამის გამო მრავალი სასტუმრო, რესტორანი და სხვა ობიექტი დიდი თანხებით ჯარიმდება. სხვადასხვა წლის შემოსავლებში სხვაობა კი შეიძლება გამოწვეული იყოს ბიზნესის ზრდით. მეწარმე ხომ მოტივირებულია თავისი ბიზნესი ყოველწლიურად გააფართოვოს შემოსავლების გადიდების მიზნით, ე.ი. საქართველოში შეიძლება ბიზნესი - აქტიურობა და წარმატება დაჯარიმების საფუძველი გახდეს.

ქართული მენეჯმენტის ერთ - ერთი თავისებურებაა ისიც, რომ მენეჯერს ოფიციალური გადასახადების კეთილსინდისიერი გადახდის შემთხვევაშიც უწევს „იძულებითი - ნებაყოფლობითი“ ოფიციალური და არაოფიციალური ხარჯების გაწევა, იძულებითი ქველმოქმედება, მაგალითად, საარჩევნოდ მმართველი თუ სხვა პარტიის დაფინანსება.

მენეჯერთა დიდ ნაწილს არ გააჩნია სათანადო თეორიული და პრაქტიკული მომზადება, რის გამოც, ზოგჯერ, ცალკეული დიზერალური საკანონმდებლო ცვლილებისათვის მზად არ აღმოჩნდებიან ხოლმე. მაგალითად, 2008 წელს შეწარმეთა შესახებ კანონში შეტანილი ცვლილებით გამარტივდა ბიზნესის რეგისტრაცია. კერძოდ, გაუქმდა მარეგისტრირებელ ორგანოში კომპანიის წესდების წარდგენის აუცილებლობა, რაც გაგებულ იქნა ისე, რომ საერთოდ წესდების არსებობა არ იყო აუცილებელი. ბევრი კომპანია აღმოჩნდა წესდების გარეშე, არადა, წესდება სჭირდება პარტნიორებს, რამდენადაც წარმოადგენს მათ ურთიერთშეთანხმებას ურთიერთგადასაწყობად.

ბუღალტრების და წიდელების შესახებ. ის უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტია სახმარებლოში ან არბიტრაჟში საქმის განხილვის შემთხვევაში. ამის გამო, კანონში კვლავ მოხდა ცვლილება და 2010 წლიდან წესდების წარდგენა მარეგისტრირებელ ორგანოში ისევ აუცილებელი გახდა.

ფაქტობრივად, საქართველოში არ მომზადრა საკუთრების ინსტიტუციონალიზაცია. ხშირად საწარმოს რეალური მფლობელი მე-საკუთრის რეგისტრში არ არის დაფიქსირებული. ფარული გარიგების საფუძველზე, ნომინალურად ქონება ეკუთვნის ერთ პირს, ხოლო რეალურად მას სხვა განკარგავს. მესაკუთრის ანონიმურობა ხშირად მოხდა ისახავს დაფარულ იქნეს რომელიმე მაღალსინდისის ინტერესები, რათა მან თავისუფლად განახორციელოს მფარველობა საკუთარ ბიზნესზე.

თანამედროვე მენეჯმენტის თეორიაში, მენეჯერისადმი როგორც ლიდერისადმი, არსებობს ახლებული მიდგომა, რომლის თანახმად ის, უბიძგვს ყოველს, სოციალური შრომითი ურთიერთობის არქიტექტორია, რომელიც უზრუნველყოფს თანამშრომელთა შემოქმედების და ინოვაციის შესაძლებლობებს. შრომითი ურთიერთობა განიხილება, როგორც მენეჯერის (დამკრავებლის) ორგანიზაციაში დაქირავებულის ინტეგრირება, როგორც პარტნიორული ურთიერთობა. საქართველოს კომპანიებში ასეთი ურთიერთობების ჩამოყალიბება, მენეჯერების მხრიდან მოითხოვს განსაკუთრებულ ცოდნას, გამოცდილებას და ხელოვნებას, საქართველოს სინამდვილეში მოქმედი ძლიერი ფაქტორი - შრომის ბაზარზე მიწოდება მკვეთრად აჭარბებს მოთხოვნას, საბაზრო ძალების თანაფარდობა მკვეთრად დამსაქმებლისაკენაა გადახრილი. ამიტომ, დამკრავებელს შეუძლია უკარნახოს თავისი პირობები დაქირავებულის. მსოფლიო გამოცდილებით, მსგავსი ტიპის შრომის ბაზრისათვის შრომის კანონმდებლობაში იდება დასაქმებულის დამცავი სპეციალური მექანიზმი, მაგრამ საქართველოს შრომის კოდექსი ამ თავისებურებებს არ ითვალისწინებს, პირიქით, უშუალოდ დამკრავებლის დომინირებას შრომითი ურთიერთობაში. მენეჯერს შეუძლია, უფლებამოსი მუშაკის უფლებები, ინტერესები, პირადი ღირსება, არ იზრუნოს მის სოციალურ - ფსიქოლოგიურ კომფორტზე. რეალურად ეს ასეა საქართველოს კომპანიების უმეტესობაში. შრომითი ურთიერთობებში ჩამოყალიბებული მდგომარეობა

პერსპექტივაში კონტრპროდუქტიულია, ეკონომიკური განვითარების და საბაზრო ურთიერთობის ნორმალური ფუნქციონირების ხელის შეშლელია. ამას ამტკიცებს სპეციალისტების არა მარტო თეორიული მოსაზრებები, არამედ დასავლეთის ქვეყნების ორასწლიანი პაქტიკური გამოცდილება.

საქართველოში მენეჯმენტის თავისებურებებს განაპირობებს ისიც, რომ საზოგადოება ნაკლებად სოციალიზებულია, კარგად არ იცნობს საბაზრო ეკონომიკის საფუძვლებს, კანონმდებლობას, თავის სამოქალაქო უფლებებს. ამ გარემოებით ხშირად სარგებლობს კომპანიები, მოფიქვანთ ზოგიერთ მაგალითს.

დღეს საქართველოს თითქმის ყველა ბანკი იყენებს ჯარიმების დარიცხვის სრულიად უსამართლო პრინციპს - ჯარიმები და პირგასამტეხლო მეტისმეტად მაღალია. ხშირად ბანკები შევადგენს ხელფასიდან განსაზღვრულ თანხას ატრიან, მაგრამ ის, ჯარიმების და არა ძირითადი თანხის დასაფარავად მიეპარება. ამით მოვალეებს ვაღი კი არ უმცირდებათ, პირიქით, ესრდებათ. სარგებლობენ რა იმით, რომ კლიენტების ოურიდიული განათლების დონე დაბალია, მოვალეებს პასუხისმგებლობაში მიცემისათვის კი ემუქრებიან, მაშინ როცა ეს, ფულადი ვალდებულებების შესრულებლობისათვის, კანონმდებლობით გამორიცხულია.

მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს მშენებარე ბინებთან დაკავშირებით შეექმნა პრობლემები. მათ არ იცოდნენ, რომ 2005 წლიდან კანონმდებლობა საშუალებას აძლევდა მომხმარებელი მშენებარე ბინის ე.წ. პაერის წინასწარი რეგისტრირება საჯარო რეესტრში. ეს რომ განესორციელებინათ და არ დაკმაყოფილებულიყვნენ მხოლოდ დეველოპერებთან დადებული შიგა ხელშეკრულებით, თავიდან აიცილებდნენ ბევრ პრობლემას.

2009 წლის ზაფხულში, კომპანია „კავკასუს ნეტვორკის“ მიხედვით, მოსახლეობის დიდ ნაწილს რამდენიმე კვირით შეუწყდა ინტერნეტის მიწოდება. იმის ნაცვლად, რომ ბოლნისი მოეხადა მომხმარებელთაათვის, კომპანიამ დაიწყო მათი დაჯარიმება, მათ შორის იმ მომხმარებლებსაც, რომელთაც წინასწარ პქონდათ გადახდილი მომსახურების საფასური.

ქვეყნის მენეჯმენტის თავისებურებებსა და მასზე ნაციონალური კულტურის გავლენაზე მსჯელობისას, აუცილებლად უნდა შევეხეთ პოლანიციელი მეცნიერის ჯ. პოფსთედის (G. Hofstede) კე-

დევის შედეგებს¹, რომელსაც თავისი მეცნიერული მნიშვნელობით, სპეციალისტები მაქსიმუმის გამოკვლევების გვერდით აყენებენ. ჯ. პოფსთედმა IBM კორპორაციისთვის, გამოიკვლია 50 ქვეყანა, სადაც კომპანიის წარმომადგენლები ან შეილობილი საწარმოები იყო განლაგებული და ჩამოაყალიბა ნაციონალური კულტურის ეთნოგრაფიული პარამეტრები:

- ინდივიდუალიზმი - კოლექტივიზმი;
- ხელისუფლების დისტანცია (დიდი - მცირე);
- გიურკვევლობის მიუდებლობა (ძლიერი - სუსტი);
- მამაკაცური - ქალური;
- მომავალზე ორიენტაცია (მოკლევადიანი - გრძელვადიანი);

ჯ. პოფსთედის თეორიიდან გამომდინარე, შესაძლებელია მოკლედ დახასიათდეს საქართველოს ნაციონალური კულტურის გამოვლინების ფორმები, რაც განაპირობებს მენეჯმენტის თავისებურებებს. საქართველო ძირითადად კოლექტივისტური კულტურით ხასიათდება, რომლის გამოვლინების ფორმებია:

1. კომპანიის თანამშრომელთა პასიურობა, პირადი პასუხისმგებლობის დაბალი დონე;
2. კადრების შერჩევისას, პროფესიონალიზმთან შედარებით, „თავისი“ პიროვნებისათვის უპირატესობის მინიჭება;
3. აღამაანთა შორის ურთიერთობისათვის განსაკუთრებული, ზოგჯერ მისანზე მეტი, მნიშვნელობის მინიჭება. მაგალითად, „კოლექტივი კარგია, თორემ წამოვიდოდი“, ან „ცული კოლექტივი, თორემ დავერებოდი“;
4. კოლექტივის რომელიმე წევრს თუ შეექმნა განთავისუფლების ან დასჯის საფრთხე, უახლოესი ხელმძღვანელისაგან ელის დაცვას. და თუ ასე არ მოხდა, მტკივნეულად განიცდის.

ინდივიდუალისტურ კოლექტივში განსაკუთრებით ფასობს რაციონალიზმი და თანმიმდევრულობა. კოლექტივისტურში კი, არცთუ იშვიათად თავს იჩენს არალოგიკური, ემოციური ქცევა, მოქმედების „ორმაგი“ სტანდარტი - წვენიანებს ყველაფრის უფლება აქვს, სხვებს - არა.

ჯ. პოფსთედის თეორიის საფუძველზე უორტონის ბიზნეს - სკოლა ანხორციელებს მსოფლიოს ქვეყნების ნაციონალური მენე-

¹ Hofstede G. Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations. London: Sage Publications, Inc. 2003,606p.

ჯმენტის თავისებურებების შეფასების გლობალურ პროექტს (GLOBE Global leadership and Organizational Behavior Effectiveness).

ჯ. პოვსოსის გამოცელებების შედეგები საშუალებას იძლევა სხვა თაობათა იქნეს დაინახული მწერკენები მიმდინარე მოვლენები და ნაშთოვლიანობა ტენდენციები. ჯ. პოვსოსი სოციალურ განვითარებას, როგორც ეკონომიკური ცხოვრების უმეტესობის მწერკერების სპეციალიზაციაზე, სისტემატური კვლევის საფუძველზე უნდა განახლებდნენ როგორც იქნეს გამოყენებული ქართული ნიშნოვალურების თავისებურებები ფეოდალიზმის და კონკრეტული იანიონის ახალდაგდებაზე, რადგან არ არსებობს კულტურის ისეთი ნიშნები, რომლებიც მხოლოდ პოსტერიალი, ან მხოლოდ ნეკროტერია. მაგალითად, კორეული ნიშნები და იანიონური კორეული ნიშნები სტრუქტურები მაშველივად იმისა, რომ ისინი სწრაფ ტრადიციებს ეფუძნებიან. წყნ, პოვსოსივად - კლავტრისტიკები, სიამდეკავში შინაგანად ინდეფუალისტიკები ვარი. სპეციალურად იხილ, რომ ქართული ნიშნები არ არის გათვლილი ხანგრძლივ პერიოდზე. სოლი მისი უნარი - ფეოდალიზმი იმპერიალის სტრუქტურაზე გამოიმუშავა - ქართველიანობა.

დაბოლოს, ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, საესე-
ბით შესაძლებელია ქართული მენეჯმენტი ჩამოყალიბდეს, როგორც
მოწინავე საზღვარგარეთული მენეჯმენტის და საკუთარი თვითმყო-
ფლობის შემოქმედებითი სინთეზი.

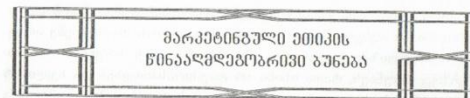
Particularities of Foundation of Business-Management in Georgia

S. Vardishvili

The article is dedicated to particularities of business-management in Georgia and their causing reasons. From the author's point of view, particularities of management determine the following factors: social capital; low level of trust between business-partners and company employees; real-non-existence of market economics in the country; business monopolization; non-complete corporative and labour law; absence of control of managers from the part of minority owners; managers' motivation deformation; underdevelopment of valuable papers market.

Important influence on the management plays the low living level of population; low level of theoretical and practical skills of managers; low level of socialization of population. In the article are discussed J. Hophstede's researches considering the influence of social culture on the management.

In the article is made a decision that on the ground of systematic research there has to be determined the ways of usage of Georgian social culture to raise the effectiveness of management. Considering these factors it is possible to develop Georgian management as synthesis of leading western management and own individuality creative synthesis.

ბაბულია მღვდნოვნილი

გაონომიკის დოქტორი

თხუ-ის ახისტენტ-პროფესორი

მარკეტინგული ფოთკა, პირველ რიგში, სოციალურ-ეკონომიკური მარკეტინგის კონცეფციის მოქმედების დროს განიცდება. ეს კონცეფცია ბოლოდროინდელი მიდევრობა მარკეტინგის სახეობათა შორისაა. სოციალურ-ეკონომიკური მარკეტინგის კონცეფციის თანახმად კომპანიებმა უნდა განსაზღვრონ მისიზირება მოქმედებების მიზნობრივობა და დაეკავშირონ ისინი კონკურენტთან შედარებით უკეთესად მოუღი საზოგადოების ინტერესების გათვალისწინებით.

სოციალურ-ეთიკური მარკეტინგის კონცეფცია ჩაისახა მხედელ ბიზნესმენმა წერმა, როგორმაც გააჩინებინა ის ფაქტი, რომ მხოლოდ და მხოლოდ მოქალაქე თრენტერებს და მომხმარებლებს და მთელი საზოგადოების ინტერესების უფლებამოსილი საბოლოოდ თვითონ ბიზნესს და სარგებლობს. ცხადია, თუ მომხმარებელი უკმაყოფილო ბიზნესს ამა თუ იმ საწარმოს პროდუქციით და მიიქცევი საწარმოს საზოგადოებაში არ ემუქა სათანადო რეპუტაცია, მისი საქმიანობა ვერ იქნება რენტაბელური. გაიანხეს რა მომხმარებელს და მთელი საზოგადოების როლი ბიზნესის განვითარებაში, ჭკვიანმა ბიზნესმენებმა წინ წაიწვიეს საწარმოს, მომხმარებლების და მთელი საზოგადოების ინტერესების შესაბამისობაში მოყვანის აუცილებლობის პრობლემა. ბიზნესმენები მიხედნენ, რომ აუცილებლად უნდა ეხსნათ ერთგვარულად მომხმარებლებს და მთელი საზოგადოების ინტერესებს, რომ თვითონც არ დაზარალებულიყვნენ. მაშასადამე, სოციალურ-ეთიკური მარკეტინგის კონცეფციის, და შესაბამისად ამისა მარკეტინგული პოლის, წარმოშობა-განვითარების საფუძველი, გარკვეულწილად, ეთიკური არ არის.

მარკეტინგული ეთიკის ფუძეებები ადამიანის ბუნებაშია ჩადებული. ადამიანი ბუნებრივ ეთიკურადაც ამავე გზით მოსაზროვნე არსობაა. მისი ეთიკური პოტენციალი – საკუთარ თავზე ზრუნვის მისწრაფება სხვებზეც ზრუნავს, რათა ისინი არ დაუპირისპირდნენ და ხელი არ შეუშალონ მას საკუთარი ეთიკულობის მიღწევაში – ამბობდა ფრანკო ჰაიკო კოლერი.¹

სწორედ მათდარეკილად ამ ფილოსოფიით ხელმძღვანელობდნენ ბიზნესმენები, როცა ზრუნვა დაიწვეს არა მხოლოდ საკუთარი, არამედ მომხმარებლებისა და მთელი საზოგადოების ინტერესების დასაცავად.

მომხმარებლებისა და საზოგადოების ინტერესებზე ზრუნვა ბიზნესმენებში აქვთ დიდი სწრაფობით მოცავლობის გრძნობა – გაუჭონ მომხმარებლებს, და საერთოდ საზოგადოების, სიკეთე, რაც, პირველ რიგში, გამოიხატება მომხმარებლების მითითების შესაბამისი პროდუქტების წარმოებასა და გაყიდვაში, მომსახურების სათანადო კუალტების უზრუნველყოფაში, აკ. მომხმარებლების მმართ კუთვლინდისიერ დამოკიდებულებაში, მათ პრობლემაზე ურთაღლებების გამახვილებასა და საჭიროების შემთხვევაში პრობლემაების გადაჭრის მითქცევაში დახმარების აღმთხვევაში.

პრაქტიკულმა გამოცდილებამ დააჩქარუნა ბიზნესმენები, რომ ბიზნესს მოემზადე ადამიანებისთვის აუცილებელიყო იყო ადამიანობა, ევროპეანობა. ბიზნესმენებმა გააცნობიერეს ის ფაქტი, რომ მომხმარებელთა შენარჩუნება და პოტენციური მომხმარებლების მოსიდავ უჭვლით იმ შემთხვევაში, თუ შეუძლებდნენ საკუთარი ემიციების, საკუთარი ტრადიციების მართვას და მუდმივად იქცეოდნენ მზად სათანადო დინეკე მომხმარებლებთან მომხმარებლების და შესაბამისობაში მოყვანა საკუთარი, მომხმარებლების და მიედი საზოგადოების ინტერესები.

სოციალურ-ეთიკური მარკეტინგის კონცეფციის შინაარსობრივი დატვირთვა თანდათანობით გაფართოვდა. ამ კონცეფციაში დროთა განმავლობაში წინ წაშირიდა კონკურენტ კომპანიებს, კომპანიებსა და სახელმწიფო ორგანოებს, კომპანიებსა და ინვესტორებს, კომპანიებსა

¹ კორაშვილი ზ., ზნეობა და ბიზნესი, მარკეტინგის აქტუალური საკითხები (სამეცნიერო ნაშრომთა კრებული). გამოშვება IV, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2001, გვ. 83.

და ადგილობრივ საზოგადოებას, კომპანიებსა და მიუღწეველ საზოგადოებას შორის ურთიერთობების, აგრეთვე გარემოს დაცვის და სასოგადოების მოთხოვნებთან სწორი მმართველობით წარმატებულად ბიზნის მიყვანის აუცილებლობის პრობლემაზე. ჰუკანია ბიზნესმენებისთვის წაუკვლია, რომ კონკურენტი კომპანიები ერთ საზოგადოებას ეყუდრება და უკუყვით იყო მათ ერთმანეთის უფლებების დაცვაზე ვეფიცით და არა უმღებავს მათ საიანდლო გაცენიბიერეს ისიც, რომ მხოლოდ საერთო საკაცობრიო პრობლემებზე ერთობლივ ზრუნვაში იყო ბედნიერი ცხოვრების გასაძლიერ. მაგრამ, დღესაც ბუერია ისეთი ბიზნესმენი, რომლისთვისაც უცხოა ზრუნბიერე პრინციპების დაცვა და რომელიც მთელ საქმიანობას მხოლოდ საკუთარ ინტერესებს ეყუდნება. ასეთი მივიჩნიო შედეგად ეყოლოდრე პრობლემები, ადამიანის ჯამრთველობისთვის საშიშეეების პროდუქტების წარმოება, ბუნებრივი რესურსების განადგურება!

მთელი სახელადების ინტერესების უკუღმავლელყოფილი ბიზნესების საუკრფადობი არც თუბა სტატეგია, გამოძის წარება, რომელმაც საზოგადო არის აღწერა, რომ კონკრეტული ფორმისა არ უნდა შედგახონ ერთმანეთის ინტერესები. მათ არ უნდა დაეცე-
ყონ ის ფაქტი, რომ ისინი ეკუთვნია ერთ სახელადობას და პირვე-
ლად სცენ ერთმანეთს.²

სოციალურ-ეთიკური მარკერიტის კონცეფციის გამოყენება ბიზნესში არ არის წინააღმდეგობრივი სავალდებულო წესი. ის არის ეთიკური პრინციპი, რომელიც ნებაყოფლობით ამოქმედდება დასავლეთელების მიერაც დროს, თუ ბიზნესის მფლობელები გამოიჩენენ კეთილ ნებას და დაამატებენ სოციალური პასუხისმგებლობას და მორალური ქცევის კონცეფციას, რომელშიც ყურადღებას გამახვილებენ თანამშრომლის წესიერებაზე, მომხმარებელთა კეთილდღეობის უზრუნველყოფაზე და საზოგადოების ინტერესების დაცვაზე. საშასადაც, კანონის დაცვასთან ერთად წინ წამოსწევენ ქცევის მორალზე და ეთიკურ ნორმებზე.

¹ მღებრიშვილი ბ., მარკეტინგის კონცეფციების მოქმედების შესახებ საქართველოში, მარკეტინგის აქტუალური საკითხები (სამეცნიერო ნაშრომთა კრებული), გამომცემი III, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1999, გვ. 152.

² <http://www.business.ethic.ru/>.

მარკეტინგული ეთიკის ნორმების დაცვა საწარმოებში ორ დონეზე ხორციელდება: საწარმოს შიგნით და საწარმოს გარეთ.

საწარმოს შიგნით მარკეტინგული ეთიკის ნორმების დაცვა ითვალისწინებს:

- საწარმოში დასაქმებული ადამიანებისთვის შრომის ნორმალური პირობების შექმნას;
 - შრომის ანაზღაურების სტაბილურ და სოციალურად მისაღებ დონის შენარჩუნებას ეკონომიკის განვითარების მოცემულ კონკრეტულ ეტაპზე;
 - კომპანიის თანამშრომლების კვალიფიკაციის ასამაღლებლად სხვადასხვა პროგრამების ამოქმედებას;
 - კრიტიკულ სიტუაციებში მუშაკთა დასახმარებელი სისტემის ფორმირებას და მისი ფუნქციონირების უზრუნველყოფას.
- საწარმოს გარეთ მარკეტინგული ეთიკა თანამედროვე პირობებში უზრუნველყოფს:
- სოციალურ-კულტურული დაწესებულებებისა და ღონისძიებების სპონსორობას;
 - საქველმოქმედო საქმიანობას;
 - გარემო პირობების დაცვას;
 - მომხმარებლებისთვის ეკოლოგიურად სუფთა და სათანადო ხარისხის პროდუქტების მიწოდებას;
 - ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებთან და საზოგადოებასთან თანამშრომლობას სოციალური ღონისძიებების განხორციელების პროცესში.

მიუხედავად იმისა, რომ ბიზნესმენები მომხმარებლებისა და საზოგადოების ინტერესებზე ზრუნვას, ძირითადად, საკუთარი ინტერესების დაცვის, საკუთარი ბიზნესის მომგებიანობის უზრუნველყოფის მიზნით იწყებენ, მარკეტინგული ეთიკა და მარკეტინგის სოციალური პასუხისმგებლობა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ბიზნესის განვითარებაში. სოციალურ-ეთიკური მარკეტინგის კონცეფციის გამოყენება ხელს უწყობს ეთიკური ნორმების დაცვას ბიზნესში, რაც გამოიხატება მომხმარებლების მიმართ ადამიანური დამოკიდებულების საზღვრების გაფართოებაში და ზნეობრივი ნორმების წინ წაშლევებაში. თუმცა, ისიც ფაქტია, რომ ზოგჯერ ბიზნესმენ-

თა მიერ გაკეთებული სიკეთე, მათი ქველმოქმედება ხელაღ ატარის ზნეობრივი და მხოლოდ და მხოლოდ საკუთარი მიზნის მისაღწევად ხორციელდება მაგრამ, გარეგნულად, ბიზნესმენთა მოქმედება, არაზნეობრივი მიზნის პირობებშიც კი, ზნეობრივად გამოიყურება. ბიზნესმენთა საქმიანობის „ზნეობრივი მხარე“ ხელს უწყობს მათი იმიჯის ჩამოყალიბება-განმტკიცებას, რაც კარგად იცინა მათ.

უნდა ითქვას, რომ ბიზნესმენთა მოქმედების მოტივის დადგენა, ხშირად ძალიან ძნელია. ისევე, როგორც მარკეტოლოგებს, ძირითადად, უძნელდებათ შეიდეგლის მოსალოდნელი რეაქციის განსაზღვრა შეთავაზებულ პროდუქტისაზე, მომხმარებლებსაც (და ხანდახან საზოგადოებას) უძნელდებათ ბიზნესმენთა მოქმედების მოტივის დადგენა. ამის გამო, საზოგადოებაში ზოგჯერ დადებითი იმიჯი აქვთ ისეთ ბიზნესმენებს, და შესაბამისად ამისა მათ კუთვნილ საწარმოებს, რომლებსთვისაც მთავარი საკუთარი ინტერესებია. მომხმარებელი მათთვის არის მხოლოდ საკუთარი ინტერესების დაკმაყოფილების საშუალება. ცხადია, ასეთი ბიზნესმენების მიერ გაკეთებული ქველმოქმედება მხოლოდ გარეგნულად ჩანს ქველმოქმედებად. ფაქტობრივად ის შეიძლება ჩაითვალოს არაეთიკურ ქმედებად, რომლის მიზანიც პროდუქტის რეალიზაციის ტემპების დაჩქარება დადებითი იმიჯის შექმნის გზით.

„დღეს, საბაზრო ურთიერთობათა განვითარების შედეგად, ხდება ცხოვრების ყველა სფეროს ეკონომიზაცია“¹ ამან დასაბამი მისცა „ეკონომიკური ადამიანის“ საბედისწერო ფიგურას. ... ეკონომიკური ადამიანი დღეს არ ასრულებს თავის დადებით ფუნქციას,² - აღნიშნავს ეკონომიკის დოქტორი მკირთაია წიგნში „ბიზნესის ეთიკა“ და განიხილავს პროფ. გ. მაღალაშვილის მიერ ჩამოყალიბებულ ეკონომიკური ადამიანის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს: პირადი დაინტერესება, აგრესიულობა, ადამიანებთან ანგარიშისანი დამოკიდებულება, ხიმდირის ზრდისკენ მისწრაფება და ა.შ. სწორედ ასეთი ადამიანების კატეგორიას მიეკუთვნებიან ის ბიზნესმენები, რომელთათვისაც მომხმარებლები მხოლოდ საკუთარი ინტერესების დაკმაყოფილების საშუალებაა. მაგრამ, მაინც „ადამიანი ბუნებით რე-

¹ მაღალაშვილი გ., ეკონომიკური კონცეფცია და საზოგადოების პროგრესი, ეურნ. „სოციალური ეკონომიკა“, თბ., 2001.

² მირთაია მ., ბიზნესის ეთიკა, გამომცემლობა „ნეკერი“, 2004, გვ. 22.

ლიტერატურა. ამ ბუნებრივ-ფილოსოფიურებაში დევს მისი შინაგანი სწრაფვა სიკეთისადმი, ზნეობრიობისადმი. არასწორი აღზრდა და ცხოვრებისეული რეალობა ანელებს ამ სწრაფვას და ბოლოს და ბოლოს მიაძინებს. მაგრამ, როცა გაიღვიძებს, ადამიანს აძლევს იგი ახალ ცხოვრებისეულ იმპულსს¹. მაშასადამე, ადამიანში იღვიძებს ადამიანური ბუნება, მოძინებული ადამიანური ადამიანი, რომელსაც პროფ. გ. მაღალაშვილს აზრით, შეუძლია საკუთარი ინტერესების შესაძლება პარტნიორების ინტერესებთან და რომელიც არის კეთილმოსურნე, უანგარო, პუმანური, მეგობრული, დაინტერესებულია საქმის მაღალი შედეგებით და მთავარ მიზნად სიკეთის კეთებას ისახავს. როგორც წესი, ძლიერი ბიზნესის მფლობელებში არიან საშუალო ასაკის და ასაკოვანი ადამიანები, რომელთაც უნდვებათ მორალური განახლების მოთხოვნილება. ძირითადად, სწორედ ადამიანის მორალური განახლების მოთხოვნილებას ემყარება მარკეტინგული ეთიკის ნორმები. ამით ბიზნესის მორალური მხარე, მიუხედავად მისი წარმოშობის მიზეზებისა, ზნეობრიობისკენ იხრება, რაც ზრდის მის ეფექტიანობას. ამრიგად, წინააღმდეგობრივი ბუნების მიუხედავად, მარკეტინგული ეთიკა ხელს უწყობს ბიზნესის ეფექტიანად წარმართვას.

Contradictory Nature of Marketing Ethics

B. Mgebrishvili

The article deals with the causes and origins of contradictory nature of marketing ethics. The author believes that the roots of marketing ethics come from human nature. When trying to achieve personal wellbeing people also take the interests of customers and the society into consideration and this helps formation of moral responsibility – to do good to the customers and the society. Thus, in the process of caring for others a sleeping human being awakes in a person. The one who is benevolent, unselfish, human, friendly, interested in running business better and aiming to do only good. Consequently, marketing ethics, in spite of its contradictory nature promotes to manage business effectively.

¹ ჭიჭინაძე მ., ბიზნესის ეთიკა, გამომცემლობა „ნეკერი“, 2004, გვ. 24.

აზრობის მართლმართლის შესაძლებლობები საქართველოში

მარინა ჩაქვანიშვილი

გეოგრაფიის აკადემიური დოქტორი,
თხუ ასოცირებული პროფესორი

მსოფლიოს ბევრ ქვეყანას ტურისტების მრავალი სახეობის განვითარების შესაძლებლობები გააჩნია. მათ შორის, საქართველო ერთ-ერთი განსაკუთრებული ტერიტორიაა მსოფლიო რუკაზე, რომლის უნიკალური ბუნებრივ რესურსული პოტენციალი საუკეთესო საფუძველს ქმნის ტურისტების სხვადასხვა სახეობის განვითარების თვალსაზრისით. 2009 წლის სტატისტიკური მონაცემებით, საქართველოს სხვა ქვეყნებიდან ჩამოსულ სტუმართა 22,7% რეკრეაციული და დასვენების მიზნით ეწვია. ეს მაჩვენებელი, 2005 წელთან შედარებით, დაახლოებით 7%-ით არის გაზრდილი¹. საუკეთესო პერსპექტივები ტურისტების ისეთი მნიშვნელოვანი სახეობების გაფართოებისათვის, როგორც არის სასოფლო, ფერმერული და გოტურისტები.

ჩვენი კვლევის მიზანია წარმოადგინოთ სასოფლო და ფერმერული ტურისტების პოზიტიური მხარეების ანალიზი, მისი განვითარების შესაძლებლობები და მიმდინარე ტენდენციები საქართველოში.

სასოფლო ტურისტები ითვლისწინებს ტურისტთა განთავსებას ადგილობრივი ტრადიციებით აგებულ სახლებში, კვებას ტრადიციული, ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტებით, აქტიურ მონაწილეობას სოფლის ცხოვრებაში. რეგიონის ტერიტორიებზე მცხოვრები სოფლად აშენებენ და განკარგავენ ტურისტულ ობიექტებს, ქმნიან საშუალო ადგილებს და ტურისტების მიერ გაწეული დანახარჯებიდან იღებენ პირდაპირ ეკონომიკურ მოგებას. აღნიშნული ტურისტების სპეციალიზაცია მნიშვნელოვანია ინვესტირების თვალსაზრისითაც. იგი არ მოითხოვს მაღალ საწვავის კაპიტალს, თუმცა, საქმიანობის განხორ-

¹ მონაცემები დამუშავებულია სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემების საფუძველზე: www.statistics.ge.

ციფრებსა საჭიროებს დაგეგმვას. პირველ ეტაპზე აუცილებელია მოხატულობა გაიაროს სპეციალური სემინარები და მომზადება, მიიღოს შესაბამისი კონსულტაციები და არსებობდეს მცირე სესხებით დაკმაყოფილების შესაძლებლობები. თითოეულ სოფელში უნდა შენარჩუნდეს განვითარების ოპტიმალური დონე, რათა არ შეიქმნას ეკოლოგიური და სოციალური პრობლემები.

სასოფლო ტურისმს შეუძლია მომხმარებელს შესთავაზოს სოფელთან ერთად აქტიური დასვენება გარკვეულ პირობების შეთავაზებით, კერძოდ, ბუნებრივი რესურსებით, სტუმართმოყვარეობით, ადგილობრივი ტრადიციებით და ადგილობრივი განთავსების შესაძლებლობებით. ქადაქისა და მასობრივი ტურისმისაგან განსხვავებით, განთავსების ადგილების სიმცირის მიუხედავად, მათი მოქმედების არეალი საშუალებას იძლევა მოხდეს ტურისტული სივრცის სრული შევსება.

ფერმერული ტურისმი სასოფლო ტურისმის ანალოგიურია. ტურისმის ეს სახეობა პოპულარობით სარგებლობს განვითარებულ ქვეყნებში, განსაკუთრებით ევროპაში. იგი ტურისტებს საშუალებას აძლევს განთავსდნენ ფერმერში, მასთან არსებულ რანჩოებში ან სტუმრისთვის განკუთვნილ ცალკე სახლებში, რომლებიც აკმაყოფილებენ გარკვეულ სტანდარტებს. ტურისტებს საშუალება ეძლევათ გაეცნონ და მონაწილეობა მიიღონ სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში. ფერმერს შეუძლია დამსვენებელს შესთავაზოს თავის ტერიტორიაზე კემპინგები, ნადირობა, თევზაობა და სხვა საქმიანობები. ტურისმის ამ სახეობის ორგანიზაციისათვის შესაძლებელია საჭირო გახდეს ტექნიკური დახმარება. ამ მიზნის გასაღწივად, როგორც წესი, იმ სასოფლო რაიონებში, სადაც ტურისმი ვითარდება, თავს იჩენს მომსახურების დაჯავშნის სისტემის შექმნის აუცილებლობა. მიმდინარე ეტაპზე, საქართველოში ფერმერული ტურისმი ნაკლებად არის განვითარებული, მეტი აქცენტი კეთდება აგროტურისმის მიმართულებით.

დახასიათებული ტურისმის სახეობების გვერდით წარმატებით ვითარდება და მოთხოვნიდა გეოტურისმი. იგი სულ უფრო პოპულარული ხდება და იზიდავს ეკოლოგიურად განათლებულ ტურისტებს. ასეთი ტურისმის მისანიძე ველურ ბუნებასთან ურთიერთობა. გეოტურისმს მინიმუმამდე დაიკავს გარემოს უარყოფითი ხახია-

თის ზეგავლენის შედეგები, ხელს უწყობს დაცული ტერიტორიებისა და რეკონსტრუქციის მოხატულობის ეკონომიკური შემოსავლების ზრდას. ტურისმის აღნიშნული სახეობის განვითარება საჭიროებს კვალიფიციურ გიდებს, არ ითხოვს ძვირადღირებულ ტურისტულ ინფრასტრუქტურას, ეროვნული პარკებისა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისათვის ფინანსური დახმარების შესაძლებლობას იძლევა, ხელსაყრელი პირობები იქმნება ახლოს გაიცნონ ბუნებას, ისტორიას და ადგილობრივ კულტურას¹.

საქართველო, მდიდარი კულტურისა და ისტორიის გამო, ტურისტებისთვის მკაფიოდ არის პოზიციონირებული, როგორც კულტურული ტურისმის ქვეყანა. ისტორიული, არქეოლოგიური და არქიტექტურული ძეგლების მრავალფეროვნება, ტრადიციები, ეროვნული სამხარეოს ინდივიდუალურობა, ქართული სტუმართმოყვარეობა და სხვა მრავალი ფაქტორი საუკეთესო პირობებს ქმნის აგროტურისმის განვითარების თვალსაზრისით. საქართველოში BCG Research - ის მიერ ჩატარებული კვლევებით, ქვეყანაში ტურისტთა 2,4% აგროტურისმის მიზნით არის ჩამოსული, ტურისტთა 13% საოჯახო სასტუმროებსა და ოჯახებში ცხოვრობს². თანამედროვე მდგომარეობით, ტურისმის ეს სახეობა, სამწუხაროდ, ნაკლებად არის განვითარებული. ამას განაპირობებს ამ სახეობის ტურისმის ნაკლები პოპულარიზაცია, მისი დადებითი მხარეების შესაბამისი სტანდარტების და სხვათა შესახებ ინფორმაციის ნაკლებობა, თუმცა, ამ მხრივ პერსპექტივები ძალზედ დიდია.

მნიშვნელოვანია ის, რომ საქართველოს უძველესი ტრადიციები გააჩნია სასოფლო წარმოების კულტურასთან დაკავშირებით. მისი ტერიტორიები ოდითგანვე გამოირჩეოდა აგრარული სფეროს მრავალფეროვნებით. თანამედროვე მსოფლიოში პოპულარულია ეკოლოგიურად სუფთა, კუხარული წესით მიღებული პროდუქტები. სწორედ სასოფლო და ფერმერული ტურისმის განვითარება მნიშვნელოვანი გზაა სოფლად შემოსავლის გაზრდის, სოფლის განვითარებისა და წინსვლის ხაზინდარი, იგი, აგრეთვე, უმჯობესებს რეგიონებში კერძოდ, სოფლად დემოგრაფიული მდგომარეობას, ხელს უწყობს ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას და სხვა.

¹ Ecotourism A Sustainable Option? Erlet Cater, university of Reading, UK 1994.
² www.bcg.ge.

აგროტურიზმის პრიორიტული განვითარება განპირობებული იმით, რომ იგი ქმნის ახალ სამუშაო ადგილებს, დამატებითი, ალტერნატიულ შემოსავლებს პირდაპირ მიმართავს ადგილობრივი მოსახლეობისაკენ, ხელს უწყობს გლეხების აქტიურ ნაბიჯს ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებში საკუთარი მუდგნობის მოუწვევლად.

საქართველოში აგროტურიზმის განვითარების ხელშეწყობისათვის მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგმული. ამ მხრივ აღსანიშნავია 2006 წელს ფონდის „გლეხების მასშინძლობა საქართველოში“ დაფუძნება. არსებული მონაცემებით ფონდს 10 ნამდვილი და 16 ასოცირებული წევრი ჰყავს რეგიონებში.¹ მსგავსი ტიპის ასოციაცია პირველად ჩამოყალიბდა საფრანგეთში „Accueil Paysan“ 1987 წელს. იგი ამჟამად აერთიანებს 491 ოჯახს და კავშირი გააჩნია 19 ქვეყანასთან. ამ ასოციაციაში საქართველო 2002 წლიდან არის გაერთიანებული. ფონდის მთავარი მიზანია: მდგრადი განვითარება, ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობის, ადამიანური რესურსების რაციონალური გამოყენება სათემო მუდგნობის განვითარების ხელშეწყობის გზით. დახასუი მიზნის განსახორციელებლად ფონდის საქმიანობაა: აგროტურიზმის, როგორც დამხმარე სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის განვითარება, სოფლად ცხოვრების დონისა და მცხოვრებთა კვალიფიკაციის ამაღლების სამსახურების შექმნა, მცირე ტურისტული ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება.

აგროტურიზმის განვითარების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ასოციაცია „ელკანას“ საქმიანობა. მან განახორციელა პროგრამა „ტურიზმი სოფლად“. სასტუმრო სახლების მომსახურების სტანდარტიზაციის ხარისხისა და აგროტურიზმის მდგრადი განვითარების უზრუნველსაყოფად შეიმუშავა და დაინერგა - მეწარმე სუბიექტის სტანდარტი - „ოჯახური სასტუმრო სახლები სოფლად და პატარა ქალაქებში, ძირითადი დებულებები“. იგი ემყარება „EuroGite“-ს (ევროპის ფერმერული და სოფლის ტურიზმის ფედერაცია) მოთხოვნებს. სტანდარტი დაინერგა „ელკანას“ წევრი ოჯახებისთვის.

¹ www.accueil-paysan.com.

² info@apg.org.ge.

³ http://24saati.ge/index.php/category/business/2009-10-08/.

აგროტურიზმის ანალიზისათვის მნიშვნელოვანია ეკონომიკურ მანუჩიშვილი ანალიზი, კერძოდ, შემოსავალი, რომელიც შეიძლება თითოეულმა ოჯახმა საშუალოდ მიიღოს წლის განმავლობაში აგროტურიზმის მომსახურებიდან. ჩვენს მიერ კახეთის რეგიონში ჩატარებულმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ოჯახს წლის განმავლობაში საშუალოდ შეუძლია (სეზონურობის გათვალისწინებით) მიიღოს 200 დამსვენებული. მათი დახვეწების საშუალო ხანგრძლივობა 2-3 დღეა. ერთი ტურისტის დამს თვეადილი საუზმით, დაახლოებით 25-30 ლარის ფარგლებში მერყეობს. ოჯახის შემოსავალი წელიწადში 5000-6000 ლარია, ხარჯებისა და გადასახადების გამოკლებით მოგება 3000-3500 ლარს უტოლდება. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მიმდინარე ეტაპზე ოჯახები არ იბეგრებიან. ამასთან კახეთის მაღალმთიანი ტერიტორიები სარგებლობს ზაფხულისა და ზაფხულის შემდეგ დამატებითი ტურისტული მომსახურებიდან და ადგილზე დამსვენებული პროდუქტების რელატიური მიღებული შემოსავლები მოგებას კიდევ უფრო ზრდის (ეს მანუჩიშვილი დაახლოებით 1500-2000 ლარით ზრდის შემოსავალს).

მასალების ანალიზმა მოგვცა გარკვეული დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობა, კერძოდ:

- საქართველოში აგროტურიზმის განვითარება ხელს შეუწყობს ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლების გადანაწილებას რეგიონებში, სადაც მოსახლეობის უმრავლესობა სიღარიბის ზღვარზე ცხოვრობს;

- მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ევროდ რეგიონის განუზომრებელი თავისებურებები ახასიათებს, არსებულ პოტენციალს ინფრასტრუქტურის განვითარების დაბალი დონის გამო, მოსახლეობა სრულყოფილად ვერ იყენებს მას. ბოლო პერიოდში რეგიონებში ინფრასტრუქტურის ხისტემების მოწყობისათვის დაკავშირებული პროექტების განხორციელებამ მდგრადობა გააუმჯობესა, თუმცა სოფლებში მისი სრულყოფა გარკვეულ დროს მოითხოვს;

- ტურიზმის განვითარებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პოლიტიკურად სტანდარტიზებული გარემო. სტატისტიკის მონაცემ-

¹ მონაცემები დამუშავებულია კვლევის შედეგად მოხიბული მასალების საფუძველზე.

ბით, საქართველოში 2008 წლის ომმა მკვეთრად შეამცირა ჩამოსვლელთა რაოდენობა, რაც ბუნებრივია, აისახა რეგიონის მოსახლეობის შემოსავლებზე და მათ გარკვეული მატერიალური სიძნელეები შეუქმნა;

- მიხედავად იმისა, რომ „ელკანას“ მიერ შემუშავდა ოჯახური ხასტუმრობის შესახებ სტანდარტი, რომელიც ვრცელდება მის წევრ ოჯახებზე, ეს არა საკმარისია. მიმდინარე ეტაპზე საჭიროა ტურიზმის დეპარტამენტის მხარდაჭერით შემუშავდეს და განხორციელდეს პროექტი საერთაშორისო B&B (Bed & Breakfast – საწოლი და საუზმე) სტანდარტების შესახებ და შემუშავდეს შესაბამისი კანონი; ამ მხრივ აუცილებელია უცხოეთის გამოცდილების გაზიარება;

- აგროტურიზმის განვითარება მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს სოფლად წარმოების დონის ამაღლებას. იგი ადგილობრივი მეწარმეობის განვითარების სტიმულია.

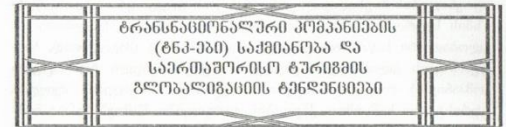
Opportunities of Agro-Tourism Development in Georgia

M. Chavleishvili

In the article has been analyzed the positive sides of rural and farm tourism, its current trends of development in Georgia.

Georgia having rich culture and history stands with strong position as the country of cultural tourism. From the point of view of agro-tourism development it has the upgrade conditions, though at the present time it is rather not popular. The reason of all these may be considered shortage of information, appropriate standards, positive sides and so on, however the perspectives are great. For encouragement of agro-tourism development in Georgia has been made significant steps. In this direction should be noted foundation of "Peasants Hospitality in Georgia" in 2006, and activities of the Association "Elkana".

Priority-driven development of Agro-tourism in regional areas will create new jobs, additional alternative revenues will apply directly to local population, will encourage efficient engagement of peasants in current social—economic processes without their detachment from their own facilities. Therefore, all of above mentioned will promote upgrade of the peasants entrepreneurship in rural areas.

ლელა ჯაბაშვილი

თვ. ჯავახიშვილის თხზ. ანსტერ-პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

ტურიზმი მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდი დარგია. მისი ბრუნვა 3.500 მლრდ დოლარს უტოლდება და მსოფლიო ვაჭრობის 10%-ს შეადგენს, ხოლო მსოფლიო ექსპორტში მისი წილი 35%-ია. მის წილად მოდის მსოფლიო მშპ-ს 6%. 1995-2000 წლებში ტურიზმის დარგი 35-ჯერ გაიზარდა. 2008 წელს საერთაშორისო ტურისტთა რაოდენობამ 924 მლნ-ს მიაღწია. მართალია, მიმდინარე მსოფლიო ფინანსურმა კრიზისმა ამ დარგის განვითარება შეაფერხა, მაგრამ პროგნოზები დადებითია. 2010 წლისთვის ტურისტების რაოდენობა მსოფლიოში 1 მლრდ-ს მიაღწევს, ხოლო 2020 წლისთვის – 1,6 მლრდ-ს¹.

ტურიზმის დარგი, ისევე, როგორც ეკონომიკის დარგების უმეტესობა, განიცდის გლობალიზაციის პროცესების ზემოქმედებას. გლობალური ეკონომიკის კონტექსტით, ტურიზმის განვითარების განხილვისას მნიშვნელოვანია ამ დარგის მოხმარებისა და წარმოების თავისებურებების გათვალისწინება. ტურისტული პროდუქტის წარმოება და მოხმარება დამოკიდებულია კონკრეტულ ადგილმდებარეობაზე. ამიტომ ტურიზმის სფეროში წარმოების განთავსების არჩევანი არ არის დაკავშირებული ყველაზე იაფი განლაგების ადგილების მოძიებასთან.

გლობალური ტურისტული ბაზრის ფორმირების პროცესში ტურიზმის თვალსაზრისით ღირშესანიშნავი ადგილები, ქვეყნობრივი

¹ http://www.wtte.org/cng/Tourism_Research/Economic_Research/

კუთვნილების მიუხედავად, კონკურენციას უწევს ერთმანეთს. ტურიზმის სფეროშიც, ისევე, როგორც სხვა დარგებში, მიმდინარეობს გლობალური საწარმოო ქსელების განვითარება (მაგალითად, სასტუმროების გლობალური ქსელები, ინტეგრირებული ტურისტული კომპანიები), რაც გლობალური საინვესტიციო ნაკადების შედეგია. ტურისტული საწარმოო ქსელების ფარგლებში, წამოებისა და მოხმარების პროცესების მონაცვლეობის გაფლნით, იზრდება კონომიკური ურთიერთკავშირები. ტურიზმის დარგის გლობალიზაციის ნიშან-თვისებულ შედეგად მივიჩნიოთ ტრეკების გაძლიერება; გლობალურ დონეზე მოხმარების ზრდა და გლობალური ტურისტული მიგრაცია.¹

საერთაშორისო ტურისტული კომპანიების საქმიანობაში შესაძლებელია გამოიყოს რამდენიმე მიმართულება:

- ვაჭრობაზე ორიენტირებული საერთაშორისო საქმიანობა; ამ შემთხვევაში წარმოების პროცესი წარმართება ეროვნულ საზღვრებში, ხოლო ყველა დანარჩენი ფუნქცია გადაცემულია სუბ-კონტრაქტებით. ვაჭრობაზე ორიენტირებულ ფირმა მხოლოდ ტურისტებს ავსახავს საზღვარგარეთ, ხოლო ყველა მომსახურება დანიშნულების ადგილზე შეთავაზებულია უცხოური შუამავლების მეშვეობით.
- წარმოებაზე ორიენტირებული საერთაშორისო საქმიანობა; ფირმა ახორციელებს წარმოების პროცესის ნაწილს უცხო ქვეყნებში. მისი მაგალითებია სასტუმრო ქსელები და ევროკალკონი ინტეგრაციის მქონე ტურისტული კორპორაციები, რომლებმაც დააფუძნეს ან შეიძინეს კომპანიები, ტურისტებისთვის ადგილზე მომსახურების გასაწევად.
- ბაზარზე ორიენტირებული საერთაშორისო საქმიანობა; ამ შემთხვევაში კომპანიები იყენებენ პორიზონტალურ ექსპანსიას ერთი და იმავე პროდუქტით ახალ ბაზრებზე შესასვლელად.

აღსანიშნავია, რომ გლობალიზაციის გავლენა ტურიზმის დარგზე წარმოებისა და მოხმარების თავისებურებებით არ შემოიფარგლება. მსხველწილობაში უნდა გვქონდეს, რომ გლობალიზაციისა და ტურიზმის დარგის განვითარების პროცესების ურთიერთქმედება ორმხრივია. ამ ურთიერთქმედების შედეგია არა მხოლოდ ტურისტული

¹ Page S. J., Connel J. *Tourism, A modern Synthesis*, Thomson, 2006, p. 46.
² Shaw and Williams, *Tourism and Tourism Spaces*, 2004, p. 59.

ლი მომსახურების ნაკადების ზრდა, არამედ ახალი ტურისტული სტრუქტურების ფორმირება, იდენტურობის ტრანსფორმაცია. დროისა და სივრცის შექცევის გამო, მიმდინარეობს კულტურათა დაახლოება და იქმნება კულტურული იდენტურობის ტრანსფორმაციის შესაძლებლობები. ტურიზმი, ცხოვრების წესებისა და იდეების გაერცხვებით, შეიძლება პიროვნული იდენტურობის ნამოყდობებისა და განსაზღვრის მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყოს. აღმნიშვნის გაზრდილი მიბილურობის შედეგია მზარდი სოციალური ურთიერთდაპირკიდებულება. ინფორმაციის, კაპიტალის, ადამიანების და კულტურული ფასეულობების გლობალური ნაკადები რეალისტურადია სპეციფიკური სოციალურ-სივრცულ ფორმებში. შესაბამისად, ვითარდება ახალი ტურისტული ადგილები და მოხმარების ახალი სივრცეები.¹

გლობალური კავშირების ინტენსიფიკაციას ტურიზმის დარგისთვის აქვს ორგანიზებული დავითობა: 1. ტურისტული ნაკადები უფრო შორეულია, რადგან შორ მანძილზე მოგზაურობა სირთულეს არ წარმოადგენს. 2. მიმდინარეობს ახალი ადგილების "აღმოსივნა" ძირითად ტურისტულ ადგილებთან ახლოს. გარდა ამისა, იზრდება ვიზიტების ციკლურობა, რაც ამაღლებს დასახვევებზე ანუ მთორე ბიზნის პოპულარობას.

ტურიზმის საწარმოო სისტემა აერთიანებს სხვადასხვა ზომის ფირმებს, როგორც მცირე საწარმოებს, ასევე, მსხვილ ტრეკებს. OECD-ს გამოკვლევებით, ამ დარგში დასაქმების მაჩვენებლის მიხედვით, წამყვანია მცირე და საშუალო ზომის საწარმოები – დასაქმებულია 60% სწორედ მათზე მოდის. მაგარა, ბრუნვის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, წამყვანი ადგილი მსხვილ კომპანიებს უჭირავს. ტურიზმის გლობალიზაციის ხელს უწყობს მსხვილი ტრანსნაციონალური სასტუმრო ქსელები, სამოგზაურო კომპანიები და კონგლომერატული ფირმები, რომლებიც, თავის ძირითად საქმიანობასთან ერთად, ფლობენ და წარმართავენ ტურისტულ ოპერაციებს.

ცხრილში (1) წარმოდგენილია ზოგიერთი მსხვილი სამოგზაურო და ტურისტული ტრეკი.

¹ Meethan, K. *Tourism in Global Society: place, culture, consumption*, Basingstoke: Palgrave, 2001, p. 35.
² Tourism Trends and Policies 2010, OECD, p. 39.

ტურიზმის დარგის ზოგიერთი წამყვანი ტნკ¹

ცხრილი 1

კომპანია	ქვეყანა	დარგი	2009	
			დასაქმებული (ათასი კაცი)	გაყიდვები (მლნ. დოლარი)
American Express	აშშ	მოგზაურობა და ფინანსური მომსახურება	58 000	26,7
Carlson Wagonlit	აშშ/საფრანგეთი	მოგზაურობა	18 000	21,4
TUI	გერმანია	დღევანდელი მოგზაურობა	65 000	13,0
JTB Corp	იაპონია	მოგზაურობა	28,628	12,8
Marriott International	აშშ	სასტუმრო	137,000	11,0
Thomas Cook AG	გერმანია	დღევანდელი მოგზაურობა	31,000	13,4
Accor	საფრანგეთი	სასტუმრო	158 162	10,7
Carnival Plc	აშშ/გერმანია/საფრანგეთი	მოგზაურობა	80,000	13,2
Kinki Nippon Tourist Rosenbluth International	იაპონია	მოგზაურობა	72,46	6,2
	აშშ	მოგზაურობა	3,000	2,5

მონაცემებიდან ჩანს, რომ ამ კომპანიების მიერ დასაქმებული რაოდენობა და გაყიდვების წლიური მოცულობა საკმაოდ დიდ მასშტაბებს აღწევს.

გლობალიზაციის ერთ-ერთი ასპექტი შრომის საერთაშორისო დანაწილებაა წარმოების საერთაშორისო ფრაგმენტაციის გზით. ტურიზმის დარგში წარმოების ფრაგმენტაცია ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორს შორის (სასტუმრო, სატრანსპორტო, ტურ-ოპერატორული) ხდება. ტურისტული დარგის განვითარება შესაძლებელია მხოლოდ მრავალი, ურთიერთდაკავშირებული ტურისტული საწარმოს რესურსების გაერთიანებით. გლობალიზაციის პირობებში ტურისტული კომპანიები ავითარებენ ახალ სტრატეგიებს. საერთაშორისო სტრატე-

¹ გამოყენებულია კომპანიების ვებ-გვერდებზე განთავსებული ინფორმაცია.

გიული პარტნიორობის სხვადასხვა ფორმის გაგრძელება, შერწყმები და შთანთქმები იმ კომპანიების შორის, რომლებსაც საერთაშორისო ბაზარებზე უკვე მოპოვებული აქვთ მყარი პოზიციები, ამის დამატებით ხდება. ამ პროცესების შედეგად, საერთაშორისო ტურიზმის დარგში ძლიერდება მსხვილი ტნკები (ავიახაზები, სასტუმროთა ქსელები, ტურ-ოპერატორები).

ტურიზმის დარგში უზარმაზარი შეცდომარაობების ჩამოყალიბებას განსაკუთრებით შეუწყო ხელი 1990-იანი წლების ბოლოს და 2000 წლების დასაწყისში შერწყმებისა და შთანთქმების აქტიურმა ტალღამ. მაგალითად, 1997 წელს Condor-ისა და Neckermann und Reisen-ის შერწყმით ჩამოყალიბდა C&N; 1998-99 წლებში Preussag-მა შეიძინა TUI და Thomas Cook-ის აქციების 50,1%; 2000 წელს Preussag/TUI-მ შეიძინა Thomson Travel Group, რომელიც ლიდერი კომპანია იყო გაერთიანებული სამეფოს ბაზარზე და, ასევე, შეიძინა წამყვანი ფრანგული კომპანიის, Nouvelles Frontières-ის აქციების 34,4%. 2001 წელს C&N-მა გამოიყიდა Thomas Cook კომპანია Preussag/TUI-სგან. 2004 წელს First Choice-მა განახორციელა შთანთქმის II გარეგნული, მათ შორის ისეთი კომპანიების, როგორც Adventure Company, Let's Trek Australia, Trips Worldwide, StudentCity.com, Adventure Center.

Travel and Tourism Analyst-ის მიერ შემუშავებულია სასტუმრო დარგის გლობალური კომპანიების გარკვეული კრიტერიუმები: საკმარისობა არანაკლებ 125 ქვეყანაში, არანაკლებ 1 000 სასტუმროს ფლობა და არანაკლებ 250 000 ნომერი. აღნიშნულ პარამეტრებს აკმაყოფილებს ისეთი მსოფლიო სასტუმრო ქსელები, როგორც Accor, Bass, Best Western, Carlson, Marriott, Starwood.

მე-2 ცხრილში წარმოდგენილია მსოფლიოს უდიდესი სასტუმრო კომპანიები.

გლობალური სასტუმრო ქსელების განვითარების სტრატეგია მიმართულია ხავერდოვანი მარკეტების შექმნაზე, ფრენა-იზინგის ხელშეწყობის რაოდენობის ზრდასა და გეოგრაფიულ ექსპანსიაზე. როგორც ცხრილიდან ჩანს, გლობალურ სასტუმრო ოპერაციებში აშშ-ს კომპანიები დომინირებენ – ათიდან რვა მსხვილი კომპანიის აქვს შტაბბინა აშშ-ში. InterContinental-ს, რომელიც ბრიტანული ფირმაა, ქონების დიდი ნაწილი აშშ-ში აქვს განთავსებული. Accor-ს, აქ-

ტივების 1/3 აქვს საფრანგეთში, მისი წარმოშობის ქვეყანაში, ხოლო 30% – აშშ-ში. მსოფლიოს 50 უმსხვილესი სასტუმრო კომპანიიდან ნახევარზე მეტს ოპერაციები აქვს აშშ-ში. მას მოსდევს დიდი ბრიტანეთი, რომელშიც შეიდი მსხვილი სასტუმრო ქსელია წარმოდგენილი.

მსოფლიოს უდიდესი სასტუმრო ჯგუფები ნომრების რაოდენობის მიხედვით 2009 წლ.

ცხრილი 2

კომპანია	ქვეყანა	ნომრების რაოდენობა
IHG	დიდი ბრიტანეთი	585094
Wyndham Worldwide	აშშ	550576
Marriott International	აშშ	521201
Hilton	აშშ	498174
Accor	საფრანგეთი	461698
Choice	აშშ	452027
Best Western	აშშ	308636
Starwood Hotels&Resorts	აშშ	274535
Calson Hospitality	აშშ	148551
Global Hyatt	აშშ	138503

UNCTAD-ის გამოკვლევაში ნაჩვენებია, რომ განვითარებადი ქვეყნებისკენ სასტუმრო ინდუსტრიაში მიმართული ინვესტიციების მიხედვით, ლათინური ამერიკის ქვეყნები ღიდვრობენ, სადაც განვითარებად ქვეყნებში წარმოდგენილი სასტუმროების 25%-ია განლაგებული. მას მნიშვნელობით მოსდევს სამხრეთი, სამხრეთ-აღმოსავლეთი აზია და ჩრ. აფრიკა, სადაც ტრანსნაციონალური სასტუმრო კომპანიების დაახლოებით 13-15%-ია განლაგებული. შემდეგ მოდის სამხრეთი აფრიკა, ცენტრალური და აღმოსავლეთი ევროპა და დასავლეთი აზია.

¹ MKG Hospitality Database.

² FDI in Tourism, the Development Dimension, UNCTAD, 2007, p. 13.

სასტუმროების გლობალური ქსელების ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სტრატეგიული პარტნიორობის აქტიური გამოყენება. როცა სტრატეგიული პარტნიორობა ემსახურება ახალ ბაზრებზე შესვლას, საკონტრაქტო ურთიერთობებთან ერთად, კომპანიები მიმართავენ კაპიტალში წილობრივ მონაწილეობასაც. მაგალითად, Marriott International-მა დაამყარა სტრატეგიული პარტნიორობა New World Development-თან (ჰონ კონგი), რომელიც მონაწილეობდა Renaissance Hotel Group-ის (83 სასტუმრო 38 ქვეყანაში) სასტუმროების ნაწილის მართვაში. Marriott International-მა იყიდა Renaissance Hotel Group-ის აქციების 54% და ამჟამად ის მართავს დაახლოებით 1300 სასტუმროს მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში. სტრატეგიული პარტნიორობის გამოყენებამ Marriott International-ს შესაძლებლობა მისცა, თითქმის ორჯერ გაეზარდა თავისი საერთაშორისო წარმომადგენლობა და შესულიყო 40 ახალ ბაზარზე, მათ შორის რუსეთში, ჩინეთში, იაპონიაში, ინდოეთსა და თურქეთში.

ისეთი მსხვილი კომპანია, როგორცაა American Express გლობალიზაციის მკვეთრად გამოხატულ სტრატეგიებს ეყრდნობა. იგი უპირატესობას ანიჭებს ინტეგრაციის ტიპს, რომელიც ურთიერთდაკავშირებულ სექტორებში სხვადასხვა პროდუქტის გაანთავისუფლებას გულისხმობს. კომპანია 130 ქვეყანაშია წარმოდგენილი და ძირითადად ორგვარ ოპერაციებსზეა კონცენტრირებული: ფლობს 3200 სამოგზაურო სააგენტოს ქსელს და ასორციელებს ფინანსური ოპერაციებს, რომლებიც უმთავრესად მოგზაურთა ნექებსა და საკრედიტო ბარათებს უკავშირდება.

Six Continents Hotels არის წამყვანი გლობალური კორპორაცია, რომელიც აქტიურად იყენებს სტრატეგიულ პარტნიორობას მსოფლიოს ახლე მეტ ქვეყანაში, მათ შორის ისეთ on-line სამოგზაურო კომპანიებთან, როგორცაა priceline.com, travelocity.com და lastminute.com.

Radisson Hotels, რომელიც Carlson Group-ის შემადგენლობაშია, ასევე, გაფართოვდა საერთაშორისო სტრატეგიული პარტნიორობის გამოყენებით ისეთ სასტუმრო კომპანიებთან როგორცაა Edwardian Hotels დიდ ბრიტანეთში და Movenpick შვეიცარიაში.

ტურ-ოპერატორული ფირმებისა და სამოგზაურო სააგენტოების გლობალური სადისტრიბუციო ქსელი ბიზნესის ერთ-ერთი მ-

დალინტეგრირებული სახეობაა. ტურ-ოპერატორები ორგანიზებას უწყვენ ე.წ. პაკეტურ ტურებს, რომელშიც ტურისტული პროდუქტის ორი და მეტი კომპონენტია ჩართული. ისინი ფლობენ სასტუმროებს, ავიახაზებს და სხვა ობიექტებს და მოქმედებენ, როგორც დისტრიბუტორები. მათი მნიშვნელობა გლობალურ ტურისმში გამოიხატება იმით, რომ ტურისტების დიდ ნაკრებს აკმაყოფიან მსოფლიოს სხვადასხვა მიმართულებით და, ამდენად, ხელს უწყობენ დიდი მოცულობის ტურისტული ნაკადების ფორმირებას. უმსხვილესი და ყველაზე გაველიანნი ტურ-ოპერატორები განვითარებულ ქვეყნებშია ბაზირებული, ძირითადად კი აშშ-ში, გერმანიაში, იაპონიაში და დიდ ბრიტანეთში.

მოცემული სექტორი შედგება შედარებით მცირე რაოდენობის მსხვილი ტნკებისა და მრავალრიცხოვანი მცირე და საშუალო სპეციალიზებული ფირმისგან. მაგრამ, აღსანიშნავია, რომ ტურების დიდი ნაწილი სწორედ მსხვილ კომპანიებზე მოდის. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში ოთხი ტურ-ოპერატორი — TUI UK, MyTravel, Thomas Cook და First Choice ორგანიზებას უწყს გამსვლელი ტურების 75%-ს, გერმანიაში TUI, C&N and Rewe აკონტროლებს მთელი ბაზრის 80%-ს, ასევე, იაპონიაში ისეთი მგაჟორპორაციები, როგორცაა JTB, Kinki Nippon Tourist (KNT) და Nippon Ryoko (NTA), ფლობენ ბაზრის დაახლოებით 60%-ს.

ტურისმის გლობალური დარგის განვითარება მჭიდროდაა დაკავშირებული ავიატრანსპორტო კომპანიების საქმიანობასთან. სხვადასხვა შეფასებით, საერთაშორისო ტურისტული მოგზაურობის 30-40% საჰაერო გზით ხორციელდება.

ამ სექტორში უდიდესი ალიანსებიდან აღსანიშნავია Star Alliance, Oneworld, Wings, Qualifier, Global Sky Team. ალიანსების ფარგლებში ხელშეკრულებები ითვალისწინებს ერთობლივ მარკეტინგულ საქმიანობას, კონკრეტული მარშრუტების რეკლამას, შეთანხმებებს მუდმივი კლიენტებისათვის განკუთვნილ ბონუსებზე, მომსახურების სტანდარტებზე, რეისების განრიგზე, ტვირთის მომსახურებაზე, მგზავრთა უსაფრთხოებასა და ა.შ. მეტად აქტუალურია ავიახაზების კოდის

ერთობლივი გამოყენება. თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმებების 70% სწორედ ამ ფორმასე მოდის. მისი პოპულარულობა განპირობებულია იმით, რომ უზრუნველყოფს თითოეული კომპანიის სრულ დამოუკიდებლობას.

გლობალური საინფორმაციო და სადისტრიბუციო სისტემები ტურისმის გლობალური ინფრასტრუქტურის მთავარი შემადგენელი ნაწილია. რეზერვაციების კომპიუტერული სისტემები ავიაკომპანიებშია ჯერ კიდევ 1970-იან წლებში განავითარეს. დღეს ამას გაცილებით დახვეწილი სახე აქვს გლობალური სადისტრიბუციო სისტემების არსებობის გამო. ამ სფეროში, შერწყმებისა და შთანთქმების შედეგად, დღეს გამოკვეთილია ოთხი წამყვანი კომპანია: Amadeus და Galileo ევროპაში, Sabre და WorldSpan აშშ-ში. 2002 წელს Galileo ფლობდა კავშირებს მსოფლიოს 116 ქვეყანაში, ინფორმაციას აწვდიდა 500 ავიახაზს, 227 სასტუმრო კომპანიას და 338 ტურ-ოპერატორს მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში.

მიმდინარე გლობალურმა ფინანსურ-ეკონომიკურმა კრიზისმა, რა თქმა უნდა, ტურისმის დარგის ტნკების საინვესტიციო შესაძლებლობებსაც მოახდინა უაყოფიო გაველნა, მაგრამ, როგორც მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის, ასევე, UNCTAD-ის შეფასებები მოწმობს, საერთაშორისო ტურისმი კვლავ რჩება მსოფლიოს ერთ-ერთ ყველაზე სწრაფად მზრად დარგად. საეურადღებო ტენდენციაა განვითარებად ქვეყნებში ბაზირებული ტნკების გააქტიურება, რაც მოცემული დარგის კონკურენციულ გარემოზე საკმაოდ დიდ ზეგავლენას მოახდენს. მნიშვნელოვანია, ასევე, ტურისმის დარგში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადების ზრდა თვით განვითარებად ქვეყნებს შორის, რაც საერთაშორისო ტურისმის სფეროში ამოღებს ისეთი ქვეყნების როლს, როგორცაა ბრაზილია, ჩინეთი, დასავლეთი აზია და რუსეთის ფედერაცია. მსოფლიოს წამყვანი სამოგზაურო, სასტუმრო, ავიატრანსპორტო, ტურ-ოპერატორული ტნკების ფუნქციონირების თავისებურებების განხილვა

იღვრა მოწოდება, რომ ტურისტების დარგის ტენიების საკმარისობას აქვს კიდევ უფრო გაფართოების პოტენციალი.

Activities of TNCs and Globalization Trends in International Tourism

L. Jamagidze

The tourism industry, as most of the industries of the economy, is being under the influence of globalization processes. Globalization of tourism is enhanced by the activities of large transnational hotel networks, travel agencies and conglomerate companies, which, together with their main activities, own and lead tourism operations.

Increase in the economic potential of the tourism TNCs is related to the adoption of new strategies responding to the globalization challenges. The evidence of this is the activation of various forms of strategic partnership and mergers and acquisitions through which tourism mega-corporations strengthen their positions in the markets of many countries and regions.

The study of the peculiarities of the operations of the leading travel, hotel, air and tour operator companies confirms that their activities have further expansion potential.

INVESTMENT PROJECTS AND ITS INFLUENCE ON BUSINESS DEVELOPMENT

Teimuraz Shengelia,
Doctor of Economic science,
full professor of Tbilisi State University

From the contemplation of economic development, Georgia is now on the transitional level. So, for the improvement of the economic and social state of the country, the investment flow has the great importance. The main aim of the country nowadays is integration in the world economic sphere, which can be reached by harmonization of business environment to the world main demands in this field. If we look through the history we will see that the only way to overcome unemployment and poverty is holding the institutional reforms, growing investment activity. From this point of view the possibilities of the local funds are scant. That is why the main priority for the country is to attract the foreign investments, which is quite difficult as the strategic products, like oil and gas, interesting for the foreign investors, are not presented in great volume in Georgia. This is the motivating reason for Georgia to use open economic policy, which is based on the experience of the countries, which developed quickly since 60th of XX century. We are talking about "Asian tigers" – Thailand, Singapore, and Hong Kong, which used the open economic policy and development of attractive business environment, in order to reach success. But these actions are to be based on the important institutional changes. In Georgia such institutional changes must be directed at harmonization with the economic sphere of the world. Besides it is clear that any successful convergence does not happen only as a result of market economy, but it takes place as a result of free market economy. That is why it is very important to take into the consideration the institutional reforms, being executed in the country, as they may become the foundation of the fast economic development of Georgia.

The economic reforms of the recent years gained Georgia the image of one of the fast developing countries all over the world. The factors of success are the following:

► The economic reforms are systematic, causing the country to engage the leading place in this field;

► The strategically geopolitical location of the country gives it the opportunity to use this important and rather useful factor for acceleration of its economic development;

- The macroeconomic environment got stabilized;
- The comfortable trading environment was formed;
- Effective tax reform was executed;
- The procedure of licensing and permission issuing was simplified;
- The aggressive privatization policy was maintained;
- The environment free of corruption was formed;
- The mechanism of law became more active in business.

In regards to the information of the World Bank issued on 2008, according to the economic development Georgia transferred from 118th place to 11th. By the evaluation of the experts of the same organization, no other country in the world executed so many reforms so sequentially and fast in 2005-2008, as it was made in Georgia. In the united researches of World Bank and EBRD "Business environment and industry" it is indicated that in 2004-2008 years Georgia executed the greatest corruption decreasing among other countries on the developing level of economy. According to the economic freedom, Georgia took the 21st place among 161 countries and 20th place among 41 European countries. The indexes of business, trade, fiscal, independence from the government, monetary, investment, financial and freedom of the working force varies between 99 and 60. In the whole, in seven from all ten indexes, Georgia remains the high rates [7, p.18].

Georgia is located at the crossroads between Europe and Asia. Therefore the country with its transport highways is the bridge, connecting important regions of the world. These are: Europe – 495 millions, Countries of Black Sea coast – 243 millions, Turkey – 73 millions, Caucasus region – 16 million populations. The shortest road between these countries of Central Europe and Eastern Asia for oil, gas and other cargos is stretched through it. The bulk pipeline for oil and gas, well organized railway system, Black sea ports and International airports play an important part in connecting Western and Eastern countries. In the recent years the bulk pipeline system became more developed in the country. An English company "British Petroleum" and its Georgian partners invested 5 billion USD in the rehabilitation-construction of 3 oil and gas pipelines. In 2005 the construction of Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline was finished. 4 billion USD were spent on this construction and this pipeline can pump over 10 million barrels of oil a day. This is one of the greatest pipelines in the world and its profit for the country in 2006 was 7.8 million USD. In 2009 this index will rise to 25 million and in future to 50 millions. The South Caucasus gas pipeline, opened in 2006 maintains gas transit from Shakh-Deniz gas deposit through Georgia,

Azerbaijan and Turkey to the Caspian Sea. This pipeline is one of the strategic safety terms for Georgia, which gives us the opportunity to get gas supply independently from the Russian gas. The share of Georgia in such gas supply will grow up to 800 million m³. The Georgian railway, which connects Europe and Asia, has the great importance for the whole Euro-Asian transport corridor. In 2009 only Georgian railway carried 3.9 million passengers and 22.6 million cargoes. It is also the knot, connecting Armenia, Azerbaijan and Russia. On the basis of the resolution of Georgian, Azerbaijan and Turkish government, the construction of Baku-Kars-Tbilisi railway was stated and it will be implemented in 2010-2012. Its freight turnover will consist 15 thousand tons annually. Poti and Batumi ports play an important part in TRACE-CAS (Transport corridor – Europe, Caucasus and Asia) project. In 2009 Georgian government supported 459 million GEL for road rehabilitation. These funds were used in the following way – 1474 km. of international roads, 326km. state roads, 15439 km. local roads construction. In February 2007 a new International Air Terminal was opened in Tbilisi, which is one of the most modern in the world. Air transportation in Georgia is served by 4 national and 15 foreign companies [6, p. 38].

The greatest managers of the world sea ports compete in order to receive the management on Poti port, as it is the free economic zone. The city of Poti as well as its neighboring 400 hectares, is to become reachable for the foreign business, which has not still assimilated the advantages of Georgia as opposite to other countries, like its geopolitical location and simplified trading terms.

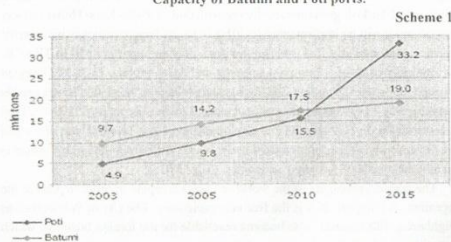
Important steps from the point of view of liberalization of trade politics were made in the country. This was expressed on following: The low import tariffs were stated and they were canceled for 90% of products; Only three tariffs from 16 actives remained; The import-export quotes were canceled; VAT for local and imported products got equal; The same for the excise; The number of export and import licenses decreased from 14 to 8.

The suitable market terms were formed in Georgia, and this made it more attractive for the world market. This fact is stated by: the first - the fact that Georgia, together with the members of World Trade Organization worked out the single tariffs system, which is rather low in comparison to other countries in the world. And the second – the advantage trading regime was stated with USA, Canada, Switzerland and Japan.

In 2005 Georgia issued a new Tax Code, which strongly decreased tax rates. An important institutional change was executed in Tax system: In 2007 the number of taxes was decreased to 7 – 5 of them are state and 2 are local. The state taxes are income tax, excise, VAT, customs, profit tax; The local taxes are stated by the local governmental boards. In 2008 the social tax counted 20%, paid by business and in-

come tax counted 12% were combined and formed one income tax counted 25%, which became 20% in 2008 and 15% since 2009; The corporate profit tax from 20% became 15% since 1st of January 2008, and dividends were exempted from it; VAT counted 18% is obligatory for those businessmen whose annual turnover increases 100 thousand GEL; Export international transfers, tourism and other services expose to null VAT [5, p. 26].

Capacity of Batumi and Poti ports.

Growth of Batumi and Poti ports capacity. Source: Data of the Ministry of Finance of Georgia. Tbilisi. 2009.

In order to motivate business development in the country, the terms of license and permission issuing became more simplified, the number of licenses decreased by 98%, 756 licenses were void; the new regime of licenses issuing was established. The licenses are to be issued for the following fields: safety and health defense, safety of apartments, state and social interests' defense. The time limit for license issuing became 30 days, permission issuing only 20 days.

The most dynamically developing field in Georgia nowadays is bank field. In 1994-1997 the process of state bank privatization was over, and afterwards the private banks were found. For nowadays this field is 100% independent. In 2009 the number of deposits in bank sphere increased by 35%. The whole turnover was counted 3-5%. Georgia is among the countries, which executed the liberalization of accounting capitals operations and currency regimes. The terms for currency operations for the citizens of Georgia and foreign countries are the same. The citizens of Georgia have the opportunity to open bank accounts in the foreign banks. The citizens of Georgia and foreign citizens have the equal terms while investing in Georgian banks. The following great investments took place in Georgian banks: In November 2006

the Bank of Georgia became the second CIS bank at London stock exchange. It successfully presented its share in form of global deposit income; In March 2006 "Societe General" group received the control packet of shares of Bank Republic; In October 2007 Kazakh bank "Turan Alen" purchased the great share at "Silkroad Bank"; In January 2008 Russian VTB Bank purchased 51% shares of United Georgian Bank; On the territory of Georgia the branches of leading Greek, German, Turkish banks were established.

Before the Rose Revolution the government of Georgia was widely involved in corruption. Afterwards the main achievement of the new government was overcoming the systematic corruption, the share of shade economy in the GDP was limited. The processes being executed in the private and social fields in this regards meet the international demands. It is stated by the following terms: In the report of 2006 – "Anticorruption transformation", the World Bank greets the achievements of Georgia in anticorruption activities; The World Bank and EBRD in their report state that among the private firms the corruption decreased from 60% to 15%. According to the data of 2005-2008, the number of firms paying bribes by any reasons decreased from 44 to 11%; According to the data of the Century Change Millennium Program in 2008 the indexes of corruption state that the country fully satisfies the demands of corruption control standards. Georgia, in the group of similar countries has higher grades; USA International Republican Institute social research stated that 95% of questioned population confirms that they have not given bribes in 2009 [4, p. 52].

There are practically no limits for the foreign citizens to purchase Georgian firms. According to the Tax Code the process of establishing business by the foreign citizen is easy, cheap and effective. Its duration does not exceed three days. The number of registered business in 2007 grew by 30.6% in comparison to 2006. The simplification of company registration had positive influence on growth of private business.

Despite all these achievements still the state of people's life is rather hard, which is expressed in low incomes, changeable inflation and unemployment, and it is rather a heavy load for the population. But also it must be mentioned that the institutional reforms and their results do not match in time. The reforms are aimed on long term perspectives. Therefore the policy of the government in the field of institutional reforms may become the basis of economic progress of Georgia, and foreign investments play the great part in this process as well.

Georgia, together with its resources and location always had the potential to become attractive spot for foreign investment project execution. Following the fact that Georgia began moving on the way of market economic development, in order to stimulate investment activity, the laws about "support of government for the foreign

investors" and the law "about the foreign investments" was revised. Afterwards the gross share of the foreign investments in Georgia grew a lot.

Since 2008 the global financial crisis covered the whole world, and this caused the reduction of investments all over the world, including Georgia. This process was also aggravated by the war between Russia and Georgia in August 2008, followed by annexation of Georgian territories by Russia.

For the developing countries, like Georgia, attracting the investments has the great importance. In case if the country has no possibility to improve its economy by source of its own resources, the international investments play the great part in economic growth of the country.

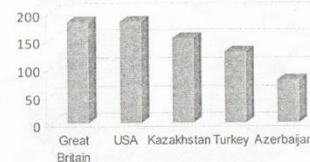
In Georgia the investment projects are regulated by the law about "Governmental support to the investments", which has the aim to support investments, improvement of industrial activity using invested funds, and besides additional legal terms for that. This law regulates all investments maintained on the territory of Georgia. This law presents additional support for the foreign investments in order to make it more attractive.

In 2008 the volume of investments reached 1.563 million USD. Despite the data of statistic department, the part of experts does not trust this information. The indexes of investments in Georgia increase the same indexes in Armenia twice, but the same indexes are four time lower than in Azerbaijan. In his interviews the president of Georgia announces that the greatest part of investments come from USA and European countries, and the prime-minister states that such investments are the result of well organized and correct policy of the Georgian government. He announced that according to the investment program for 2010 year the volume of investments will reach 1,5 – 2 millions, which is equal to 21% of GDP. We can also see that the mentioned volume of the investments really was reached but it did not support the stated index of GDP [3, p. 105].

In that period many skeptics were doubtful in regards to the Kazakh investments, as they thought that behind such investments the Russian interests were hiding. The part of Kazakh investments in Georgia were served in governmental organizations. Besides in the Kazakh Company "Kazmugas" Russian share holders are greatly presented. That is why according to the statement of experts such investments are not always secure. "Behind Kazakh investments Russian funds are widely presented, that is why we always have to be very careful with such investments, as we have already let Russian fund in Georgia a lot, and we have to know how profitable it will turn out to be for the country." – announced the expert in this field Ramaz Sakvaridze.

The five biggest investors of Georgia in 2008 are the following
Scheme 2

Large investments of 2008

The biggest investors in Georgia for 2008. (in thousands of USD)
Source: Data of the Department of statistics of Georgia. Tbilisi 2009.

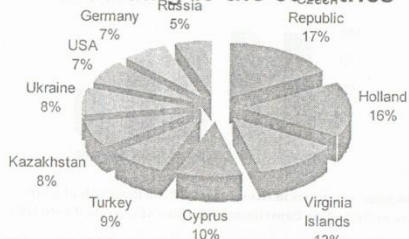
In comparison to 2008, in 2009 the volume of investments grew from 1.563 billion up to 2.015 billion. And the mentioned investments were made between the following countries:

It is to be indicated specially that even during the military actions, the auctions for useful licenses were still being held, and this means that investors did not fear to make investments into Georgia economy, as they knew that this military conflict would not be long. It is well known that the government of Georgia is extremely interested in attracting investors to the country. Besides it is also indicated that Georgia has suitable environment for business, and this is caused by the successful reforms held by the government. In regards to this, the interest of the foreign investors towards Georgia is growing. The political risks in our country really grew since the August conflict, as there were different uncontrolled territories in Georgia, but despite all this, the mentioned conflict did not influence the number of foreign investments in our country.

The investments structure in Georgia is also very interesting, as it shows which field is more attractive and interesting for the investors. (scheme #3). As you can see on this scheme, the leading place in the investment field structure is held by transport and communications, with 24%, the second place is occupied by agrarian field – 15%, the increased investments are attracted to tourism – 13%, as this field has a great priority for the country, but because of the global financial crisis the investments in construction are decreased.

Scheme 3

Investments of 2008 according to the countries

The structure of investments among the countries. Source: Data of statistic department of Georgia. Tbilisi. 2009.

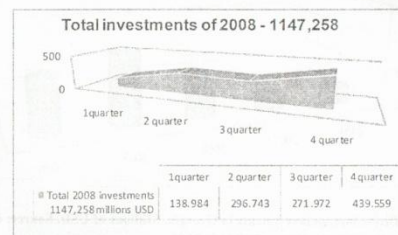
In 2008 the direct investments in Georgian economy counted 1.365 milliard USD, which was the greatest sum for the country, the whole GDP of which was 10.2 billion USD [3, p. 86]. The Georgian government was expecting even more investments to be done in 2008, but because of the Russian war, the number of investments decreased. Despite the government expected to increase this index till the end of the year. Nowadays we can freely state that this optimism of the government was justified.

According to the data of the statistics department, the index of direct foreign investments was the following:

As we can see in the given scheme, the investments are of the increasing term, but the direct investor, which is entering the country need an additional guaranty of liquidity of his investment and this can be reached by source of additional environment establishing. The establishing of attractive environment for the investors means creation of liquidity market of securities, as the serious investor will never invest his funds, before he analyses the ways of leaving this business. Also it is also important to prepare information – investment proposals for venture foundations, and after research of such proposals, it will be possible to choose the most suitable variant. Without foundation of effective risk financing system, it will not be possible to create

perfect investment market in the country, as exactly venture foundations must support the risks of the minor firms, in order to create attractive and successful environment for bigger investors.

Scheme 4

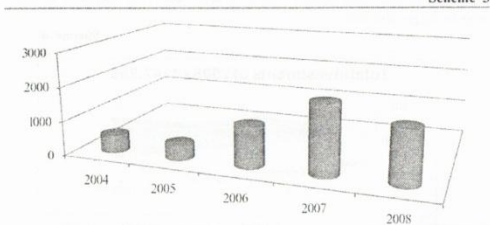
The structure of investments for the quarters of 2008. Source: data of Statistic department of Georgia. Tbilisi 2009.

On the scheme #5 in is clearly shown that from 2004 till 2008 in Georgia there is a tendency for the direct foreign investments. In 2004 499.1 million USD entered Georgia as a direct foreign investments. In 2005 – 449.8 million USD, in 2006 – 1190.4 million USD, in 2007 – 2014.8 million USD, and in 2008 – 1564.0 million USD [4, p. 64]. As it is indicated in the given scheme the volume of the direct foreign investments from 2004 till August 2008 was increasing, but after August 2008 it began decreasing. According to the U.N.O experts, in order to attract DFIs each country is obliged to create the proper environment for future investments. This can be reached by decreasing administrative and bureaucratic barriers, which will ease great attraction for the foreign investors.

In accordance to the business, general economic state and controlled regime, influence not only the foreign firms, but also local investments a lot. But in comparison to the local firms, foreign investors are more sensitive, as they have the opportunity to compare the environment for the investments in different countries in order to choose the best. That is why it is very important for the receiving country to crush all possible bureaucracy barriers and stimulate the investment activity.

Direct foreign investments in Georgia

Scheme 5

Direct foreign investments in Georgia. Millions of USD. Source: data of Statistic department of Georgia. Tbilisi 2009.

Still many foreign firms do not know much about investment environment of Georgia and possible partners for them here. Such terms slow down the flow of investments to Georgia. In order to supply the potential investors with the suitable information, it is necessary to create modern, updating system of information, representing full and trustful data about the investment environment in Georgia. The presence of such system and regulation of DFI is absolutely obligatory, as without it the country is even not researched as a potential spot for future investments by donors. In order to interest the investors and attract them it is necessary to establish special agency of DFI regulation policy, which will execute the following actions:

- ▶ Work out the strategy of DFI attraction in coordinated cooperation with the government.
- ▶ The strategy for DFI attraction must be adapted to the world market and economic changes of the receiving country.
- ▶ The strategy of DFI must be founded on the possibilities of the country, depended on its attraction, and possibility of success.

The participation of Georgia in such international projects, like TRACEKA, gives the country the opportunity to become integrated in World Economic Union System. It is expected that as a result of integration in this project the GDP volume will grow up to 43 million tons in 2010, which will make it easier for it to integrate the World market. The great part in attracting of foreign capitals will be played by

"Great Oil", which is connected to the production of energetic resources in Caspian Sea. The oil products are the main priority for Georgian economics development, which will give the country the opportunity to attract great foreign investments in this field and reach the increasing of economy of the country.

The great authority distribution is taking place in the world arena nowadays, and it is rather useful for Georgia. United anti terrorist complain increases the cooperation of Georgia with Western countries, and this helps us to escape the politic isolation and stimulate the foreign investments entering the country. The foreign debt of Georgia, as the factor of negotiations with creditors, is the chance of receiving the foreign investments, as the pay back of the foreign debt is possible only by source of increasing of economic development level.

The attraction of investors is also possible by activating the "Northern-Southern" scheme. The famous economists state that Russia is dropped behind country if you take into the consideration its economic and democratic state, but if you consider its geopolitical location, the "Northern-Southern" scheme may not be left out of the account. Georgia, in this case, is the connecting chain of North - Russia, and South - Islamic world. Therefore the two way production flow from the North to the South has its perspective, but its real activating is possible if the following problems are solved: occupation of Georgian territories (Abkhazia and Southern Ossetia) by Russia, economic embargo, political claims and etc. In regards to the attractiveness of national economic investment, it is also very important to decrease the terms, preventing the flow of DFI into the country, state them and try to reject the obstacles causing them.

Many developing countries execute the reforms in economic and political fields in such a way that the foreign investors do not have the opportunity to get acquainted to them. The foreign investors may feel confused in regards to the economic state of the country being in the transitional state. It is well known that Trans National Corporations, first of all choose the region for the new investment, and further on state the country in the given region, receiving the mentioned investment funds. So for the activating the investment environment for DFI, it is necessary to reach effective communicational strategy, the integrated part of which is - public relations. In the field of DFI public relations in Georgia must have the aim to create the positive image of the best investment zone. In order to create such an image, the information interesting for the potential investors must be widely spread. It includes the information about the economic, political, legal state of the country, legislation about DFI and its regulating regimes and the business stimulating processes in the whole. In order to execute the stated aims, it is necessary to create suitable structural units and attract qualified staff for its successful management, having experience in foreign business, knowing well

the culture and traditions of the partner countries. Such function may be maintained by the DFI agency, which will have the opportunity to evaluate the competitiveness of the country in DFI field and coordinate the international projects.

On the primary level of market relations forming in Georgia, foreign capital played the leading role neither from the point of view of privatization, nor in direct financing of the projects. This was caused by such problems of the country, which took place in that period. An unexpected liberalization of the economy and spontaneous privatization caused decreasing of the country competitiveness. The government presented in the country since 2003 and its conscious actions caused the increasing of trust of the foreign investors. The effective economic politics of receiving country decreases the possibility of destabilization, but economic instability, as it is well known, negatively influences the activity of local and foreign investors.

The low and predicted inflation is an important terms for the macroeconomic stability. The world experience shows us that the financial stability is reached in case if the annual growth of prices does not exceed 20%, and monthly – 2%. In case, if this index is high, the investment activity decreases, and the same must be said in accordance to the economic growth and state of living of population. The experience of Georgia clearly showed us that long term inflation decreasing is not enough term for investment activity. It must be accompanied by the economic and political stability and development of fund market. In the field of foreign investments, policy is integrated part of industrial strategy of the country, stating the rout for developing of the particular field in the country. In the recent years the correlation in the field of the foreign investments between policy and macroeconomic policy is straightened. According to the explanations of "UNCTAD" the modern foreign investment attracting strategy includes two circles: first – the policy in the field of investments and trade liberalization and the second – macroeconomic policy in the field of monetary-credit, currency and tax. In this field of state policy, the united position and close coordination of governmental activity is obligatory [3, p. 64].

-----The stability of the currency rate is very important in order to overcome inflation and stimulate the economic growth. Certainly, the policy of hard currency supports the modernization of the economy of the country, improvement of foreign debt service. The growth of currency rate in fact decreases the outflow of capital, the growth of investments, including foreign ones.

The establishment of national currency – GEL stimulates the import of machines and equipment, especially from the twin foreign countries, which is an important factor for the modernization of industry inside the country. Though, in case of leading such a policy, it is obligatory to keep the balance between establishment of the currency and maintained institutional, structural and social reformations. First of all the improvement of tax system is implied, decreasing the tax load, serious improvement of administrative taxes, conversion of industries, development of competitive market and etc.

It is absolutely clear that if the high rate of GEL will not be supported by the productivity of labour increasing, further on keeping such rate will cause slowing-down the economic development of the state.

The tightening of the tax load will surge development of the industrial strength, but the interest rate reached as a result of using this method, at the given moment will not cause the flow in of the foreign capital because of the simple reason – capital in Georgia is less mobile, as despite privatisation of industries, all strong investment source – stock exchange, practically does not function in the country.

The world experience showed us that we would need important and long term growth of local investments in order to involve foreign investors into the active development of the country. The foreign investor will not invest funds in the country, having paralysed inner investment environment. We can indicate the development of inner investment activity, as one of the terms for economic development of the country, as well as the catalyst for the foreign investments.

The growth of investment activity is strongly connected to the market of securities and its development, which may be stated, together with the banking system, to be a mechanism of transforming investments into the financial resources. In the terms of investments resources, together with the direct crediting the particular projects, it is possible to issue securities as a hopeful guarantee. Agreement, reached with the foreign investor, growth of investment activity, these are hardly connected to the security market development, which may be stated, together with the banking system, to be a mechanism of transforming investments into the financial resources. In the terms of investments resources, together with the direct crediting the particular projects, it is possible to issue securities as a hopeful guarantee. The standard method for agreement to be reached with the foreign investor, is presenting the strong bank guarantees for him. The standard method for agreement to be reached with the foreign investor, is presenting the strong bank guarantees for him. The creation of suitable investment environment and long term resource investment mechanism is hardly depended on the activities, based on optimal portions of governmental regulations over market and investment activities. The state must finance the fields, which are scaled, long term and of low income greatly, as they can not be assimilated by the private business. The terms for the normal business activity and stable general-economic investment climat must be presented. In this order, it is suitable to use an experience of the leading countries in "Aimed" financing. There must be established a net of special foundations, which will participate in financing of different social and business development programs.

The differentiating specification of investment process state strategy is investment of funds in "administrative capital"; that is why the government of Georgia has the great responsibility for the creation of the main factors, like primary and secondary education system, market infrastructure of the country and the field of scientific researches.

The main principle of the state policy in regards to the private investments is that it must not get involved into their activity, maximally fit the legal base to the investment active processes and support the safety of invested funds. It is obligatory for the government to execute a flexible policy; the given field defers a lot and it is not depended only on indexes of economic development. The foreign policy of the country plays here a great role, as well as a political consent, society mentality, as the foreign investments are directed to the countries, where there is already established governmental, business and social strictly formed position directed on cooperation with foreign producers; where the investment climat is not only created, but already probated.

საინვესტიციო პროექტები და მათი ზეგავლენა ბიზნესის განვითარებაზე

თ. შენგელია

ისტორიის გაკეთილები ცხადყოფს, რომ ქვეყანაში უმუშევრობის შემცირებისა და შესაბამისად სიღარიბის დაძლევის ძირითადი გზა არის ინსტიტუციური რეფორმები, ინვესტიციური ნაკადების შემზღინება, მიუხედავად იმისა, რომ ინვესტიციები ქვეყანაში მზადრი სახითაა, ინვესტირის, რომელიც შემოღის საქართველოში დამატებით სტიმულს იმის გაჩენით, რომ მისი კაპიტალი იქნება ლიკვიდური, ამისათვის კი აუცილებელია შეიქმნას შესაბამისი გარემო.

სახელმწიფოს პოლიტიკის ძირითადი პრინციპი, კერძო ინვესტირებთან მიმართებით, არის ის რომ არ ჩაერთოს მათ საქმიანობაში, მაქსიმალურად შეუსაბამოს საკანონმდებლო ბაზა საინვესტიციო აქტიურობის პროცესს და უზრუნველყოს დაბანდებული სახსრების საიმედო დაცვა. აქ აუცილებელია მოთხოვნა მოქნილ პოლიტიკის ატარებლად, აღნიშნული სფერო მრავალწინაგვიანია და მხოლოდ ეკონომიკური განვითარების ინდიკატორებზე რიგში დამოკიდებული. აქ დიდ როლს ასრულებს ქვეყნის საგარეო პოლიტიკა, პოლიტიკური თანხმობა, სასოფლოდამრეწვეო ცნობიერება, რადგან უცხოური კაპიტალი მიემართება იქ, სადაც უკვე არსებობს მოვრობის ბიზნესისა და სასოფლოდამრეწვეო ფორმულირებული პოზიცია უცხოელ მფარმეებთან თანამშრომლობის მიმართებით, სადაც საინვესტიციო კლიმატი არა მხოლოდ შექმნილია, არამედ აპრობირებულია.

ქვეყანაში განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმების შედეგად, ინვესტიციური აქტიურობის სტიმულირების მიზნით, გადაიხდა საკანონმდებლო ბაზის, შეიქმნა უცხოური კაპიტალის მოზიდვის რეალური მექანიზმი. მიუხედავად ამისა, მრავალი დასაფლური კომპანია ჯერ კიდევ არასაკმარისად არის ინფორმირებული საკანონმდებლო დარგობრივი განვითარების ტენდენციებისა და შესაძლო პარტნიორობის შესაძლებლობების შესახებ. ასეთი გაურკვევლობა აზუსტებს ინვესტიციების შემოღინებას. ინვესტირთა დანერგვებისა და მათი მოზიდვის სტიმულირების მიზნით საჭიროა ჩამოყალიბდეს დამოუკიდებელი პუი-ს მოზიდვის და რეგულირების პოლიტიკის შემუშავებული ორგანო, მინიმალური ფასიანი კარაიდლების ლიკვიდური ბაზრის განვითარება.

ბიზნესი და ეკონომიკური რისკები

მანა თოლორაძე

ივჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ახლოვებული პროფესორი

ეკონომიკის სხვადასხვა დარგის საწარმოების სამეურნეო საქმიანობა დაკავშირებულია მრავალი სახეობის რისკთან, როგორცაა: ეკონომიკური, მეცნიერ-ტექნიკური, გეოლოგიური, პოლიტიკური, სოციალური და სხვ. მათ შორის თანამედროვე ეტაპზე გეოლოგიური რისკების მნიშვნელობა სამეწარმეო საქმიანობაში მკვეთრად გაიზარდა. ამის მიზეზად შეიძლება ჩაითვალოს მეცნიერებისა და ტექნიკის არაკონტროლირებადი განვითარება, რამაც გამოიწვია ბუნებრივ გარემოზე ნეგატიური ზეგავლენა და სწრაფად მზარდი ტექნოგენური დატვირთვა სხვადასხვა სახეობის ბუნებრივი რესურსების გამოადეფასთან ერთად.

გეოლოგიური ფაქტორის ნეგატიური ზეგავლენა ბიზნესზე გამოიხატება საწარმოების საქმიანობის განხორციელების გათვალეობაში, როგორცაა: წარმოების დანახარჯების ზრდა, გეოლოგიურად საშიში საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციის პრობლემის გამწვავება, ფიზიკური საფრთხის არსებობა საწარმოს პერსონალისთვის (მათი ჯანმრთელობისა და სიცოცხლისათვის), გეოლოგიური ზარალის ანაზღაურების გამო ფინანსური დანაკარგები და ა.შ.

მაკროეკონომიკურ დონეზე გეოლოგიური ფაქტორის ნეგატიური ზემოქმედება ვლინდება ეკონომიკური განვითარების ტემპების შენელებაში (კლებაში), ეროვნული ეკონომიკის ცალკეული დარგის კონკურენტუნარიანობის ვარდნაში, უმუშევრობის ზრდაში და სხვ.

თანამედროვე ეტაპზე, როდესაც სახეზეა სწრაფად მზარდი ტექნოგენური დატვირთვა, საჭიროა რისკის გათვალისწინება გეოლოგიურ პოლიტიკაში, რაც დიდ სარგებლობას მოუტანს სასოფლოდამრეწვეო და თითოეულ ინდივიდს. განვითარებულ ქვეყნებში (აშშ, დასავლეთი ევროპა, იაპონია) გეოლოგიური ფაქტორები და რისკები დიდი ხანია (დაახლოებით 30 წელი) გახდა მმართველობითი საქმი-

ანობის უმნიშვნელოვანესი პარამეტრი. აქ XX საუკუნის 80-იან წლებში აღმოცენდა მეჩვეულებრივი ახალი მიმართულება – ეკოლოგიური მეჩვეულებრივი, რომელიც მოიცავს ეკოლოგიური რისკების გამოვლენასა და შეფასებას, აღნიშნული რისკების შემცირების გეგმებისა და პროგრამების შედგენას, კონტროლს ამ პროგრამების პრაქტიკულ რეალიზაციაზე, ეკოლოგიური რისკების შემცირების ღონისძიებათა ეფექტიანობის დადგენას.

ეკოლოგიური რისკი, ზოგადად, არის ეკოლოგიური ობიექტის გარდაქმნის ან ნგრევის ალბათობა გარემოში მიმდინარე ცვლილებების გამო. ეკოლოგიური რისკი ბიზნესში ეკოლოგიური ხასიათის მოსალოდნელი საშიშროებაა, რომელსაც შეუძლია ზიანი მიაყენოს ფირმას, საწარმოს, ეკოლოგიური რისკებია წარმოების მანქანა, ნარჩენების დასაწყობება, ბუნებრივი გარემოსა და ადამიანის ჯანმრთელობაში მიყენებული ზარალი, ატმოსფეროში გამოსაბოლქვებისა და ნამდინარე წყლების წყალსაცავებში მასობრივი ნაშვების ალბათობა და სხვ.

ნოსფეროს ეპოქა, რომელიც დღეს იცოდება ფესს, არის ბუნებისა და საზოგადოების განვითარების გონივრული შეთანხმება-შერწყმა, რომლის დროს ყოველად დაუშვებელია ადამიანის საარსებო გარემოს ნგრევა. სწორედ ამიტომ ეკონომიკაზე ეკოლოგიური პრობლემების გაგების განსაზღვრისას, პირველ რიგში, უფროდღება უნდა მიექცეს ეკოლოგიური ფაქტორების ფორმებზე ზემოქმედების განსაზღვრას. ეს კი გულისხმობს ეკოლოგიური რისკების ხარისხის დადგენას ბიზნესში.

ბიზნესში ეკოლოგიური რისკის სწორად განსაზღვრისას აუცილებელია რისკის ფაქტორებისა და რეგულაციების შესწავლა, რათა მოხდეს ნებისმიერი სამეურნეო საქმიანობის შედეგების შეფასება. ყოველივე ეს მეურნეობრიობის, ბიზნესის წარმატების უსაფრთხო აღტყენების მიზნის საშუალებას იძლევა, რასაც წინ უდგის საქმიანობის ნეგატიური შედეგების იდენტიფიკაცია და შესაბამისად, რისკების მართვის მოქნილი სტრატეგიის შემუშავება, რომელიც მოიცავს კატასტროფებისა და კრიტიკული სიტუაციების ბლოკირებასა და აცილებას ან მათი საველადო შედეგების შეზღუდვას.

ამ მიზნით იყენებენ ეკოლოგიურ ანგარიშგებას, რომელიც მოიცავს ინფორმაციას ენერგეტიკული და განახლებადი რესურსების გამოყენების, გარემოს დაბინძურებისა და ნარჩენების უტოლიზაციის შესახებ. განსაკუთრებით დეტალური და ვრცელი უნდა იყოს იმ კომპანიების ეკოლოგიური შინაარსის ინფორმაცია, რომლებიც ძლი-

ერ გაველენას ახდენენ გარემოზე (ნავთობ – და სამთომომოვებელი დარგების ბიზნესი). აღსანიშნავია, რომ ეკოლოგიური რისკების გამოვლენა უნდა ხდებოდეს სოციალურ რისკებთან ერთად, რათა საბოლოოდ შეიქმნას მათი კონტროლისა და მართვის მექანიზმები.

ნებისმიერი ბიზნეს-სისტემა ბუნებრივ გარემოსთან და საზოგადოებასთან კავშირში მოქმედებს და ამიტომ უნდა განისაზღვროს ამ მიმართულებით ურთიერთქმედების პრინციპები, რომელთა საბოლოო მიზანი უნდა იყოს გარემოსა და ადამიანის ჯანმრთელობის დაცვა. აქ საჭიროა იმ მიდგომის განხორციელება, რომლის დროსაც გარემოსდაცვითი ღონისძიებებზე გაწეული ყოველი ფინანსური დანახარჯი, გამოიწვევს გარემოს მდგომარეობის გაუმჯობესებას და ეს, შესაბამისად, საზოგადოებაში უკვე არა მარტო პოზიტიური სოციალური მდგომარეობის მასშვრებელი იქნება, არამედ ბიზნესის განვითარების აქტივიც. ბიზნესისადმი წვდომის ფაქტორის ამადღების წყაროც.

ეკოლოგიური რისკების დადგენის დროს ბიზნესმენმა უნდა იცოდეს რა დანაკარგებთან არის დაკავშირებული მისი საქმიანობა. ეკონომიკური ასპექტით იგი მეურნეობრივი საქმიანობის პროგნოზირებულზე დაბალი შედეგებია, ანუ პირდაპირი და ირიბი დანაკარგების ჯამია, რომელიც დაკავშირებულია წარმოების ეფექტიანობის კლებაშიან და რესურსების არარაციონალურ გამოყენებაშიან. აქ საკმე გვაქვს ეროვნული სიმდიდრის დანაკარგებთან და ხარჯების ზრდასთან, რომელიც გამოწვეულია ნარჩენების მოცულობის ზრდით. რაც შეეხება ნარჩენებს, უნდა ითქვას, რომ იგი უარყოფით გავლენას ახდენს არა მარტო ეკონომიკაზე, არამედ გარემოს მდგომარეობასა და ადამიანის ჯანმრთელობაზე. აქ იგულისხმება არა მარტო ნედლეულის, მასალებისა და ენერგიის ნარჩენები, არამედ ხმაური, ვიბრაცია, მტვერი, ენერგეტიკული გამოსხივება და სხვ. ეკოლოგიური სიტუაციის გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით კლებულობს წარმოების ეფექტიანობა, შრომის წარმოებულობა, ისრდგება პროდუქციის დანაკარგები, უარესდება ბუნებრივი და მატერიალურ-ტექნიკური რესურსების გამოყენება.

უკანასკნელ წლებში მეჩვეულებრივი დიდ ყურადღებას აქცევენ ბიზნესის მდგრად განვითარებას (Sustainable business development), რომელიც უკავშირდება სოციალურ კლიმატსა და გარემოზე ბიზნესის გავლენის ეკოლოგიურ შედეგებს. ამ პრობლემაშიან დაკავშირებით ცნობილი ამერიკელი მეცნიერი შედლონ ბენგერი¹ თვლის,

¹ <http://www.investliga.ru/stati/svoj-biznes-osnovy-ekologicheskogo-strakhovaniya.html>.

რომ ბიზნესის მდგრადი განვითარება გულისხმობს მაღალ პასუხისმგებლობას როგორც კონკურენტუნარიანი და მომგებიანი ბიზნესის განვითარებაზე, ასევე ეკოლოგიური პრობლემების ეფექტიან მოგვარებაზე, რომლის უგულვებელყოფა დამატებით ფინანსურ დანახარჯებს იწვევს (ჯარიმებისა და ეკოლოგიური ზარალის ანაზღაურების გამო ფინანსური დანაკარგები). აღნიშნული ღონისძიებები ბიზნესის წარმატებული განვითარების გარანტიაა. იგი აქტიურად უწყობს კაპიტალის ღირებულების ზრდასაც უწყობს ხელს, რას თავისთავად ბიზნესის განვითარების სტიმულს იძლევა.

ზოგადად, ეკონომიკისათვის მთლიანობაში და ცალკეულ სამეურნეო ობიექტისათვის, ჩნდება ახალი ეკოლოგიური რისკები. ასე, მაგალითად, კონსალტინგურმა კომპანიამ "ერნსტ ენდ იანგ"-მა კომპანიების ხელმძღვანელების გამოკითხვის საფუძველზე ჩატარებული კვლევებით - "2009 წლის კვლევები ბიზნეს-რისკების დარგში", დაადგინა ამ პერიოდისთვის უკვლავ მნიშვნელოვანი რისკების სახეობები. ქვემოთ მოტანილია მონაცემები თუ რამდენი პოზიციით დაკარგა (-), ან შეიძინა (+), რეიტინგი 2008 წელთან შედარებით ამა თუ იმ სახეობის რისკმა¹

1. კრიზისი დაკრედიტების ბაზარზე	(+1)
2. კანონმდებლობის მოთხოვნებთან შეუსაბამობა	(-1)
3. რეცესიის გამწვავება (ახალი ტიპის რისკი)	-
4. რადიკალური ეკოლოგიზაცია	(+5)
5. კონკურენციის ზრდა არატრადიციული კონკურენტების გამო	(+11)
6. დანახარჯების შემცირება	(+1)
7. ბრძოლა ნიჭიერი სპეციალისტებისათვის	(+4)
8. ხელშეგრულებებისა და გარიგებების დადება	(-1)
9. ბიზნეს-მოდელის მოქცევა (ახალი ტიპის რისკი)	-
10. სარეგულაციო რისკები	(+12).

ამ მონაცემებიდან ჩანს თუ რაოდენ დიდ მნიშვნელობას იძენს ეკოლოგიური რისკი, რომლის რეიტინგი 2008 წელთან შედარებით 5 - ჯერ გაიზარდა. ასეთი მდგომარეობა გამოწვეულია ეკონომიკაში ეკოლოგიური მდგრადობის დარღვევით, რასაც იწვევს საწარმოს წვეულებრივი "ნორმალური" საქმიანობა, როდესაც პერმანენტულად ხდება გარემოს დაბინძურება. ამ პირობებში კომპანიების უმრავლესობა ტექნიკო-ეკოლოგიური რისკის როგორც სუბიექტი ანუ წყაროა რისკების და ასევე მისი ობიექტაცია. ასეთი ობიექტებია აგრარული

¹ ინტერნეტის წყარო <http://www.reform.su/?cat=90>.

და სარიელტრო (უპირავი ქონების) ბიზნესი, თევზჭერა და ტურისმი, სწორედ ის დარგები, რომლებიც მეტ-ნაკლებად რეგულირდებიან გარემოს დაბინძურებაზე.

აღსანიშნავია, რომ ეკოლოგიური ობიექტები შეიძლება იყოს ასევე ცალკეული სოციალური ჯგუფი, რომელთა გამოყოფა შესაძლებელია სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით: ტერიტორიულ-გეოგრაფიული, ეროვნულ-ეთნიკური, პროფესიული, დარგობრივი და სხვ. ეკოლოგიური ობიექტის სახით განიხილება ასევე კომპანია, ფირმა, საწარმო და სხვა ნებისმიერი სამეურნეო სუბიექტი.

ამ ასპექტით დიდ მნიშვნელობას იძენს ეკოლოგიური რისკების მართვის პრობლემა. პირველ რიგში საჭიროა სამეურნეო საქმიანობაში რისკის გამომწვევი ფაქტორების იდენტიფიკაცია, მათი პრიორიტეზაცია, ეკოლოგიური რისკების კლასიფიკაცია, მათი რეალიზაციის შექანის მიხედვით დადგენა და საბოლოო შეფასება. შეფასება უნდა სორცეფდებოდეს ორი ძირითადი პარამეტრის - ზარალისა და მისი შესაძლებლობის ალბათობის მიხედვით. ეს სამუშაოები უნდა ჩატარდეს ექსპერტებმა და რისკ-მენეჯერებმა, რის შედეგადაც ისინი აკეთებენ საბოლოო დასკვნებს და განსაზღვრავენ მოხალღნელი რისკის ალბათობას და მის მიერ გამოწვეული ზარალის მოცულობას. ასეთი მიდგომა პრობლემისადმი რისკების მართვის ქმედითი შექანის მიხედვით ნამოყალიბებას უწყობს ხელს.

მსოფლიო პრაქტიკაში ეკოლოგიური რისკის მართვის ერთ-ერთი მძლავრი ინსტრუმენტია ეკოლოგიური დაზღვევა, რაც მოიცავს:

- მაღალი საშიშროების მქონე ობიექტებზე მეურნეობრიობის სუბიექტის
- პასუხისმგებლობის დაზღვევას;
- სასოფლო ტერიტორიის გადაზღვრის სუბიექტების პასუხისმგებლობის დაზღვევას;
- საფრთხე წარმოქმნის უტილიზაციით დაკავებული პირისა და ექსპოტიორის პასუხისმგებლობის დაზღვევას;
- რადიაციული საშიშროების ობიექტების პერსონალის დაზღვევას.

ეკოლოგიური დაზღვევა უზრუნველყოფს მხდველადის ქონებრივ ინტერესებს გარემოს ავარიული დაბინძურების შემთხვევაში და გარკვეული ოდენობის ზარალის კომპენსაციის საშუალებას იძლევა.

გარდა ამისა, კომპანიები იყენებენ ეკოლოგიურ აუდიტს, ეკოლოგიურ სერტიფიკაციას, რომლებიც ხელს უწყობენ წარმოების

საქმიანობის ეკოლოგიური ნორმებისადმი შესაბამისობის ობიექტურ შეფასებას, რის საფუძველზეც კლასიფიკაციები სთავაზობენ გარემოზე გავლენის შემცირების რეკომენდაციებს. უნდა აღინიშნოს, რომ აუდიტი და სერტიფიკაცია ეკოლოგიური რისკის მხოლოდ შემცირების მეთოდებია. ბიზნესში მთავარი მაინც ეკოლოგიური რისკის ბლოკირება, მისი მინიმიზაცია ან სულაც შესაძლო კატასტროფების აცილებაა.

ეკოლოგიური რისკის მიმართ პრევენციული ზომების მიღების მიზნით ბიზნესის წარმართვის დროს საჭიროა შემდეგი პირობების დაცვა¹

- ექველა სახეობის საქმიანობა უნდა წარმოადგენდეს ამ სფეროში მიღებულ კანონებსა და ნორმებთან შესაბამისობით;
 - საწარმოს ეკოლოგიური მდგომარეობის ანალიზი, ეკოლოგიური აუდიტი, ეკოლოგიური ნორმებისა და წესების შესწავლა და დაცვა მომუშავე პერსონალის მიერ;
 - პროდუქციის წარმოება უნდა ითვალისწინებდეს ეკოლოგიურ მდგომარეობას, ეკოლოგიურად საშიში ავარიების აცილების მიზნით უნდა ხდებოდეს საწარმოო პროცესების მოდერნიზაცია;
 - საწარმოს საქმიანობა არ უნდა იწვევდეს გარემოს არსებულ მდგომარეობის გაუარესებას, რაც გამოიხატება ტერიტორიის, პერსონალის სხვადასხვა მხარეზე ნაერთით დაბინძურებაში;
 - აბსოლუტურად უნდა გამოირიცხოს განსაკუთრებულად მავნე და საშიში ნივთიერებების შესაძლებლობის მოხვედრა ნიადაგში, წყალსაცავებში, წყალსადენებსა და კანალიზაციაში.
- აღნიშნული წესების დაცვა ხელს შეუწყობს მოსალოდნელი რისკის მინიმიზაციას ან მის აცილებას, რაც წარმატებული, ჯანსაღი ბიზნესის განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

Business and Ecological Risk

J. Tolordava

The article deals with the nature of ecological risk, the forms they are revealed in nature and the damage they cause on macro- and micro economic level. The author describes internationally accepted methods how to manage ecological risks, such as: responsibility insurance, ecological auditing and certification. Finally, in the article the author expresses her idea how to take preventive measures against ecological risks.

¹ თოლოდავა ჯ. ბიზნესი და ბუნებრივი გარემო. ჟურნ. "ეკონომიკა და ბიზნესი", 2009 №1.

სამშენებლო საწარმოების უსაფრთხოება
ანბარმშენებლის წარმართვის საქმიანობა

ნალკა კახიანიძე

თსუ ასოცირებული პროფესორი

სამშენებლო კონტრაქტებით შესრულებული სამუშაოების ამონაგების აღიარება¹ ფინანსურ ანგარიშგებაში დაკავშირებულია მათი პერიოდების მიხედვით სწორად განაწილების პრობლემასთან. ეს განპირობებულია იმით, რომ სამშენებლო კონტრაქტების შესრულება, როგორც წესი, მოითხოვს ხანგრძლივ პერიოდს. ამდენად, მნიშვნელოვანია საკითხი, თუ როდის (რა მომენტში) უნდა იქნეს აღიარებული ამონაგები და ხარჯები – სამუშაოების დასრულების დროს, თუ ერთპირობად. ამ საკითხის დარეგულირებაში ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტი (ბასი) II – 'სამშენებლო კონტრაქტები' ეფუძნება აღრიცხვის ფუნდამენტურ კონცეფციას – დარიცხვის მეთოდს. ბასი-1 ადისტრუქტებს, რომ სამშენებლო სამუშაოების შესრულების დროს ამონაგები მიიღება მთელი საკონტრაქტო პერიოდის მანძილზე და მოითხოვს ამონაგებისა და ხარჯების აღიარებას შესრულებული სამუშაოების სტადიის მიხედვით².

სამშენებლო კონტრაქტებთან დაკავშირებული ამონაგებისა და დანახარჯების აღიარებენ ამონაგებისა და ხარჯების სახით მაშინ, როდესაც შესაძლებელია სამშენებლო კონტრაქტების შედეგების საიმედოდ შეფასება.

ფიქსირებულ-ფასიანი სამშენებლო კონტრაქტის შედეგის საიმედოდ შეფასება შესაძლებელია მაშინ, თუ დაკმაყოფილებულია ექვლა ქვემოთ ჩამოთვლილი პირობა:

- როცა შესაძლებელია საკონტრაქტო მილიანი შემოსავლის სიდიდის საიმედოდ განსაზღვრა;

¹ „აღიარება“ ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების მიერ მიღებული ტერმინია და ნიშნავს აღრიცხვას.

² ბასი II სამშენებლო კონტრაქტები, თბ., 2009.

- როცა მოხალოდნელია, რომ კონტრაქტებთან დაკავშირებული ეკონომიკური სარგებელი შემოვა საწარმოში;
- თუკი შესაძლებელია, ბალანსის შედგენის თარიღისათვის საიმედოდ განისაზღვროს კონტრაქტის დასამთავრებლად საჭირო დანახარჯები და კონტრაქტის შესრულების სტადია;

- თუკი შესაძლებელია, მოცემულ კონტრაქტებთან დაკავშირებული დანახარჯები თავისუფლად გაიმიჯნოს და მისი სიდიდე ისე განისაზღვროს, რომ ფაქტობრივად გაწეული საკონტრაქტო დანახარჯები წინასწარ შეფასებულს შეედაროს.

ხარჯების დამატებული ანაზღაურების შემცველი სამშენებლო კონტრაქტის შედეგის საიმედოდ შეფასება შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, თუკი დაკავშირებულია ქვემოთ ჩამოთვლილი ეკონომიკური სარგებელი შემოვა საწარმოში;

- თუკი შესაძლებელია, მოცემულ კონტრაქტებთან დაკავშირებული საკონტრაქტო დანახარჯები თავისუფლად გაიმიჯნოს და მისი სიდიდე საიმედოდ განისაზღვროს, იმის მიუხედავად, ითვალისწინებს თუ არა კონტრაქტი მის ანაზღაურებას.

ამონაგებიისა და ხარჯების აღიარება კონტრაქტის შესრულების სტადიის შესაბამისად, გულისხმობს პროცენტული შესრულების მეთოდის გამოყენებას. ბასის II-ით განსაზღვრულია შეფასების შესრულებულ სამუშაოთა და დანახარჯების მეთოდები. სტანდარტი არ ანიჭებს უპირატესობას მათგან რომელიმე მეთოდს, საწარმომ ისეთი მეთოდი უნდა აირჩიოს, რომელიც უზრუნველყოფს შესრულებულ სამუშაოთა საიმედო შეფასებას.

შესრულებულ სამუშაოთა მეთოდი¹

ამონაგები აღიარებული იქნება ექსპერტული შეფასებით დადგენილი შესრულებული სამუშაოს ხვედრითი წონის დადგენით კონტრაქტით გათვალისწინებულ სამუშაოთა მოცულობაში. შესრულებული სამუშაოს მეთოდით ამონაგებისა და ხარჯების აღიარებისათვის გამოყენებული უნდა იქნეს ფიზიკურად დასრულებული სამუშაოები, რაც შეფასდება სხვადასხვა ინჟინრული გაანგარიშებით.

¹Construction Accounting. Construction Business Owner, March, 2008. www.constructionbusinessowner.com/topics/accounting-and-finance/construction-accounting-building.

კერძოდ, ეს მეთოდი მოითხოვს კონტრაქტით გათვალისწინებული და ფაქტობრივად შესრულებული სამუშაოს შეფასებას ზომის ნატურალური ერთეულით, მაგალითად, შრომატევადობის (ნამუშევარი კაც-საათებით) ან მანქანატევადობის – მანქანა-მოწყობილობის მიერ ნამუშევარი დროის (მანქანა-საათებით) მანქანების დანახარჯების და მის შეფასებას საკონტრაქტო ნიშნებით. შესრულებული სამუშაოს შეფასება ხდება მენარდის (სამუშაოების შემსრულებლის) მიერ ან დამოუკიდებლად, ან დამკვეთთან შეთანხმებით. ხოლო ზოგჯერ კი, გარედან მოწვეული ექსპერტ-შეფასებლის მიერ. ამონაგების, ხარჯებისა და მოგების აღიარება ხდება შესრულებული სამუშაოს პროპორციულად, აღნიშნული მეთოდი უზრუნველყოფს სახარკებლო ინფორმაციას მოცემულ საანგარიშგებო პერიოდში შესრულებული საკონტრაქტო სამუშაოებისა და მისი ეფექტიანობის შესახებ.

დანახარჯების მეთოდით² ამონაგები აღიარებული იქნება მოცემული თარიღისათვის შესრულებულ სამუშაოზე გაწეული დანახარჯების ხვედრითი წონის დადგენით მთლიან საკონტრაქტო დანახარჯებში. ამ მეთოდის თანახმად, საკონტრაქტო ამონაგები უპირისპირდება იმ საკონტრაქტო დანახარჯებს, რაც უკვე გაწეულია კონტრაქტის შესრულების მოცემული სტადიისათვის.

თუკი კონტრაქტის შესრულების სტადია განისაზღვრება მოცემული თარიღისათვის გაწეული საკონტრაქტო დანახარჯების მიხედვით, მაშინ მასში ჩაირთვება მხოლოდ ის საკონტრაქტო დანახარჯები, რაც ასახავს შესრულებულ სამუშაოებს. მენარდის მიერ ისეთი საკონტრაქტო დანახარჯების გაწევა, რაც დაკავშირებულია კონტრაქტით გათვალისწინებული მომავალი პერიოდის სამუშაოებთან, აღიარებული იქნება აქტივის სახით როგორც დაუმთავრებელი წარმოება. კერძოდ, დანახარჯებში არ ჩაირთვება ისეთი ტიპის დანახარჯები, როგორიცაა იმ ნედლეულსა და მასალაზე გაწეული დანახარჯები, რომლებიც შემოხილულ იქნა მშენებლობის ტერიტორიაზე ან მის მახლობლად კონტრაქტით გათვალისწინებული სამუშაოების შესასრულებლად, მაგრამ ჯერ არ გამოიყენება მშენებლობაში.

მაგალითად, სამშენებლო საწარმო „ფენიქსი“ 2009 წელს დღო ხელშეკრულება საფაქტო ცენტრის აშენებაზე, რომელიც დასრულდება 2011 წელს. კონტრაქტის პირობები და წლის დასრულებამდე

² Accounting: Building Business Skills. Top of Form.

Author: Paul D. Kimmel. Publication Date: 02 September 2008.

მომხდარი მოვლენების შესახებ ინფორმაცია წარმოდგენილია ცხრილში (იხ. ცხრილი 1).

საგაბრო ცენტრის აშენებასთან დაკავშირებული საკონტრაქტო მანევრები

ცხრილი 1

მანევრები	ათასი ლარი
კონტრაქტის ფასი	850
შეფასებული მილიანი დანახარჯები	620
2009 წლის 31 დეკემბრამდე გაწეული დანახარჯები	280
მ.შ. მიკუთვნებული: მიმდინარე პერიოდზე	250
მიმავალ პერიოდზე	30
შესრულებული სამუშაო 2009 წლის 31 დეკემბრისათვის	300

ფინანსური ანგარიშგების პროექტის მოსამზადებლად, იმის გათვალისწინებით, რომ შესრულებული სამუშაოების სტადია განისაზღვრება შესრულებულ სამუშაოთა მეოთხით ან დანახარჯების მეოთხით, საჭიროა გარკვეული გაანგარიშებები.

გაანგარიშება 1. კონტრაქტის შესრულების სამუშაოების სტადიის შეფასება (შესრულების პროცენტული წილი).

ა) შესრულებულ სამუშაოთა მეოთხით.

შესრულებული სამუშაო/კონტრაქტის ფასი * 100 = 300/850 * 100 = 35%;

ბ) დანახარჯების მეოთხით.

მიმდინარე პერიოდზე მიკუთვნებული დანახარჯი/შეფასებული დანახარჯები * 100 = 250/620 * 100 = 40%.

გაანგარიშება 2. მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში ასალიარებული მუხლები.

მუხლების შეფასება დამოკიდებულია შერჩეულ სააღრიცხვო პოლიტიკაზე. თუ გამოიყენება სტადიის შეფასების დანახარჯების მეოთხით, მაშინ მოგება ფასდება შესაბამისი პროცენტული წილით,

ხოლო რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება – ფაქტობრივად მიმდინარე პერიოდისათვის მიკუთვნებული დანახარჯებით; თუ გამოიყენება სტადიის შეფასების შესრულებულ სამუშაოთა მეოთხით, მაშინ მოგება ფასდება შესაბამისი პროცენტული წილით, ამონაგები – ფაქტობრივად აღიარებული შესრულებით:

ა) შესრულებულ სამუშაოთა მეოთხით აღიარებული მოგება იანგარიშება შემდეგნაირად:

მოსალოდნელი მოგება * 35% = (850 - 620) * 35% = 80,5 ათასი ლარი;

ბ) დანახარჯების მეოთხით აღიარებული მოგება იანგარიშება ასე: მოსალოდნელი მოგება * 40% = (850 - 620) * 40% = 92 ათასი ლარი.

გაიანგარიშეთ ბალანსში წარსადგენი აქტივების სიდიდე – მოთხოვნა მიწოდებიდან, მომსახურებიდან და დაუმთავრებელი მშენებლობიდან:

გაანგარიშება 3. სამშენებლო აქტივები.

ა) შესრულებულ სამუშაოთა მეოთხით, დაუმთავრებელი მშენებლობის მაგალითზე.

გაწეული დანახარჯები – მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში აღიარებული დანახარჯები: 280 - 219,5 = 60,5 ათასი ლარი.

მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში აღიარებული დანახარჯები გაიანგარიშება როგორც დამატალისებელი თანხა აღიარებულ ამონაგებსა და აღიარებულ მოგებას შორის (იხ. ცხრილი 2).

ბ) დანახარჯების მეოთხით, დაუმთავრებელი მშენებლობის მაგალითზე.

გაწეული დანახარჯები – მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაში აღიარებული დანახარჯები იქნება - 280 - 250 = 30 ათასი ლარი.

სათანადო გაანგარიშების შედეგად წარმოადგენილი ამონარიდი ფინანსური ანგარიშგებიდან (იხ. ცხრილი 2).

<http://www.lawbooks.com.au/book/accounting-building-business-skills-9780470817087.do> Bottom of Form.

ამონარიდი ფინანსური ანგარიშგებიდან
(ათასი ლარი)

ცხრილი 2

მანქანები	შესრულებულ სამუშაოთა შეთვლით	დანიარჯების მეთოდით
მოგებისა და ზარალის ანგარიშგება		
ამონაგები რეალიზაციიდან	300 (უაქტიური)	342 (დამაბალანსებელი)
დანიარჯები	219,5 (დამაბალანსებელი)	250 (უაქტიური)
მოგება	80,5 (230 * 35%)	92 (230 * 40%)
ბალანსი		
დაუმთავრებელი შენობა	60,5 (280 - 219,5)	30 (280 - 250)

ამდენად, სამშენებლო საწარმოთ თვითონ უნდა შეარჩიოს ამონაგებისა და ზარალის აღრიცხვის მეთოდი, იმის მიხედვით, თუ რომელი მათგანი უფრო უზრუნველყოფს ინფორმაციის საიმედო და სამართლიან წარდგენას.

Presentation of the Financial Statements of real estate companies
N.Kvatashidze

In the article are explained the two methods of estimation and recognition of incomes and expenses related to construction contracts: method according to stage of completion and method based on proportion of costs incurred for work performed. On a concrete example are calculated income, expense, profit and construction in progress.

მიმდინარე აპტივების ბრუნვა/შეღების ანგარიშის
მეთოდის სრულყოფა

მკრპა კომპი

თსუ ასოცირებული პროფესორი

კომპანიის ფინანსური მდგომარეობა, მისი გადახდისუნარიანობა უშუალოდ დამოკიდებულია აქტივებში დაბანდებული საშუალებების რეალურ ფულად გარდაქმნის ხისწრაფეზე.

საშუალებების ბრუნვა/შეღების სიჩქარე გავლენას ახდენს შემდეგ მაჩვენებლებზე: ფულადი საშუალებების საკმარისობა; დაფინანსების წყაროებს შორის მოთხოვნილება; დანიარჯების სიდიდე, რაც დაკავშირებულია მარაგების ფორმირებასა და შენახვასთან; დებიტორებთან ანგარიშსწორების შეფერხებით გამოწვეული დანაკარგების სიდიდე.

როგორც წესი, ფულადი საშუალებების მიმდინარე ხარჯვა და მისი მიღება დროში არ ემთხვევა ერთმანეთს, რის გამოც საწარმოებს გადახდისუნარიანობის შესანარჩუნებლად წარმოუქმნებათ მოთხოვნილება ფულად საშუალებებზე.

რაც უფრო დაბალია მიმდინარე აქტივების ბრუნვის სიჩქარე, მით უფრო მეტია მოთხოვნილება ფულად საშუალებებზე; მაშასადამე, მიმდინარე აქტივების ბრუნვა/შეღების მართვით საწარმოებს ეძლევათ შესაძლებლობა ნაკლებად იყვნენ დამოკიდებული ფულადი საშუალებების მიღების გარე წყაროებზე. შემთხვევითი არ არის ის ფაქტი, რომ მიმდინარე აქტივების ეფექტიანი მართვა განიხილება, როგორც ერთ-ერთი ხერხი კაპიტალზე მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად.

სქემაში (იხ. სქემა I) წარმოდგენილია ურთიერთკავშირი მიმდინარე აქტივებისა და მათი დაფინანსების ძირითად წყაროებს შორის (საკუთარი საბრუნავი კაპიტალი და მოკლევადიანი ვალდებულებები). სქემა გვიჩვენებს, რომ საკუთარი წყაროების უკმარისობა საჭიროს ხდის გავზარდოთ დაფინანსების ნახევრები წყაროები.

მაგრამ საკუთარი წყაროები შესუდგულია, პირველ რიგში, მოგების მიღების უნარით და მისი განაწილების მიღებული პოლიტიკით. მიმდინარე აქტივების ბრუნვა/შეღების შენელება დამატებითი წყაროების მოხიდეის საჭიროებას ქმნის და აიძულებს საწარმოს, საკუთარი სა-

ბრუნავი აქტივების უკუპროცესის შემთხვევაში, გაზარდოს ნახევრები ფულადი საშუალებები (შესაძლოა, გადახდისუნარიანობის საზიანოდ). მაშასადამე, მიმდინარე აქტივების ბრუნვალობის მართვით საწარმოს შესაძლებლობა ეძლევა მართოს მოთხოვნილება ფინანსებზე.

მიმდინარე აქტივები	საკუთარი საბრუნავი კაპიტალი = საკუთარი კაპიტალი + გრძელვადიანი ვალდებულებები - გრძელვადიანი აქტივები
	მოკლევადიანი ვალდებულებები მათ შორის: - კრედიტორულ დავალანებები - მოკლევადიანი ხესები და კრედიტები

სქემა 1. ურთიერთკავშირი მიმდინარე აქტივებსა და მათი ფორმირების წყაროებს შორის

საწარმოს აქტივების ცალკეულ სახეობებს აქვს ბრუნვის განსხვავებული სიჩქარე. საშუალების ბრუნვაში ყოფნის ხანგრძლივობა განისაზღვრება სხვადასხვა მიმართულების მქონე ობიექტური (გარე) და სუბიექტური (შიგა) ფაქტორების ერთობლივი გავლენით.

ობიექტურ ფაქტორებს მიეკუთვნება:

* საწარმოს საქმიანობის სფერო (საწარმოო, მომარაგება-გასაღება, საშუალოა და სხვა);

* დარგობრივი კუთვნილება (ეკვარეშეა, რომ საბრუნავი საშუალებების ბრუნვალობა წარმუშენებელ ქარხანასა და საკონდიტრო ფაბრიკაში იქნება ობიექტურად განსხვავებული);

* საწარმოს მასშტაბი (უმეტეს შემთხვევაში, საშუალებების ბრუნვალობა მცირე საწარმოებში მნიშვნელოვნად მაღალია, ვიდრე მსხვილ საწარმოებში, რაც მცირე ბიზნესის ერთ-ერთი ძირითადი უპირატესობაა რთვ სხვა უპირატესობებთან ერთად).

შიგა (სუბიექტურ) ფაქტორებს მიეკუთვნება:

* დებიტორული დავალიანებების მართვის ეფექტიანი პოლიტიკა;

* მარაგების ნორმირება და დაგეგმვა;

* ფულადი საშუალებების მართვის პოლიტიკა.

ბრუნვალობის ანალიზის მნიშვნელობა ის, რომ იგი შესაძლებლობას გვაძლევს დინამიკაში დავიანახოთ საწარმოს ფინანსური მდგომარეობა.

მარეობის სურათი, კერძოდ, თუ ლიკვიდურობის მაჩვენებლები შესაძლებლობას გვაძლევს შევაფასოთ მიმდინარე აქტივების თანაფარდობა მოკლევადიან პასივებთან სტატიკაში, ე.ი. კონკრეტული თარიღის მდგომარეობით, ბრუნვალობის ანალიზი გვეხმარება დავადგინოთ მიმდინარე აქტივების ამა თუ იმ მუხლის ცვლილების მიზეზები.

მიმდინარე აქტივებისა და კრედიტორული დავალიანებების ბრუნვის ვადებს შორის განსხვავება იწვევს მოთხოვნილების ფორმირებას საკუთარ საბრუნავ კაპიტალზე.

საბრუნავი საშუალებების საერთო ბრუნვალობიდან მიზანშეწონილია გამოვეყოთ მიმდინარე აქტივების ცალკეული ელემენტების კერძო ბრუნვები (მარაგების, დებიტორული დავალიანებების). კერძო ბრუნვა ხასიათდება მიმდინარე აქტივების კონკრეტული ელემენტის კროი ფუნქციონალური ფორმიდან მუდრეში გადასვლით. ასე მაგალითად, საწარმოო მარაგებისათვის მისი შემდგომ ფუნქციონალურ ფორმაში გადასვლის, ანუ კერძო ბრუნვის მაჩვენებელს წარმოადგენს მისი ხარჯვა, ასეთი მაჩვენებელი დაუშვავრებელ წარმომადგენელ დაბანდებული საშუალებებისათვის იქნება შუა პროდუქტი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ ბრუნვალობის საერთო და კერძო მაჩვენებლები (იხ. ცხრილი I). ამ მაჩვენებლებს შორის ძირითადი შეუთანხმებლობა იწვევს მათი გათვლების სფერო, მისიობრივი დანიშნულება, ასევე მათი გაანგარიშებისათვის გამოყენებული ინფორმაციული ბაზა. ერთი მაჩვენებლის შეცვლა მხოლოდ ერთი სწორად მიუყვაროთ არასწორ დასკვნებამდე.

ბრუნვალობის საერთო მაჩვენებელი - ბრუნვის სიჩქარე ან ბრუნვების რაოდენობა, რომელსაც საანალიზო პერიოდში ასრულებენ მიმდინარე აქტივებში (ან მათ ცალკეულ სახეებში) დაბანდებული საშუალებები.

ბრუნვალობის მაჩვენებლის გასაანგარიშებლად იყენებენ შემდეგ ფორმულას:

$$K_{\text{ბრუნვების ბრუნვალობა}} = \frac{\text{ამონაგები}}{\text{აქტივების საშუალო სიდიდე}}$$

$$K_{\text{მიმდინარე აქტივების ბრუნვალობა}} = \frac{\text{ამონაგები}}{\text{მიმდინარე აქტივების საშუალო სიდიდე}}$$

ამონაგების სიდიდეზე ინფორმაცია ახასუღია მოგებისა და ზარალის შესახებ ანგარიშებაში. სადატრო საწარმოებში ბრუნვალობის ანალიზისას ამონაგებში იგულისხმება გაყიდული საქონლის ღირებულება, ანუ საქონელბრუნვა.

აქტივების საშუალო სიდიდე, მათ შორის საბრუნავის, განისაზღვრება ბალანსის მონაცემების საფუძველზე, როგორც საშუალო არითმეტიკული:

$$\text{აქტივების საშუალო სიდიდე} = \frac{A_{\text{წდ}} + A_{\text{წბ}}}{2}$$

ბრუნვალობის მაჩვენებელთა შედარებითი დახასიათება

ცხრილი 1

შეღარების ჩიტირუშები	ბრუნვალობის მაჩვენებლები	
	საერთო	კერძო
ხსნობრივი ანიშნულება	აქტივების ბრუნვის სიჩქარის სოიედი დახასიათება (აქტივების გამოყენების ეფექტიანობის დახასიათება)	მმართველობითი გაღაწე- ვეტილების მაღების მოხნით მიმდინარე აქტივების ცალკეული ეფექტურობის მართვის ეფექტიანობის ანალიზი
კომპერების სეფრო	ბრუნვის ეფექტიანობის ანალიზი - სიფუჭედი ფინანსური პროფილებისათვის	სიოპრაციო ციკლის ცალკეული სეფროის სანგრძლივობის შეფასება
ინფორმაციო ბაზა	უინანსური (მმართველობითი*) ანგარიშება	შეღა მონაცემები მიმდინარე აქტივების ცალკეული მუხლის ბრუნვის შესახებ
ანალიზის სუბიექტი	შეღა და გარე	შეღა

* ღამოიკიდებულია ანალიზის სუბიექტზე (ანალიზის შეღა
მომხმარებელი ატარებს თუ გარე)

სადაც, $A_{\text{წდ}}, A_{\text{წბ}}$ - აქტივების სიდიდე - შესაბამისად პერიოდის
დასაწყისში და პერიოდის ბოლოს.

თუ ანალიზი ტარდება კვარტალზე შეტ პერიოდზე (ნახევარი
წელი, წელი), საშუალო სიდიდის მსგავსი გაანგარიშებით არსებითად
დამახინჯებულ სურათს მივიღებთ. ამიტომ, შედარებით ზუსტი მაჩვენებელი
აქტივების საშუალო სიდიდის შესახებ შეიძლება მივიღოთ აქ-
ტივების მდგომარეობაზე ყოველთვიური მონაცემების საფუძველზე. ამ
შემთხვევაში საშუალო სიდიდე განისაზღვრება ფორმულით:

$$\text{აქტივების საშუალო სიდიდე} = \frac{A_{1/2} + A_2 + A_3 + \dots + A_{n-1} + A_{n/2}}{n-1}$$

სადაც, A_n - აქტივების სიდიდეა n -ურ თვეში.

ბრუნვის პერიოდი - საშუალო ვადაა, რომლის განმავლობაში
მიმდინარე აქტივებში დაბანდებული საშუალებები უბრუნდება საწარ-
მოს. დღეებში ერთი ბრუნვის ხანგრძლივობის გასაანგარიშებლად გამ-
ოიყენება ფორმულა:

$$T = \frac{D \cdot A}{V}$$

სადაც, T - აქტივების ბრუნვის პერიოდი;

D - საანალიზო პერიოდის ხანგრძლივობა;

A - აქტივების საშუალო სიდიდე;

V - ამონაგები პროდუქციის გაყიდვებიდან.

ანალიზური გაანგარიშება სრულდება მიმდინარე აქტივები-
სათვის. აქტივების ბრუნვალობის გაანგარიშება მოცემულია ცხრილში
(იხ. ცხრილი 2).

როგორც ცხრილის მონაცემებიდან ჩანს, საანალიზო პერიოდში
მოხდა აქტივების ბრუნვალობის შენელება; მაგალითად, აქტივების ბრუნ-
ვალობის კოეფიციენტი დაიკლო 2,11-დან 1,82-მდე. შესაბამისად, აქტივე-
ბის ბრუნვის პერიოდი გაიზარდა 173 დღიდან 200,5 დღემდე.

ამასთან, მიმდინარე აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი შემ-
ცირდა 5,41-იდან 4,88-მდე, ხოლო მიმდინარე აქტივების ბრუნვის პერიო-
დი გაიზარდა 67,5-დან 75 დღემდე.

ცხადია, აქტივების ბრუნვალობის შემცირების ძირითად მიზეზს
წარმოადგენს მიმდინარე აქტივების ბრუნვალობის შენელება. ამასთან,
ეურადლება უნდა გამახვილდეს იმ ფაქტზე, რომ მიმდინარე აქტივების

ბრუნვის სიჩქარის 7,5 დღით შენელების პირობებში, ეწეულა აქტივის ბრუნვის ხანგრძლივობა გაიზარდა 27,5 დღით (იხ. ცხრილი 2). ამასთან, საანალიზო საწარმოში აქტივების ბრუნვის სიჩქარეზე, გარდა აღნიშნული ფაქტორისა (მიმდინარე აქტივების ბრუნვის სიჩქარის შენელება), გავლენა იქონია სხვა მიზეზებმა. ერთ-ერთი ასეთი მიზეზია აქტივების სტრუქტურის ცვლილება, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მთლიანი აქტივების ბრუნვის სიჩქარეზე.

ცხრილი 2

მაჩვენებლები	გასული პერიოდი	საანალიზო პერიოდი	გადახრა
1. აშინაგები, დღარი	6070824	6212444	141620
2. აქტივების საშუალო სიდიდე	2877168	3412229	535061
3. მიმდინარე აქტივების საშუალო სიდიდე	1122149	1273139	150990
4. მიმდინარე აქტივების ხვედრითი წონა აქტივებში, %	39,0	37,3	-1,7
5. აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი	2,11	1,82	-0,29
6. მიმდინარე აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი	5,41	4,88	-0,53
7. აქტივების ბრუნვის პერიოდი, დღეები	173,0	200,5	27,5
8. მიმდინარე აქტივების ბრუნვის პერიოდი, დღეები	67,5	75,0	7,5

რაც უფრო მაღალია აქტივებში მიმდინარე აქტივების ხვედრითი წონა (როგორც ეწეულა უფრო ლიკვიდურობის), სხვა უცვლელ გარემოებათა პირობებში, მით უფრო მაღალია აქტივების ბრუნვის საერთო სიჩქარე, და პირიქით, გრძელვადიანი აქტივების ხვედრითი წონის გადიდება იწვევს აქტივების ბრუნვის საერთო სიჩქარის შენელებას.

აღნიშნული შეიძლება დავადასტუროთ გაანგარიშებით, რომელშიც მოცემულია აქტივების სტრუქტურისა და აქტივების ბრუნვალობის გავლენის შექანის საწარმოს საშუალებების ბრუნვის საერთო სიჩქარეზე. გაანგარიშება წარმოებს შემდეგი ფორმულით:

$$\frac{\text{აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი}}{\text{აქტივების ბრუნვის პერიოდი}} = \frac{\text{აქტივების საშუალო სიდიდე}}{\text{აქტივების საერთო სიჩქარე}} \cdot \frac{\text{მიმდინარე აქტივების ხვედრითი წონა}}{\text{აქტივების საერთო სიჩქარე}}$$

$$K_{\text{აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი}} = K_{\text{მიმდინარე აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი}} \cdot K_{\text{მიმდინარე აქტივების ხვედრითი წონა}}$$

(ცხრილის მონაცემების მიხედვით (იხ. ცხრილი 2) საანალიზო საწარმოში მიმდინარე აქტივების ხვედრითი წონა შემცირდა. ფაქტორების ერთობლივი გავლენა გამოვლინდა შემდეგი სახით:

$$\text{გასული პერიოდი: } 2,11 - 0,39 \cdot 5,41$$

$$\text{საანალიზო პერიოდი: } 1,82 - 0,373 \cdot 4,88$$

ამასთან, მიმდინარე აქტივების ბრუნვის სიჩქარის ცვლილების გავლენა იქნება:

$$(4,88 - 5,41) \cdot 0,373 = -0,1977$$

$$\text{აქტივების სტრუქტურის ცვლილების გავლენა იქნება: } (0,373 - 0,39) \cdot 5,41 = -0,092$$

მაშასადამე, აღნიშნული ფაქტორების ერთობლივი გავლენით აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი შეიცვალა შემდეგი სახით:

$$-0,1977 - 0,092 = -0,289$$

საშუალებათა ბრუნვის სიჩქარის ცვლილებას იკაძე მივეყვართ, რომ სხვა უცვლელ გარემოებათა პირობებში (საქმიანობის მასშტაბი, აქტივების სტრუქტურა, დანახარჯების სტრუქტურა) იცვლება აქტივების სიდიდე და მაშასადამე, ფულად სახსრებზე მოთხოვნილება.

აქტივების ბრუნვალობის შენელებას მივეყვართ მისი ნაშთების ზრდისაკენ, ხოლო ბრუნვალობის დაჩქარებას – მისი შემცირებისაკენ. ასეთ პირობებში საწარმოს ან წარმოებში მოთხოვნილება დამატებით ფულად სახსრებზე, ან ხდება ბრუნვიდან საშუალებების გამოთავისუფლება მათი ბრუნვალობის დაჩქარებასთან დაკავშირებით.

ბრუნვაში დამატებით მოხიდული (გამართავისუფლებული) საშუალებების სიდიდე გაიანგარიშება მარტივი წესით, შემდეგი ფორმულის მიხედვით:

$$M(G) = \frac{V}{D} * (T_a^1 - T_a^0)$$

სადაც, $M(G)$ – აქტივების ბრუნვალობის ცვლილებების შედეგად მოზიდული (გამოსთავისუფლებული) საშუალებებია;

T_a^1, T_a^0 – შესაბამისად გახულ და საანალიზო პერიოდებში აქტივების ბრუნვალობის პერიოდი;

D – საანალიზო პერიოდის ხანგრძლივობა;

V – ამონაგები პროდუქციის გაყიდვები.

ჩვენი მაგალითის მსხვედრით:

$$M(G) = \frac{621244}{365} * (T_a^1 - T_a^0)$$

$$M(G) = \frac{621244}{365} * (200,5 - 173,0) = 468061$$

მაშასადამე, აქტივების ერთობლიობის ბრუნვის შენელებამ 27,5 დღით, მოითხოვა ერთ ბრუნვაზე საშუალებების დამატებით მოზიდვა 468061 ლარის ოდენობით.

ანალოგიური გაანგარიშება შეიძლება შევასრულოთ მიმდინარე აქტივების მიხედვით.

მიმდინარე აქტივების საერთო ბრუნვალობის შემცირების მიზეზების გამოსავლენად აუცილებელია გაგვიანალიზოთ მიმდინარე აქტივების ძირითადი სახეების (საწარმოო მარაგების, დებიტორული დავაღიანებების, შპა პროდუქციის ან საქონლის) ბრუნვის სიჩქარის და ბრუნვის პერიოდების ცვლილება.

ბრუნვალობის კერძო მანევრებლები:

თუ საერთო ბრუნვალობის მანევრებლები შესაძლებლობას იძლევა შევავასოთ ის ძირითადი ცვლილებები, რაც წარმოიქმნება მოდელირებაში მიმდინარე აქტივების ბრუნვის სიჩქარეში, კერძო მანევრებლების ბრუნვალობის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გამოვავლინოთ საშუალებათა ბრუნვის სიჩქარის ცვლილებების გამოწვევები მიზეზები საოპერაციო ციკლის ცალკეულ სტადიაზე. ეს კი, თავის მხრივ, შესაძლებლობას იძლევა გავეწვიოთ მმართველობითი ზემოქმედება მიმდინარე აქტივების ცალკეული მუხლების ბრუნვის ვადებს, რაც ნიშნავს ბალანსში მისი ნაშთების სიდიდეზე ზემოქმედებას.

ყოველ ცალკეულ სტადიაზე (საოპერაციო ციკლის) საშუალებათა ბრუნვის ხანგრძლივობის გასაანგარიშებლად შეიძლება გამოვიყენოთ შემდეგი უნივერსალური ფორმულა¹⁶:

$$\text{ბრუნვის პერიოდი} = \frac{\text{საშუალო ნაშთი ანგარიშზე} * \text{საანალიზო პერიოდის ხანგრძლივობა}}{\text{ბრუნვა პერიოდის განმავლობაში}},$$

სადაც, საშუალო ნაშთები წარმოადგენს პერიოდის განმავლობაში კონკრეტულ ბუღალტრულ ანგარიშზე ასახულ საბრუნაო საშუალებების ნაშთების საშუალო სიდიდეს.

ბრუნვაში იგულისხმება საანალიზო პერიოდის განმავლობაში ამა თუ იმ აქტიური ანგარიშის საკრედიტო ბრუნვების სიდიდე აღებული ბრუნვათა უწყისების მონაცემებიდან (ამასთან, ზოგიერთი დაშვებით, ბრუნვალობის კერძო მანევრებლები შეიძლება გაანგარიშებულ იქნეს ბუღალტრული ანგარიშების წლიური მონაცემების ბაზაზე).

ასევე, ყურადღება უნდა მივაქციოთ ბრუნვალობის საერთო და კერძო მანევრებელთა გაანგარიშების მეთოდის სხვადასხვაობას; მაგალითად, თუ საერთო მანევრებლების გაანგარიშების ბაზას წვეულებრივ წარმოადგენს ამონაგები (გაყიდვების მოცულობა), ან ზოგიერთ შემთხვევაში - გაყიდული პროდუქციის თვითღირებულება, კერძო მანევრებლები ძირითადად ეფუძნება საანალიზო პერიოდში საკრედიტო ბრუნვების სიდიდეს.

კერძო ბრუნვების ხანგრძლივობის მონაცემების საყუქველზე გაიანგარიშებენ საოპერაციო ციკლის ხანგრძლივობას. სამრეწველო საწარმოთა უმრავლესობისათვის დამახასიათებელია საშუალებათა მოძრაობის საოპერაციო ციკლის შემდეგი სახის სქემა:

საწარმოო მარაგების შექმნა → წარმოება → შპა პროდუქციის შენახვა → გაყიდვა.

პირველი ეტაპი (მასალებით მომარაგება) მოიცავს კაპიტალის ავისად ეოვნის დროს, გაცემულს მოწოდებებს, ანგარიშვადიდებულ პირებს, ასევე, საწარმოს საწვობებში საწარმოო მარაგების შენახვის პერიოდს.

მარაგების საწარმოს საწვობებში ეოვნის ვადა, უფრო ზუსტად, გაიანგარიშება ფორმულით:

¹⁶ А. Д. Шеремет Е. В. Негашев. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций. М., 2008, с.104-116.

$$T_m = \frac{m \cdot D}{C_{mm}}$$

სადაც, m - საწარმოო მარაგების საშუალო ნაშთებია;
 D - საინალიზო პერიოდის ხანგრძლივობა (დღეები);
 C_{mm} - დახარჯული მატერიალური მარაგების თვითღირებულება.

ამ გაანგარიშების აუცილებლობა წარმოიქმნება იმ შემთხვევაში, თუ ანალიზის ამოცანა მხოლოდ მარაგების ბრუნვის საერთო ხიქარის შეფასება კი არ არის, არამედ გულისხმობს მარაგების ცალკეული ხასეების შენახვის ვადებსაც.

წარმოების ეტაპის ხანგრძლივობა განისაზღვრება წარმოებაში მასალების მიღების მომენტიდან მზა პროდუქციის გამოშვების მომენტიამდე პერიოდით. თუ საწარმო უშვებს ერთგვაროვან პროდუქციას, მაშინ „დაუმთავრებელი პროდუქციის“ ანგარიშის ბრუნვადობით, რომელზეც განისაზღვრება გამოშვებული პროდუქციის თვითღირებულება, იქნება შეფასებული საწარმოს საოპერაციო ციკლის აღნიშნული ეტაპის ხანგრძლივობა.

უმეტეს შემთხვევაში, საწარმოებში პროდუქციის გამოშვებას აქვს მრავალნომერული ხასითი. ასეთ პირობებში წარმოების ეტაპის დროის ხანგრძლივობის დასადგენად აუცილებელია გაანგარიშებული იქნეს „დაუმთავრებელი პროდუქციის“ ანგარიშის ყოველი სუბანგარიშის ბრუნვადობა, განსაზღვრულ იქნეს ყოველი ხასის პროდუქციის წარმოების დროის ხანგრძლივობა, ხოლო შემდგომ, საერთო ხანგრძლივობა, როგორც საშუალო შეწონილი სიღრმე.

წარმოების პროცესის საშუალო ვადის განსაზღვრის საერთო ფორმულაა:

$$T_{dp} = \frac{dp \cdot D}{C_{dp}}$$

სადაც, dp - დაუმთავრებელი პროდუქციის საშუალო ნაშთებია;
 D - საინალიზო პერიოდის ხანგრძლივობა (დღეები);
 C_{dp} - გამოშვებული პროდუქციის თვითღირებულება.
 მზა პროდუქციის შენახვის პერიოდის ხანგრძლივობა განისაზღვრება ფორმულით:

$$T_{mp} = \frac{mp \cdot D}{C_{mp}}$$

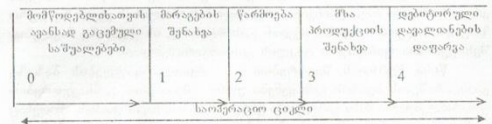
სადაც, mp - საწუბში მზა პროდუქციის საშუალო ნაშთებია;
 C_{mp} - გაყოფული პროდუქციის თვითღირებულება.
 შეიდეგლებთან ანგარიშწორების პერიოდის ხანგრძლივობა განისაზღვრება ფორმულით:

$$T_{dd} = \frac{dd \cdot D}{V}$$

სადაც, dd - დებიტორული დავალიანებების საშუალო ნაშთებია;

V - შეიდეგლებისაგან შემოსული ამონავების სიდიდე.

ერთი საოპერაციო ციკლის ფარგლებში საშუალებების მოძრაობა ასახულია სქემაში (იხ. სქემა 2).

სქემა 2. სამრეწველო საწარმოს საოპერაციო ციკლის სტადიები

როგორც სქემიდან ჩანს, მონაკვეთი 0 — 1 შეესაბამება საშუალო დროს, რომლის განმავლობაშიც საწარმოს საშუალებები აენისას ხასით მომწოდებლებთანაა; მონაკვეთი 1 — 2 ახასიათებს საწარმოო მარაგების შენახვის ვადებს მათი მიღების მომენტიდან წარმოებაში მათი გაღაცვის მომენტამდე; მონაკვეთი 2 — 3 წარმოების პროცესის ხანგრძლივობაა; მონაკვეთი 3 — 4 ახასიათებს საწუბში მზა პროდუქციის შენახვის პერიოდს; ხოლო მონაკვეთი 4 — 5 - დებიტორული დავალიანების დაფარვის საშუალო ვადას.

საოპერაციო ციკლის დაფინანსების წყაროებით უზრუნველყოფის ანალიზისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება კრედიტორული

დავალიანების დაფარვის ვადების შეფასებას ($T_{\text{ფ}}$). პრაქტიკაში და მუთოლურ ლიტერატურაში სხვადასხვა მოდიფიკაცია გამოიყენება აღნიშნული მაჩვენებლების გასაანგარიშებლად (იხ. ცხრილი 3).

ცხრილი 3

№	გაანგარიშების ბაზა	გაანგარიშების ფორმულა
1.	ამონაგები (V)	$T_{\text{ფ}} \cdot (Kd \cdot D^*) / V$
2.	თვითღირებულება (C)	$T_{\text{ფ}} \cdot (Kd \cdot D) / C$
3.	შესოფლების ღირებულება (S)	$T_{\text{ფ}} \cdot (Kd \cdot D) / S$
4.	პერიოდის განმავლობაში გადახდილი თანხა (II)	$T_{\text{ფ}} \cdot (Kd \cdot D) / II$

* Kd — კრედიტორული დავალიანების სიდიდე;

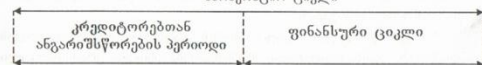
** D — საანალიზო პერიოდის ხანგრძლივობა.

ამონაგების ბაზაზე გაანგარიშების ხერხი წარმოადგენს კრედიტორული დავალიანების ბრუნვაობის ანალიზის ყველაზე უფრო ზოგადი მიდგომის ხერხს. აქედან გამომდინარე, ის ყველაზე ნაკლებად შესაფერისია ფინანსური ციკლის გასაანგარიშებლად.

წინა ხერხთან შედარებით თვითღირებულების ბაზაზე გაანგარიშების ხერხი გამოყენება უფრო უმჯობესია. განსაკუთრებით გამართლებულია მისი გამოყენება გარე ანალიზის ჩატარებისას, როდესაც დამატებითი ინფორმაციის მიღება უფრო ზუსტი გაანგარიშების ჩატარების მიზნით ძნელია.

გაანგარიშების მე-3 და მე-4 ვარიანტები ყველაზე ზუსტია, რამდენადაც ეყრდნობა კრედიტორულ დავალიანებებზე ანგარიშების ბრუნვის მონაცემებს. მე-3 ვარიანტი ითვალისწინებს კრედიტორული დავალიანების ანგარიშის კრედიტის ბრუნვის გამოყენებას — წარმოქმნილი ვადღებულებების თანხით, ხოლო მე-4 ვარიანტი კი ორიენტირებას აკეთებს საანალიზო პერიოდში დებეტის ბრუნვაზე — პერიოდის განმავლობაში გადახდილი თანხით.

საოპერაციო ციკლის დაფინანსების წყაროებზე მოთხოვნის არსებობა გრაფიკულად შეიძლება შემდეგნაირად გამოესახოს (იხ. სქემა 3). საოპერაციო ციკლი

სქემა 3. საწარმოს საოპერაციო და ფინანსურ ციკლებს შორის კავშირი

საოპერაციო ციკლის ხანგრძლივობის (OC) გადამტეხების სიდიდეს კრედიტორული დავალიანების დაფარვის ვადისთან ($T_{\text{ფ}}$), მიიღო წმინდა საოპერაციო ციკლის, ანუ ფინანსური ციკლის (FC) სახელწოდება¹:

$$FC = OC - T_{\text{ფ}}$$

თუ საოპერაციო ციკლის ხანგრძლივობა აჭარბებს კრედიტორული დავალიანების დაფარვის ვადას, მაშინ საწარმოს წარმოქმნება მოთხოვნილება დაფინანსების დამატებით წყაროებზე. ეს შეიძლება იყოს საკუთარი საშუალებები, მიმართული მიმდინარე აქტივების დასაფინანსებლად (საკუთარი საბრუნავი კაპიტალი) ან ნახევრები საშუალებები, რომლებსაც უმეტეს შემთხვევაში დებულობენ ბანკის მოკლევადიანი კრედიტების სახით.

საოპერაციო ციკლის რაც უფრო დიდ პერიოდს ემსახურება კრედიტორ-მომწოდელთა საშუალებები, მით უფრო მაღალია საწარმოს გადახდისუნარიანობა.

თუ საწარმო არ ხარგებლობს ბანკის კრედიტით და ყოველნაირად ცდილობს თავი გაართვას პრობლემებს მხოლოდ საკუთარი საშუალებებით, მაშინ მისი გადახდისუნარიანობა სრულად დამოკიდებული აღმოჩნდება მყოფელებზე გაცემული კრედიტის მოცულობასა და ვადებზე. ამასთან, მათ კეთილსინდისიერებაზე ერთი ან რამდენიმე მსხვილი მყოფელისაგან საშუალებათა შემოსულის შეფერხებამ შეიძლება სერიოზული ფინანსური პრობლემები შეუქმნას საწარმოს.

საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავებისას საწარმოებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი უმთავრესი წესი: კრედიტების მოხიდვის პირობები შესაძარსი უნდა იყოს იმ პირობებთან, რომლის მიხედვითაც საწარმო თვითონ გასცემს კრედიტს. რამდენადაც დებიტორული დავალიანება არსებითად წარმოადგენს მყოფელებზე გაცემულ კრედიტს, იგი თავისი შესაძლებლობებით (შესაძარსი პირობები) გაწონასწორებული უნდა იყოს მომწოდებლისაგან მიღებული კომერციული კრედიტის პირობებთან. ბანკის კრედიტებით დებიტორულ დავალიანებათა დაფინანსების აუცილებლობისას ხელშეკრულების დირებულებაში გასაოფლისწინებელია შესაბამისი კომპენსაცია.

მაშასადამე, საწარმოს გადახდისუნარიანობის უმთავრეს მაჩვენებლებს წარმოადგენს საოპერაციო ციკლის ხანგრძლივობა - წმინდა საოპერაციო ციკლის სიდიდე (ფინანსური ციკლი).

¹ А. Ф. Ионова, Н. Н. Селезнева. Финансовый анализ, М., 2008, с. 252-262.

აღნიშნულ მანევრებლთა თანაფარდობისა და მათი ღირებულების საფუძველზე შეიძლება განსაზღვრულ იქნეს მოთხოვნილება საოპერაციო ციკლის დაფინანსების წყაროებზე, რაც აუცილებელია საწარმოს ფინანსური სტაბილურობის შესაფასებლად.

ფინანსური ციკლის ზრდის ტენდენცია ადასტურებს კომპანიაში დაფინანსებაზე მზარდი მოთხოვნილების წარმოშობას.

შესაძლებელია საოპერაციო ციკლისა და კრედიტორებთან ანგარიშსწორების ისეთი ორგანიზაცია, რომლის მიხედვითაც კრედიტორული დავალიანების დაფარვის პერიოდი აღემატება საწარმოში საშუალებების ბრუნვის პერიოდს. ასეთ შემთხვევაში მოთხოვნილება საკუთარ კაპიტალზე საოპერაციო ციკლის მომსახურებაზე არ არსებობს. ამ სიტუაციას სამრეწველო და სამშენებლო საწარმოებისათვის აქვს უფრო თვითრეული მნიშვნელობა, მაშინ როცა სავაჭრო და მომსახურების სფეროს საწარმოებისათვის ამგვარი შესაძლებლობები ხავსებით რეალურია.

განვიხილოთ სავაჭრო ორგანიზაციის მაგალითი, რომელიც საქონლის რეალიზაციას ახდენს მხოლოდ ნაღდი ანგარიშსწორებით, აქვს მომწოდებელთა კრედიტი 45 დღეში დაფარვის ვადით, ხოლო საქონლის შენახვის საშუალო ვადა კი შეადგენს 30 დღეს. მოცემული საოპერაციო ციკლი სქემატურად შეიძლება შემდეგი ხასით წარმოვადგინოთ (იხ. სქემა 1.4).

← საქონლის შენახვა, 30 დღე →

← კრედიტორული დავალიანების დაფარვა, 45 დღე →

სქემა 1.4. საოპერაციო ციკლზე კრედიტორებთან ანგარიშსწორების ვადის გადამეტების სიტუაცია

როგორც ვხედავთ, სავაჭრო ორგანიზაციების მდგომარეობა იმდენად მომგებიანია, რომ 30 დღეში სავაჭრო კაპიტალის ბრუნვის პერიოდში მას შეუძლია კრედიტორებთან ანგარიშსწორება მოახდინოს 45 დღის შემდეგ, ე.ი. საოპერაციო ციკლის დასრულების შემდეგ კიდევ 15 დღის განმავლობაში მას შეუძლია გამოიყენოს მიმწოდებელთა კაპიტალი.

საწარმოთა გადახდისუნარიანობის ანალიზისას აუცილებელია გვახსოვდეს, რომ არსებობს პირდაპირი კავშირი მიმდინარე აქტივების

ბრუნვადობის პერიოდსა და ბალანსში ასახულ მათ სიდიდეებს შორის. დაგუბრუნდეთ ცნობილ ფორმულას:

$$T_{Ma} = \frac{D + MA}{V} \text{ მაშინ}$$

$$MA = \frac{V \cdot T_{Ma}}{D} = \frac{V}{D} \cdot T_{Ma}$$

სადაც, T_{Ma} - მიმდინარე აქტივების ბრუნვის პერიოდი

(დღე); MA - მიმდინარე აქტივები.

მაშასადამე, ბალანსში მიმდინარე აქტივების სიდიდე უშუალოდ დამოკიდებულია გაყიდვების მოცულობასა და აქტივების ბრუნვის პერიოდზე. აღნიშნული ფორმულის გამოყენებით შეიძლება გაიანგარიშოთ, გაყიდვების მოცულობის გაზოგადებით თუ როგორ იზრდება მიმდინარე აქტივების სიდიდე და ამ პირობებში როგორია მოთხოვნილება დამატებით დაფინანსებაზე. ფორმულა შესაძლებლობას იძლევა ერთდროულად შევაფასოთ მიმდინარე აქტივების სიდიდე მათი ბრუნვის პერიოდის ცვლილებების გათვალისწინებით.

საანალიზო საწარმოს მონაცემების მოცულობით მიმდინარე აქტივების ბრუნვის 7,5 დღით გადიდება იქვეს ბალანსში მისი სიდიდის გაზრდას 127653 ლარით (6212444/365*7,5). შესაბამისად, ცხადია, მიმდინარე აქტივების დაფინანსებაზე მოთხოვნილება, მათი ბრუნვადობის შენელებისა და გაყიდვების მოცულობის უცვლელობის პირობებში, გაიზრდება ამავე თანხით. თუ კომპანიის დაფინანსების განაკვეთი შეადგენს 16%-ს, მაშინ დაფინანსებაზე დამატებით ხარჯები, გაზრდილი მიმდინარე აქტივების ბრუნვადობის შენელების შედეგად და დაკავშირებული ფინანსური ხარჯების ანაზღაურებასთან, ტოლი იქნება - 20 425 ლარის (127653*16/100).

რამდენადაც მიმდინარე აქტივების თანხა წარმოადგენს კოპლექსურ სიდიდეს, მისი ცვლილებების მიზეზების დახაზვანად აუცილებელია წავატაროთ საბრუნავი აქტივების თითოეული მუხლის დეტალური ანალიზი.

თუ ისევ მივბრუნდებით საწარმოს საოპერაციო ციკლს, შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ მასში მონაწილეობს ისეთი მიმდინარე აქტივები, როგორიცაა მარაგები და დებიტორული დავალიანებები. სხვაობა აქტივებსა (რომლებიც მონაწილეობენ საოპერაციო ციკლში - მარაგები

და დებიტორული დავალიანებები) და კრედიტორულ დავალიანებებს შორის განსაზღვრავს საკუთარ საბრუნავ აქტივებზე მოთხოვნის სიდიდეს, რაც საჭიროა საოპერაციო ციკლისათვის მომსახურების გასაწევად.

მარაგების შენახვის ვადის ან დებიტორული დავალიანებების დაფარვის პერიოდის გაზრდა, ასევე, კრედიტორებთან ანგარიშსწორების ვადების შემცირება, იწვევს წმინდა მიმდინარე აქტივების ზრდას, რაც, თავის მხრივ, ნიშნავს საოპერაციო ციკლის დაფინანსების წყაროებზე მოთხოვნის ზრდას.

ვთქვათ, საწარმოს ხელმძღვანელობა განიხილავს ახალი კლიენტების მოზიდვის შესაძლებლობას მეიდველებისათვის შეღავათიანი პირობების მიცემით, კერძოდ, ანგარიშსწორების ვადის გაზრდით 18-იდან 30 დღემდე.

საანალიზო პერიოდში მეიდველების მიერ დებიტორული დავალიანებების დაფარვის საშუალო პერიოდი შეადგენდა 18 დღეს (319740*365/6483612); სადაც 319740 – მეიდველთა დავალიანების საშუალო სიდიდეა, ხოლო 6483612 – პერიოდის განმავლობაში მეიდველებისაგან შემოსული თანხა.

ანგარიშსწორების ვადის გაგრძელების პირობებში დებიტორული დავალიანების საშუალო ნაშთი შეადგენს - 532900 ლარს (30*6483612/365). მაშასადამე, მეიდველებისათვის ანგარიშსწორების ვადის 12 დღით გაგრძელება დამატებით მოითხოვს - 217436 ლარის მოზიდვას (532900-315464). უფრო სუსტად თუ ვინაგარიშებით, ამონაგებში 4% მოგების გათვალისწინებით, მაშინ დამატებით დაფინანსებაზე მოთხოვნილება იქნება 0.96*217436=208739 ლარი.

დღემდე, მიმდინარე აქტივების ბრუნვალობის ანალიზის შესახებ მსჯელობა მდის მის მხოლოდ იმ ნაწილზე, რომელიც უშუალოდ მონაწილეობს საოპერაციო ციკლში. ამასთან, არ უნდა დაგვიწყდეს, რომ საწარმო მიმდინარე საქმიანობაში მისი ნორმალური ფუნქციონირებისათვის იყენებს საბრუნავი კაპიტალის მნიშვნელოვან ნაწილს, რომელიც უშუალოდ არ შეეკუთვნება საოპერაციო ციკლს. როგორც ცნობილია, საოპერაციო ციკლის დასრულებით ეტაპს წარმოადგენს მეიდველებისაგან ფულადი საშუალებების მიღება, რომელსაც აქვს თავიანთი ბრუნვის პერიოდი, ანუ ის პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც ის იმყოფება საწარმოს ანგარიშებზე. მაშასადამე, საწარმოს მიმდინარე აქტივებში დაბანდებულ საშუალებათა ერთობლივი ბრუნვა, იქნება უფრო მეტი, ვიდრე საოპერაციო ციკლი.

საანალიზო პერიოდში ფულადი საშუალებების ცვლილებების სიდიდე უშუალოდ დამოკიდებულია მიმდინარე აქტივების ბრუნვის

სინქარეზე, ასევე კრედიტორებთან ანგარიშსწორების ვადის ხანგრძლივობაზე.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება შემდეგი დასკვნა ჩამოვაყალიბოთ: ბრუნვის პერიოდის გაზრდას, ანუ ბალანსში ისეთი მიმდინარე აქტივების სიდიდის გაზრდას, როგორიცაა მარაგები და დებიტორული დავალიანებები, ასევე, კრედიტორებთან ანგარიშსწორების ვადების დაჩქარებას (ბალანსში ნაშთების შემცირებას) თან ახლავს ფულადი საშუალებების გადინება, და პირიქით, მარაგების, ანგარიშსწორებაში საშუალებების, საწარმოს მიმდინარე აქტივების სხვა ელემენტების ბრუნვალობის დაჩქარება (ბალანსში ნაშთების შემცირება), კრედიტორული ვალდებულებების დაფარვის პერიოდის ზრდასთან ერთად იწვევს ფულადი საშუალებების შემოდინებას. აღნიშნული კანონზომიერების შესწავლა ფულადი ნაკადების ანალიზის ერთ-ერთ პრინციპული საკითხია.

Improvement of Methods of Analysis of Current Assets Circulation

M. Jikia

The great attention in the article is given to the current assets circulation at private indicators. If general circulation gives a possibility to estimate the main changes which formed in the speed of current assets circulation totally, private circulation analysis gives us a possibility to reveal the reasons causing circulation speed changes of means at separate stage of operating cycle. This gives a possibility from its part to make managing influence on current assets separate articles circulation terms, which means influence on its quantity of rests in balance.

At each separate stage (operating cycle) to calculate the means of circulation duration we can use the following unique formula:

$$\text{Circulation period} = \frac{\text{Average rests on account} * \text{duration of period of analysis}}{\text{Circulation during the period}}$$

Where, average rests represent the average quantity of circulation means rest given on concrete accountancy account during the period.

In the article is represented the term of being of reserves in enterprise warehouses, average term of production period and formulas of duration of determination of finished product storage period.